

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bir kuşağın son temsilcileri "Eski tüfek" sosyalistler

ATILLA AKAR

İletişim Yayınları

ATILLÂ AKAR

Bir Kuşanın Son Temsilcileri “Eski Tüfek” Sosyalistler

İletişim Yayınları 78 • Bugünün Kitapları 6
ISBN 975-470-005-2

1. BASKI ©İletişim Yayıncılık, İstanbul, 1989

KAPAK Ümit Kıvanç
KAPAK BASKISI Ayhan Matbaası
İÇ BASKI Şefik Matbaası

İletişim Yayınları
Klodfarer Cad. İletişim Han No.7 Cağaloğlu-İSTANBUL Tel: 516 22 60-61-62

ATİLLÂ AKAR

Bir Kuşanın Son Temsilcileri “Eski Tüfek” Sosyalistler

İÇİNDEKİLER

Onbeşlerin Kitabesi	6
Önsöz	7
Bazı TKP Önderleri	13
TKP Üzerine Bazı Açıklayıcı Bilgiler	21
Halen Yaşayan En Eski Sosyalist: Cazım Aktimur	23
"Bilge Kardeşler"den Ahmet	28
Fadıl Barkan	34
İşte "Patriyot" Hayatı	37
Nazım Hikmet'in Salih Hacıoğlu ile İlgili Şiiri	42
Hasan Kaşaracı Yahut Kısaca "Komsomol"	43
Kerim Korcan: Hayatı Hapislerde Geçmiş Bir Aydın	47
"Kutsal İsyan"cı Dinamo	53
Esat Balım: Bir Eski "Doktorcu"	57
Tam Bir Eski Tüfek: Zihni Anadol	61
Avukat Ziya Nur Erün	65
İsmet Selimoğlu	68
"Tıbbiyeli Uzun Muzaffer" Özkolçak	70
Mustafa Göksu	73
Osman İşçi (Paçalı)	80
İki TSP'li: Muammer Erol ve Behçet Atılğan	85
Diğer TSP'li: Behçet Atılğan	87
Doktor Hulusi Dosdoğru	89
Bir KUTV Militanı: Nail V. Çakırhan	99
Deli Mehmet (Özdenasil)	101
"Şoför İdris" 75'lik Delikanlı	106
Emin Atılal: Bir "Tütüncü"	108
Kadın Militan: Zehra Kosova	110
Muzaffer Arabul	112
Raci Dinçer	114
O Dönemin "Pişman"ları: Aclan Sayılğan ve Ömer Lütfü Tuncay	119
Ömer Lütfü Tuncay	125
Mehmet Ali Aybar "Aykırı Bir Ses"	129
Dr. Nihat Sargın	140
Abidin Nesimi	146
Rasih Nuri İleri	151
Bazı Kişiler	157
Son Söz ve Bir Çağrı	159
Ekler	161
Dipnotlar	197
Kaynakça	203

ONBEŞLERİN KİTABESİ

Kalbim.

Göğsümde 15 yara var!

Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak!

Kalbim yine çarpıyor,

Kalbim yine çarpacak!!

Göğsümde 15 yara var!

Sarıldı 15 yarama

Kara kaygan yılanlar gibi karanlık sular!

Karadeniz boğmak istiyor beni

Boğmak istiyor beni

Kanlı karanlık sular!!

Saplandı göğsüme 15 kara saplı bıçak.

Kalbim yine çarpıyor,

Kalbim yine çarpacak!..

Göğsümde 15 yara var!..

Deldiler göğsümü 15 yerinden!

Sandılar ki vurmaz artık kalbim kederinden!

Kalbim yine çarpıyor,

Kalbim yine çarpacak!!

Yandı 15 yarımdan 15 alev,

Kırıldı göğsümde 15 kara saplı bıçak...

Kalbim,

Kanlı bir bayrak gibi çarpıyor.

ÇAR-PA-CAK!!!...

Nazım Hikmet

ÖNSÖZ

Uzun süredir, kafamda sosyalist solun geçmişi üzerine bir çalışma yapma fikri vardı. Bu amaçla yaklaşık üç senedir kaynak toplamaya, ilgili belge ve kitapları okumaya, notlar almaya başladım. Ancak nereden ve nasıl başlayacağım net değildi. Öncelikle konu zordu ve ister istemez ideolojik bir boyutu vardı. Ama ben bir gazeteci idim, ideolog veya propagandist değil. Kimsenin ne iç hesaplaşmaları ne de dış kavgaları beni çok fazla ilgilendiriyordu doğrusu. Sonunda bulmuştum cevabımı: Bu kuşaktan sağ kalan herkesle konuşacak, onların anı ve değerlendirmelerini, tarihi bir belge olabilecek şekilde araştırarak ve ortaya koyacaktım. Ve zaten bir tarihi araştırmak, o tarihi yapanları bilmek değil miydi eninde sonunda?

Nitekim 1987 yılının Aralık ayında, o esnada çalıştığım bir haftalık haber dergisinde oldukça “magazinel” ve yazışlarının müdahalesiyle “kuşa dönmüş” bir giriş yaptım. İşin doğrusu bundan ne ben, ne de okuyanlar tatmin olmuştu sanırım. Ama bu sayede bana hem araştırma şevki geldi, hem de o sayede bu kuşakla ilişkiler kurabildim. O günden bugüne birbuçuk sene geçti ve ben tane tane edindiğim isim ve adres listesini sağladım. Teker teker kapılarını çalıyordum. Yaklaşık 70’e yakın kişiyi kapsayan bu listenin çok büyük bir bölümüyle tanıştım, bir bölümü konuşmaya razı oldular, bir bölümü olmadılar. Bazılarıyla da yazılmak kaydıyla uzun sohbetlerim oldu.¹

Bütün bu emeğimin ilk ürünü Milliyet gazetesinde 10 günlük bir dizi olarak yayımlandı. Doğal olarak küçük bir bölümü tabii. Orada 23 kişi konuşuyordu, sonra gene devam ettim ve 10 kadar kişi daha katıldı. Ve elinizde gördüğünüz bu kitap ortaya çıktı. Sinir edici bant çözümlerine, şehir şehir dolaşmama, gecemi gündüzüme katıp, özel hayatımı altüst eden bir süreç olmasına rağmen, derin zevk de aldığım bir çalışma oldu benim için. Konuştuğum her kişi ile bir tarihi daha buldum duygusu yaşadım.

Ancak işin içine girince, hiç de öyle kolay bir iş olmadığını daha iyi anladım. Önceleri konuya aşına bazı kişiler “istersen hiç başlama çünkü konuşmazlar” dediler. Ama ben şansımı denemek istiyordum. Gerçekten de en büyük engelim, bu kuşağın içine kapanık oluşu, bugüne kadar böyle bir geleneklerinin bulunmaması oldu. Anlayışla karşıladığım ama bir o kadar da bana tuhaf gelen fobiler ile de uğraşmak zorunda kaldım çoğu kez. Kendilerine göre bazı haklı gerekçeleri olsa da, bana göre oldukça sekte gelen bir tavırları da vardı. Onlara hakim bu

ruh halini kırmam kolay olmadı. Bazılarına defalarca gitmek zorunda kaldım, kimi anlayış gösterdi, kimi göstermedi. Belki de biraz bu yüzden çalışmanın süresi uzadıkça uzadı. Gene de her tanışma da ufkunu genişleten bir yan vardı:

Konuya yabancı olmayanlar bilirler ki, bu kuşağın üzerine adeta bir ölü toprağı serpilmişti. Bu hareketlere katılmış insanlar, türlü nedenlerle, (Birkaç kapsamı dar çalışma hariç) bugüne miras olabilecek fazlaca bir kaynak bırakmamışlardı. Bu birikimsizlik yasal baskılara ve “illegalite koşullarına” bağlanıyordu. Önemli ölçüde doğru olan bu yaklaşıma rağmen, eğer deney ve sezilerim beni yanıltmıyorsa, onların bunu bir ihtiyaç olarak duydukları da fazlaca söylenemez. Böylelikle ortaya “tarihsiz bir tarihi hareket” çıkmıştı. Bu gibi konular, daha ziyade dar bir çevre içine sıkışıp kalan, yer yer spekülatif bozulmalara maruz kalmış, “dost sohbetlerine” dönüşmüşse benziyordu. Olayların üzerinden onca yıl geçmesine rağmen, birçok şeyin polis tutanaklarına ve mahkeme zabıtlarına geçmesine ve artık hiçbir hukuki sorumluluğu kalmamasına, büyük çoğunluğu fiili mücadeleden çekilmesine rağmen, gene de bu alışkanlığa varan derin susuş sürmüş ve bir tarih adeta kendiliğinden kaybolmaya yüz tutmuşa benzemektedir.

Tabii, bu arada bir yerlerde saklanmış “gizli tarih”ler olması ihtimali de var. TKP ve Komüntern arşivlerinde neler olduğunu ise bilemiyoruz. İşte bu çerçevede de benim iddiam bir “TKP Tarihi” yazmak olsa da, bu kitabın ileride bu konuda çalışma yapmak isteyenlere bir kaynak olacağı da açıktır. Bu yüzden benim açımdan mesele, bir gazetecilik çalışmasının olanak verdiği ölçüde, “objektif” bilgileri derlemek, mümkün olduğu ölçüde aksi iddia ve görüşleri sergilemek, ve bugüne kadar bilinmeyen bazı yönler ışık tutabilmektir. Bunun dışında en ufak bir kaygım ve iddiam yoktur.

Konuya yaklaşırken bir önemli mesele de, bu kuşağın mensupları arasında, derin kırılganlıklar, çelişkiler, suçlamaya varan iddialar olmasıydı. Parti tarihine ilişkin bir “sır” gibi saklanan yönler ve kendilerine göre kapatılmamış “eski hesaplar” vardı. Bilinmemesi istenen bazı olaylar, mitoslaşmış bazı isimlerin hata ve zaafı vardı. Genç kuşak sosyalistlerin çoğu bunlardan haberdar bile değildi. Kol kırılır, yen içinde kalır mantığıyla açık özeleştirimden kaçınmanın teorisinin yapıldığı dönemler vardı. Bütün bunlar bugüne kadar bir tarih yazılmamasının ikinci önemli nedenidir kanımca. Üstelik bu çatışmaların çoğunun, ideolojik-politik temelleri pek olmayan, çoğunlukla garip kişisel sürtüşmeler şeklinde geçtiği, birbirlerini tüketircesine karalama ve iftiralara dolu olduğu düşünülürse, neden böyle bir birikimin oluşmadığı da daha iyi anlaşılır. Bende bıraktıkları izlenim budur. (Bu olguya kuşağın çoğuna hakim “teorik yetersizlik ve sığlık” ile esas önder kadronun bugün ölmüş olması da eklenebilir.) Olayın bilgi ve yöntem boyutundan çok, inanç boyutunun kuşağa daha baskın olması, dolayısıyla bu işi yüklenebilecek, ürün verebilecek “entellektüel kapasiteli” aydınlar çıkaramamaları da bununla bağlantılıdır Kerim Sadi hariç. Nitekim bu alanı, Tevetoğlu, Darendelioğlu gibi fanatik anti-komünistlere ya da Aclan Sayılğan gibi “hain” ilân ettikleri insanlara terketmeleri bu yüzdendir. Bu durumun belki bir yararı olmuşa benzemektedir: o da, birilerinin kendine yonttuğu “resmi-tarih” yazımını engellemiştir.

Bütün bunlara rağmen ve bütün bunlarla birlikte, bana göre bu çalışma kendi türünde “ilk” denebilecek bir özelliğe sahiptir. Çünkü her türlü ideolojik-siyasal kaygı ve hesaplardan, fraksiyonel çekişmelerden bağımsızdır. Bir kuruluşu ya da bir tarihi karalama ya da övme ikileminin dışında, objektif gazetecilik kriterleri esas alınarak yazılmaya çalışılmıştır. Ne akademik kuruluşlara ne de “ideolojik taraflı bilince” prim verme gayretindedir. Bu yüzden bazı zorunlu noktalar hariç, genelde yargı belirtmekten itina ile kaçınılmıştır. Tabii gene de takdir okuyucunundur.

Ve gene kanımca birinin oturup, birileri adına ve onlara rağmen, onları anlatma gayreti de değildir. Böyle bir bakışın anti-demokratik olduğunu düşünmektedir. Amaç, bizzat o kuşağın kendi ağzından kendilerini ve hareketlerini anlatmalarını sağlayacak bir zemin sunabilmektir. Ve bütün bunlar dolayımında, bugüne kadar çeşitli nedenlerle susmayı tercih etmiş insanları konuşturmayı sağlamış olması, aralarındaki farklılıklara rağmen bir araya getirmesidir. Hem herkesin sadece kendi adlarındaki ayrılıklara rağmen ortak tarihsel eğilimi yakalamak. Bu bakımdan ortaya konulan çalışma sağlı-sollu kimilerin hoşuna gitmeyebilir. Çünkü bir tarihin kimi yönlerini tartışma gündemine getirebilir. Ancak hemen belirtmeliyim ki, normal hukuki sakıncalar hariç, kimseyi kayırma, hoş görünme gibi bir sorunu yoktur ve olamaz. Zaten bu tip bir çalışmada önemli olan da budur.

Yalnız önemle vurgulamalıyım ki, ileride olması mümkün bir ihtimal olarak, hem bu çalışmaya katılmayıp, yardımcı olmayıp, ya da yarım ağızla eksik bilgi verenler olmuşsa, hem de sonradan “orası öyle değil, şöyle” gibi gene doğruluğu kendinden menkul sözümona “eleştiri” getirecekler olursa —böyle bir hakları olmakla birlikte— bunu gerçekte çok başka kaygılarla motive edilmiş bir tavır olarak algılayacağım. Ben bu çalışmanın ne “eksiksiz” ne de “bütünü kapsayıcı” bir çalışma olduğu iddiasında değilim. (Hele bu kuşaktan olmayıp, hem de “bu kuşağın mirasına sahip çıkıyoruz” diye avukat pozlarda çalışmayı haksız yere etkilemeye, kalkışanlara ise hiçbir diyeceğim olamaz) Burada önemli olan, bu kuşağı tanıtmak, ayırım gözetmeksizin ve sınır koymaksızın kendilerini anlatmalarına açık bir ortam yaratmaktır.

Belki de bu yüzden çalışmanın en büyük handikapı sanıldığığının aksine “taraflılığı” değil, fazlasıyla “tarafsız” olması oldu galiba. Oysa benim de şahsi düşünce ve yargıları vardı. Bunları elimden geldiğince bulaştırmamaya çalıştım. Örneğin Milliyet’te yayınlanan dizinin en çok tartışma koparan bölümü “Patriyot” Hayati’nin, Emin Sekun’a dayandığını söyleyerek naklettiği Zeki Başıtar’ın “Mit Ajanlığı” ile ilgili bölüm oldu. Şahsi kanaatim aksi yönde olmakla birlikte bu iddiaya da yer verdim. Zeki Başıtar TKP tarihinde en çok suçlanan insandı, bütün bir ’51 tevkifatının faturası ona çıkmıştı neredeyse. Üstelik edindiğim izlenim Zeki Başıtar’ın bazı “hataları” olduğu yönündeydi. Ama gene de bir insanın “Mit Ajani” olmakla suçlanabilmesi için elde çok daha objektif bilgi ve belgeler olmalı diye düşünüyorum. Tüm araştırmam boyunca bu iddiayı doğrulayacak başka hiçbir somut kanıtı raslamadım.

Şimdi okuyucuya bilgi olabilmesi ve karşılaştırma imkânı sunabilmek bakımın-

dan bu konuda benim tespit edebildiğim çeşitli yazılardan ve kişilerden, konuyla ilgili bölümleri aktarmak istiyorum. Önce Sayın Rasih Nuri İleri'nin "Atatürk ve Komünizm" isimli çalışmasının 365. sayfasındaki sözleri aktarıyorum: "...Zeki Başımar gibi Kutva üniversitesi mezunu bir Seka (TKP Merkez Komitesi) üyesi Milli Emniyet Ajanlarına hayat hikâyesini anlatmayı kabul edince, Başbakanlık Murakabe Heyeti Kütüphanesi Memuru" olmuştur şeklindedir.

Tornacı Emin Sekun'la aralarında bir tartışma geçtiğini ise Sayın Mihri Belli'nin çok severek okuduğum "Rigas'ın Dediği" kitabının 114. sayfasında şu şekilde görüyoruz: "1950'de yurda döndüğümde Parti'nin kıdemli üyelerinden bir tornacı arkadaşın Parti'den çıkarılması söz konusu ediliyordu."

Bir diğer yorum henüz yeni. Yüzbaşı Abdülkadir (Vedat Türkali) Görüş Dergisi'nin Nisan sayısında Çağatay Anadolu'la yaptığı söyleşide şunları söylüyor: "Zeki Başımar'ın Eyüp'teki evine çağırıp görüştüğü iki Halk Partisi müfettişine gizli işlerle uğraşmayacağına söz vererek, Ankara'daki Başbakanlık kütüphanesine atanması da bir desantralizasyon yorumudur.. Aşağı yukarı TKP tarihinin en rezil tutuklaması değerli genel sekreterimiz sayesinde gerçekleşti. Ben bunu Zeki'nin yüzüne karşı, Reşat Fuat'a da söylediğim için burada da yineliyorum. Zeki'ye polis ya da polisin adamı derler, elimi basarım polis değildir. Ama hiçbir polis müfettişi TKP'ye Zeki Başımar kadar zararlı olmamıştır." (Sf: 15-16)

Okurken son derece hüznlendiğim ve Doktor Hikmet'in trajedisini kendi ağzından anlatan "Kim Suçlamış/Breşnev'e Mektup"un Zeki Başımar başlıklı özel bölümünde şu cümleler var: "15 yıllık ceza sonunda İstanbul'a döndüğüm zaman, Ferit (Kalmuk) büyük bir eziliş içinde ağlarcasına bütün bunları bana tekrar tekrar saydı döktü. Hele Zeki için "yüzde yüz polis" olduğunu "ispatlar" nice delilleri anlatmakla bitiremiyordu... Ama doktor söylediklerim çok önemli. Görüyorsun bende hayır kalmadı. Bir ayağım çukurda. Allah rızası için unutma. Zeki Başımar polistir ve polis olarak hareketin başına onmaz yaralar açacaktır.. ('51 tevkifatı kastedilerek. A.A.).. Zabıtlar çok şaşırtıcı. Hiç kimse Zeki kadar uzun, ayrıntılı bilgi vermemiş polise. Zeki, belki boğazından geçen lókmasının hesabını bile dökmüş. Okur okumaz bu "tevekeli bir ifade değil" dedim. Sanki polise yaranmak isteniyordu.. (Harbiye'deki MK toplantısı kastedilerek. A.A.).. Varılan genel kanı şu: Zeki'ye polis vaadetmiş olmalı. Sen bütün bildiklerini saklamaksızın yaz. Biz onları gizli dosyamızda saklarız. Parti arkadaşlarına göstermeyiz. Sen hiç bir ifade vermemiş gibi, gerekirse iki, üç satırlık zabıtlı mahkemeye çıkarsın. Kurtulursun. Mahkemede bir nokta daha sırtmış. Bir Milli Emniyet albayı, tevkifattan uzun süre önce Zeki ile temasa geçmiş. Ona işbirliği teklif etmiş. Bu olayı inkâr edemeyen Zeki, albayın ısrarlı tekliflerini reddettiğini söylüyormuş. Ancak Şefik-Reşat grubu o nokta üzerine kıyasıya basıyor. Teşkilat sekreteri gibi bir adama MAH gibi bir casus teşkilâtı işbirliği teklif etmişse, bu olay parti arkadaşlarından, hele en tepedeki parti yetkililerinden saklanır mı? Ancak mahkeme safhasında her şey açığa vurduktan sonra Zeki'nin albayı "hatırlaması"

unutkanlıkla bir araya getirilemez. O Zeki'nin gizli hesabından başka bir şey-
ye bağlanamaz." (Sf: 133-137-139)

Konuyla ilgili son bir ifadeye de '51 tevkifatının "141/7"liklerinden Aclan Sayıl-
gan'ın "Kanavas" başlıklı (ki "Kanavas", Zeki Başımar'ın sahte pasaportunda-
ki ismidir) Yeni Forum'daki 1-15 Mayıs 1989 tarihli yazısında rastladım. Sayıl-
gan burada olayı reddetmiyor ama bir kıyaslamaya gidiyor. Şöyle ki: "Zeki Başımar,
İkinci Dünya Savaşı günlerinde Nazım Hikmet'le birlikte Rusçadan, Tolstoy'-
un "Harp ve Sulh"unu tercüme ediyorlardı. Başbakanlık kütüphane memu-
ru idi. O'nu işe alan Şevket Süreyya Aydemir'in ricası ile hemşehrisi CHP
milletvekili Cemal Reşit Eyüpoğlu olmuştu. Ancak işe girmeden Zeki Başı-
mar'dan siyasetle ve komünizmle uğraşmadığını içeren bir teminat mektubu
yazmasını istemişler. Zeki'de, uğraşmıyorum falan gibi bir şeyler yazmış işe
alınmış. Bunu 1960'dan sonra muhalifleri, sözgeli mi, Mihri Belli taraftarları
hep aleyhine kullandılar. Aleyhinde kullananların hepside sıkı Dr. Şefik Hü-
snü Değmer taraftarları idi. İyi ama ne çabuk unutuluyorlardı, 1939'da ikinci
dünya savaşının başladığı günler Dr. Şefik Hüsnü Değmer'inde, Türkiye'ye
gelebilmesi için İçişleri Bakanlığı'nın 11 Temmuz 1939 tarihli. Emniyet Ge-
nel Müdürlüğü Dördüncü Şube 270/12472 sayılı emirleri üzerine Paris Kon-
solosluğu'ndan aldığı 5 Ağustos 1939 tarihli ve 374/4049 sayılı pasaportu
"Ben memleketime geri dönebildiğim takdirde siyasetle militan bir tarzda
uğraşmak veya gizli faaliyetlerde bulunmak niyetinde değilim" diye İçişleri
Bakanı'na verdiği mektupta teminatla aldığı? Dahası nasıl hatırlamazlar
1938'de Atatürk'ün hasta olduğu günlerde Nazım Hikmet'in Ankara Hapis-
hanesinden Atatürk'e yalvaryakar bağlılık telgrafı çektiğini?"

Bütün bu yorumların dışında olaya daha açıklık getirebilecek somut şahit ve ve-
rilere raslayamıyoruz. Şüphesiz ki, Zeki Başımar konusundaki bu tartışmada
esas vebal (olumlu-olumsuz) bir şey bilip de konuşmayanların üzerindedir. Biz
sadece iddiaları sergilemekle yetineceğiz.

Gene dizide kanaat belirtmeden geçtiğim bir diğer önemli nokta da, Salih Hacı-
oğlu'nun Sovyetler Birliği'nde sürgün ve ölüm olayıdır. TKP'nin önde gelenlerin-
den olan Salih Hacıoğlu, gerçekte İsmail Bilen'in bir komplosu üzerine ölmü-
şe benzemektedir. Bunu belgeleyecek durumda olmasak da, bu yönde kanaat
bildiren çok sayıda insan vardır. Nitekim Salih Hacıoğlu'nun sürgünde ölümün-
den İsmail Bilen'in sorumlu olduğu yönündeki kanaati güçlendiren bir kitap şu
günlerde piyasaya çıktı: "Vartan İhmalyan'ın Anıları". İhmalyan, burada TKP
Moskova grubunun yöneticisi olarak hayli önemli tartışmaları belgeleri ile açıklar-
ken ve İsmail Bilen-Zeki Başımar (Yakup Demir) - Aram Pehlivanlı üçlüsünün
çeşitli davranışlarını sergilerken bu konuya da değiniyor. Daha da önemlisi Salih
Hacıoğlu'nun eşi Sabiha Sümbül'ün konuşmasının metnini yayınlıyor. İsmail Bi-
len'e yönelik daha birçok ithamın sıralandığı bu konuşmada Sabiha Sümbül şun-
ları söylüyor: "Yoldaşlar, hepiniz iyi bilirsiniz ki, TKP'nin kurucularından biri
olan eşim Salih Hacıoğlu'ydu. 1949'da bizi tevkif ettikleri zaman Marat Mos-
kova'daydı. ("Marat" İ.Bilen'in takma adıdır. A.A.) Partimizin önderi olan Ma-

rat'dan Salih Hacıoğlu hakkında hiçbir şey sormadılar mı? Türk komünistleri için acaba parti temsilcilerinden sormayıp kimden soracaklardı? O da, o zaman temsilciydi. Tabii sordular. Ve Marat bizim tevkif edileceğimizi çok iyi biliyordu. Çünkü birkaç gün evvel Ali Sait'e: "Sen Salih'lere artık gitme. Onları tevkif edecekler" demiş. Türk Komünistlerini yok etmekte Marat hizmet etmiştir". Üstelik Stalin dönemi terörü gözönüne alınıp, SBKP ve diğer partilerin kendi kendini doğrayan bir giyotine dönüştüğü hatırlanırsa bu iddialar pek de havada kalmıyor. Bu sözleriyle Hayati Tôzen'e hak vermemek mümkün değil. Nitekim ben de öyle düşündüğüm halde gene de kanaat bildirmedim. (Bildiğim kadıyla Hacıoğlu'ları Türkiye'ye dönmek için Moskova'daki Türk Büyükelçiliğine başvuruyorlar. Bunun üzerine "Türk Ajanlığı" suçlamasıyla sürgün geliyor. Nitekim Mete Tuncay'ın "Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler" kitabının 205-206. sayfalarında verilen bilgiler de bunu doğruluyor.)

Bu örnekleri vermemin nedeni istesem yargı kullanabileceğim idi. Ama bu çalışmanın objektifliğine gölge düşürürdü. Şimdi mecbur hissettiğim için belirtiyorum. Üstelik buna benzer başka tartışmalar da vardır. Örneğin TKP'nin kuruluş yeri ve tarihi üzerine olan tartışma. Genel kabul gören, TKP'nin 10 Eylül 1920'de Mustafa Suphi ve yoldaşlarınca kurulduğudur. Bunun yanısıra 22 Eylül 1919'da İstanbul'da Şefik Hüsnü Değmer ve arkadaşlarınca kurulduğu iddiası da vardır. (TİÇSF olarak) şahsi kanaatim 10 Eylül 1920 tarihi daha doğrudur. Nitekim, TİÇSF'nin Bakü'ye delege göndermesi, Komüntern gözlemcilerinin bulunması ve tutanaklara kaydedilmesi gibi o zamanın Enternasyonal prosedürü de bunu destekler mahiyettedir. Bakü kongresi bir derlenme kongresidir. İstanbul, Anadolu ve SSCB'deki dağınık komünist grupları bir araya toplayarak merkezi-siyasi bir hüviyet kazandırmıştır. Fakat 27-28 Ocak 1921 gecesi, Suphi kolunun Karadeniz'de boğularak öldürülmeleri neticesi hareketi sürükleyen ve damgasını vuran, esas olarak İstanbul'daki Şefik Hüsnü'nün kadrosu olmuştur. Bu arada bu her iki kadro arasında "sürekli ikilik" diyebileceğimiz bir durumun da varolduğu kanaatindeyim. Bu ikilik 1946'daki iki sosyalist parti (TSP-KSEKP) ayrışmasında bulaşık bir şekilde de olsa su yüzüne çıkmış ve örgütsel farklılığa kadar varmıştır. Peki bu yer ve tarih tartışması nereden çıkıyor? Sanırım iki nedenden: birincisi, her iki kadronun "başlatıcılık şerefini" üzerine almak istemelerinden. İkincisi, ideolojik olarak TKP'nin "Dış" bir unsur değil, "yerel ve millî" temelleri olan bir hareket olduğu tartışmasından. Oysa 10 Eylül 1920 bir olgudur.

Sonuç olarak bu ve buna benzer konular esas olarak tarihçilerin işi. Bununla beraber tarihi açıdan da elimden gelen titizliği göstermeye çalıştım. Umarım başarmışımdır. Ve gene umarım ki, gerek okuyanlar, gerekse de 1920-51 kuşağının üyeleri bu çalışmayı sevmişlerdir. kimsenin düşüncesinden dolayı suçlanmadığı, hapis ve eziyet görmediği bir ülkede yaşamak dileğiyle.

Atilla AKAR
Nisan 1989, İSTANBUL

BAZI TKP ÖNDERLERİ

MUSTAFA SUPHI

Türkiye Komünist Partisi'nin (TKP) kurucusu ve ilk genel başkanıdır. 1883 Giresun doğumlu olup, babası eski valilerden Ali Rıza Bey, annesi Samsun Sancağı Belediye Reisi Halil Hilmi Bey'in kızı Memnune Hanım'dır. İlk eğitimini Kudüs ve Şam'da yapan Suphi, ortaöğrenimini önce Erzurum'da sonra da Galatasaray Lisesi'nde tamamladı. Ardından 1905 yılında Paris'e giderek, orada "L'Ecole Libre des Sciences Politique"de (Siyasal Bilimler) iktisat ve sosyal bilimler okudu. Ziraat bankacılığı ve tarım kredileri üzerine tez hazırladı. Aynı zamanda "Tanin" Gazetesinin Paris muhabirliğini de üstlendi. Ülkeye döndüğünde İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi'nde hukuk, Yüksek Öğretmen Okulu'nda da iktisat dersleri verdi. 1912'de onu "İftih" gazetesinin genel yayın müdürü olarak görmekteyiz.

1913 yılında İttihat ve Terakki'ye cephe alanların kalkıştıkları Mahmut Şevket Paşa'ya suikast olayından sonra, bütün muhalifler gibi o da 15 yıl mahkumiyete, Sinop'a sürüldü. Bu esnada Suphi, bir komünist değildir, ama tam bir entellektüeldir. "İlimi İhtimal Nedir?" (Toplumbilim Nedir?) isimli Durkheim'cı Celes in Boşluk çevirisini yapar. "İttihat" ve "Hak" dergilerinde batı felsefesine dair yazılar yazar. Mustafa Suphi aynı zamanda o yılların önemli tartışma konularının başında gelen Türklük ve Osmanlılık üzerine de yazılar yazar.

1914 geldiğinde Mustafa Suphi, Sinop Hapishanesi'nden kaçır ve yeni arayışlar için Rusya'ya gider. Çar hükümetince Urallara sürgün edilir. 1915'te Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi-Bolşevik kanadına katılır. Artık bir sosyalisttir o. Burada Türk harp esirleri ve müslüman milletler arasında çalışır. 1918 Temmuz'undaki Moskova Türk Sol Sosyalistler Kurultayı'nın örgütçüsü ve yöneticisiydi. "Müslüman Halklar Komiserliği"ne katıldı ve "Yeni Dünya" gazetesini çıkarttı. Bu dergideki makaleleri genellikle Kurtuluş Savaşı ve padişahlığın devrilmesi üzerineydi. Saltanatların yıkılacağından ve halkların egemenliğinin başlayacağından söz ediyordu. 10 Eylül 1920 tarihinde ise TKP'nin 1. Kongresini toplayarak partinin ilk genel başkanı oldu. Genel Sekreterliğe ise Ethem Nejat getirildi.

Ardından ülkede sürmekte olan kurtuluş savaşına katılmak ve ülkedeki devrimci güçlerle birleşebilmek amacıyla, arkadaşları ile birlikte ülkeye dönme kararı aldı. Ankara Hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa ile bu yönde telgraflaşmaları oldu,

sonunda varılan mutabakat sonucu 14 yoldaşı ve karısı Semiramis ile birlikte Kars üzerinden yola çıktılar. Erzurum'a geldiklerinde aleyhlerine gergin bir hava ile karşılaştılar. Kâzım Karabekir ile kısa bir görüşme oldu. Geri dönmeleri "tavsiye" edildi. Durumda bir gariplik olduğunu sezmelerine rağmen yola koyuldular. Trabzon'a vardıklarında Sürmene açıklarında motorlara bindirildiler. Kayıkçılar Kâhyası Yahya Kaptan namındaki "Teşkilât-ı Mahsusa"cı (o zamanın Milli Emniyet'i) kişinin adamlarınca hunharca katledildiler (28-29 Ocak 1921). Bu katliamla birlikte TKP'nin Suphi kolu yok edilmiş bulunuyordu. Halen bu katliam emrini kimin verdiği kesinliğe kavuşmamıştır. Üzerinde çeşitli yorumlar vardır.

Kısa süren hayatına rağmen Mustafa Suphi, Türkiye'ye militan anlamda bir sosyalizm ruhu getiren eylem adamıdır.

DR. ŞEFİK HÜSNÜ DEĞMER

18 Nisan 1887 Selânik doğumlu olan Şefik Hüsnü Değmer, 1912 yılında Paris-Sorbonne Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden "Emraz-ı Asabiye ve Kalbiye Mütelaası" olarak mezun oldu. O yıllarda sosyalist fikirlere sempati duymaya başlayan Değmer, Fransız sosyalizminin ünlü ismi Jean Jaures ile de tanıştı. Orada Polonya asıllı Leokadia Sternika ile evlenen Şefik Hüsnü'nün bu birleşmeden bir kızı vardır. (Kızı Meryem, 1944 Varşova Ayaklanması'nda öldürülmüştür.) Ardından yurda dönen Şefik Hüsnü, 1. Dünya Savaşında Osmanlı ordusunda tabib yüzbaşı olarak Çanakkale cephesinde görev yaptı.

Mütareke ile birlikte Berlin Türk-Spartakis grubunun yayınladığı "Kurtuluş" dergisinde ilk Marksist yazılarını yayınladı. Aynı gruptan Sadrettin Celal Antel, Ressam Namık İsmail Bey, Hilmioğlu Hakkı Bey ve Ethem Nejat Bey gibi arkadaşlarıyla işgal altındaki İstanbul'da Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)'ni kurdu. 1919 yılında kurulan bu parti Türkiye'deki ilk legal-marksist parti oldu. (Aynı yıl Fransız sosyalistlerinin Tours kongresine katıldı.) "Aydınlık" isimli legal-marksist yayını da başlatan odur. TKP'nin 10 Eylül 1920 tarihli Bakü Kongresi'ne (1. Kongre) TİÇSF'ından da iki delege katıldı. Mustafa Suphi'lerin 28-29 Ocak 1921 gecesi Karadeniz'de katledilmeleri sonrasında hareketi esas olarak sürükleyen Şefik Hüsnü'nün İstanbul'daki bu kadrosu oldu. Başta "Manifesto" olmak üzere "Türkiye'de İktimai İnkılap", "Lenin Yoldaş'ın Hayatı" gibi birçok kitabı da yayınlattı.

1925'te Beşiktaş-Akaretler'deki kendi evinde TKP'nin 2. Kongresini topladı ve genel sekreterliğe seçildi. Ardından özellikle "Tahrir-i Sükûn Kanunu" ile birlikte gelen dönemde hareket iyice yeraltına itilecek, kendisi de 15 yıl ceza aldığı için ülke dışına çıkmak zorunda kalacaktır.

1927 yılına geldiğinde, TKP içinde görüş ayrılıkları doğduğunu görüyoruz. Verilen direktifleri uygulamak istemeyen "Katib-i Umumi" Vedat Nedim Tör ile aralarında sürtüşme çıkmış, bunun üzerine önce Viyana'da bir kongre toplayan Şefik Hüsnü, sonrasında gizlice yurda dönerek, kendisine bağlı gruplarla ilişki kur-

muştur. İlegal olarak bildirileri, yayınları bulmak için başlatılan TKP operasyonunda Vedat Nedim Tör, gelişmelerden iyice ürkererek Şefik Hüsnü'yü ele vermiş ve onu Mülâtiye Pastanesindeki randevusunda yakalatmıştır. (Vedat Nedim daha sonra diğer TKP'li Şevket Süreyya Aydemir ile birlikte "Kadro" dergisini yayınlacak ve Kemalizmin ideoloğunu üstlenecektir.) Bu davadan 54 kişi yargılancaklar, 6 ay ceza alan Şefik Hüsnü daha önceki cezasıyla birlikte 1,5 yıl hapis yatacaktır.

Tekrar yurtdışına çıkan Şefik Hüsnü'nün bu yılları Enternasyonal'in Doğu Avrupa Bürosu (VEB) içinde geçer. Ayrıca teorik organlarda "B. Ferdi" takma adıyla yazılar yazar. Ancak Enternasyonal faaliyet Şefik Hüsnü'ye yabancı bir olay değildir. Daha önce de Bulgaristan ve Çin seksiyonunda görev yapmıştır. Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu (KEYK) üyeliği de yapan Şefik Hüsnü, bir dönem ünlü Bulgar Komünisti Georgi Dimitroff ile birlikte çalışır. Hatta Dimitroff onun yardımcı konumundadır. Gene Dimitroff'la beraber Nazilerin Reichstag provokasyonunda tutuklanacak, fakat sonra serbest bırakılacaktır. Bu dönemde TKP içinde kendisine muhalif bir grup daha oluşmuş olup, başını Nazım Hikmet'in çektiği bu muhalifleri Şefik Hüsnü birara "Troçkistlik" ve "Polis Ajanlığı" ile de suçlayacaktır.

2. Dünya Savaşı kapıdadır. 1 Kasım 1939'da yurda dönmek için avukat kardeşi kanalıyla yaptığı başvurunun kabul edilmesi üzerine gelir ve orduda tekrar tabib yüzbaşı olarak görev alır. Ancak kısa bir süre hastalanacak ve askerlik yapamayacak duruma gelecektir. Bir yandan da o esnada fiilen hareketin başında olan Reşat Fuat Baraner'le temastadır. 1942'de Anti-Faşist Birleşik Cephe politikasını "İleri Demokrat Cephe" adıyla gündeme getirir. Faris Erkmen imzasıyla yayınlanan "programını" kaleme alır. 1944'e gelindiğinde TKP-SEKA (Santral Komite) tevkifatı olur. Şefik Hüsnü dışında kalır. Aynı yıl Mihri Belli önderliğinde İleri Gençler Birliği (İGB) tevkifatı da olur. Parti ağır yaralar almıştır, bütün yük Şefik Hüsnü'nün omuzlarına biner. Ancak o eldeki kadroyu toparlayarak mücadelesini sürdürür.

1945'lerde Bayar-Menderes grubu ile ittifak yolları arayan TKP ve Şefik Hüsnü "Görüşler" dergisi platformunu örgütler. Fakat "Tan Olayı"nın patlak vermesi üzerine bu güçbirliği eğilimi dağılır. 1946'da gerek dünya konjonktürü, gerekse de iç muhalefetin zorlamalarıyla İnönü'nün tek parti rejimi geriler. Bunun üzerine doğan yeni legal olanaklardan faydalanmak isteyen Şefik Hüsnü, önce kendisini illegalde tutarak, başında eski İmralı Cezaevi Müdürü Esat Adil Müstecaplı'nın bulunduğu Türkiye Sosyalist Partisi (TSP)'nin kurulmasına önayak olur, destek verir. Fakat bu oluşumu fırsat bilen TKP'deki Hüsamettin Özdoğu, Mustafa Borkluc (Sarı Mustafa), İbrahim Topçuoğlu ve Hamdi Alev (Şamilov) gibi bazı "Şefik Hüsnü aleyhtarları" yönetimi ele geçirir ve o da başlangıçtaki inisiyatifini kaybeder.

Bu gelişme üzerine elindeki illegal kadroyu su yüzüne çıkaran Şefik Hüsnü, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurar, başkanlığını da bizzat üstlenir. Bu parti kısa süre içinde diğerine oranla daha fazla gelişir, özellikle ülke

çapındaki sendika faaliyetinde bir canlanma yaşanır. Bu arada her iki parti arasında bazı birleşme görüşmeleri olmuşsa da bir mutabakat sağlanamaz. Ve zaten bu kısa “legal balayı” hemen kesintiye uğrayacak, her iki parti de 16 Aralık 1946’da Sıkıyönetim Komutanlığına kapatılacak ve yöneticileri tutuklanacaklardır. Bu bölünme aynı zamanda Türkiye sosyalist hareketindeki ilk örgütsel bölünmedir. Emniyette ağır işkencelere maruz kalan Şefik Hüsnü, “TSEKP’sini illegal TKP’nin bir devamı olarak kurmaktan” 5 yıl ceza alır.

Daha sonra 1950 affından yararlanan Şefik Hüsnü, hapisten çıkar çıkmaz, esnada Zeki Başımar tarafından yeniden örgütlenen TKP’nin faaliyetlerine katılır. 1951’de Dr. Sevim Tarı (Belli)’nin Marsilya vapuruna binerken üzerinde parçak dökümanlarıyla yakalanması üzerine başlayan ve o güne kadarki en çok sanık (167 kişi) TKP tevkifatına dahil olur. 1952’de yakalanır, 1953’de dava başlar ve 1954’de sonuçlanır. Önce 7 yıl ceza yer, sonra yaşı nedeniyle 5 yıl 10 aya iner. Ardından temyizde önce 4 yıl 2 ay, sonra da 1 yıl 4 ay 2 güne çevrilir. Eski lider artık yaşlanmıştır. (Bu arada Zeki Başımar ile aralarında çelişki doğar. Reşat Fuat ve Mihri Belli ile ona tavır alırlar. Zeki Başımar ihraç edilir. Ancak sonra yurtdışında “Dış Büro”nun başına Zeki Başımar, “Yakup Demir” takma adıyla geçecektir.) Şefik Hüsnü, sürgünde bulunduğu Manisa’da 8 Nisan 1959 günü yalnız başına ölecektir. Mezarı İstanbul Feriköy Mezarlığı’ndadır.

Yayınlanmış birçok yazısı da bulunan Şefik Hüsnü, inanç ve eylem adamı o mayı şahsında bütünleştirmiş, tüm hayatını bu amaca adanmış bir lider olarak göze çarpar sosyalist hareketin tarihinde. Yanısıra uzun yıllar TKP’yi bilfiil yönetmiş olmasıyla da, TKP tarihine damgasını vuran liderdir de denebilir onun için

REŞAT FUAT BARANER

Türkiye Komünist Partisi’nin sayılı önderlerinden olan Reşat Fuat Baraner 1900 yılında Selânik’te doğdu. Babası Ahmet Fuat, Temyiz Mahkemesi üyesi bir yargıç olup, annesi Zeynep ise Mustafa Kemal Atatürk’ün annesi Zübeyde Hanım’ın kızkardeşinin kızıdır. Yani Reşat Fuat’la Atatürk yeğendirlər.

Ancak öyle görülüyor ki, Reşat Fuat bunu hayatının hiçbir döneminde bir avajı tay veya övünme meselesi olarak kullanmamıştır. Liseyi Konya’da okuyan Reşat Fuat, daha sonra Ankara’ya gelir ve Çankaya Köşkü’nde Atatürk’ün yanında kalmaya başlar. Darülfünun’a girmek ister ve yeni rejimle ilk çelişkisi burada başlar. Darülfünun’a girmek için önce sıradan bir vatandaş gibi başvuran Reşat Fuat geri çevrilir. Ankara Valisi araya girip, Atatürk’ün yeğeni olduğu anlaşılınca görevli yerlere kadar eğilir, tüm kapılar açılır. Bu olay onu “eşitlik” düşüncesi üzerine de durmaya sevkeder. Hatta İstanbul’a döner. Sonra gene okumaya devam eder. Üniversitede Talebe Birliği başkanlığı yapar. İlk tevkifatında emniyette işkence gören Reşat Fuat’ın Atatürk’ün yeğeni olduğunu duyan polisler önce inanmazlar, dalga geçtiğini sanmışlar, fakat bilgi kesinleştince, kendi tabiriyle “anasın edilen küfürler birdenbire durmuştu”.

Daha sonra Almanya'ya kimya tahsiline gönderilen Reşat Fuat Baraner, orada Alman sosyalist hareketiyle tanıştı. Spartakist grubuna dahil oldu. İlk eşi Margari-ta Vilda ile evlenir, ondan bir oğlu olur. Reşat Fuat ayrıca Sovyetler Birliği'nde de eğitim görmüştür. 1930'da 4 sene, 1937'de 6 ay, 1944'de TKP'nin başında ikenki tutuklamada da 7 sene 9 ay ceza yer. 1951 yılında da Merkez Komite üyesi iken gene tutuklanır. 2 sene hücrede kalır. 7 sene ağır hapis ve 2 sene 4 ay müddetle İzmit'e sürgüne gönderilir.

1960 sonrasında bazı dergilerde yazılar yazar, çeviriler yapar. TİP'i destekle-miş, fakat TİP yönetimini de eleştirmiştir. Bu yıllarda "TKP Dış-Büro"nun başın-da olan Zeki Baştımar onu ve arkadaşlarını ihraç eder. İç gruplarla dayanışmasını sürdürür.

O birçok kuşakdaşı için "Reşat Ağabey"dir. Hapis yıllarını çeviri yapmakla ge-çirir. "Ali Rıza Çelik" takma adıyla yazılar yazar. Segal'in "Ekonomi Politik"ini de çeviren odur. Faris Erkmen'in "En Büyük Tehlike", Suat Derviş'in "Niçin Sovyetler Birliği'nin Dostuyum?"u onun yazdığı söylenir. Saadet Baraner (Su-at Derviş) ile 2. evliliğini yapar.

1968 senesinde ölen Reşat Fuat'ın belki de en önemli özelliği elindeki büyük imkânı, nimetleri elinin tersiyle iten tipik bir idealist oluşudur.

DR. HİKMET KIVILCIMLI

1902 İştîp-Yugoslavya doğumlu olan Dr. Hikmet Kivilcimli, ortaöğrenimini Vefa Lisesi'nde, yüksek öğrenimini Askerî Tıbbiye'de tamamladı. "Aydınlık" dergisi çevresine katıldı. Gençlik üzerine yazılar yazdı. 1926'da TKP'nin Gençlik Seksi-yonu'nun başında iken tutuklandı. 10 yıl ceza aldı, af yasasıyla çıktı. 1929'da tek-rar tutuklandı. Ardından "Marksizmin Biblioteği" adıyla bir dizi kitap yayınladı. Kerim Sadi ile polemigi için "Marksizmin Kalpazanları"nı, "Edebiyat-ı Cedi-de'nin Otopsisini"ni yayınladı. 1938'de "Askerî İsyana Teşvik" suçlamasıyla 15 yıla hüküm giydi. 1950'de af yasasıyla çıktı. O yıllarda Vatan Partisi (VP) adıyla bir parti kurdu, başkanlığını yaptı. Fakat parti gelişemedi ve 1957 yılında 141. maddeden dolayı yöneticileriyle beraber tutuklandı, sonra beraat ettiler.

1960 sonrasında "Sosyalist" gazetesini çıkarttı. Pahalılık ve işsizlikle Müca-dele Derneği'ni kurdu. "Aydınlık Sosyalist Dergi" ve "Türk Solu"nda yazılar yazdı. 12 Mart'ı destekleyen yazılar yazdığı için soldan eleştiriler aldı. Gene bu yıllarda "Tarihsel Maddecilik Yayınları"nı kurdu, teorik analizlerine hız verdi. 1965'te MBK'sine mektuplardan oluşan "İkinci Kuvayı Milliyeciliğimiz" gene aynı yıl "İlkel Sosyalizmden Kapitalizme" ve "Türkiye'de Kapitalizm"i yazdı. 1970'de ise "27 Mayıs ve Yön Hareketinin Eleştirisi"ni kaleme aldı.

Bunların dışında, "Türkiye İşçi Sınıfının Sosyal Varlığı", "İnkılâpçı Münev-ver Nedir?" "Kari Marks'ın Hayatı"nı yayınladı. Ölümünden sonra da "Tarih Tezi" (1974), "Tarih, Devrim, Sosyalizm" (1976), "Proletarya Partisi ve Halk Cephesi" (1977), "Oportunizm Nedir?" (1977), "Diyalektik Materyalizm"

(1978), "TKP'nin Eleştirel Tarihi" (1978), "Marksizmin Düşünüşü" (1978), "Üretim Nedir?" (1978), "Genel Olarak Sosyal Sınıflar ve Partiler" (1978) gibi eserleri yayınlandı.

Dr. Hikmet 1971'de bir anlamda trajik bir hayal kırıklığı içinde ölür. Prostat kanserinden dolayı acı içinde kıvrınmaktadır. Onu "TKP Dış Büro" sosyalist ülkelere sokmak istemez. Sınırdan çevrilir. Bu yüzden "Brejnev'e Mektup"u yazar ve TKP Dış-Büro ile Başbakan Kosigin'i şikâyet eder.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Türk sosyalizminin özgün simalarından biridir. Yazılarında kendine özgü bir dil kullanan Kıvılcımlı, o kuşaktan en çok eser bırakan kişidir de.

ZEKİ BAŞTIMAR

TKP Genel Sekreterliği yapmıştır. 1960 sonrasında "Yakup Demir" takma ismiyle anıldı. Zeki Baştımar 1908 Sürmene doğumlu olup, Mehmet ve Hayriye'den doğmadır. Orta öğrenimini Trabzon öğretmen okulunda tamamladıktan sonra Sovyetler Birliği'ne gitti. Orada KUTV (Doğu Halkları Komünist Üniversitesi)'nde okudu. Ülkeye dönüşünde tornacı Mehmet Emin Sekun (Rüçhan) ve Margareta Vilda (Reşat Fuat Baraner'in ilk eşi ve bazı kaynaklara göre Komintern delegesidir) ile tutuklandı (1932). Ardından Başbakanlık Kütüphanesi'ne memur olarak girdi. 1944'deki TKP tevkifatında tutuklandı, fakat beraat etti. 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP) Ankara İl Başkanlığı yaptı. 1947'deki illegal TKP'nin Merkez Komite toplantısında TKP teşkilat sekreterliğine getirildi.

1951'deki büyük TKP tevkifatı olduğunda o yeni örgütlenmeden sorumlu kişi olarak TKP'nin başındaydı. O zamanki Merkez Komite üyeleri Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner, Mihri Belli, Mehmet Bozışık, Halil Yalçinkaya, Celal Zühtü Beneci, Ahmet Fırıncı dahil 167 arkadaşıyla birlikte yargılandı. 10 yıl ceza aldı.

Bu tevkifatta polis ifadeleri ve mahkemedeki alınacak tavırlar konusunda arkadaşlarıyla çelişkiye düşerek, Harbiye Cezaevindeki Merkez Komite toplantısında "ihraç" edildi. Araları açıldı. 51-52 tevkifatından dolayı en çok suçlanan kişi durumuna geldi.

Hapisten çıktıktan sonra Cağaloğlu'nda bir süre tercüme bürosu işleten Zeki Baştımar, gizlice yurtdışına çıkarak oradaki TKP'lilerle buluştu. Doğu Almanya'nın Leipzig şehrinde "Bizim Radyo"yu idare etti. "Yeni Çağ" dergisinde yazılar yazdı. Orada "TKP Dış Büro"yu oluşturarak "Genel Sekreter" ünvanını aldı. İsmail Bilen (Laz İsmail) ve A. Saydam (Aram Pehlivan) ile merkezi oluşturdu. TKP Moskova grubu bazı konularda kendisine muhalefet ettiyse de, politikasını kabul ettirdi. 1962'de başta Reşat Fuat, Mihri Belli gibi birçok eski TKP'liyi partiden ihraç ettiğini ilân etti. Özellikle "Mihrici Grup"un ağır eleştirilerine uğradı. 1973 yılında Doğu Almanya'da öldü. Zeki Baştımar bazı bakımlardan TKP'nin en çok tartışılan lideri olmakla birlikte en ilginç simalarından biridirler.

İSMAİL BİLEN

1902 Rize doğumlu olan İsmail Bilen, "Laz İsmail" olarak da tanınır. Bundan başka "Marat", "S. Üstüngel", "R. Davos" gibi takma isimleri de kullanmıştır. Gençliğinde motor-makina kurslarında eğitim gördü ve tersanede çalıştı. Kurtuluş Savaşını destekleyen çeteler içinde faaliyet gösterdi. 1922 yılında TKP'ye üye oldu. Daha sonra Sovyetler Birliği'ne gidip orada KUTV'da okudu (1925). Ülkeye geri döndüğünde TKP adına güney illerinde örgütlenme faaliyetlerinde bulundu. 1927 tevkifatında giyaben yargılandı, 3 aya mahkum oldu. 1929'da Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Ferit Kalmuk ile tutuklandı. (Bu tevkifatta bazı tavırlardan dolayı, Dr. Hikmet'le aralarının açıldığı söylenir.) 4 yıl 6 ay 15 gün ceza aldı. 1934'de Sovyetler Birliği'ne gitti ve ölümüne kadar yurtdışında kaldı. Komintern'de çalıştı. Bu yıllarda Stalin'in temizlik harekâtına adı karıştı. Baytar Cevdet, Baytar Salih Hacıoğlu ve bir grup Türk komünistinin ölüm ve sürgün olaylarından o sorumlu tutulur.

1960 sonrası önce TKP Merkez Komite üyesi, sonra da Genel Sekreter Zeki Başıtar'ın ölümüyle TKP Genel Sekreteri oldu (1973). "Ürün" ve "TKP Merkez Komitesi Yayın Organı Atılım Dergisi"nde yazılar yazdı. Ulusal Demokratik Cephe (UDC) tezlerini geliştirerek ulusal-demokratik güçler adını verdiği CHP ve solundaki güçlerle eylem ve cephe birliği politikasını savundu.

"Savaş Yolu", "Günümüzde TKP", "Güneşli Dünya", "Çetin Savaş" gibi kitapları da bulunan İsmail Bilen, TKP'nin 5. Kongresinden sonra 1983'de ölmüştür.

MİHRİ BELLİ

1916 Silivri doğumludur. Babası Hayrettin Bey, annesi Müveddet Hanım'dır. Lise öğreniminden sonra Amerika'ya gitti (1935). Missisipi Üniversitesi'nde İktisat tahsil etti. Orada Amerikan Komünist Partisi'ne girdi, boksla uğraştı. 1940'da bu anılarını Vatan Gazetesinde "Mihri'nin Devri-alemi" başlığıyla neşretti. Ülkeye döndüğünde İstanbul Üniversitesi'nde asistan olarak çalıştı. Aynı yıllarda TKP'nin Gençlik Seksiyonunun başına geçen Mihri Belli, 1944'de Süleymaniye Camii Mescidine "Saraçoğlu Hükümeti Faşisttir" yazan pankartı asan iki kişiden biridir. (Diğeri Tahsin Berkem'dir.) Bunun üzerine İGB tevkifatı başladı. Davada 1,5 yıl ceza yedi. Süre bitiminde yurt dışına çıktı. Yunan iç savaşında döğüş-tü, yaralandı. Sosyalist ülkelerde tedavi gördü.

1950 yılında af yasasıyla birlikte yurda dönen Mihri Belli, TKP merkez komite üyeliği yaptı. 1951 tevkifatında tutuklandı. Yoğun işkencelere rağmen konuşmayan birkaç kişiden biri olarak bilinir. 7 yıl hüküm giydi. Aynı tevkifatın tutuklularından Dr. Sevim Tanı ile evlenmiştir.

Mihri Belli'yi 1960 sonrasında Türkiye Solunda önemli bir lider olarak görürüz. Özellikle Milli Demokratik Devrim (MDD) tezleriyle bir akımın başını çekti. "Yön", "Türk Solu", "Aydınlık Sosyalist Dergi" gibi teorik yayın organların-

da yazılar yazdı. “E. Tüfekçi” takma adını kullandı. 1965’lerde TİP yönetimine karşı tavrı aldı. Kendi etkinliğindeki grup Malatya kongresinde tasfiye edildi. Behice Boran’a ve Mehmet Ali Aybar’a karşı “Devrimcileri ihbara yöneldikleri” gerekçesiyle ünlü “**Noter Kanallı İhtarname**”’yi çekti. 1968’de Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde verdiği bir konferanstan sonra tutuklandı. Çeşitli kesimlerce “**Darbecilik**”’le de eleştirilmiştir. 12 Mart muhtırasıyla birlikte yurtdışına çıktı.

1974 affından sonra yurda döndü ve Türkiye Emekçi Partisi’ni (TEP) kurdu. Parti dava konusu oldu. 1979’da silahlı saldırıya uğradı, ağır yaralandı, ölümden döndü.

Mihri Belli’nin “**Savcı Konuştu Söz Sanığıdır**” (1967), “**Yazılar**” (1970), “**Devrimci Hareketimizin Eleştirisi**” (1973), “**Türk Solunun Dünü Bugünü**” (1987), “**Rigas’ın Dediği**” (1988) gibi kitapları ve “**Emekçi**” dergisinde yayınlanmış yazıları vardır.

Mihri Belli, Türk solunun en tanınmış simalarından olup, özellikle 60 sonrasına damgasını vurmuş en karizmatik lideridir denebilir. 12 Eylül sonrası yurtdışına çıkmış olup, halen dışarıdadır.

TKP ÜZERİNE BAZI AÇIKLAYICI BİLGİLER

1920-1960 ARASI KURULAN LEGAL-MARKSİST PARTİLER VE KURUCULARI

Adı: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (TİÇSF)

Kuruluş Tarihi: 22.9.1935 (22 Eylül 1919)

Merkezi: İstanbul Babıâli Caddesi, Çiftçi Kütüphanesi, Cağaloğlu.

Kurucuları: Ahmet Akif, Ethem Nejat, Dr. Şefik Hüsnü.

TİÇSF, 1924'de fesh edilmiştir.

Adı: Türkiye Sosyalist Partisi (TSP)

Kuruluş Tarihi: 14.5.1946

Merkezi: İstanbul

Kurucuları: Esat Adil Müstecaplıoğlu, Macit Güçlü, İhvan Kabacıoğlu, Aziz Uçtay. TSP, 16.12.1946 tarihinde Sıkıyönetim Komutanlığı kararıyla kapatılmıştır.

Adı: Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP)

Kuruluş Tarihi: 20.6.1946

Merkezi: İstanbul, Çemberlitaş Kürkçüler Caddesi, Mesih Mehmet Paşa Sokak, Arnavut Han No.32

Kurucuları: Dr. Şefik Hüsnü Değmer, Ragıp Vardar, Fuat Bilge, İstelo Papadopoulos, Emin Aydınlatan, Dr. Habil Amato, Muntekim Özmen, Hayrettin Emin Manoğlu TSEKP, 16.12.1946 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığınca kapatıldı.

Adı: Vatan Partisi (VP)

Kuruluş Tarihi: 1954

Merkezi: İstanbul, Sultanahmet, Yerebatan Caddesi No.66 Kat.2

Kurucuları: Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Osman Sercan, Hüseyin Kazancı, İrfan Savgat, Memduh Karahasan, Siyami Altınçul, İbrahim Kayaoğulları, Mehmet Anter, Ahmet Cansızoğlu, Sevdıye Kayaoğulları. VP'nin faaliyeti 1957 yılında durduruldu, yöneticileri tutuklandı. 141. maddeden yargılanıp beraat ettiler.

1920-1960 ARASI ÖNEMLİ DAVA VE TUTUKLAMALAR

- 1922: Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
- 1923: Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası
- 1925: TKP Tevkifatı (1 Mayıs Bildirisi nedeniyle)
- 1927: TKP Tevkifatı (Vedat Nedim Tör Olayı)
- 1929: TKP Tevkifatı (İzmir'de başlayıp Dr. Hikmet ve gençlik kesimine uzanan)
- 1930: TKP Tevkifatları (İstanbul, Ankara, Eskişehir)
- 1931: Komünist Gençlik Bayramı Tevkifatları
- 1932: Kongre sonrası tevkifatı (Ayrıca Nazım Hikmet'in muhalif grubunun Bursa Davası)
- 1935: Ankara, Hasan İzzettin Dinamo ve Ruşen Zeki Grubu Tevkifatı.
- 1936: İşçi kesimi tevkifatları.
- 1938: Kara Harp Okulu ve Donanma Tevkifatları (Ömer Deniz Olayı)
- 1944: TKP, Reşat Fuat önderliğinde İleri Demokrat Cephe.
- 1944: İleri Gençler Birliği (İGB) Mihri Belli önderliği.
- 1946: Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi (TSEKP) Tevkifatı, Şefik Hüsnü'nün legal TKP'si.
- 1946: Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) Esat Adil Müstecaplı önderliğinde, TKP'deki muhalif grupların legal partisi. (Ancak bu iki partinin davası birleşik görülmüştür.)
- 1951: Barışseverler Davası. (Behice Boran önderliği)
- 1951-53: TKP Tevkifatları (İstanbul, Ankara, İzmir) Zeki Başımar'ın yeni örgütlenmesi ve tevkifatı.
- 1952: İkinci TSP Tevkifatı
- 1958: İbrahim Topçuoğlu ve arkadaşlarının bombalı İzmir Tevkifatı.
- 1958: Vatan Partisi (VP) Tevkifatı. (Hikmet Kıvılcımlı önderliği)

TKP KONGRELERİ VE GENEL SEKRETERLERİ

TKP bugüne kadar bilinen beş kongre toplamıştır. Bu konuda bazı tartışmalar olsa da sıralama şöyledir:

1. Kongre: 1920. Bakü. Mustafa Suphi.
2. Kongre: 1922. "Haik İştirakiyun". Salih Hacıoğlu.
3. Kongre: 1925. Beşiktaş-Akaretler. Şefik Hüsnü.
4. Kongre: 1932. Şefik Hüsnü (Eyüp-Defterdar)
5. Kongre: 1983. Nabi Yağcı (Haydar Kutlu)

Bu arada 1932 sonrasında Nazım Hikmet'in önderliğinde Muhalif grubun İstanbul Pavli Adasında toplanan bir kongresi olmuştur. Fakat bu grup Kominterne ihraç edilmiştir.

Bunların yanısıra İbrahim Topçuoğlu da kendine göre bir kongre listesi yayınlamıştır. Bu liste farklıdır. Yanısıra kongre kararı olmadan Merkez Komite kararı ile 1947'de Zeki Başımar, 60 sonrası ("73 Atılımı" süreci) gene kongre sonucu olmadan İsmail Bilen Genel Sekreter olmuştur.

HALEN YAŞAYAN EN ESKİ SOSYALİST: CAZIM AKTİMUR

Şimdi, yürümekte zorluk çeken, mavi gözlerini kıpırtarak bakan, oldukça minyon ve hafif kamburu çıkmış, üzerinde düğmeleri yanlış iliklenmiş bir gömlek ve lekeli bir kravat taşıyan, pantolonu neredeyse kopacakmış izlenimi veren bir kemerle bağlanmış ve şivesi rumcaya kaçan tatlı bir yaşlı tasavvur edin. İşte bu kişi, 1907 Girit/Kandiya doğumlu, mübadelede Türkiye'ye gelmiş ve hemen ardından, 1925'te "komünistlikten tutuklanıp", İstiklâl Mahkemesinde yargılanmış, daha sonra 1930, 1931 ve 1951 TKP davalarının sanığı durumundaki, nice sürgünler görmüş, bir dönem TKP'nin İzmir İl Sekreteri Cazım Aktimur'dan başkası değil.

Hayatı boyunca hiç evlenmemiş bir insan, çok çökmüş görünmesine, "ben artık bitmiş, tükenmiş bir insanım" demesine rağmen, bir yandan da "halen sosyalizme inanıyorum, bu tarihi bir zarurettir" diyebiliyor. Üstelik bilebildiğimiz kadarıyla Cazım Aktimur, "halen yaşayan en eski sosyalist" unvanının yanısıra bir de galiba "en zengin sosyalist" ünvanına da sahip. Şaka değil, şu an "ha dese" 4-5 milyarı rahat çıkarır. Kemaraltı'ndaki ünlü Keten Han, İzmir'in Gazikadınlar Semtinde büyük bir daire, Söke'de bilmem kaç bin dönüm arazisi ve bankada yüklüce sayılabilecek bir parası var. Bir de bunlar yetmiyormuş gibi vaktiyle İstanbul Ataköy'de bir bankanın çekilişinden ona bir daire çıkıyor, geçenlerde de gene yüklüce bir mirasa konuyor yanısıra. Miras dedik de, tek mirasçısı kendi yaşında teyzesadesi. Garip bir adam Cazım Aktimur. Neden mi? Çünkü bütün bunlara rağmen, İzmir'in oldukça kötü bir semtinde, oldukça salaş sayılabilecek bir otelde kalıyor yıllardır da ondan. Bu yüzden çevresinde adı "cimri"ye, "pinti"ye çıkmış, kuruşun hesabını yaptığı ve kimseye zırnık koklatmadığı söyleniyor.

Yıllardır kimseyle "bu işlere nokta koyduğundan beri" görüşmüyor. Adeta inzivaya çekilmiş ve topu topu iki arkadaşı var. Biri tevkifat arkadaşı Ahmet Bilge, diğeri yazıhanesine sık sık uğrayıp, oradaki büyük koltukta şekerleme yaptığı, eski TİP üyesi Avukat Nurullah Toksavul. Bir de son zamanlarda yeni bir huy edinmiş Cazım Aktimur. Camiye gidiyor ve namaz kılıyor. Dediklerine göre bunu eski çevresinden "aleyhine delil olarak" kullananlar olmuş, kendisine sordüğümüzda "Ben kaldığım yörede halkla iyi geçinmek için taktik icabı gidiyorum" diyor. Dedik ya ilginç adam Cazım Aktimur, tamamıyla "nevi şahsına münhasır" denen cinsten.

Sekseni aşkın yaşına rağmen halen hafızası dipdiri. Bütün bunları Avukat Tok-

savul'un yazıhanesinde konuşuyoruz, Ahmet Bilge'de bize eşlik ediyor. Röportaj zaman zaman diyalogdan çıkıp, üç eski arkadaşın tartışmasına dönüşebiliyor arada. Ve Cazım Aktimur başlıyor hayatını anlatmaya; **"Babam Girit'te Cemiyet-i İslamiye reisiydi. Önce Kalandiriye'deki İslam mektebinde 1920 Eylülüne kadar okudum. Sonra yunan lisesine girdim, eski yunanca eğitimi gördüm. Bu arada rum arkadaşlarından yavaş yavaş sosyalist fikirler almaya başladım. Ardından mübadele yılları geldi, sünnetlilerle sünnetsizler değiş tokuş ediliyordu, biz sünnetliydik ve Türkiye'ye geldik."** Aktimur, geldiğinin hemen ertesinde TKP'ye giriyor. Kendi beyanına göre de onu ilk defa partiliyen ünlü ruh hekimi Profesör Ali Rasim Adasal oluyor. Adasal'ın sonradan partiyle bağı kopuyor ve Cumhuriyetin en ünlü hekimleri arasına giriyor. **"İşte o arada ilk defa İstiklâl Mahkemesinde yargılandım. Mahkeme Ankara'da idi ve Müddei Umumi Reisi ünlü Kılıç Ali idi. Bir de Mersin Mebusu aydın bir zat olan Reşit Galip vardı. İddianame'yi okudular, ben her şeyi inkâr ettim. Tabii fayda etmedi, önce üç sene kalebentliğe mahkum ettiler, sonra 1.5 seneye indi. Neyse ben savunmamda "ben burjuva ailenin bir çocuğum, babam cemiyet-i İslam reisidir, benim komünist olmama imkân ve ihtimal yoktur" dedim. Küçüka diye bir mahkeme azası vardı, bana dedi ki, "Çiçerin'de Kont'tu". Bu tutuklamamda işkence görmedim, ama 1930'da epey dayak yedim."**

Cazım o günden bugüne kendi tabiriyle **"Cihan İnkılâbını"** bekliyor ve **"ben yakın sanıyordum, olmadı, halen de bekliyorum"** demekte. Ona göre cihan inkılâbı olmamasının iki nedeni var, biri **"kendi hatamız"** dediği sosyalizmin yanlışları, ikincisi de burjuvazinin işçi sınıfına verdiği tavizler. Konuyu biraz rahatlatayım diyorum ve ona 1929 Tevkifatına sebep olan **"ünlü Keçi Meselesi"**ni soruyorum. Önce **"Yapma be oğlum, kafamıza vurma"** diyor ve devam ediyor anlatmaya, **"Bizim idraki zayıf arkadaşlardan biri yolda sahibini kaybetmiş bir keçi görüyor. Bu sahipsiz keçiyi neden ben almayayım, diyor. Keçiyi tam götürürken devriyeler çeviriyor. Tabii keçinin hesabını veremeyince üzeri aranıyor ve TKP beyannameleri çıkıyor. Tevkifat bu yüzden başlıyor, hatta İstanbul'a kadar sığıyor."**

BU TROÇKİ BAŞKA TROÇKİ

Söz komik yanı olan hatıralardan açılmışken ona ben bir olay anlattım. Bu olayı muhakkak biliyordur diye düşündüm ve haklı da çıktım. Olay şu, TKP'nin Troçki Mehmet (Çoba) lakaplı bir militanı var. Tutuklanıyor ve İzmir'e naklediliyor. İstanbul emniyeti İzmir emniyetine Telgraf çekip, **"Troçki Mehmet'i karşılayın"** diyor. Esas Troçki'de o esnada Stalin'in hismine uğrayıp Büyükada'da sürgün, İzmir emniyeti gelen Troçki Mehmet'i Troçki sanıp, ona göre karşılamaya hazırlanıyor. Ee, koskoca Troçki bu, Eski Sovyet Dışişleri Halk Komiseri, Kızıl Ordu Komutanı. Tüm İzmir emniyeti tekmil hazır, herkes Gülcemal varupurunu bekliyor. Rıhtımda karşılarına ine ine bir de ne görsünler Troçki Mehmet inmiyor mu! Cazım Aktimur burada patlatıyor kahkahayı, **"Evet, Troçki Mehmet iyi arkadaşımdı."**

İzmir'e getirileceğini de duymuştum. Ama emniyet evvelden beri şaşkındır. Eğer bu şaşkınlığı devam ediyorsa sosyalistler bundan memnun olsunlar. Troçki Mehmet'i Troçki zannediyorlar yahu!"

Söz polislerden ve emniyet garipliklerinden açılınca bu sefer de kendi başından geçen bir anısını naklediyor; "Vatandaş Mehmet Efendi lakaplı, beni takiple görevli bir polis memuru vardı. Bu adam hakkımda muntazaman günlük rapor tutar ve gölgem gibi beni izlerdi. Bir gün iş için Söke'ye gittim. O da sanki beni takip ediyormuş gibi klişe raporlar yazıyormuş. Fakat Söke emniyeti, ayrıca İzmir'e telgraf çekince, durum ortaya çıkıyor. Bizim Mehmet Efendi'de amirlerinden zılgıtı yeyince, hışımla oturduğumuz kahveye geldi ve herkesin önünde bana, Cazım efendi Söke'ye gitmişsin, benim niye habirim yok, senin yüzünden yanlış rapor verdim diye bağırmaya başladı. Defin zoruna bak! Sanki ben ona nereye gittiğimi bildirmeye mecburmuşum da, sanki beni takiple görevli o değilmiş de..."

Bu arada tartışmaya Nurullah Toksavul giriyor ve o da "Erdoğan Berktaş'ı takiple görevli bir memurun izini kaybetmesi sonucu" gelip kendisine sormasından bahsediyor. Ve ne oluyorsa, bu esnada, üç eski arkadaş birdenbire sert bir tartışmaya giriyorlar. Konu, Erdoğan Berktaş'ın (Halil Berktaş'ın babasıdır) Demokrat Parti'den Salihli İlçe Başkanı olması ve DP'den milletvekilliğine adaylığını koymak istemesi olayı var. Cazım Aktimur, bu girişimin "TKP'den bağımsız ve kişisel" olduğunu söylüyor, Nurullah Toksavul'da aynı kanatte. Fakat Ahmet Bilge, "Hoop.. Hoop.." deyip söze giriyor; "Erdoğan o esnada partiliydi. TKP, 1950'den önce DP'nin grev ve işçi hakları gibi konularda birçok vaatlerde bulunduğunu görmüştü. Gerçi bu vaatlerini tutmayacağı kanısı hakimdi ama DP içinde Erdoğan'ın özel bir durumu vardı. DP'li Fevzi Lütlü Karaosmanoğlu ile babası vasıtasıyla iyi ilişkiler kurmuştu. Milletvekili adayı olması istenmiş DP'den. O da bana, böyle bir talep geldi, parti acaba izin verir mi, meclise girebileceğim kanısındayım, dedi. Biz İzmir'de konuştuk önce, sonra konuyla ilgili raporu Ankara'ya bir şeker kutusu içinde bizzat ben götürdüm. Genel Sekreter Zeki Baştımar'la görüştüm, bana güvenip güvenmediğimizi sordu. Evet, güveniyoruz dedim. Bunun üzerine, tamamen bence de uygundur, dedi. Ve Erdoğan'a da bu durum bildirildi, onun üzerine bu işe kalkıştı. Hatta söylemek istemezdim ama mecburum şimdi, hapishanede Doğan Çetiner, ki Erdoğan Berktaş'ın eniştesidir, birbirleriyle cebelleşince bu konuyu ortaya attı Erdoğan'a karşı. Birçok arkadaş bana sordular ve işin gerçeğinin bu olduğunu anlattım. Bu yüzden partinin haberi yoktur, o kendi yaptığı sonra partiye maletti savı geçersizdir. Hayır, partinin haberi vardı ve parti izin vermişti. Bu hususta kimse Erdoğan'ı suçlayamaz" deyince diğer ikisi de ikna olmuş görünüyorlar.

NAZIM HİKMET'İN TKP'DEN İHRACI

Söz dönüp dolaşıp Nazım Hikmet'in partiden ihracı olayına geliyor. Şelik Hüs-

nü'nün Nazım için Komintern dergilerinde "B.Ferdî" takma adıyla "Troçkist Polis Ajam" diye yazdığı dönemler bunlar. Cazım Aktimur, "İhraç bültenini İzmir'de ben dağıttım. Rahatsız oldum ama karşı da çıkamadım. Nazım büyük bir şair ve partiyi aşan bir adam. Ve parti disiplinine uyacak kadar da, yani Cazım gibi şahsiyetsiz biri değil" diyor. Burada ilginç olan Cazım'ın "Her halükârda parti disiplinine uymak şahsiyetsizliktir" demesi ve kendini bir anlamda, bunca yıl sonra bazı şeylerden dolayı rahatsız hissedip "şahsiyetsizlik"le eleştirmesi. Tabii bu sözü hemen arkadaşlarından tepki görüyor. Fakat o "sözünü geri almayacağını" bildirmekle yetiniyor. Ama bu arada Cazım Aktimur'un sıkı "Anti-Stalinist"liğini öğreniyoruz, arkadaşları da teyid ediyorlar bunu. Zamanında sesini çıkartmasa da, o şimdi Stalin döneminin "Komünistler için utanç verici" olduğunu söylüyor. Ayrıca bugün Gorbaçov reformlarından ve haksızlığa uğrayanların itibarlarının iade edilmesinden memnun olduğunu da eklemekten edemiyor. Aktimur'un bir diğer özelliği de partinin zamanında kemalistlere verdiği destekten pek memnun olmaması galiba. Bu konuda fikirleri de şöyle: "Tabii kemalistlerin anti-emperyalizmine yardımcı olundu, ayrıca laisizmini de sonuna kadar müdafa edecek adam yoktu kemalistlerin yanında komünistler müdafa ettiler. Ama nihayetinde Mustafa Kemal bir burjuvaydı, cihan inkılâbına karşı idi. Komünistlerin nokta-ı nazarı ise cihanşümuldü, Mustafa Kemal ise milliyetçi idi."

CAZIM'IN HATASI

Aktimur'un geçmişte üzüntü duyduğu belli olan bir de "hatası" var galiba. İzmir teşkilâtına sızan Şükrü Dinsel ve Yusuf Etik gibi polis ajanlarına bilmeden onay vermesi ve Şükrü Dinsel'in ihracına karşı çıkmaya bile "Büyük Kongrede savunma haklarının baki kalmasını" istemesi. Belli ki bu olay onu çok üzmüş, çünkü bütün bir İzmir TKP Teşkilâtı bu ajanlar yüzünden yakalanıyor. Bu konuda şunu belirtti Cazım Aktimur: "İl Komitesi Şükrü Dinsel'in polis olduğunu anlayınca kovdu. Ben ise kovulmamasına evet dedim, herkesi kolay kolay itham etmem ama bu işte bir hatadır oldu." Başka ülkelerin komünist parti geleneklerinde ajanların vurulması olayına şahit olunduğunu anlatınca fikrini sordum. O, "Böyle bir şey düşünülmedi, kuvvetimiz müsait değildi ve zaten partinin böyle bir eylem anlayışı yoktu" diye cevapladı. Ama bir yandan da "zayıf parti idi, çok zayıf" diye de kendi kendine mırıldandığı duyuluyordu.

Parti tarihindeki çelişkileri soruyorum ona. Doktor Hikmet'le İsmail Bilen arasında olanın "İşçi-Aydın çelişkisi" olduğunu söylüyor. "Hikmet Münevverdi, İsmail ise Amale" diyor. Zeki Baştımar ve Mihri Belli arasındakine ise "Bunların birbirlerine şahsi husumetleri vardı, fakat ideolojik nokta-ı nazardan bakarsanız arada bir fark yok" şeklinde açıklıyordu. Esat Adil (TSP) ile Şefik Hüsnü (TSEKP) çelişkisinde Şefik Hüsnü'yü "haklı" görüyor. "Esat Adil bütün hüsnüniyetine rağmen doğru hareket etmedi" demekte.

Aktimur, Behice Boran'ın "partili" olup olmadığını bilemiyor, "Ben İzmir teşkilâtındaydım, bilmem" diyor, ama Ahmet Bilge bu konuda da "muhalif" o da tam aksini düşünüyor. Peki ya 1 Mayıs'ları nasıl kutlardı? Cazım'ın cevabı hazin bir anlamlılıkta oluyor: "Zaten tevkif olunurduk ve emniyette kutlardık. Tevkif olunmadığımız zamanlarsa bir şeyler yapmaya çalışırdık ama pek muaffak olamazdık. Sadece bir defa aramızda anma yaptığımızı hatırlıyorum, 1 Mayıs Bayram değil, mücadele günüdür diye. 1 Mayıs marşını da yüksek sesle anca hapisanede söyledik."

Daha çok şey konuşuyoruz Aktimur'la ama o yoruluyor ve koltuğunda "şekerlemesine" devam ediyor. 83 yaşında ki bu adam, kuşağının özelliklerini halen taşıyor...

“BİLGE KARDEŞLER”DEN AHMET

Ahmet Bilge'yi bırakın bir sosyalist olarak tanımayı, sırf insan özellikleri bile onu yeterince ilginç kılıyor. Tam bir “ihtiyar delikanlı” o. Son derece neşeli, enerjik, hayat dolu bir insan, hemen kaynaşırıyorsunuz. Nisan 1988 ortalarıydı, İzmir'deyim. Ahmet Bilge'yi yıllar önceki tevkifat adresinden arıyorum. Karşıyaka'da şimdi yerinde yeller esen bir adres bu. Bir an bulamayacağım hissine kapıldım ve elimdeki tek telefon numarasını kullandım. Orada da yoktu, bir diğer numara verdiler ve ben onu üçüncü arayışında bulabildim. Kendisiyle İzmir'in ünlü Pasaport Kahvesinde buluştuk, onu beklerken her gelen yaşlıya o mu diye bakıyordum. İki gün sonraya randevu keştik. Evine gittiğimde annesi ölüm döşeğinde idi, tabii röportaj filân yapamadım. Acısı gözlerinden okunuyordu, sadece sohbet ettik. Ve İstanbul'a dönmemin hemen ertesinde aniden benim de canım annem öldü. Böylelikle kader bizi Ahmet Bilge ile aynı anda ana acısını tattırmıştı. İkinci gidişim Mayıs sonu idi, bana Cazım Aktimur'u da o buldu. Kendisi halen bir büroda yapı teknisyeni olarak çalışıyor, mütevazı bir yaşamı var. Şu an ikinci eşi ile evli. Birinci eşinden, 7 sene hapis yeyince ayrılmak zorunda kaldığını söylüyor. Onlar “Bilge Kardeşler” olarak tanınıyorlar aynı zamanda. Kardeşi Macit Bilge'-de TKP Yedek Merkez Komitesi üyesi 1951'de.

TKP'Lİ OLMAK ALNINA YAZILMIŞ SANKİ

Ahmet Bilge, bugün 68 yaşında, Yunanistan-Florina doğumlu, göçmen bir ailenin çocuğu. 1951 yılında TKP'nin İzmir il komitesi üyelerinden, o zamanlar kod adı, “Sucu” olarak biliniyor. Oldukça maceralı bir hayatı var.

Ahmet Bilge'nin TKP'li olması sanki alnına yazılmış, neden mi? Cevabını kendisinden dinleyelim isterseniz: “1921 yılının 28 Ocak tarihinde dünyaya gelişim. Ve bu tarih garip bir raslantı olarak TKP önderi Mustafa Suphi ve 15 yoldaşının Karadeniz'de boğularak öldürüldükleri tarihe dek düşünüyor.” Peki acaba Ahmet Bilge'yi bu mistik bağlantının dışında ne gibi bir etki sosyalizme itmişti? Komünist fikirlerle nasıl tanışmıştı? “Benim Cemil Zeki isimli bir dayım vardı. Hikâyesi ilginçtir, Kurtuluş savaşına katılmıştır ve soyadı kanunu çıkmadan çok daha evvel, soyadını “Yoldaş” olarak kullanırdı. İşte ilk defa ben sosyalist düşünce ile onun yanında tanıştım. Evinde Nazım'ın şiirlerini dinle-

dim, Bahr-ı Hazer'i filân. Nazım bir dizesinde şöyle diyordu. En sevdiğim gazel Anti-Dühring'idir Engels'in.. Çocuk kafamla bunu çözmeye çalıştım. Dayım ise bana, Dühring iyi bir gavur değil, Engels ise iyi bir gavurcuktur, dedi ve bunu büyüyünce anlayacağımı söyledi. Böyle böyle sosyalizme sempati duymaya başladım. Örgütlü ve bilinçli olarak ise, 1939'da Modelci Kerim (Soyka) ile tanışmam ve hemen akabinde onun da beni Cazım Aktimur'la tanıştırması vesilesi ile oldu. O günden bu yana da bilinçli bir şekilde sosyalistim."

Ahmet Bilge kendini aynı zamanda "gerçek milliyetçi" olarak görüyor ve bunun sosyalist-enternasyonalizmle çelişmediğini düşünüyor. "Sahte milliyetçiler Türkiye'nin gerçek çıkarlarını savunamazlar" diyor ve beraberinde "Sosyalistim ama, Amerika'nın ülkemde üs istemesine nasıl karşıysam bir gün gelir Sovyetler'de isterlerse aynı şekilde karşı çıkarım" demeden de edemiyor. Ona göre Türkiye'de anti-komünist duyguların bu kadar güçlü olmasının bir nedeni de tarihî rus düşmanlığı geleneği. Bunu bir dezavantaj olarak görüyor. Ve konuyla ilgili bir anısını anlatıyor: "Bir gün '51 tevkiyatının ünlü sorgu hakimi rahmetli yarbay Halil Ölçer, bana demişti ki, eğer marksizm Rusya'da değil de, Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelerde gerçekleşseydi biz benimserdik."

TEVKİFAT BAŞLIYOR

"1952 yılının 3 Mayıs günüydü" diye başlıyor anlatmaya: "Eyüp isimli bir komser ve yardımcılar yazıhaneme gelip arama yaptılar. Profesör Lösser'in Betonarme kitabını evirdiler, çevirdiler ama bir şey bulamadılar, beni de alıp götürdüler. O zamanın polisleri gerçekten çok cahildiler, halen öyleler mi bilemiyorum. Örneğin, bir arkadaşın evinde Hintli ozan Tagorre'un Bahçivan isimli kitabını buluyorlar, sakallı resmi de görünce tamam deyip alıyorlar. Ardından Nazım Hikmet'in Benerci Kendini Niçin Öldürdü'süne el atıyorlar ve başlığı Fenerci Kendini Niçin Öldürdü şeklinde okuyup, bize ne fenerciden deyip bırakıyorlar" Ahmet Bilge'de işkence görenlerden, özellikle Sansaryan Han'da Komiser Rüştü'nün "bir piyanist gibi, trahomlu gözlerini dikerek" parmaklarına kızılçık sopasıyla vuruşunu unutamıyor. "Acısı bunca yıl sonra bile aklımda" diyor. Ancak bir kıyaslama yaptığında "12 Mart ve 12 Eylül'de yapılanlarla kıyaslanırsa bizim gördüklerimiz gene de fazla ağır sayılmazlar" şeklinde düşünüyor.

Bununla beraber Bilge, "Emniyet teşkilatını tümüyle suçlamamak lâzım" diyor. Onun insan ilişkilerinin çok mükemmel olduğundan söz etmiştik, o kadar ki, polislerle bile sohbet kurabiliyor. "İzmir'den İstanbul'a beni bir polis memuru götürdü, kelepçe filân takılmadı. Trenle Bandırma'ya, oradan da vapurla İstanbul'a geldik. Vapurda polise dönüp dedim ki, yahu efendi benim içkiyle başım biraz hoş, bir şişe alsak da giderken beraber içsek, malum bir daha uzun süre içemeyeceğim galiba. Bana, tabii Ahmet Bey, dedi. Aldık ve içtik.

Vapur iskelesinde bir an kaçmak geidi aklıma, polise dedim ki, izin verirsen bir tuvalete gideyim. O gene, tabii Ahmet Bey, buyrun, dedi. Gittim ve utandım kendimden. Neden, polisın bana bu kadar güven beslemesi beni duygulandırdı, o da emir kufu sonunda. Sansaryan Han'a geldik, tam içeri girerken, Ahmet Bey benim yanımda 25 lira var, belki paran yoktur istersen sana 10 lira bırakayım, dedi. İstemem dedim ve gitti. Yıllar sonra gene karşılaştık, emekli olmuş ve bir kez daha rakı içtik." Yeri gelmişken Ahmet Ağabey'in halen çok içtiğini belirtiyim. Hatta bir ara Hapishanede bile içki imal etmenin yolunu bulduğunu söylüyordu.

BİR SÜRGÜN ANISI

Bu kuşağın hemen hepsi, hapisliğin yanısıra ayrıca sürgünlerden de geçmişti. (Hatta hareketin önderi Dr. Şefik Hüsnü Manisa'da sürgünde ölecektir) İşte Ahmet Bilge'de sürgünden payını alanlardan. Sürgün: Yapayalnız, çevreden tecrit edilmiş, şüpheli gözlerle vebalı gibi izlenen insan demek bir anlamda. Oradaki anılarını ve maruz kaldığı bir hakareti anlatıyor Bilge: "En son yattığım hasiphane Niğde açık cezaevi idi. Tehliye geldiğinde ilk sürgün yerim Kayseri'ye gittim. Her akşam karakola gidip imza veriyordum. Orada İstanbul Otelı diye bir otel vardı, bir odasında kalıyordum. Çolak Reşit'e 75 kuruş veririm gelip sobayı yakıyordu, yoksa soğukta kalıyordum. İşe girmek istedim, iş bulamadım. Aslında bulmak da istemiyordum. Çünkü İzmir'e nakil istiyordum. Neyse bir inşaat firmasına baş vurdum. Bonservislerim iyiydi, mimar sizi alabiliriz dedi. Yalnız mimara dedim ki, ben burada komünistlikten sürgünüm size bir sorun yaratmasın. İki gün sonra cevabı öğrenmeye gittiğimde benimle görüşmedi bile. 1. Şubeye maddi müsayaka altında olduğumu böylece ispat ettim. Sonra orada Nuh Naci Yazgan Hastahanesi vardı. Ciğerlerimden rahatsız olduğumu söyledim. Nitekim sol akciğerimde Pakiplöri buldular. Bunun üzerine ağır ceza reisine gittim, İzmir'e dönüş için karar aldıracağım. Bu reis DP'den adaylığını koymuş kazanamamış biri idi. Kendisine nakil dilekçemi ve 1. Şube belgesi ile hastane raporumu verdim. Adam dönüp bana, benim gözümde bir komünist sovyet casusudur, demesin mi. Bunun üzerine ağzıma ne geldiyse söyledim, oysa o gülüyordu."

Anılar bitmek bilmiyordu. Ama siz Ahmet Bilge'nin Türk solcularının kaynak kitaplarından biri olan, George Politzer'in "Felsefenin Temel İlkeleri"ni el altından gizli yayan adam olduğunu biliyor muydunuz o yıllarda? (Tercümesini Şefik Hüsnü yapmıştı ilk) Ahmet Bilge, partinin eğitim-yayın ve seminer işlerinden sorumlu imiş ve anlatıyor: "Emniyette bana, neşriyatı sen idare ediyormuşsun, Moskova ve Budapeşte radyosundan alıntılar yapıyormuşsun, diye kendi el yazılarımı uzatmazlar mı! Örgütün daktilosunun bulunduğu polis ajanı Behçet Şener vermiş meğer. Ben de bunun üzerine, gazetelerde radyo dinleyip haber hazırlayanlara iyi para verildiğini duydum, onun için ekzersiz yapıyor-

dum, dedim, Yarbay Halil Ölçer'de bana dönüp dedi ki, peki hep Moskova radyosundan mı egzersiz yapıyordun, neden Amerika'nın Sesi'nden değil?" Bu anısına gülüyor Ahmet Bilge ve "damın saçağına kısıtlanmışsın kıvırtacak yanın kalmamış ki, ne yapayım bende aklıma ilk geleni söyledim, tabii yutmadılar" demekte. Cazım Aktimur, Ahmet Bilge'nin "başının tatlı belası". Propaganda metinlerini o yazarmış, ama eski Türkçe: "Ben ise onları hem yeni dile çevirir, hem de altına bir lügatça eklerdim." Bilge'nin bu konuda bir de pişmanlık duyduğu yan var. Parti arşivini Karşıyaka'daki su şebekesinde saklamış. Tevkifat olduğunu anlayınca ne olur ne olmaz diye hepsini yaktırmış. Oysa sormamışlar bile. Şimdi "keşke yakmasaydım" diye düşünüyor.

İzmir TKP Teşkilâtının bir özelliği de, içlerinden çok sayıda polis ajanı çıkmasıydı. Yusuf Etik, Behçet Şenel'in yanı sıra İl Komitesine kadar giren Şükrü Dinsel bunlardandı: Ancak ondan ilk şüphelenen gene Ahmet Bilge olmuş; "Ağabeyimin Bayraklı'daki evinde Şükrü Dinsel, ben ve Macit Vilayet Komitesi Toplantısı yapıyoruz. Bir ara Şükrü Dinsel, bir defter alalım ve kararları ona kaydedelim dedi. Bunun üzerine ben kızdım ve illegal partide legal parti gibi karar defteri mi olur, dedim. Sen ne yapmak istiyorsun diye sordum. İşte ilk o zaman farkettim onun polis olabileceğini." Bu Şükrü Dinsel, uzun yıllar kimye farketirmeden hareketin içinde çalışıyor. Önce TSEKP'sinde var, parti kapatılınca illegale geçiyor, ardından Esat Adil'in TSP'sine katılarak orada da Vilayet Komitesine kadar yükseliyor. Hatta bir ara eski pilot olduğu için, Boz Mehmet ile Doğu Blokuna uçak kaçırmayı bile planlıyorlar. Ve devam ediyor Bilge anlatmaya; "Şimdi işin mizahi tarafına gireceğim. Şükrü'yü ihraç kararı aldık. Belgeyi Cazım Aktimur'a götürdüm. Cazım da madem ihraç ediyorsunuz kabul, ama bir parantez aç ve büyük kongrede savunma hakkı baki kalmak kaydıyla diye not düş dedi, düştüm. Tabii sonra tevkifat oldu, Şükrü mahkemede şahit olarak ifade verirken Cazım'ı dürttüm. Bak Cazım, dedim. Büyük Kongre toplandı o da müdafa hakkını kullanıyor."

141/7, ANKARA TEŞKİLÂTI

1951 Tevkifatı denince akla hemen 141/7 maddesi geliyor. Bugünkü "Pişmanlık Yasası"nın bir benzeri o da. Özellikle Ankara teşkilâtından çok sayıda "itirafçı" çıkıyor. Bunun nedenlerini soruyorum Ahmet Bilge'ye, o da anlatıyor. "Meselâ İhsan Konaş, daha önce katillikten yatmış biri, 141/7 maddesine girdi. Hayatı boyunca bunun ezikliğini çekti sonradan. Hatta çok sonra bana, kötü davrandığını, insan haysiyetine halel getirdiğini söyledi. Sonradan inancını gene savundu ama Aclan Sayılğan gibi karşı şafa geçmedi. Ulvi Uraz meselâ. Ulvi bilinenleri ortaya koydu, bilinmiyeni değil. Sonra hapisten çıktıktan sonra tiyatrosuyla halka çok şey verdi. Bu gibileri Ömer Lütfü Tuncay, Tevfik Dilmen gibi ihanet etmiş sayamam" diyordu.

Bu arada Yalçın Küçük'ün "TKP Pişmanları" isimli çalışmasına ateş püskürü-

yordu Bilge. Birçok insanı haksız yere hain statüsüne soktuğunu düşünüyordu. En çok da şair Enver Gökçe ile ilgili "Emniyette Bülbül Kesilen Geveze Şair" bölümüne bozuluyordu. "Yalçın Küçük galiba hücrelerde kalmadı, hücrenin kokusunu almadı. Bu yüzden Sansaryan Han'da birçok insan çıldırma durumuna geldiler. Yıllarca hücrede kaldılar. Enver'e gelince, o bilineni söyledi, bilinmeyeniyi değil. Bu suçlamayı en hafifinden terbiyesizlik sayarım." Peki ama bu noktaya neden gelinmişti? Bunun örgütsel özeleştirisi yapılmış mıydı? Devam ediyor anlatmaya: "Daha doğrusu Ankara Teşkilatını suçlayacağım. Ki o zaman Zeki (Baştımar) Ankara'daydı. Ne işi vardı Ruhi Su'nun, Ne işi vardı Ulvi Uraz'ın, Ziya Kirman'ın, Recep Egemen'in, Nejat Özön'ün ve daha bir sürü kişinin? Ne diye partiye alındı bunlar? Taşıyabilecekleri yükün fazlasını taşıyan ve yetiştirilmeden doldurulan bu insanların ne işi vardı? Ben bu insanları suçlamaktan ziyade sitem ederim. 6 kişi bileklerini kesti, Ahmet Arif, Yaşar Çöl çıldırdı. Bence bu zaiyatın sorumlusu Ankara teşkilatının yanlış örgütlenmesidir."

TKP MÜNEVVER KULÜBÜNE DÖNÜŞTÜ

Kendisinin Şelik Hüsnü geleneğine bağlı olduğunu bildiğim halde, gene de soruyorum Esat Adil'in TSP'si hakkında ne düşünüyor. Ve neden ikinci parti, hiç birleşme düşünülmüş müydü? Cevaplıyor: "Benim o zaman ki irtibatım Kerim Soyka ileydi. TSEKP'sini İzmir'de örgütlemekle o görevliydi. Esat Adil bir ara İzmir'e gelmişti ve Kerim bana git Esat Adil'i bul, bu akşam onu evimde beklediğimi söyle dedi. Ben gidip Esat Adil'i buldum, bana nazikçe bu akşam kızım gelecek davetinize icabet edemeyeceğim, dedi. Kızı var mıydı, Kerim ne için görüşmek istemişti, bunları bilemeyeceğimi. Her iki parti arasındaki ayrım ne idi? Bana göre program hususunda yoktu ama davranışta farklıydılar. Bir de Esat Adil'in Amerikan Yardımını savunduğunu biliyorum. O böylelikle Türkiye'de üretici güçlerin gelişip, bir işçi sınıfı doğuracağına inanıyordu. Biz ise buna karşı idik. Ve sanırım bu yüzden de uluslararası hareket bizi destekliyordu."

Ahmet Bilge, partinin tarihi boyunca işçi sınıfı ile yeterince bağ kuramadığına ve zaman zaman da "münevverler kulübüne dönüştüğüne" inanıyor. "Tütün-cüler grubu ve 1946 Sendikalar atılımı hariç" diyor ama. Ve bu durumu Türkiye'de o dönem, modern proleterya anlamında bir olgunlaşmanın olmamasına bağlıyor. Günümüzde ise sosyalizmin yeni açılımlarından çok umutlu. TKP-TİP birleşmesinin en şiddetli savunucularından Ahmet Bilge. "Ben zaten eskiden beri bunu savunurdum" diyor ve ekliyor, "TKP'nin dış misyonu, ki bu tabiri kullandığım için hayli eleştirildim, TİP'e karşı çıkarılarken örneğin biz eski tüfekler İzmir'de TİP'i destekledik. Ve eğer bir gün legal bir parti kurulsaydı katılmak isterim. Ama geçmişte yattığım hapisliğimi kullanıp bana yöneticilik verin demem, hem böyle tutkularım yok, hem de yaşımla ilerledi. Ama böylesi

bir legal oluşumu canla başla desteklerim."

Ahmet Bilge'nin genç kuşaklara bir de "tavsiye"si var: "Pir Sultan'ın bir de-yişi vardır. Bu bir niza lokmasıdır, yiyemezsin demedim mi, diye. Onun için bundan sonra harekete katılacaklar bir kere abdest alsınlar ve ömrübillah o abdestle namaz kılsınlar. Arada bir abdest bozup, abdest tazelemeye kalk-masınlar!" Ahmet Bilge, karşımızda halen inançlarına coşkuyla sarılan, üstelik bunu keskinliğe kaçmadan, insanlığını unutmadan yapan bir ihtiyar delikanlı ola-rak duruyordu...

FADIL BARKAN

Fadıl Barkan, 1916 İzmir doğumlu. TKP'nin eski il yöneticilerinden ve İzmir'li Ahmet Bilge'nin bacanağı aynı zamanda. 1951 tevkifatı sanıklarından onun da ve 6 yıllık bir hapis cezası var.

Kendi deyişiyse ortaokul sıralarında sol fikre sempati duymaya başlamış. "Gerçi" diyor, "o zamanlar toplumda bugünkü kadar gözle görülen somut sınıf farklılıkları yoktu. Zengini de fakiri de aşağı yukarı ortak bir yaşama standartına sahipti. Yani herkesin evinde bir teldolap, halı, kilim, konsol bulunurdu. Giydiğiniz elbise biraz farkedirdi belki. Biz memur ailesi idik ve imkânlarımız kıt. İşte önce kitaplar okuduk, sonra Amerika ülkeye yavaş yavaş girmeye başladı, buna tepki duyduk" diyor. Barkan, önceleri TSEKP'sinde çalışmış. (Kendi söylemese de onu partiliyenin bacanağı Ahmet Bilge olduğunu ben biliyorum. Fakat sormayı unutuyorum.)

1946'da Emin Bilecen, Kerim Soyka gibi TKP'lilerin yönlendirdiği sendika hareketi içinde çalışıyor. "Sabah, akşam sendika kuruyorduk. Kısa sürede sayısı 700'e ulaştı. Hareketin tarihinde ilk kez bu çapta işçi bağı kuruluyordu. Zaten burjuvazi bu hareketin boyutlarını gördükten sonra işe el koydu ve sendikaları kapattırıp, sosyalistleri tutuklattırdı." Ama genel olarak bir, iki istisna durumlar hariç, bakıldığında, işçi sınıfı ile hareketin kurabildiği bağı yetersiz bulunduğunu da eklemeyi edemiyordu.

Özellikle İzmir teşkilâtını polisler çökertmişti. Hareketin tarihinde bu tip "sızma" olaylarına epeyce de rastlanıyordu. Bunun bir "örgütlenme zaafı"ndan kaynaklanıp kaynaklanmadığını soruyorum. Fadıl Barkan, polis sızmasını "normal bir olay" olarak değerlendiriyor. Ve, "Legal partilerin içinde de olmuştur aynı şeyler. Bu hareketler sürdüğü sürece de bunlar olacak, adeta kaçınılmaz bir şey. Burjuvazinin elinde muazzam imkânlar var, o bakımdan tabii ki sızacaklar muhtelif vesilelerle, sınıf savaşı bu. Mümkün olduğu ölçüde onları saf dışı tutacak önlemleri almak ve dikkat etmekle de mükelleftir sosyalist hareket" diyor.

HAPİSHANEDE TAVIRLAR SORUNU

Şurası bilinen bir gerçek ki, genellikle hapisane, polis ve mahkemelerdeki ta-

vırlar sorunu hep bir “ayrılık noktası” olmuş sosyalist hareket için. Birçok “hır” bu yüzden çıkmış. “Bir kaç istisna dışında, hapiste ve poliste tavrı hiç de fena sayılmaz” kanaatinde Barkan, çoğu kişinin aksine. Ve oradan Zeki Baştımar’ın durumuna geliyor. Ve bu olayı “diğerleri için kötü örnek teşkil etmesi bakımından” ele alıyor: “O dönem için Zeki Baştımar’ın ifadeleri önemli bir meseleydi. İfade vermeye meraklı birtakım insanlar vardı, bu bakımdan Baştımar’ın ifadeleri onlara bir örnek teşkil edebilecek durumdaydı. Çünkü ilke olarak, ne kadar az konuşursan o kadar iyidir. Tabii bizim liderimiz bu kadar çok konuştuğuna göre, konuşmak gerek diye düşünenler çıkabilirdi. Ama bu iş biraz da konuşmanın muhtevasına bağlı. Meselâ biri 3 sayfa konuşur da bir sürü mesele çıkarır ortaya, ötekisi 200 sayfa konuşur da mesele yaratmayabilir.”

Tam bu nokta da, zaman zaman ve özellikle hapishane ortamında ortaya çıkan sürtüşmelerin ideolojik bir nedeni olup olmadığını soruyorum ona. Barkan’a kalırsa bu tip durumların gerçekte “ideolojik boyutu yoktu”. Daha ziyade taktik meselelerden çelişki doğduğu kanatindeydi. “Ama” diyordu, “Bizim 51-52 tevkiyatındaki anlaşmazlıklarda bazı önemli yanlar vardı. Meselâ polis ifadelerinin bu kadar geniş yapılmasına gerek olmadığı tezi savunuldu. Ayrıca hapishane de bizim açlık grevimiz oldu, 40 kişi greve yattı. Diğerleri yatmadı. Halbuki o açlık grevi tutuklu kişilerin hapishaneden alınıp, yeniden emniyete götürülüp, işkence ile ağızlarından yeni bir şeyler koparılmasını önlemeye yönelikti. Grev polisin tavrına karşı idi ve hakikaten muaffak oldu. Bunu önlemek için yapılacak başka şey yoktu. Gene mahkemelerin bir an evvel başlatılmasını istedik hakikaten mahkemeler de başlatıldı. Bu gibi tavırlara karşı olanlar oldu, tartışma çıktı. Yoksa kapsamlı bir ideolojik temeli olan ayrılıklar değildi bunlar.”

Fadıl Barkan bugünkü solun onca bölünmesine rağmen gene de “arada çok geniş ayrımlar olmadığı” kanaatinde. “Bu gibi bölünmelerde kariyerizm hakim, herkes bir gruba hükmetmek istiyor. Yoksa devrim yok kırdan mı başlayacak, şehirden mi gibi tartışmaların gerçek bir temeli ve önemi de yok. Bu gibi ayrışmalara kariyerizm duyguları hakim daha çok” demekteydi. Barkan, hazır yeni kuşak sola gelmişken, ‘68’de başlayan yeni hareketlilik hakkında ne düşünüyordu acaba? “1960 sonrası Çağaloğlu’nda idi işyerimiz, Türk Solu dergisi çıkardı ve biz de onun içinde idik. Bu bakımdan o dönemi yakından tanıma imkânımız vardı. O dönemde gençlerin bazı sert çıkışları oldu. Kimi müspet, kimi menfi. Ben o kanıdayım ki, sağlam bir örgüt olmadan hiçbir şey olmaz. O dönemde de malesef örgüt yoktu. Fakat bu çocuklar oldukça feragat gösterdiler, hatta hayatlarından oldu bir çoğu. Ve hepsinin Türkiye devrimci hareketinde bir yeri vardır.”

Fadıl Barkan bir ara TİP’e üye olmak istemiş ama, “Onlar biz eski TKP’lilere karşı soğuk davrandılar. Behice Boran, bunlar eski komünistlerdir, demiş. Yönetimi ele geçireceğimizden mi ne korktular, anlayamadım” demektedir. O da Behice Boran’ın “Bir ara TKP’li olduğum” kanaatinde, “ama sonrasında ne

oldu bilmem'' diye düşünüyor. O döneme ilişkin bir de açıklamaları var. eşi Yıldız Barkan ile birlikte: ''Bir ara adımız Mıhrıcı'ye çıktı. Öyle bir şey yok. Gerçi Mihri birçok konuda haklıdır. ama her konuda aynı düşünmemiz söz konusu olamaz. Nitekim bazı konularda birlikte davranamayacağımızı vaktiyle kendisine bildirmiştik.''

YADEDİLEN ARKADAŞLIKLAR

Bugün artık birçok eski arkadaşları hayatta değildi. Dün birlikte ortak mücadele ettikleri, ortak acıları ve sevinçleri olan dostlar hayattan çekip gitmişlerdi bir bir. Fadıl Barkan için Sevinç Özgüner başta geliyordu: ''12 Eylül öncesi faşistlerin saldırısına hedef olan Sevinç Özgüner arkadaşımızı başta anmak istiyorum. Faşist katillerce hunharca öldürüldü. Çok mücadelecı, etkili, dürüst bir arkadaşımızdı. Keza, yakınlarda ölen kocası Vecdi Özgüner arkadaşımız. O da çalışkan, bilgili, meselelere vakıf bir dostumuzdu. Ben bu arkadaşlarımı hep anarım. Türkiye'deki devrimci mücadele içinde önemli payları olmuştur bu insanların''. Bu arada Reşat Fuat Baraner ile Suat Derviş'i de anmadan edemiyor: ''Suat Derviş, (Saadet Baraner) yıllarca Babıali'de süründü kızcağzı. Reşat Fuat'la evlendi sonra. Reşat Fuat'ın ilk eşi bir Almandı. Ondan bir çocuğu vardı ve hapis haneye mektupları gelirdi.''

Konuşacak konular, anılacak insanlar bitmiyordu. Ama bizim kasetimiz ve zamanımız bitiyordu. Saygıyla ayrıldım Barkan'lardan...

İŞTE ‘‘PATRİYOT’’ HAYATI

Onu herkes ‘‘Patriyot’’ (Vatansever) olarak tanıyor. Tam 4 kez kalp krizi geçirmiş ama ‘‘Patriyot’’ o, doktorlara inat sigara da içiyor içki de. Girip çıkmadığı iş kalmamış, tevkifattan bu yana tam 29 iş değiştirmiş. Tam anlamıyla ekmeğini taştan çıkaran biri. Sanat-edebiyat çevrelerinin tümünü tanıyor neredeyse. Kendisi 1951 TKP davasında hücre sekreteri olmaktan 5 sene hapis cezası almış, 18 ay Niğde’de sürgünlük bir de.

MUHACİR SOSYALİSTLER KUŞAĞI

‘‘1922 senesinin 1 Temmuz’unda, Makedonya’nın yani Manastır Vilayeti’nin Kosina sancağının Mastiç kasabasında doğdum. İftiharla söylemiyorum ama aristokrat kökenli, soylu bir aileden geliyorum. İlkokuldaydım, çingene Demir Ali en iyi arkadaşım. Ama hep açtı. Ona börek, çörek ve yemeklerimi verir, kendim de onun bir lokma mısır ekmeğini yerdim. İşte sınıfıma karşı ilk başkaldırım oralardan başlıyor galiba. Ortaokulda iken kütüphaneden çıkmazdım. Müdür babamın arkadaşıydı, anahtarı bana vermişti. Hatta hocalar bu çocuk çok okuyor, beyni sulanacak diye şikâyet ederlerdi. Kütüphanede her tür kitap bulunurdu. Nazım’ın 1 + 1 = 1 i, 335 Satır’ı, Benerci’nin Ölümü filân. Daha o çağlarda Kropotkin’in Anarşizm’ini, Marx’ın Kapital’ini okumuş bir çocuktum. Ondan sonra Liseye ankara Taşmektep’de başladım. Tanınmış Türkçü’lerden Fevziye Abdullah Hocamız vardı, onla takışırđık. Bu yüzden beni sınıfta bıraktı. Kısaca o ana kadar sol görüşlü bir sempalizandım yani. Ardından Şevki Akşit’le tanıştım ve bildiğiniz ilişkilerin içine yavaş yavaş girdim.’’ şeklinde özetliyordu kendi sosyalist oluş sürecini Hayati Tözün.

Burada ilginç bir de olgu vardı. Çalışmam boyunca sık sık şahit olduğum bir özellikti bu. Türkiye sosyalist hareketinin başlangıcından itibaren, uzun yıllar TKP kadrolarının büyük bir kısmı genellikle Yunanistan’ın Kavala, Selanik, Girit şehirlerinden ve Bulgaristan, Yugoslavya gibi ülkelerden gelen göçmenler arasından devşiriliyordu. Patriyot’da onlardandı. Bunun nedenini şöyle anlattı bize: ‘‘Türkiye işçi sınıfı hareketi bakımından biraz bahtsız bir ülke. Çünkü işçi sınıfı hareketi daha ziyade Avrupa’da gelişmiş ve bahsettiğiniz bu muhacirler bizden çok daha erken bu hareketlerle tanışmışlar. Burada garip bir çelişki var;

Türkiye aydınları dünya işçi sınıfı mücadelesi veren büyük önderler çıkarmıştır. Ortada henüz gelişen sınıfa rağmen, sınıf mücadelesi yürütecek çok mükemmel entelektüeller çıkmıştır bizden. Mustafa Suphi, Şefik Hüsnü, Reşat Fuat gibi. Ama bu sefer ortada önderler var, ama sınıf yok yani. Bugün ise sınıf var ama nitelikli önder sıkıntısı çekiyoruz.”

Bu saptamasını ilginç bir de anı ile bağlıyor Patriyot: “Cazım Aktimur, ki o da Girit kökenlidir. Hapishaneye her gelene nereli olduğunu muhakkak sorardı. Meğer bunu daha önceki tevkifatlarda da yaparmış. Bir gün merak edip sordum, o da dedi ki; ben bugüne kadar çok tevkifat gördüm. Tutuklananların çoğu hep Türkiye dışından göçmenlerdi. İlk defa bu 951 tevkifatında soy Anadolu’lu insanlar ağırlıkta. Demek ki hareketin Türkiye toprağına ayakları basmaya başladı. Demek ki sosyalizme Türk insanı sahip çıkmaya başladı artık gözüm açık gitmem. Cazım Aktimur çok akıllı bir insandır, meğer hapishanelerde bunun anketini yaparmış.”

TKP’YE KİNLENENLER

Hayati Tözün, bu arada 1946’daki iki parti oluşumundan söz açıyor ve “TKP’ye kini olanlar”dan bahsediyor. Ve tabii ki “Şefik Hüsnü’cü” olarak yorumunu yapıyor. “Başlangıçta Şefik Hüsnü illegaliden çıkıp, ayrı bir parti kurma yanlısı değildi. Hatta TSP’yi Esat Adil’in kurmasında mütabıktılar. Fakat Esat Adil bencillik taşlamaya başlayınca ağır bir parti kurmaya mecbur kaldı. Esat Adil’in çevresini çeşitli nedenlerle TKP dışında bırakılmış ve TKP’ye kinleri olan adamlar sarmıştı, özellikle İstanbul kanadı. İşte Esat Adil’in çevresini bu düşman unsurlar çevirince o da birden doğal lider pozlara giriyor. Bu durumun önünü almak içinde Şefik Hüsnü mecburen legal politikaya giriyor. TKP’ye kızgın ve kinli olanlarda TSP’de bir klik olarak toplanmışlardı.”

Bu “klik” ve “kinli”lerden Sarı Mustafa (Börklüce) Hüsamettin Özdoğu, İbrahim Topçuoğlu, Hamdi Şamilof (Alev) gibileri kastediyordu herhalde. (Onlarında kendilerini Mustafa Suphi’ci ilk kadronun son temsilcileri olarak gördüklerini ekleyelim) Ama bir de Atilla İlhan olayı vardı ayrıca Patriyot için. “Meselâ Atilla İlhan, TKP’li olmak için müracat etmiştir. O esnada CHP siir ödülünü almıştı ve çok popülerdi. Türkiye Gençler Derneğine gelip giderken, bir ara parti üyesi arkadaşımız Cahit Güçbilmez’e, ben TKP’ye girmek istiyorum, diyor. Ama partinin cevabı biz üyelerimizi kendimiz seçeriz oluyor. Çünkü partiye girecek liyakatı göstermesi lâzım. İşte o günden bugüne partiye özel bir kini vardır. Ve bu kini halen kusan adam. Akılcıca partice refüze edilmesinin acısını çıkarıyor. Bir ara Fransız Komünist Partisi’ne de girmek istedi, oraya da almadılar. Ve bugün Türkiye’de Marksizmi en iyi bilen 50 kişi varsa, bir tanesi de Atilla İlhan’dır. Ama mutlak olarak anti-marksisttir, anti-komünisttir. Ve işte bu refüze olayından sonra TSP’nin yayın organı Gerçek’te yazılar yazmaya ve TSP’de çalışmaya başlıyor. Halen bunları satar, partiden uzaklaştırılan

Sarı Mustafa'dan dinlediklerim der durur. İşte bu gibiler TSP'de toplandılar." (Burada hemen belirtiyim ki, hem bu iddiaları hem de o kuşağa ilişkin gözlemlerini Atilla İlhan'a da sordum. Kendisiyle 2 saat kadar konu üzerine bir sohbet yaptık. Ama röportaja yanaşmadı. O yüzden Atilla İlhan'a bu çalışmada yer vermediğimi bildiririm.)

HACIOĞLU'NU LAZ İSMAİL Mİ ÖLDÜRTTÜ?

Konu Türkiye Sosyalist Hareketi tarihi içinde yaşanmış ve halen ayrıntıları tam belli olmayan trajik bir olaya kayıyor birden. Türkiye'nin ilk komünistlerinden ve 1922'deki Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın Genel Sekreteri Salih Hacıoğlu'nun ve bir grup Türk Komünistinin Stalin Döneminde, Sovyetler'de sürgün ve ölüm olayları. Patriyot burada çok duygulanıyor ve birden ağlayarak anlatmaya başlıyor. **"Sürgünde yalnız Salih Hacıoğlu ölmüyor. Onunla birlikte 26 Türk Komünisti de öldürülüyor. Hatta Nazım'ın bir şiiri vardır o konuda, neredeyse saklanıyor. Beni kandırdın İsmail Mara, der. Ve bu olayda, o esnada Moskova'da olup da sürgüne gitmeyen tek kişi, İsmail Bilen'dir. Diğerlerinin bir teki bile sürgünden dönememişlerdi. Bu tam bir trajedidir ve Mustafa Suphi olayından bu yana adeta ikinci bir katliamdır."**

ZEKİ BAŞTIMAR AJAN MIYDI?

Parti içinde bu gibi olayların eleştirisi yapılmış mıydı? Burada patriyot acı acı gülüyor ve şunları söylüyor: **"Bizim makus kaderimiz, sık sık yapılan tevkifatlarla illegal hareket devamlı bölünmeleri uğrardı. Ve bu yüzden de kritik ve otokritik sözümona geçici olarak hep engellenirdi. Birliği korumak için bu bir nevi görev oluyordu."** Hayati Tözün bu eleştirinin **"ertelenemez bir ihtiyaç olduğu ve sıkıntısının 51 tevkifatında acı bir şekilde ortaya çıktığını"** söylüyor. Gerçekten de 51 tevkifatı diğer TKP tevkifatlarına oranla, her bakımdan en büyük zaiyatın verildiği tevkifat olarak tarihe geçiyor. O güne kadar ki en çok sanıklı TKP tevkifatı olması bir yana, birçok kişinin çıldırması, İzmir ve Ankara teşkilâtlarında bol miktarda polis ajanının çıkmasıyla, tüm merkez komitenin hatta yedek üyeleriyle birlikte ele geçmiş olmasıyla ayrı bir önemi var. Ayrıca genel-sekreter Zeki Baştimar'ın 177 sayfalık ifadesi sonucu ihracı, 141/7 maddesi ile birlikte çok sayıda **"itirafçı"**nın çıkması ve bu tevkifat sonucu partide kopma ve bölünmelerin başlaması, yediği darbe sonucu TKP'nin çok uzun süre örgütsel varlık göstere-meyecek duruma düşmesi ile de hayli önemli bir tevkifat oluyor bu. Doktor Sevim Tanı (Belli)'nin Marsilya vapuruna binmek üzere iken, üzerinde gizli belgelerle yakalanmasıyla başlayan tevkifat TKP'nin tüm kadrolarının (şans eseri kurtulan birkaç aydın-kadro hariç) polisin eline geçmesiyle sonuçlanıyordu.

Ve Patriyot'a göre **"bir sır gibi saklanan"** çok önemli bir iddia atıyor ortaya.

Gerçi TKP tarihinde aralarında çelişki olan kişilerin birbirlerini “Polis-Mit Ajansı” olarak suçlamaları az rastlanan bir şey değil ama Zeki Baştımar’la ilgili bu iddiayı buraya almakta önce tereddüt etsek de, Türk sol hareketi tarihi açısından önemli gördüğümüz için aynen aktarıyoruz: “1947’de en son Merkez Komite toplantısında yeni MK seçiliyor. Zeki önceki tevkifatla var ve Başbakanlık’ta çalışıyor. Birileri tarafından korunarak nasılsa beraat ediyor. Bu arada Zeki’nin bu durumu tartışma konusu oluyor ve konuyu tetkikle Tornacı Emin (Sekun) görevlendiriliyor. Emin Sekun, merkez komiteye verdiği raporda, Zeki Baştımar’ın Türkiye’ye döndüğü esnada Milli Emniyet’te sorguya çekildiğini ve o sorguda böyle bir harekete katılmayacağını, katılsa dahi Milli Emniyet’e haber vereceğini taahhüt ettiğini bildiriyor. Daha sonra TKP’nin yeniden harekete geçirilmesi kararlaştırılıyor ve parti sekreterliğine Zeki Baştımar öneriliyor. Bu arada da, Emin Sekun’a da Baştımar’a yardımcılık etmesi söyleniyor. Emin’le 1975 senesi başlarındaki son konuşmamda bunu sordum ve niye katılmak istemediğini öğrenmek istedim. Bana dedi ki; ben, merkez komite tarafından görevlendirilmiştim. Bir rapor verdim. Ya benim verdiğim bu rapor hilâf-ı hakikattir, ki o zaman benim suçlanmam lâzım. Yok eğer benim verdiğim rapor onaylanmışsa bana nasıl teklif edersiniz Zeki ile çalış diye, dedi.”

Konu gerçekten önemli görünüyordu ve ısrarla sordum Hayati Tözün’e: “Tornacı Emin, hangi dayanaklarla bu raporu vermiş ve Zeki Baştımar bu suçlamayı kabul etmiş midir?” diye. Patriyot devam ediyor anlatmaya. “Hangi yoldan verdiğini ben bilemiyorum ama bu bir realitedir ve Zeki Baştımar’ın kendi itirafıyla da sabittir. Yalnız Zeki başlangıçta bunu kabul etmiyor. Hatta Tornacı Emin aleyhinde büyük bir çaba gösterip, onu parti bültenlerinde likidatör (tasviyeci) ilan ediyor. Ancak tevkifat sonrası tüm MK harbiye’de toplanıyor, emniyet ifadelerinin reddi kararlaştırılıyor. Zeki ise reddetmeyeceğini söylüyor. İşte bunun üzerine MK tarafından sorguya çekiliyor ve orada Emin Sekun’un verdiği raporun gerçek olduğuna ifşa ediyor; sözüm vardır, ben hiç bir şekilde ifademi geri almayacağım ve temasta bulunduğum arkadaşların da almamasını sağlayacağım, diyor. Bunun Zeki Baştımar’a atılmış bir iftira olma olasılığı yoktur, çünkü bütün partililerin ve MK üyelerinin huzurunda geçmiştir bu olay.”

Hayati Tözün 141/7 maddesine girme olaylarının bu kadar çok olmasının da aynı şeyin bir yansıması olduğunu düşünüyor. “Evet, birçok insan bu maddeden yararlanmıştır. Ama bence daha kurulurken ikili oynayan bir örgütte, zaten baştan aht-ı peyma eylemiş ve bütün bildiklerini Milli Emniyet’e anlatacağını söyleyen ve bunu da ikrar eden bir adamın bulunduğu bir örgütte bunların olması hiç şaşırtıcı değil.” Peki neden böyle bir adamı MK sekreter seçti. Üstelik Zeki Baştımar 2 sene bir fiil hücrede kalmış, dişleri dökülmüş diyecek oluyorum. Patriyot hemen lafa giriyor, “adam yokluğundan” diyor ve sonra takma dişlerini çıkararak “İşte daha otuz yaşında iken elimde döküldü dişlerim, mesele değil bu. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat, Mihri Belli aynı şartlarda niye konuş-

madılar? Ayrıca ne işkencesi, kılıma dokunmadılar, diye imzalı ifadesi var, buna ne buyrulur?"

BEHİCE BORAN TKP'LİYDİ

Patriot'u en son 1975'teki Mihri Belli başkanlığındaki Türkiye Emekçi Partisi (TEP) oluşumunun içinde görüyoruz, GYK üyeliği yapıyor. Mihri Belli'ye özel bir saygı ve sevgisi var. 60 sonrası TİP'e katılamamış ama aktif destek vermiş. Söz dönüp dolaşp Behice Boran'a geliyor. Ona Yalçın Küçük'ün "TKP Pişmanları" isimli çalışmasındaki "Behice Hanım TKP'li olmadı hiç" sözünü hatırlatıyorum ve fikrini soruyorum. "Behice Hanım partiliydi ve Ankara İl Komitesindendi. Zeki Baştımar, 1946'dan sonra geldiğinde eskisini feshedip yenisi teşkil ettirdi. Ömer Lütfü Tuncay'ı, Bekir Karayel'i, Kemal Ergin'i, Yaşar Çöl'ü aldı. Bu yüzden Behice Hanımın aleyhine ifade olmadı. Mahkemede beraat etti, delil kifayetsizliğinden. Kimse aleyhinde konuşmamıştı, Ömer Lütfü bile. Olayı Kemal Ergin'e sordum. O da eski komite hakkında yeni gelenlere hiçbir bilgi vermediğini, bu yüzden eski arkadaşların kurtulduğunu söyledi. Ki Kemal Ergin de yedek Merkez Komite üyesi idi."

Hayatı Tözün, Behice Boran'ın cenazesine katılmış. Yeni yetme solcular onu tanımadıkları için cenazenin yanından uzaklaştırmak istemişler. Bu duruma çok içerlemiş, bağırış, çağırış. "Şefik Hüsnü, Reşat Fuat sessizce gömüldüler. Birkaç kişi ya vardı ya yoktu. Oysa şimdi kitlelerle kaldırıyoruz cenazelerimizi. İstediklerini yapsınlar bizi engelleyemeyecekler" demekte. Adet olmuş, son kalan eski tüfekler de bir bir öldüklerinde, bütün eski dostlar cenazeye katılıyorlar. "Ancak cenazelerde buluşabiliyoruz" diyor Patriot, hüzünlü hüzünlü. Kendi kendime söz veriyorum, bir gün Patriot ölürse ve ben haber alırsam muhakkak cenazesine katılacağım diye.

Sohbetimizde daha çok konuya temas ediyoruz, bakıyorum daha ben kadehi bitirmeden o şeyi yanılamış bile. Takılıyorum, "Ağabey içirdi içirdi, sonra konuşturdu demeyesin sakın". Gülüyor, "Merak etme siz eski tüfeğiz, siz gençler lafınızı şaşırırsanız biz şaşırmayız" diyor. "Patriot Ağabey" bir tane, tanışsanız seveceksiniz...

"Şunu da muhakkak ekle" diyor. "Patriot hâfâ sosyalizme inanıyor mu? Evet, 18 yaşının coşkusu, inancı ile hemde. Nazım bir şiirinde 'Herhalde İleridedir/Yaşanacak günlerin en güzelleri' diyordu. Bende aynı şeyi söylüyorum ve o günleri özlüyorum." Bir söz de benden sana Patriot Ağabey, zaten böyle düşündüğünden hiç şüphem olmamıştı ki...²

NAZIM HİKMET'İN SALİH HACIOĞLU İLE İLGİLİ ŞİİRİ

OTUZ DOKUZUNCU YILDÖNÜMÜNE ARMAĞANIMDIR

Hacı Oğlu Salih memleketimdendi,
Karadenizden,
Kocaman Gözlü, kocaman burunluydu,
Dazlaklı.
Komünistti on dokuzda
Dövuştü.
Hapislere düştü.
Yattı Ankara'da, Kırşehir'de.
Sonra, geçti bu yana,
yani ikinci vatana.
Baytardı, Kirofobat köylerinde hasta keçilere baktı.
Yıllar eğrilen bir yün ipliği gibi aktı
namuslu, çalışkan parmaklarından.
Sonra kırkdokuzda martın onuncu gecesi
oturmuş Engels'i okuyordu.
geldiler, götürdüler
sürdüler Altay bucağına.
Ne bir dağ devrildi içinde,
hatta ne bir toprak parçası kaydı,
yalnız inme indi sağına,
altmış yedi yaşındaydı.
Altı yıl Hacı Oğlu Salih
kutladı devrimin yıldönümünü
tel örgüler ve kurt köpekleriyle çevrili
ve öldü bir bahar günü
elli kişilik barakasında.
Bu akşam Moskova'da bayram eyledik,
kutladık devrimimizin yıldönümünü.
Dolaştı türkü söyleyerek alanları
Marks, Engels, Lenin.
ve temize çıkma kâğıdı Salih'in...

HASAN KAŞARCI YAHUT KISACA "KOM SOMOL"...

Tartabaşı yıkımından kurtulmuş bir arka sokak. Evler eski mi eski, adeta dökülüyor hepsi. Günlerdir "Komsomol"u arıyoruz bu viran sokaklarda ve en sonunda buluyoruz. Meğer daha önce Ankara'ya TBKP davasını izlemeye gitmiş. Bunu akıl edemediğimize hayıflanıyoruz. Öyle ya, artık yaşlandıysa meraklarını da yitirecek değil ki bu adam. Tam istim üzerine yakaladık demektir onu, seviniyoruz. Buyur ediyor bizi, gıcırdayan basamaklarıyla her an çökecekmiş izlenimi veren eve dalıyoruz. Maddi güçlük çektiği her halinden belli ama asaletini kaybetmemeye çalışıyor. Çipil çipil mavi gözleriyle bakıyor bize, dostça karşılıyor.

Kaşarcı, Bulgaristan göçmeni. 1911 yılında Şumnu'da doğmuş. Ve daha çocuk sayılacak yaşta iken girmiş Bulgaristan Komünist Partisi (BKP)'nin gençlik koluna. "Bulgar Hasan" veya "Komsomol" lakapları da buradan geliyor zaten. İlk hapisliğini orada tatmış, Şefik Hüsnü ile de ilk orada tanışmış. Kendini "Teşkilâtçı" olarak tanımlıyor ve bundan da övünç duyuyor. Gerçekten de konuşmalarında teşkilâtçı pragmatizmi hemen seziliyor, her olaya "teşkilâtın yararı" açısından bakıyor. Kendisi işçi kökenli ve "oldum olası aydınlara bir güvensizlik" duyuyor.

Sonra göçmen olarak gelmiş Türkiye'ye Komsomol. Ve dediğine göre Profesör Afet İnan'ın yardımcıları olmuş bu işte. Onu okutma sözü vermiş ama olmamış. Okula giremeyince Eskişehir Şeker Fabrikasında makinist olarak çalışmaya başlamış. Ama orada da "uslu durmamış" ve göçmen işçileri örgütleyip hak arama mücadelesine girişmiş. Ve tabii ardından tutuklama, yıl 1933. Suçu: "Kanuni esası'yi lağvetme, Büyük Millet Meclisini iskat, Hükümeti Cumhuriye'yi tebdil". Neyse ki hemen ardından 10. Yıl Affı gelmiş de o sayede kurtulmuş. O esna da henüz TKP'li değil ama. Sonra bir gün onu Moskova'dan gelen, aslen Yugoslav "Küçük Nuri" aramış ve böylelikle partiyle ilişkisi başlamış. Bütün bunların hepsi aynı yıl içinde olan olaylar. Dediğine göre 1935'de "Batı Anadolu sorumlusu" imiş ve ayrıca 3. Enternasyonal'le de (Komintern) bazı "ufak tefek ilişkileri" olmuş. Önce Hasan Ali Ediz'e bağlı çalışmış, sonra da Reşat Fuat'a...

PARTİNİN HATALARI

Partideki ihtilafları gayet iyi biliyor Komsomol ve hep "örgütün çıkarı ne ise

ona göre davrandığım” söylüyor. Hatta “Nazım’ın ihracını bile parti disiplini gereği doğru bulduğunu” söylüyor. Bu arada parti, Moskova’ya KUTV’a (Doğu Halkları Komünist Üniversitesi) yetiştirilmek üzere adamlar yolluyor. Fakat Kaşarcı “Bunların çoğundan bir yarar gelmediği” kanaatinde, ve gene söylediğine göre gönderilen adam sayısı 400’ü buluyor. Ama o, “Bunlar Moskova’da karı-lara, kızlara takılıyor, arkalarında birer ikişer çocuk bırakarak Türkiye’ye dönüyorlar ve birçoğu da bu işleri bırakıyorlardı” diye düşünüyor. Bir an özellikle Laz İsmail (İsmail Bilen) bazı kişileri İspanya’da sürmekte olan iç savaşa “Uluslararası Tugay”da çarpışmaya göndermek istiyor. “Özellikle ben engelledim. Bizim burada adama ihtiyacımız var, herkes hapiste zaten dedim. Halbuki o arkadaşlar İspanya’ya gitselerdi orada pişip, iyi birer örgütçü olarak geri döneceklerdi. Bu benim hayatım boyunca yaptığım birkaç büyük hatadan biridir” diyerek de bir çeşit özeleştiri veriyordu sanki.

Komsomol “TKP’nin bir kitle partisi olmadığını fakat bir okul işlevi gördüğünü” düşünüyor. Burada konu 951-52 tevkifatına geliyor. Kaşarcı bu tevkifatta var. Evine rehin bırakılan bir çanta yüzünden tutuklanıyor, sonra delil yetersizliğinden beraat ediyor. Ve başlıyor Kaşarcı tevkifatı anlatmaya: “51 tevkifatında 12 kişi tımarhaneyi boyladı, Vecdi’ler, Şevki’ler dahil. Bunları hakaret maksadıyla söylemiyorum, bunlar olan vakalar. Çözülenler oldu, polis çıkanlar oldu. Ancak bunların eleştirisi yapılmadı. Sadece Zeki Başımar sorumlu tutulup, ekarte edildi. Zaten İzmir olsun, Ankara olsun bunlar hep çoluk çocuktu.”. Zeki Başımar’ın neden o kadar uzun bir ifade vermiş olabileceğini soruyorum ona. O da, “Bence Zeki bundan dolayı suçlanabilir. O mevkiye gelen bir organizatör ne yapıp edip hiç yoksa intihar etmesi lâzımdı. Meselâ 943’de Hasan Basri (Alp) ifade vermemek” için intihar etmiştir emniyette” diye tavrını açıklıyor. (Yalnız burada bir noktaya değinmekte yarar var. Hasan Basri Alp’in ölümü bugüne kadar “işkence sonucu öldürüldü” şeklinde açıklana gelmiştir. İlk defa Kaşarcı adeta “resmileşmiş” bu yoruma aykırı bir cümle sarf ediyor. Acian Sayıl-gan ise “Deprem” isimli romanında “Hasan Basri’nin karısı tarafından ele verildiğini zannettiği için” intihar ettiği temasını işliyor. Ayrıca “Gürcü kilisesi olayı” diye bilinen bir nevi casusluk hadisesiyle de bağ kuruyor. Dolayısıyla Hasan Basri’nin ölümünde halen karanlıkta olan bazı noktalar mevcuttur.)

Ya 141/7 maddesine girenler? Komsomol burada ilginç bir suçlamada bulunuyor ve diyor ki: “141-142 faşist kanunu önceleri nispeten daha hafifti. Bu maddenin ağırlaştırılmasına bizim Dünder’in (Başımar) kayınpederi DP Milletvekili Şevket Mocan sebep oldu. Daha doğrusu Dünder’dir asıl sebep. Başka kadın yokmuş gibi onun kızını kaçırıyor. Bu da yetmiyor sandalla köşkün önünden geçerken, yiğitlik taslayarak silahını çekiyor, tak tak tak, saydırıyor. Karşılığında Mocan’da ateş ediyor filân”. (Burada sözü geçen olayı Dünder Başımar’a, Kuzguncuk’taki olayın geçtiği ünlü yalıda sordum. Başka hiçbir soruma cevap vermemekle birlikte birlikte olayın doğrusunun “Ayşe ile bahçede gezerken, Şevket Mocan’ın bizi görüp kızgınlığa kapılmasıyla, şu pen-cereden birkaç el ateş etmek şeklinde olmuştur” diye açıklama getirdi. Bu

arada gene bir tarihi bilgi olması bakımından Ayşe Hanım'ın annesinin Nazım Hikmet'in öz teyzesi olduğunu, belirtelim.) Hasan Kaşarcı 141/7 maddesine girenlerin hepsinin "hain" olduğu kanaatinde değildi ki galiba. çünkü hemen herkesin küfürle andığı Tevfik Dilmén'le zaman zaman görüştüğünden bahsetti.

Komsomol parti içinde doğan çelişkilerin "Kariyer Mücadelesi"nden kaynaklandığını düşünüyor ve "bir teşkilâtçının kariyer mücadelesi ile değil, tabanı yetiştirmekle uğraşması gerektiğini" söylüyor. Oradan "Enver Gökçe'nin bülbül kesildiği" iddiasına geçiyor ve bir açıklama yapma zorunluluğu duyduğunu belirtiyor. "Enver'in vazifesini bildiğim için buna hayır diyorum. Bir ara Beyoğlu Mintika Komitesi ona bağlanacaktı. Ve zaten Enver Gökçe'nin bilgi verecek kadar fazla malzemesi de yoktu elinde. Tütüncülerden Pis Yaşar isimli hakikaten pis bir herif vardı. Polis onu elde ediyor ve öten o. Tevkifatta bülbül kesilen ise Bilâl'dir. Merkez Komite'den Halil Yalçinkaya'yı ve ben dahil 28 kişiyi polise verdi. Enver hücre elemanıydı, fazla bir bilgisi olacağını ben sanmıyorum." (Bilâl; Bilan Şen)

Tevkifatta çözümleri daha ziyade örgütlenme hatalarına ve yanlış kadro politikalarına bağlıyor Kaşarcı. "Bir de bu arkadaşların, çapuçul, tedbirsiz olmaları var tabii. Meselâ hücre toplantı halinde iken parktaki fotoğrafçı şak diye fotoğraflarını çekiyor. Tabii bu tip adamlar sopa altına yatınca çözüldüler. Çoğu yetişmemişti ve zayıf noktaları vardı. Misalle konuşursak, Şekeroğlu, Hamdi ve Recep Yelkenkaya, bunların üçü de hücre sekreteri olduklarını iddia ediyorlar. Hakim İzzettin Cebe, bir hücrede üç sekreter olmaz, hanginiz gerçek sekreter iseniz söyleyin, yoksa cezanız artar, diye uyarıyor. Ama onlar gene de aksini söylediler. Komiktir ama aslında üçü de doğru. Meğer Kemal Ergin, tam teşkilâtçı olamadığı için, bir randevuya asıl sekreter gelemezince yerine gelen üyeyi sekreter yapıyor. Diğer randevuya bu sefer diğeri de gitmiyor, o da yerine yeni geleni sekreter yapıyor. Olayın garipliği burada ve tam bir teşkilâtçılık zaafıdır."

KAŞARCI'DA: BORAN TKP'LİYDİ

'51 tevkifatında Behice Boran da var. Fakat hakkındaki tek isnat çıldıran Yaşar Çöl'den geldiği için beraat ediyor. Komsomol'da birçok eski tüfekle aynı kanıyı paylaşıyor bu konuda. Üstelik kanıdan öte, bazı bilgiler de öne sürüyor: "Behice Boran 1947'den beri partiliydi. TKP üyeliği tevkifatta ortaya çıkmadı o başka. 1947'de ben, Hüseyin Kerpiç ve Boran aynı hücrede idik. Boran'a bir yazısından dolayı dava açılınca yerine S.... geldi."

Kaşarcı'yı "yenilere" biraz kırıgın görüyorum konuşmalarından. "Zaten aradaki çelişki bu. Bunlar biz eskileri karaladılar, yeni TKP'liler, İ.Bilen falan." Bugünkülerin tavrı artık değişti galiba diyecek oluyorum, "ama ben evvela bizi neden dışladıklarını soruyorum, önce bunun hesabını versinler" diyor. Konuyu fazla zorlamıyorum, belli ki bir şeylere kırıgınlığı var.

KOMSOMOL'UN VASIYETİ

Bir ara konu Mustafa Suphi'lerden açılıyor. Komsomol'a göre Suphi'ler Teşkilât-ı Mahsusa'cı Yahya Kaptan ve adamlarınca, ittihatçıların desteğinde, Kâzım Karabekir'in de yeşil ışık yakmasıyla öldürüldükleri kanısında. Ve bu olayda esas nedenin Mustafa Suphi'lerin yanlarında getirdikleri bol miktarda altın ve paranın rol oynadığını düşünüyor. Hatta bir ara Mustafa Suphi'nin eşi Semiramis'in öldürülmeyip kayıkçılardan birinin kendine karı yaptığı söylentisi çıkıyor. Kaşarcı kalkıp araştırıyor ama bir sonuç alamıyor. "Bir gün Nazım Hikmet Hilmi Kitabevi'nde Kâzım Karabekir ile karşılaşılıyor. Kitabevi sahibi birbirlerine tanıştıyor bunları. Kâzım Karabekir elini uzatınca, Nazım ben katillerin elini sıkmam, diyor", diye de bir nakil-anı'yı anlatıyor.

Bu vesileyle Türkiye'de esas sorunun "militarizm" olduğuna inanıyor Kaşarcı. "Durumu iyi tahlil etmek lâzım. Öyle ki militarizm, tarihiyle, psikolojisiyle, edebiyatıyla yüzyıllarca yer etmiştir toplumun hafızasına. Nineler torunu olduğunda, a benim paşa evladım, derler. Orta halli oğlunu askeri elbise içinde görmek ister. Dolayısıyla militarizm toplumun ruhuna sinmiştir. Ve o kadar hakimdir ki, bir gecede rahatça iktidara el koyabiliyor."

Genç kuşak sosyalist militanlarla da sohbeti var Kaşarcı'nın. Onlarla hararetli hararetli nasıl tartıştığını anlatıyor. Ve "Bunlar henüz bir galeyan halindeler, muhakkak ki samimiler. Fakat yetersizler, onları yetiştirecek teşkilâtçılara ihtiyaç var. Gelin görün ki, onları yetiştirmekle yükümlü aydın kadrolar kariyerist kimseler, fraksiyonculuğa sapıyorlar" diye düşünüyor. 60 sonrası sendikalarında çalışmış Kaşarcı, "TİP'in birçok elemanını yetiştiren aslında biz eski TKP'çileriz ama bu bilinmez pek" demektedir. O dönem "Deniz'leri, Mahir'leri, İbrahim Kaypakkaya'ları tanıdım. Ne yazık ki acele edip yiğitçe ölüme gittiler" şeklinde düşünüyor.

Komsomol'la iki kaset dolusu konuşuyoruz ama süzebildiklerimiz kadar. Kaşarcı, halen sosyalizme tutkuyla inanıyor. "Hastalanmak suç, ölmek davadan kaçmaktır" diyor sık sık. Giderayak "vasiyeti"ni de söylüyor. "Ben bu işte sonuna kadar varın. Hatta o kadar varım ki, öldükten sonra cami mamî istemem. Kim benim ölümü bulursa, ilgili yere bir telefon açsın, burada bir leş, bir kadavra var densin. Ücreti ne ise verilsin ve beni hemen gömsünler. İmam mimam istemem. Ve ondan sonra diyorum ki, tüm dostlar bir meyhaneye gidip içsinler. Tek vasiyetim budur."

Bu "vasiyet"ten sonra Komsomol üzerine ayrıca bir söz söylemeye gerek kalmıyor herhalde...

KERİM KORCAN, HAYATI HAPİSLERDE GEÇMİŞ BİR AYDIN

Kerim Korcan, 1918 Adapazarı doğumlu, bir göçmen ailesinin çocuğu. Onu, aynı zamanda "Linç", "Tatar Ramazan" gibi oyunları, "Dimitrof Geçiyor", "İdamıklar" gibi kitaplarından da tanıyoruz. Nitekim şu günlerde en son olarak yayınladığı "Ateşten Köprü" isimli anılarını anlattığı kitabından dolayı, "Komünizm Propagandası Yapmak" suçundan İstanbul DGM'de yargılanıyor. Bütün bunlar bir yana, acaba kaçımız onun yazarlığının yanısıra, Türkiye'nin en eski sosyalistlerinden olduğunu biliyoruz?

Korcan, ilk kez 1938'de tarihe "Donanma Davası" diye geçen davada "Komünist tahrik ve isyan" suçundan yargılanıyor. Sonuç, 12 yıl ağır hapislik. Fakat çilesi bununla da bitmiyor, bu sefer de 1958 yılında doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi'den (VP) "Türkiye Komünist Partisi"ni Vatan Partisi adı altında yeniden örgütlemek" isnatıyla tekrar tutuklanıyor. Süre 2 yıl, sonuçta beraat ediyor.

Yavuz Zırhlısı, Erkin Denizaltısı, Reşit Paşa gemisi, Pınarhisar Gemisi ve Deniz Harp Okulu'nda "Komünist Faaliyet" yürütüldüğü üzere tevkifat başlıyor. Sanıklar (26 Kişi) Erkin Zırhlısında mahkeme ediliyorlar ve hemen hepsi ağır cezalara çarptırılıyor. Bunların arasında Hikmet Kıvılcımlı, Hamdi Alev (Şamilof), Kerim Korcan, Nesim Eliş ve Fatma Nudiye (Yalçı) gibi tanınmış isimler var. Ayrıca Nazım Hikmet'te "Harp Okulu Olayı"ndan olmasına rağmen aynı gemiye getiriliyor. Gündeme getirilişi bakımından hayli ilginç olan bu dava birçok insanın gençliğinin hapislerde geçmesi ile sonuçlanıyor. Nitekim Korcan'da sırasıyla Yavuz Gemisi (13. Bölme), Erkin Denizaltısı (Gedikli Kamaraları), İstanbul Merkez Komutanlığı (Tophane), Sultanahmet Cezaevi ve Sinop Cezaevlerinde geçiriyor bu süreyi.

NAZIM HİKMET'İN YANILGISI

Nazım Hikmet'inde olayda adının geçtiğinden bahsetmiştik. Fakat o esas olarak donanma Davası'ndan önceki "Harbiye Davası"nda yargılanıyor ve 15 sene ceza alıyor. Burada ikinci kez yargılanıyor ve hakkında 28 sene 4 ay bir ceza daha kesiliyor. Burada hayli söz edilen bir olaydan söz açmakta yarar var. Korcan'ın naklettğine göre olay şu; Nazım Hikmet, kendisiyle tanışmak ve ilişki kurmak için

gelen genç Harbiyeli Ömer Deniz'in polis olduğu zannına kapılıyor. Takip edilmekten bıktığı için olacak Emniyete telefon edip, "Şimdi de peşime genç askerleri mi taktınız" diyor. Ve bunun üzerine polis harekete geçiyor ve herkes tutuklanıyor. Ömer Deniz ise ateşliliği ve acemiliğine kurban gidiyor. Dava tutanaklarına ayrıntısıyla geçen bu olayda Kerim Korcan, Nazım Hikmet'in istemiyerek de olsa bir çeşit "ihbarcılık" yaptığı kanısında. Bu olayın ayrıntılı incelemesini tarihçilere bırakarak devam ediyoruz Korcan'la Nazım üzerine sohbetimize.

Solda genel eğilimin tersine, Korcan nedense pek hoşlanmıyor Nazım'dan. O, "Nazım'ın belli hesaplarla bir mitos haline getirildiğini" düşünüyor. Devam ediyor anlatmaya; "Onun ağır bir suçlamayla TKP'den atılışı, 1928 Rusya dönüşünden sonra olmuştur. Kendisinden de uzun uzun dinledim bunu, Sultanahmet cezaevinde iken. Evet, adını kara listelerle iflân ettiğimiz, arkadaşlarımızı ondan titizlikle uzak tuttuğumuz bu adam kimdi? Benim yüzyüze konuşmamdan sonra vardığım kanı şudur ki, o TKP'den uzaklaştırılmasına hem üzgün hem de memnundu. Çünkü kalemini istediği yerde, istediği gibi kullanıyor, partiden atılmış kafadarlarıyla birlikte hareketlere kalkışyordu. Üzüntüsü TKP dışında gittikçe yalnız kalmasını anlamasındaydı. Çünkü şiiri yalnızca şairliğine yetiyor, şöhreti örgütsel anlamda bir ağırlık taşıyor-du." Korcan, bir anlamda o dönemdeki parti içi çelişkilerden söz ediyordu aslında. Bir tarafta da Nazım vardı.

BAKANLIĞIN GİZLİ NOTU

Vatan Partisi (VP) tevkifatında Sultanahmet Cezaevi bir kez daha konuk ediyor onu. Mimlenmişler bir kere, artık ne yapsalar boyunlarındaki o yaftadan kolay kolay kurtulamayacaklar besbelli. Nitekim Korcan İçişleri Bakanlığı'nın "Gizli" bir raporundan bahsediyor burada. "Cesur Avukat Mehmet Ali Aybar'ın dosyasını incelemesi sonucu öğrendik ki, İçişleri Bakanlığı, Kuvâ-yı Milliye'yi kastederek, gizli notunda diyor ki Başında bulunan adam dolayısıyla bu partinin göz altında bulundurulması! Namık Kemal atamızın o güzel deyişiyle: Yare nişandır tenine erlerin / Mevt ise son rütbesidir askerin."

Peki sosyalizme nasıl sempati duymaya başlamıştı Korcan? Onu da kendine özgü bir dille cevapladı: "Millî Kurtuluş savaşımızın zaferini ve acılarını tadan bir kuşağın çocuklarıyız biz. Düşman çekilmiş gitmiş, şu var ki, dertler bitmemişti. Bunun anlamı şimdi de geçim savaşı başlamıştı. Kumlu ekmekler, karaborsacılar. İster istemez insana yeni bir yol, yeni bir düzen aratıyordu. Kuru kuruya hürriyet ne yeniliyor ne de içiliyordu. Rusya'da yani bir düzen kurulmuştu ama, gelen gidenden duyuyorduk, kimi diyordu cennet, kimi diyordu cehennem. Bizler nedense cennet olduğuna inanmak istiyorduk. İşte bizde sosyalizme ilgi böyle başladı. Ama net değil, biraz alaca."

Konu konuyu açıyordu. Acaba o dönem TKP'nin "zaafı" ne olmuştu? Bunu da "Jeopolitik" açısından değerlendirdi. "Bana göre kısaca, hareketimizin je-

opolitiğini pek iyi kavrayamamışızdır. Burada meydana gelen, bizim temsile çalıştığımız sosyalizm hareketi, Osmanlı-Çarlık şartlarında sürüp gitmiyordu, çünkü böyle bir realite yoktu artık. Yepyeni bir zeminde, elimizdeki Osmanlının yıldırıldığı insan malzemesini yok saymayarak, yepyeni şartlar zemininde koymalıydık sorunlarımızı, programımızı. Kuzeyimizdeki korkunç ve kökten değişiklikleri bilmemiz yetmezdi, eğer ondan kendi coğrafyamız için neler beklediğimizi yerli yerine koyamıyorsak'' diyor ve her iki devrimi değerlendiriyordu hemen ardından: ''Onun içindir ki, kesinlikle anlamamıza gerekli, içerik bakımından elbette Büyük Ekim İhtilâli, içerik bakımından elbette Türk Milli Kurtuluş Hareketinin tıpatıp bir benzeri değildi. Ayrıca tarihin toplumsal açıdan en kapsamlı ve kökten değişikliği oluyordu kuzeyimizde. Ülkemiz ise kapitalist olmayan yol kaçamağından, Batı dostluğunu hedef almış bulunuyordu kendine. Ki onlarla kanlı bıçaklı gibi görünmesine rağmen. İşte bizim açmazımız, partimize daha uygun bir hat çizemeyişimiz, bu iki kutup arasında yolumuzu doğruca koyamayışımızda yatmaktadır. Demek ki, hem yüzde yüz enternasyonalist, hem de kendi şartlarımızı çok iyi değerlendiren bir çizgi gerekliydi bize.''

KEMALİSTLERE TAVIR NASILDI?

Korcan'ında belirttiği gibi, o dönem ''SSCB ile iyi komşuluk ve işbirliği'' politikası izleyen hükümet, içte komünistlere karşı ise en hafif tabirle ''hoşgörüsüz'' davranıyordu. Anadolu Solu temizlenmiş, Mustafa Suphi'ler sorunu bailedilmiş, ardından kısa bir legal-yaygın faaliyetinden sonra özellikle Tahriri Sükun kanunundan sonra bir temizlik ve baskı hareketine karkışılmıştı. Birakin bir komünist partiye izin verilmesini, yeni rejim kendi eliyle kurdurduğu serbest fırka'ya bile uzun süre tahammül gösteremeyecek, tek partiye dayalı bir sistemi uzun yıllar ikâme ettireceklerdi. Buna rağmen Komünistler, Kemâlistlere ''anti-feodal, laik ve anti-emperyalist'' olduğu için desteğe devam edeceklerdi.

Bu noktada Korcan, acaba bu durumu nasıl değerlendiriyordu? ''Genel ölçüştürmede, elbette bizler örgütümüzü, sorunları tepeden koymama özelliğimizle kendimizi Kemalistlerden üstün ve ileri sayıyorduk. Olayda, bilimsel verileri temel alan bizlerdik, onlar ise sadece pragmatist açıdan yaklaşıyorlardı bu tarihsel zorunluluğa. Rus komünistlerine, işin politikası gereği doğal olarak saygı duyuyorlar, biz Türkiye Devrimcilerini ise hiçe sayıyorlardı.'' Yani Hükümet bu SSCB'ye ''hoş görünme'' politikasını o kadar ileri vardırmıştı ki, kendi elleriyle bir resmikomünist partisi kurdurup, enternasyonale üyelik için bile başvurabiliyordu. Devam ediyordu Korcan: ''Kemalizmi ortaya atanların niyetleri ne olursa olsun, bu akımın pratikleriyle değerlendirileceği yadsınamaz bir gerçektir. Onlar sosyalizme karşılıkta kararlı olduklarına göre, ister istemez kapitalizmle bir yerde buluştular.''

TKP buna uygun taktikler geliştirmişti zaman zaman. Tabii bu taktiklerin Ko-

mintern politikalarından bağımsız olduğu söylenemez. Burada ilgimizi çeken bir noktada eleştirilerin ne oranda işleyip işlemediği idi, daha doğrusu nasıl bir "eleştiri" anlayışı vardı TKP'de. Korcan, az önceki konumuzla bağlantılı bir yorum getirdi: "Tarihi bir zorunluluk olarak yukardan beri, konuları gizli bir parti çerçevesinde tartışmaya çalıştım. Bu sorunuzda elbette bunun dışında olamayacaktır. Ama şunun da açıklanması kesin bir zorunluluk ve vicdan borcudur. Parti alt kademelerine, üst kademedен emirler gelmiştir ama, alt kademedede de eleştiriler, tartışmalar olmuştur. Örneğin, Front-Popüler (Halk Cephesi) zamanında yeni hattı çizilirken, üç ay kadar tartışmaların, eleştirilerin sürüp gittiğini hatırlıyorum. Bunun sonucu olarak Orak-Çekiç gazetesinin halka dağıtımından vazgeçilip, yalnız parti üyeleri arasında okunmasına karar verildi ve üyelere de, CHP ile yakınlaşma, kaynaşma önerileri yapıldı. Gazetemizde manşetler şöyleydi: İsmet Paşa Faşizm Tehlikesini Görüyor! O günlerdeki yayınlardan aklımda kalan önemli bir cümledir bu."

STALİN'DEN GORBAÇOV'A

O dönem komünistler için Stalin adeta "ilah"tı. Değil onun uygulamalarını tartışmak, en ufak imalı bir laf bile etmek bir "afaroz" gerekçesi olabiliyordu. Zaten onların akıllarına böyle bir şey geldiği de pek yoktu galiba. Batılı Komünist partiler küçük de olsa içlerinden "Troçkist" gruplar çıkarmışlardı. Ama Türkiye sosyalist hareketinin o dönem ki tarihinde böyle bir olguya raslayamıyoruz. Nitekim Korcan'da doğruluyor bunu, "Stalin aleyhine bir söz söylemek, kimse bunu düşünmezdi bile. Onun otoritesi kesin olarak tartışılmazdı." Onlar için bu durum hep SBKP'nın bir iç meselesi olarak kalmıştı.

Korcan için Stalin'in önemi bugün de karizmasını koruyor. Bu sözler de Korcan'a ait: "Bugün tilkilerden de kurnaz, sosyalist maskeli küçük burjuva aydınının, çağa ters düşmemek ince hesabıyla, Yaşasın Hitler, diyemediği için, Kahrolsun Stalin diye haykırdığını biliyorum. Öyleyse bu kurtla kuzunun birbirine karıştığı ortamda diyeceğim ki, Nazi canavarlarını yenen ordunun başkomutanı karambola getirilmemeli, Stalin ucuz heyecanların girdabında harcanmamalıdır." Bu koyu Stalinist sözlerle bakıp, onun hemen Gorbaçov'a da karşı olduğunu çıkarmayın. Nitekim o şunu ekliyordu hemen ardından: "Lenin'i saklı tutarsak sosyalist devrim tarihi Sovyetler'de iki önemli lider çıkardı. Bunlardan biri Stalin, diğeri Gorbaçov'dur. Stalin otuz sene yürüyerek efsanevi bir dağ gibi dünyamızdan çekildi gitti. Gorbaçov tarihi yürüyüşüne yeni başlamış sayılır. Buna işaret etmenin nedeni Stalin olmasaydı, Gorbaçov'da olmazdı. Buradan yola çıkarak diyorum ki, Sovyetler Birliği halkı bu yeni lideri canla başla desteklemelidir." Tabii "Gorbaçov'da Stalin'i eleştiriyor ama" oda mı tilkilerden kurnaz diyemedim nedense.

TİP-TKP BİRLEŞMESİ

Korcan, "TKP'ye legal politik alan ardına kadar açılmadıkça, demokrasimizin bütünlüğü, çağdaşlığı daima tartışmalı kalacaktır" diyor ve bu birleşmeyi inceliyordu. "Geçmişteki ayrı ayrı yapılanmaları nedeniyle bu iş biraz düşündürücüdür. Birinin ülkemizde sosyal savaş alanında ilk adımı atması, ötekisinde legal çalışma alanındaki hayli önemli deneyler kazanmış olması gibi bir dezavantaj ve avantajları vardır." diyor ve "Onlar, kanunlara saygılı olarak, normal işlemleri yerine getirerek, silahsız yurtlarına dönmüşler, kökümüzün öyle dışarıda olmadığını bir kere daha ispattmışlardır. Bu bakımdan aklanmalarının yolunun açık olduğuna inanmak istiyoruz. Önemli olan yalnız yığınlar önünde hesap vermek, sonra da ülkemiz sorunlarının içine boylu boyunca atılmaktır. Yeminli düşmanlara yaranmanın daha ilacı bulunamadı tarihte. İnancım odur ki, onlar için gerçek yurtseverlerin uzun sürecek yarışı başlıyor." Bir ara Behice Boran'ın "Partiliği" meselesini ona da soruyorum. O tersi kanaatte, "Benim bildiğim kadarıyla Behice Boran hiçbir zaman TKP'li olmadı. Çünkü eğer olsaydı, TİP'e eski TKP'lilerin girmesini engellemezdi" diye bir mantık yürütüyor.

TKP denilince, Haydar Kutlu'dan önceki Genel Sekreter İsmail Bilen'den söz açılıyor. Korcan Laz İsmail'in yönetiminde TKP'nin "yolunu kaybettiğine" inanıyor. Bu konuda "Ömrü boyunca Rusya'dan Türkiye'ye gelmeyen bu kişi, önceleri yakın arkadaşları Nazım Hikmet'in aleyhindeyken, sonra onda bereketli bir şiir madeni keşfetti, doksan derece çarkedip, yeni bir havaya girdi. Onun elinden çıkma bazı yazıları sabırla okudum, bazıları akıl almaz, çok çok garazkâr, uyduruk şeylerdi. Demek isterim ki, onun yönetiminde dış büro, yani TKP, yeni bir çizgiye girmemiş, belki de ana yolunu kaybetmiştir."

TKP BENİM İMZAMDIR

Çok şey konuşuyoruz Korcan'la. İşe biraz da esprî katalım diyorum ve ona geçmişteki bazı "ilginç ve hoş olayları" soruyorum. Bu aynı zamanda bir tanıdık yoldaşını anlatması anlamına da geliyor. "Donanma davasında duruşma hakkı Salih Köniman, zanlı Nesim Eliş'e sordu: Doktor Hikmet Kıvılcımlı'yı nasıl tanıyorsun? O gayet sakin: Namuslu adamdır, dedi. Hakimin gözleri faltaşı gibi açıldı, bu cevaba bir anlam veremedi. Ama ağır ağır ekliyordu tüccar Nesim Eliş, Evet, namuslu adamdır, çünkü borçlarını muntazaman ödüyor! Mahkeme kurulundaki asık yüzler ilk defa çözüldü, gülüştüler."

Gene Nesim Eliş'ten bir vaka daha anlatıyor Korcan: "1929'daki büyük İzmir tevkifatında Nasim Eliş'te bir beyanname yakaladılar, şöyle yazıyordu kısaca: Yoldaşlar, yalnızca uzun gecelerimizi değil, boydan boya ömrümüzü verelim inkılâba! İmza: TKP! Aldılar polisler ellerine sopaları, hadi bakalım başladılar mı ahret sorularına: Ne ulan bu, çabuk söyle, kemiklerini kıranız.

Nesim Eliş gayet sakın, arkadaşlarıma yazdığım bir mektuptur. Kudurdukça kuduruyordu sorgucular. Ya altındaki TKP neyin nesi? Hiç bozulmuyordu Nesim Eliş; TKP'den benim imzamdır."

Korcan'a da soruyorum herkese sorduğum soruyu ve sorduğuma adeta pişman oluyorum. hırsla cevaplıyor birden: **"Bundan 55 sene evvel benim kendi kendime sorduğum bir soruyu şimdi siz bana soruyorsunuz. Ben de 55 sene sonra, evet, evet, bundan kuşkunuz mu var, diyorum. İnancımdan hiçbir zaman umutsuzluğa düşmediğime inanmanızı isteyeceğim."**

Kerim Korcan, **"saat tamircisinin oğlu"**, kendi kendini yetiştirmiş bir aydın ve inançlı bir sosyalist olarak tarihin içinde bir yerlerde halen duruyor...³

“KUTSAL İSYAN” CI DİNAMO

Kitap dünyasıyla haşır neşir olup da adını duymayan her halde pek yoktur. Özellikle 8 ciltlik “Kutsal İsyân”, 7 ciltlik “Kutsal Barış”, “6-7 Eylül Fırtınası” gibi yapıtları en tanınmışları arasındadır.⁴ Hasan İzzettin 1909 yılında Trabzon’da doğuyor ve oldukça çileli sayılabilecek bir çocukluk geçiriyor. Babası ve ağabeyinin Sarıkamış cephesinde ölümü üzerine aile perişan oluyor. Dedğine göre korkunç bir sefalet içine düşüyorlar, üç kardeşi açlıktan ölüyor. Sonunda anneleri Hasan İzzettin’i ve iki kızkardeşini Samsun Darüleytanan’ına (Öksüzler Yurdu) yerleştiriyor, aile parçalanıyor. Zor şartlarda eğitimini sürdürüyor. En sonunda Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş bölümü öğrencisi iken tutuklanıyor. Yıl 1935, sonuç 4 yıl ceza. Ardından 1944’deki TKP-SEKA (Santral Komite) tevkifatında da yeralan Dinamo için sürgün ve hapis gündelik sözcükler olmuştur adeta. 6-7 Eylül olaylarında uydurma gerekçelerle bir kez daha tutuklanıyor peşisıra.

BİR TUTUKLANMA ÖYKÜSÜ

İlk defa tutuklanmasına neden olayı bir kez de kendi ağzından dinledik Hasan İzzettin’in. “Ruşen Zeki’nin talebesi olan bir Ulvi vardı. Bu kişi polisle işbirliği halinde imiş, bilemezdim. Bana gelip işçilere beyanname dağıtmak lâzım, bu bizim görevimiz gibi lâflar etti. Benim de gafletime geldi, olur yapalım dedim. Bulgaristanlı Eyüp lâkaplı çok sağlam bir arkadaş da. İşçiler, Köylüler Teşkilâtının gibi bir bildiri yazdı. O gün de bana teslim edecekti. Ertesi gününü Koşu meydanında kararlaştırılan yere geldim. tam bildirimleri alırken yanıbaşında bir jeep durdu ve elleri tabancalı dört polis fırladı. Tabii beni teslim alıp şubeye götürdüler. Sonra anladım ki, bizi o Ulvi ihbar etmişti. Hatta Nazım’dan bana gizli mürekkeple bir de yazı gelmişti, o yazıyı da polise veren odur. Ben o esnada yayın istihbaratının başında idim o ise dağıtım teşkilâtının. Sonunda 17 kişi yargılandık, biz 4 kişi dörder sene ceza aldık.”

Bu davada 4 sene ceza almalarını İsmet İnönü’nün tavrına bağlıyor Dinamo. Yoksa o kadar ceza almayacakları kanaatinde. “Beş yıl önce yazılmış bir şiiri polis buldu ve İnönü’ye götürdü. Paşa şiiri okuyunca küplere bindi. Bu genç onun politikasını karalamaya çalışmıştı! Hemen yukarıdan aşağıya şöyle bir buyruk verdi: Bu delikanlılara, emsâllerine ibret olmak üzere bir ceza veril-

sin. Kırın Burunlarını!.. Bize dörder yıl ceza veren yargıç, birkaç gün sonra tanıdığımız bir arkadaşına şöyle demiş; Geçen gün yukarıdan gelen bir emirle dört gence dörder yıl ceza verdim. Bana göre onlara verilecek ceza en çok altışar aydı..” Bu durumda gösteriyor ki, eğer olay hakikaten böyle cereyan etmişse “yargı bağımsızlığı” demek her dönem siyasi iktidarın tercihlerine göre yönlendirilebiliyordu.

Hasan İzzettin az önce “Nazım’dan gizli mürekkeple gelen” bir mektuptan söz etmişti. Demek ki, o esnada Nazım’la ilişki içindeydi. Bu ilişkinin niteliğini sordum Dinamo’ya. O da biraz dolaylı şöyle cevapladı: “Nazım hariç bütün liderler beyanname dağıtmıştır. Ardından da tevkifatlar olurdu hemen, özellikle 1 Mayıs’larda. Nazım bu duruma karşıydı. O dergiden yanaydı. Bu nedenle iki dergi çıkartılması kararlaştırıldı. Biri aydınlara, diğeri işçi ve köylülere dağıtılacaktı. O zaman Bektaş isimli bir komünist bu dergileri Suriye’de çıkartacaktı. Bu amaçla istihbarat ve dağıtım teşkilatları kuruldu. Orta Anadolu’nun en eski ve yegâne toparlayıcı sosyalisti Ruşen Zeki’de bu mecradaydı.” Dinamo acaba Nazım’ın “Muhallif Grubu”ndan mı söz ediyordu. Bu grubun İstanbul’da Pavli Adası’nda topladığı kongrenin hemen ardına dek düşen tarihlerdi bunlar. Burası muğlak. Dinamo’da pek açmadı.

ÖMER DENİZ AJAN MIYDI?

Ona Harbiye davasındaki Nazım ve Ömer Deniz olayını soruyorum. Bilse bilse en iyi Dinamo bilir diye düşündüm, nitekim o da Korcan’ı doğrular bir yorum getirdi. “Ömer Deniz’i iyi tanırdım. Ateş gibi bir zekâsı olun, dürüst, iyiniyetli bir çocuktuk. Bunlar Harbiye’de kendi kendilerine 30 kişi kadar bir grup kuruyorlar. Partiye ilişkiye geçmek istiyorlar fakat partiyi bulamıyorlar. Bunun üzerine aralarında karar alıp, gidip Nazım’ı bulalım diyorlar. Çünkü Nazım o devirde ünlü. Ve Ömer kalkıp İstanbul’a geliyor. Nazım’ın evine gidip onu soruyor. Nazım evde fakat karısına yok dedirtiyor. Ömer’de bu kadar yoldan geldim, dönmek olmak bari evin karşısında oturup gelişini bekleyeyim, diye düşünüyor. Fakat bu sefer Nazım, iyice şüpheleniyor. Çünkü polis o zamanlar Nazım’ın paşine sürekli adam takıyor. Sonra Ömer kalkıp Nazım’ın çalıştığı film stüdyosuna gidiyor ve orada onu bulup, ilişkiye geçmek istediklerini anlatıyor. Nazım gene atlatıyor. Ama Ömer gider gitmez, o panikle polise bir telefon açıyor ve peşime ne adam takıyorsunuz diyor. Polis ne adamı filân derken olayın üzerine gidiyor ve tutuklamalar başlıyor. Ben bu olayı Nazım’dan dinledim, bana polis zannettim, bilmiyordum onun için kızıp telefon açtım, dedi. Yoksa Ömer iyi çocuk ama saf, için kurallarını bilmiyor. Burada Nazım’da haklı, Ömer’de. Ama Ömer Deniz, kimilerinin dediği gibi polis ajanı filân değil, acemiliğinin kurbanı sadece.”

KAYIP TELGRAF

Konu Mustafa Kemal'in komünistlere karşı tutumuna geliyor. O dönem üzerine en çok kafa yoran insanlardan biri Dinamo. Bu konuda biraz farklı düşünüyor. "O günkü koşullarda Mustafa Kemal, muarrızlarını ekarte etmekte çok ustaca davrandı. Üstelik komünizm güçlendiği için, Mahmut Esat Bozkurt'tan Marksizm dersleri bile almıştır. Yani bu meselelerde boş değildi. Neyse, o emin adımlarla önce Mustafa Suphi'leri, sonra Anadolu solunu, en sonunda da Çerkez Ethem'i ekarte etti. Bu arada sanıldığıının aksine, Ethem yunanlılara teslim olmadı. Herkes bunu ters biliyor. Çatışa çatışa geri çekilirken esir düştü. Mustafa Kemal'e de geri dönemeyeceğine göre adı haine çıktı."

Gerçekten bu olayların tarihsel sıralanışında ilginç bir yön vardı. Hepsisi arasında da topu topu bir aylık bir süre var ve sanki planlı bir tasviye hareketini andırıyor. Örneğin Yeşil Ordu Takibatı 23/1/1921'de yani Mustafa Suphi'lerin ölümünden 5 gün önce. Suphiler 28-29/1/1921'de Karadenizde katledildiler. Halk İştirakiyun Fırkası'nın kapatılması ile Çerkez Ethem'e karşı harekâtın başlatılmasının tarihleri aynı idi: 2/2/1921. Bu tarihten bir gün önce de, yani 1/2/1921 tarihinde Hükümetteki Solcu Bakan Doktor Nazım Bey, İçişlerine vekâlet görevinden ayrılmak zorunda kalıyordu. Bütün bu tarihler de göstermekte idi ki, o tarihte iktidar içi kavgılarda hızlanmış ve yeni kuvvetler, kendilerine alternatif olabilecek tüm güçleri sanki planlı bir tasviye hareketine kalkışmışlardı.

Tam bu noktada Suphilerin katli olayını soruyorum Dinamo'ya. Bugüne kadar kesin emri kimin verdiği belli olmamıştır. Sol bugüne kadar genellikle Kâzım Karabekir'i bu olaydan sorumlu tutmuş ve adeta genel kabul görmüştü. Hasan İzzettin bu noktada da biraz farklı düşünüyor olsa gerek ki, şu anısını anlatır: "Bir ara bize bu konuda Mustafa Kemal'in kayıp bir telgrafı olduğu söylendi. Bizim eski arkadaşlardan Gandhi Nihat (Balyoz) görmüş bu telgrafı. Kâhyanın oğlu Osman, bu telgrafı tam bize verecek iken, son anda nedense vazgeçti. Yoksa kitabına aynen koyacaktım. Gandhi Nihat'ın gördüğüne göre, aşağı yukarı şöyle diyormuş bu telgrafta: Kâhya, Mustafa Suphiler sizin oraya gelmek üzereler. Fakat en çok milli birliğe ihtiyacımız olduğu bir esnada bunların Ankara'ya gelmeleri sakıncalıdır. Ankara'ya gelmemelerini temin edin... Şimdi nerede, kimdedir bilmem ama böyle bir telgraf vardı. Gerçi bu gelmemelerini temin edin, lâfı her anlama çekilebilir ama gene de ilginç. Nitekim Suphi'ler bir gariplik olduğunu seziyorlar ve geri donmek istiyorlar. Fakat karabekir engelliyor ve Karadeniz'e yönlendiriyor. Bir ara yantlarında geldikleri 7 teneke altın yüzünden öldürüldükleri söylendi ama bu bance olayın sadece ganimeti. Tek sağ kalan kişi Mustafa Suphi'nin karısıdır ama o da kayıptır. Burada da belki bir tecavüz ve alıkoyma durumu söz konusu olabilir."

Konu katliamlardan açılınca Salih Hacıoğlu olayını ona da sordum. O da aynı kanaatte: "Kulağıma geldiğine göre bu iş İsmail'in (Bilen) işi. Troçkisttir diye ihbar ediyor galiba."

KİŞİLER, KİŞİLER

Tarih, bir anlamda o tarihi yapan insanlar demek. O yüzden hafızalara yer eden isimler ve isimlere ait anılar önemli bir yer tutuyor. Hasan İzzettin'de önce Ruşen Zeki Hoca'dan, sonra da Gandhi Nihat'tan bahsediyor. "Sivas'ta iken ruşen Zeki Hoca ile tanıştım. Bu kişi orta Anadolu'nun en önemli komünistlerinden biriydi. Çok akıllı bir insandı. Nitekim Atatürk Sivas'a geldiğinde, bu gözlerinden zekâ fışkıran genç adamı görmüş ve bizimle gel, bizimle çalış diye öneride bulunmuş. Ama bizim Ruşen Zeki Hoca kabul etmeyerek lisedeki mütevazı hocalık görevine devam etmiş. Bir marksistin sadece kendi davasına hizmet ekmesi gerektiğini düşünürdü." Bu noktada TKP'den kopup, Kadro hareketini oluşturan Şevket Süreyya ve Vedat Nedim'i (Tör) soruyorum. O da, gene "aykırı" yorumlarından birini getiriyor. "Sanıldığının aksine Vedat Nedim polise kendi ayağı ile gitmemiştir. Sıkıştırılınca vermiştir" diyordu gerçi sonuç değişmese de. Kemalizme kayışı işe "Şüphesiz sosyalist idealler açısından bir dejenarasyondur. Ama yüzde yüz yozlaşmadır da diyemiyorum. Çünkü faşist bir hareket değildir" demektedir.

Gandhi Nihat'a gelince onu da şöyle tanımlıyor Dinamo. "Önce kara kuru bir adamdı. Sonra gandilikten çıktı. Ama lakabı hep Gandhi kaldı. Yemen kökenli bir araptı, paşa sülâlesinden olduğu söylenirdi. Harekete çok emeği geçmiş ve en inanılır adamlarından biriydi." O dönem harekete bir polis korkusu çöreklenmişti. Nitekim kendi yakalanışı da böyle olmuş. Hatta bu o kadar huy olmuş ki, bizi bile önce tedirgin karşılıyor, sonra yumuşuyor. "Daimi olarak herkes birbirini polislikle suçluyordu. Hatta beni bile polis zanneden hayvanlar çıkmıştı. Bu hareketin en önemli zaaflarının başında gelir." Evet, Dinamo yaşlı bir çınar, kökleri derinde...

ESAT BALIM, BİR ESKİ “DOKTORCU”...

İzmir'e gidiyorum. Macit Bilge ve Esat Balım'ı arayacağım. Önce Ahmet Bilge'nin evine uğruyorum. Hâl hatır soruyoruz birbirimize, Cazım Aktimur'un yazdan bu yana sağlığının kötüye gittiğini öğreniyorum. Birkaç kat aşağıdaki Macit Bilge'ye geçiyorum sonra, önce konuşmayı kabul eder görünüyor, sonra nedense vazgeçiyor, (Şahamet'in Bakırsan da yanında. O da konuşmaya yanaşmayanlardan) sonra Sayılğan da dizide olduğu için konuşmadığını öğreniyorum. Macit Bilge, Ahmet Bilge'nin kardeşi ve 1951'de yedek Merkez Komite üyesi aynı zamanda. Ama herkes yakalandığı için, bu yedek-MK görevlerini icra edemiyorlar. Macit Bilge İzmir'de şu an müteahhitlik yapıyor. Onca ısrarıma rağmen bir türlü konuşmadı, ama kendisiyle rakı, balıklı bir sohbetimiz oldu.

Vaktim çok sınırlıydı. Bu yüzden hemen Esat Balım'ı aramaya koyuluyorum. Neyse ki hepsi birbirine çok yakın oturuyorlar. Dostça karşılıyor beni Balım, kendisi 1929 İzmir doğumlu. Evli, üç çocuğu var ve fotoğraf malzemeleri satışı ile uğraşıyor. Bugüne kadar önce, 1958'deki VP (Vatan Partisi) tevfiyatında yer alıyor, sonra da 1. ve 2. Barış Derneği Davası'nda görüyoruz onu. Hepsinde de beraat ediyor.

Kendisi İzmir Yüksek Ticaret Okulu mezunu. Daha önce de kısa bir süre İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okuyor. İşte tam bu sıralarda sosyalist düşüncelere sempati duymaya başlıyor. Fındıkoğlu Fahri'nin kitaplarında tanışıyor ilk bu kelimelerle. Özellikle İktisadi Doktrinlere merak salması ile de, marksizme bir ideoloji olarak bağlanma geliyor peşinden. “Sol, o zaman bugünkü gibi dağınık değildi, araya henüz fraksiyonlaşma tohumları ekilmemişti” diye de ekliyor ilk sempati yıllarının atmosferini.

1954'de kurulan Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın VP'sinin 1956'da İzmir İl Yönetimine giriyor. Henüz 27 yaşındadır o sıra Balım ve ardından 1958'de tevkiyat geliyor. Ondan içinde bulunduğu hareketi değerlendirmesini istedik. “Çok güçsüz bir hareketti” diye başladı söze. “Ama” diyordu beraberinde, “O günkü koşullarda demokratik hayatı geliştirecek ve demokratik hayatın vazgeçilmez unsuru olabilecek bir sol partinin yaşatılması sorunu vardı ve VP bu amaçla kuruldu. Doktor Hikmet bu tespitten yola çıktı sanırım ve biz de ona katıldık.”

DOKTOR HİKMET

Hazır konu Dr. Hikmet'ten söz açılmışken onun sol hareket içindeki yerini, TKP içindeki sürtüşmelerinin nedenini ve bir insan olarak "Doktor"u anlatmasını istedim. "Hikmet Kıvılcımlı, tanıdığım ilk sosyalist liderdir benim. Daha evvel harekete öncülük etmiş isimleri duyar, bilirdim ama hiçbirini tanımamıştım." diye girdi söze ve devam etti: "Tutuklandıktan sonra 30 arkadaş Doktor Hikmet ile birarada kaldık. Çok şeyler konuşuldu ama o hiçbir zaman TKP ile arasında nasıl bir sorun geçtiğini açıklamadı. Zaten aynı koşuğa TKP tevkifatından cezalarını çekmekte olan hükümlüler de vardı. Onlarla aralarında da böyle bir tartışma geçtiğini hatırlamıyoruz" Esat Balım, Hikmet Kıvılcımlı'yı halen sevgi ve saygıyla anıyor, "bir daha onun kadar engin kültürü olan bir insana rastlayabileceğimi sanmıyorum. Uzman hekimliğinin yanı sıra Türk Edebiyatı'nı mükemmel bilir, Dünya Edebiyatı'nı yakından takip eder, sosyalist hareketin tarihini ve Bolşevik Devrimi'ni en ince detayına kadar bilirdi. O, hapiste de boş durmazdı, meselâ Talât Paşa üzerine bir kitap yazmıştı. Bir maddeci olmasına rağmen Kuran'ı ezbere bilirdi. İnsan ilişkilerinde ise çok alçakgönüllü, coşkulu, dost bir insandı. O komple bir entelektüeldi. Olumsuz bir tarafını gördüğümü söyleyemem."

Peki Balım, acaba doktorun "darbecilikle" suçlanmasına ne diyordu. Özellikle 12 Mart öncesi için doktor, solun belli kesimlerinden bu açıdan eleştirilmişti. "Ben 1963 sonunda TİP'e katıldım. 1964 başında da İzmir İl Yönetim Kurulu'na girdim. 1968 sonuna kadar da görevde kaldım. Bu arada Doktor'la ilişkim olmadı. Ama TİP'i eleştiren bazı broşürler yayınladığını biliyorum. "Uyanmak için uyarmalı, uyarmak için uyanmalı" broşürü gibi. Evet, bildiğimiz gibi, Kıvılcımlı 12 Mart 1971'de muhtıra verildiğinde "Ordu Kılıcını Attı" gibi bir yazı yazdı. Ama bu yanlış sadece Hikmet Beyin bir yanlışlığı değildi. O dönem solcu aydınların çoğu bu yanlışlığa katıldılar. Fakat bu yanlış tamamen mesnetsiz bir yanlış da değildi. Çünkü asker-sivil aydın zümre tespilleri yapıyordu ve biliyoruz ki, ordudan tasviye edilen bazı subaylar olmuştu." Esat Balım da böyle bir beklenti içine girmiş miydi? Sözkonusu "yaygın yanlış" onu da etkilemiş miydi acaba? Kararlı bir görünümle cevapladı: "Asla! Ben biliyordum ki, toplumun geçirmesi gereken doğal bir süreç olmaksızın, şu veya bu zümrenin müdahalesi ile Türkiye'de sosyalist devrim olmaz. Ben böyle bir beklenti içine hiçbir zaman girmedim. Halen böyle bir şeye inanmam."

Doktor'un Nazım Hikmet'le arasının neden biraz "limonî" olduğunu soracak oluyorum, o bu konuyu pek deşmeyip ilginç bir anı-na geçiyor: "O yıllarda herkesin herkesle ufak tefek çelişkileri olmuştur. Meselâ, 1930'larda Hikmet Kıvılcımlı ilk broşürlerini çıkarır. Bunlar o zamana kadar, ki Türkiye'deki en önemli literatürlerdir. Kerim Sadi de broşür çıkarır, ekonomi politığın, marksizmin ne olduğunu halka anlatmaya çalışır. "Marksizm Nedir?" isimli bir broşürdü galiba Kerim Sadi'ninki. Doktor Hikmet buna karşı "Marksizmin Kalpazanları" diye bir broşür dizisine başlar. Burada Kerim Sadi'yi kalpa-

zanlıkla suçlar. 1966'da İstanbul'a iş için gittim, bu arada doktorun yazıhanesine de uğradım. Bir ara kapı çalındı, doktor açtı, gelenle "aman canım" diye birbirlerine sarıldılar, kucaklaştılar. Ve sonra bana dönüp, "sana Kerim Sadi üstadı tanıtayım" dedi. Sonra oturup muhabbet ettiler. İşte Nazım'la da aralarında böyle bir durum geçmiş olabilir, ama ben doktor'un ağzından Nazım hakkında kötü bir söz duymadım."

Kıvılcımlı üzerine sohbeti burada kesip, biraz da başka şeyler konuşalım, diyorum. En uygunu ne olabilir? Tabii ki, hapishane anıları... Önce kahkaha patlatıyor ve Cazım Aktimur'un dillere destan "cimriliği"nden söz açıyor. "Bizim kendi grubumuzla günlerimiz norma) geçirdi. Ama bizle beraber aynı hapishane-de kalan TKP tutuklusuz Cazım Aktimur ilginç bir adamdır. Kuruşun hesabını yapar, aristokrat bir kültürü vardır. Bu yüzden hapiste çok sıkıntı çekti. Bizim Ahmet (Bilge) bakıyor olmayacak, Cazım zırnık koklatmıyor, tutuyor Cazım'ın annesine numaradan bir mektup yazıyor. İşte, Cazım burada çok kötü, yemekleri yiyemiyor, günden güne sararıp soluyor, ona sevdiği yiyeceklerden bol miktarda gönder, filân diye... Annesi hemen ertesinde çuvalarla yiyecek gönderiyor hapisaneye. Faka basan Cazım da hemen annesine bir mektup yazıp, bir daha Ahmet'in mektuplarına itibar etmemesini söylüyor."

ÜNLÜ DOLANDIRICI SÜLÜN OSMAN

Aynı hapisanede ünlü dolandırıcı "Sülün Osman" da kalıyormuş. Gene kahkahayı patlatıyor ve devam ediyor anlatmaya, "Cazım'ın elinden hiçbir iş gelmez. Alışkanlığı yoktur, tıpkı bir çocuk gibi kendi kendine bakamaz. Oysa hapishane ortamı zordur, insan kendine bakmayı bilecek. Bu yüzden Cazım'ın çamaşırlarını Macit (Bilge) yıkar, ütülerdi. Ama bir gün Macit'in de kafası atmış olacak ki, vazgeçti. Cazım, ne yapacağını şaşırdı. O zaman kesenin ağzını açtı ve ünlü dolandırıcı Sülün Osman'a parça başı yıkattırmaya başladı çamaşırlarını." Sülün Osman'ın Cazım'ı dolandırıp dolandırmadığını bilemiyor Esat Balım, ama "sanmam" dıvor, çünkü "Cazım, bu konuda çok dikkatliydi."

"Yakın İktidar hayaline hiçbir zaman inanmadım" diyor Esat Balım. Ona göre önce yapılması gereken, "halkın kendi kaderine sahip olması gerektiğinin halka anlatılması". Kendini "bir inanç adamı" olarak görmüyor, ona göre inanç, "daha ziyade dinsel bir kavram". Toplumun bilimsel evrelerden geçerek, "çelişkisiz" bir aşamaya geleceğini bilen bir kışının "inanca" ihtiyaç, olmayacağı kanaatinde. Sovyetlerde yaşananlar hususunda ise, onu biraz "bekleyelim görelim" tavrı içinde bulduk. "Sovyetleri karalayan yaklaşımlara katılmam, ama her şeyin açıkça ve çok yönlü tartışılmasından da yanayım."

Bu noktada Türkiye Sosyalistlerinin en önemli zaafının, "eskiden beri olduğu gibi, birlik noktalarını ön plana çıkaracakları yerde, ayrım noktalarını ön plana çıkarmaları olması" diye düşünüyor. Sanki çok yaygın bir sosyalist hareket

varmış gibi... “Bu yüzden eldeki güç de bu şekilde harcanmamalı, ekonomik düşünölmeli ve birlik yolları aranmalıdır.” tavsiyesinde bulunuyor.

Esat Balım, tüm saptamalarına “akılcılık” hakim bir eski tüfek. O da, tarihin bir parçası olarak duruyor karşımızda...

TAM BİR ESKİ TÜFEK: ZİHNİ ANADOL

Zihni Anadol, çeşitli zamanlarda yatmışlıklarıyla adeta hapishaneyi mesken tutanlardan. İlk defa 1940-41 yıllarında tanışıyor hapishane denen olguyla, 6 aylık bir cezası var. 1944'de bu sefer TKP'ye üye olmaktan. 1951'de "Yeni Ses" dergisinde yazılarından ötürü tekrar tutuklama, 1957'de Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi'nden (VP) İstanbul Milletvekili adayı iken tutuklanıyor. Böyle böyle toplam 5 yıla yakın yatmışlığı var Zihni Anadol'un. Onu en son 1975'deki, başkanlığını Mihri Belli'nin yaptığı Türkiye Emekçi Partisi (TEP) Merkez Yürütme Kurulu üyesi olarak görüyoruz. Kendisi şiirle uğraşüyor, dergilere yazılar yazıyor. Unutmadan belirtelim, geçtiğimiz sene içinde "Truva Atı'nda İlk Akşam" isimli anılatını topladığı bir de kitabı çıktı. Anadol, halen SHP milletvekili olan Kemal Anadol'un da babası aynı zamanda... Yeri gelmişken kendisine burada, birçok eski tüfeği bulmamda bana yardımcı olduğu için ayrıca teşekkürlerimi iletirim.

TOLSTOY'DAN MARX'A

"Benim uyanışım çok erken oldu, toplumdaki zıtlığı çok erken farkettim" diye girdi söze. Önce kendi kendine bir bilinçlenme süreci yaşayan Anadol, daha sonra "okumanın yetmediğini" görerek "örgütlü mücadeleye" başlamış. Kendi ağzından dinledik bu süreci; "Bu süreçte büyük Fransız ve Rus klasiklerini okumamın büyük yararı oldu. Onlarla hümanist bir öz kazandık. Gogol'lar, Lermantov'lar, Tolstoy'lar, Victor Hugo'lar, Zola'lar filân... Bunlardan sonra toplumsal mücadeleye ilişkin eserlerle karşılaştım. Adrovski'nin Tarihi Materyalizm'i, Bebel'in Kadın ve Sosyalizm'i, Engels'in o zamanlar dilimize Cemiyetin Asılları diye çevrilen, şimdilerde Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni olarak bilinen kitabı, Haydar Rıfat'ın Kapital ve Manifesto çevirileri. En sonunda okumaman yetmeyeceğini anlayıp, toplumsal mücadeleye atıldım." Bütün bunlara CHP'nin tek parti yönetimine duyduğu tepkiyi de eklemeyen edemiyor Anadol.

Zihni Anadol ile konuşurken, kitabında pek anlatmadığı konuları irdelemeye çalıştım. Ve ona illegal çalışmanın zorluklarını sordum. "Her devrin kendi sıkıntısı vardır. Bizim zamanımızda en çok geniş kitleye kitap edememenin ve polis takibinin sıkıntısını çekiyorduk. Tanımadığın kişilerle çalışıyorsun, ope-

rasyon ihtimali, polis sızması tehlikesi var. Sonra bir arkadaş bulabilmek için bazen kilometrelerce yol katederdik. Oysa şimdi nereye baksam, maşallah sosyalist kaynıyor."

Bu "yeterli kitleye hitap edememe" cümlesi ilginçti. TKP günümüz solu tarafından, özellikle bu açıdan eleştirilmişti. Bu durumu "TKP'nin tarihsel pasifizmine" yoranlar olmuştu. Acaba Zihni Anadol kendi kuşağına ve örgütüne yönelik bu eleştiriyi haklı buluyor muydu? "Bu konuda ben parti bakımından bir kusur göremiyorum. Çünkü bütün arkadaşlar kendilerini adayarak, özveri göstererek çalıştılar. Bu konuda üretim ilişkilerinin noksanlığı bence belirleyicidir. Üretim ilişkileri gelişmez ve onun sonucu sınıf hareketi gelişmezse, sen nasıl gelişeceksin?"

SİLAHLI EYLEMİ RET

Buna paralel olarak, Zihni Anadol özellikle Türk Solu'nda 1968'lerden gelişen "Silahlı Eylem" taraftarı görüşler hakkında ne düşünüyordu acaba? Kendi kuşağı hiç bu tip bir mücadele tarzı düşünmüş müydü? "Silahlı eylem denilen şeyi bizim kuşak hiç kabul etmedi. Ben halen de etmem. Biz çakı bile taşımazdık. Onun için polis bizde bugün olduğu gibi tabanca, tüfek değil, bülten, yazı filân arardı. Hapishanede bile adı mahkumların üzerleri didik didik aranırken, eşyaları gözden geçirilirken bizimkilere dokunulmazdı. Çünkü bilirlerdi bizim öyle işlerle uğraşmayacağımızı." diyor ve günümüz eylemleri konusunda, "Bence bütün bunlar küçük-burjuva aceleciliğinden kaynaklanıyor. O yüzden tasvip etmem, çünkü netice vermez. Toplumun bir gelişme şekli vardır. Diyalektik ve tarihî materyalizm bize bunu öğretiyor. Bence tarih böyle ilerletilemez. Yalnız şunu belirtmeliyim ki, meşru müdafâ durumları hariç. Meselâ faşistler saldırırsa o zaman tabiidir ki canını koruyacaksın."

Parti içi çelişkilerden ve bazılarının Şefik Hüsnü'ye muhalefetinden ona da söz açtım ve bu konudaki fikrini sordum: "Şefik Hüsnü TKP'ye damgasını vurmuş liderdir. Onun önerilerine zaman zaman başkaldıranlar oldu. Meselâ, İbrahim Topçuoğlu, Şefik Hüsnü'ye atıp tutar. Ben bir gün şahsen sordum ona. Dedim ki, 'pekalâ arkadaşım, o kadar bağırpı durdunuz ve madem Şefik Hüsnü kötü idi, o zaman niye değiştirmediniz?' O da bana, 'başka adam yoktu ki,' dedi. Yoktu tabii. Uymayanlar Nazım gibi, Börklüce gibi, bunlar tam disiplin olmadıkları için bizim memleketin özelliklerine sahiptiler. Şefik Hüsnü ise Avrupalı anlamda bir disiplin istiyordu. Bunlar dışında ideolojik bir ayırım pek görülmedi bizim tarihimizde. Rus partisinde olduğu gibi, Bolşevikler, Menşevikler, efendim Buharinciler, Troçkiciler vb. gibi yani."

STALİN ZORUNLUYDU

Her ne kadar bu konuya girmekten pek hoşlanmasa da ben gene de samimiye-

timize güvenerek onu biraz zorluyorum. TKP Stalin döneminden nasıl etkilenmişti? Hiç tartışılmış mıydı bu konu? Sonradan itibar iadeleri hakkında ne düşünüyor-
du. Bugün Gorbaçov reformlarının sosyalizm üzerinde etkisi ne olacaktı? Zihni Anadolu'nun bu sorulara verdiği cevapları aslında o kuşağın büyük çoğunluğu üç
aşağı beş yukarı aynen belirtiyordu. Akan zaman onları bu noktada pek değiştirmişe benzemiyordu. "Hayır, bu konu aşağı kademelerde tartışılmadı. Yukarı-
da belki. Çünkü parti üst yönetimi üç-beş kişiyi geçmez. Merkez Komite'deki tartışmalar aşağıya pek intikal etmez. Merkez Komite ne derse onu yapıyor-
sun. Gizli bültenlerde ne verilirse onu alıyorduk yani." Sonra da Stalin'e geli-
yordu: "Zaman gelmiş, sertlik başlamış. Wrangel bir yandan, Kolçak bir yan-
dan böyle çevirmişler devrimci hükümeti. Onlar da tabii olarak mevcudiyet-
lerini koruyacaklar. Bunun için korkunç bir disiplin var. Bu gibi anlarda her-
kesten şüphe etmek lâzım. Bu gibi anlar bildiğiniz demokrasi anlarına ben-
zemez. Tabiatıyla herkes tedbirini alacak, bu tedbirler haklı tedbirlerdir,"
derken tam araya giriyorum. "Peki ama, kime karşı, üstelik insanlara haksız-
lıklar, eziyetler yapılmışsa ne olacak?" diyorum. O ise, "Parti var, partinin di-
siplini var, mahkemesi var. Haksızlık meselesini kabul etmiyorum. Bence
bütün bunlar zorunluydu. Onları kınayacak kadar bir hal yok ortada." "İyi
ama tarihte zorunluluktan bol bir şey yok Hitler'inde Pinechet'inde kendine
göre zorunlulukları vardı" diyemiyorum.

Gorbaçov konusunda ise biraz "temkinli" görüyorum Anadolu'u. "Gorbaçov
Moskova'da, ben İstanbul'dayım. O Rusya'dan sorumlu, ben Türkiye'den.
Ben ne bileyim onun orada ne yaptığını? Onun için şu aşamada onun Glas-
nost'u, Prestroyka'sı beni pek ilgilendirmiyor," diye bir anlamda kestirip atı-
yordu. Ben de fazla zorlamak istemiyordum doğrusu.

PARTİ VE KEMALİZM

Gene TKP'nin bugünkü sol tarafından en çok suçlandığı bir nokta da "Partinin
Kemalistlerle Flört Hali" idi. Ona TKP'nin Kemalistlerle arasındaki ayrımı yete-
rince çizip çizemediğini sordum. Ayrıca Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Ayde-
mir gibi daha birçok TKP'li kadronun daha sonra "Kemalizmin ideologları" hali-
ne gelmelerinde bu ayrımın yeterince çizilememesinin de ayrıca bir rolü olup ol-
madığını merak ettiğimi belirttim. Verdiği cevap şu oldu: "Hayır, bu basbayağı
inançsızlıktan. Bizim güzel bir atasözümüz var. Adamın pisi nimete, yiğiti
külfete gider. Şevket Süreyya, Vedat Nedim bunlar nimete giden herifler.
Ötekiler külfete gitmiştir, eğer onlar da diğerleri gibi rejimin adamı olsalardı,
nimete gideceklerdi. Bakın meselâ, Reşat Fuat (Baraner) Atatürk'ün öz ye-
ğenidir. O kadar tevkifat gördü, bir kere bile ağzından, ben Atatürk'ün yeğ-
eniyim, sözü çıkmadı. Ve yoksulluk içinde öldü. Ama işçi sınıfı davasını sonu-
na kadar da sürdürdü."

Zihni Anadolu, 1951 TKP tevkifatında yok, ama o tevkifatta yatanların çoğunu

tanıyor. O yüzden Enver Gökçe ile ilgili iddiaları bir kez de ona soruyorum. “Enver benim yakın dostumdur. Ölüncüye kadar da ahpabımdır. Önce şunu kafanıza koyacaksınız. Biliyoruz ki, insan taş değil, demir değil. Her insanın kapasitesi de bir değil. Herife verirsin 3 kişi saklayamaz 1 kişi, daha dayak yemedi konuşur. Herife verirsin 10 kişi, dayaktan ölür gene de söylemez. Ama 30 kişi filân yüklersen o adam onun altından kalkamaz. Enver’e bu kadar insan verilmiştir. Bir kişiyi söyleyince öbürleri çorap söküğü gibi gitmiştir. Ama Enver çok namuslu adamdır. O yüzden Yalçın Küçük’ün dediklerini katıyen kabul etmiyorum. Kendisi girsin o sopanın altına bakalım ne olacak?”

Son olarak Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi konusu açıldı. Ona doktorun neden elverişsiz dünya ve Türkiye konjonktüründe böyle bir çabaya kalkıştığını sordum. Acaba bu bir “hata” görülebilir miydi? Zihni Anadol “hata” olduğu kanaatinde değildi, ama koşulların elverişsizliğini o da kabul ediyordu. “Evet, şartlar çok elverişsizdi. Meselâ İsmet Paşa’yı Uşak’ta, Topkapı’da öldürmeye kalkıyorlar. Menderes Asya-Afrika konferansına delege gönderiyor, orada Sosyalist ülkeler aleyhine o kadar çirkin konuşuyorlar ki, Çu En Lay toplantıyı terk ediyor. Meclis’te tahkikat komisyonları kuruluyor, Türkiye Amerikan güdümüne girmiş. Buna rağmen Doktor Hikmet, bile bile partiyi kurdu. Beni ve arkadaşları çağırdı, program hazır, dedi. Endişelerimi belirttim, ama o zorunluyuz, dedi. Ben de peki dedim. Karar aldık, eski sabıkacılar partiye giremeyecekti, bir kısmı Orhan Arsal’ın Demokratik İşçi Partisi’nden (DİP) gelenlerdi. Müthiş baskı oldu üzerimizde. Bir Amerikalı temsilci buralara kadar geldi, Mc Carthy’ci. Hükümet sırf Amerika’nın gözüne daha fazla girmek, daha çok para kopartmak için bizi tutuklattırdı. Oysa ki, biz yasalara göre kurulmuş bir partiyiz, tüzüğümüzü, programımızı vilayet, bakanlık hepsi tasdik etmiş. Milli bayramlara, resmi törenlere davet edilmiş, protokolden sana yer ayırmışlar, yani pratikte DP’den, CHP’den farkın yok. Ama öyle bir an gelmiş ki, bir gece alıp götürmüşler seni.”

Zihni Anadol, belki de farkında olmadan Türkiye’de sosyalistlerin oldum olası kaderini özetliyordu. Zihni Anadol da o kaderden payına düşeni almıştı. Ve demek ki “farkı” vardı...

AVUKAT ZİYA NUR ERÜN

Ziya Nur Erün, 1922 Erzurum doğumlu. 1944 TKP Davası sanıklarından. Yedeksubay'da iken hücre kurmaktan yargılanıyor, 12 ay 15 günlük bir mahkûmiyeti var. Mühendis mektebinden terk, sonra hapisten çıktıktan sonra hukuk fakültesine girip avukat oluyor. Aradaki boşlukta ise kamyon şoförlüğü bile yapıyor. Şu an halen avukatlıkla uğraşüyor ve Ankara'daki TBKP Davası'na girmekte. Daha önce de çeşitli sol örgütlerin davalarını almış, hatta Deniz Gezmiş'in avukatlığını yaptığı esnada, hakime hakareten üç kez de yargılanmış ayrıca...

CEPTE YAKALANAN PARTİ BÜLTENİ

Kendi tutuklanmasını ve hapisanelerdeki yaşamı anlatmasını istedik ondan. "Benim tutuklanmam yedeksubay okuluna sokulan bir parti bülteninin Necdet isimli bir polisin eline geçmesiyle oldu. Askerde bir parti örgütü kurulmuştu, bizler de, yani ben, Faḫmi Kurucu, Mustafa Arhavi (Tito Mustafa), Salih Onbaşı bu hücreye dahildik. Meḡer Salih Onbaşı da MİT Ajanı imiş. Neyse o arada Necdet'in yaptığı ihbar üzerine tutuklama başladı. Bu Necdet, devrenin ortasına doğru bizim süvari sınıfına naklolunmuştu. Onunla aynı odada altı üstlü ranzada yatıyorduk. Bülten bende idi. O bülteni bulup çalışıyor. Ve ajan olduğu meydana çıkmasını diye, benim onun cebine yanlışlıkla koyduğumu iddia ediyor."

POLİS FOBİSİNDEN PARANOYAYA

Tam bu noktada lafa giriyorum. O dönem hareketi ile ilgili konuştuğumuz hemen herkes, bol bol "Polis-MİT Hikâyesi" anlatıyordu. Hatta kendi aralarındaki çelişkileri ve bazı başarısızlıkları bile bununla izah eden bir gelenek oluşmuşa benziyordu. Ziya Nur'un da anlattıkları bu mecrada seyredince dayanamadım sordum, neden bu kadar polis-MİT? "Bakın, bizim zamanımızda bir çeşit polis fobisi oluştuğu doğrudur. İlegalite koşulları gereği bu adeta paranoya haline gelmişti. Herkes herkese acaba polis mi, diye garip bir güvensizlikle bakardı. Tabii bazen gerçekte kurgunun birbirine kanıştığı durumlar olurdu. Za-

ten bizim ülkemizde birini beğenmezsin, ona ya polis, ya eşcinsel ya da komünisttir diye yapıştırırsın yaftayı... Bizimki de biraz o hesap işte. Meselâ Kemal Tahir, bir gün bana demişti ki, bir yerde üç kişi birbirine komünizm propagandası yapıyorsa, bilin ki bunların en az biri polistir...”

Konu konuyu açıyor ve devam ediyor anlatmaya Erün: “Biz o zaman 80 kişi tutuklandık ve bizi savunacak avukat bulamadık. O yüzden çoğumuz kendi savunmasını kendi yapardı. Tutuklandığımızda Refah gemisi faciası olmuştu. Geminin batırılışında İtalyan ve Alman ajanlarıyla işbirliği yaptıkları iddiasıyla Turancılardan şair Orhan Veli’nin ağabeyi Adnan Veli de vardı, sabotajla suçlanıyorlardı. Onlara her türlü konfor sağlanırken bize hücre hayatı yaşattılar. Gene meselâ, hapishanede bütün komün 2800 liraya geçinirdik. Adam başı 5 sigara dağıtılır, hücrelerden hücrelere şarkıyla mesaj verirdik. Reşat Ağabey çok iyi aşçı idi. Bir arada mahkemeye götürülürken, TKP’miz ilerliyor/Bugün Esir Yarın Her şey, diye marş söylediğimiz için ayrıca bir dava gördük.”

Ziya Nur Erün, o dönem hareketin temel eksiklikleri ne idi, sorusuna ise şu cevabı veriyordu: “Bunu anlatabilmek için ciltler dolusu kitaplar ister. Ama en belirginini, insanların, ben dahil, fazlaca eğitilmeden, teorik ve örgütsel bilgilerle donanmadan bu işin içine sokulmaları olmuştur kanımca.” diyor ve kimi sağ veya sol çevrelerde zaman zaman iddia edilen TKP’nin “dışa bağımlı bir örgüt” oluşuna ise şu itirazı getiriyordu: “Şunu önemle belirtmek isterim ki, TKP Enternasyonal bağları olsa da, Komüntern’in bağımlı bir seksiyonu olmadı hiçbir zaman. İç işleyişinde tamamiyle bağımsızdı.”

MİLİTANLARIN AŞK HAYATI

Biraz da politik olmayan şeyler soralım dedik kendisine... Ya militanların aşk hayatı nasıldı acaba? Öyle ya, sadece yemek, içmek, okumak ve devrim düşünmekle bu hayat geçmeyeceğine göre... O da yanıtladı: “Vallahi, bizler kadın konusunda çok pasif ve korkaktık. Ve eğer evleneceğimiz kadınları da sosyalistlerden seçmeye kalksaydık, ömür boyu bekâr kalırdık. Çünkü kadın militanların sayısı, erkeklere oranla çok azdı. Ve zaten onlarla böyle bir şeyi aklımıza bile getirmezdik, sadece arkadaşlık vardı. Kendi payıma ben, kadınları kadın olarak göremezdim, onlar önce bizim yoldaşımızdı. Üstelik kızlarla da o bakımlardan konuşmazdık, utanır, yüzümüz kızarırdı. Bu yüzden ben hiç çapkınlık yapamadım. Çaresiz ben de memleketlim olan sıradan bir kızla evlendim. Politikadan anlamaz, tamamen apolitiktir. Ama az da olsa, arkadaşlarımız arasında birbiriyle evlenenler de olmadı değil.”

SOLUN BELÂSİ: FRAKSİYONCULUK

Ziya Nur, fraksiyonculuktan şiddetle nefret ediyor. Ve onu, "solun esas düşmanını unutturan bir şey" olarak telâkki ediyor. Bu konuda en çok kızdığı kişi de Mihri Belli. "Meselâ, Mihri Belli, bence hayatı fraksiyonculukla geçmiş bir adam. Onun bir, iki kişi hariç yanında olabileceği hiç kimse kalmadı. Bunu çekinmeden söylüyorum, Mihri Belli bence herkesi çok kolay suçlayan, sorumsuz bir adamdır. Bence Mihri ne diyorsa tersi doğrudur."

Türkiye'de solun en önemli sorunu "birleşme" ve buna bağlı olarak "lider" sorunu olarak koyuyor Erün. "Türkiye'de sosyalist hareketin gelişmesi için hareketin içinde yetişmiş liderleri olmalıdır. Onun için lider seçiminde çok dikkatli davranılmalıdır. Birleştirici bir kişiliğe gerek vardır. Ve inanıyorum ki, eninde sonunda sosyalist hareket birleşip belli bir yere gelecektir."

Daha çok şey anlattı Ziya Nur, ama biz onu fazla yormadan dağ gibi dava dosyaları ile başbaşa bıraktık...

İSMET SELİMOĞLU

İsmet Selimoğlu, 1945'de İGB davasında tutuklanmış. Ama ailede ilk tutuklanan kişi o değil. Babası Sebati Selimoğlu da 1944'de TKP davasında yeralıyor. Sebati Selimoğlu, hareketin eskilerinden ve önemli kişilerinden. Babası 6 yıl ceza alırken, oğlu 11 ay sonra beraat ediyor. Unutmadan, İsmet Selimoğlu'nun 1923 Amasya doğumlu olduğunu belirtelim.

İsmet Selimoğlu, "Sosyalizmi benimsememde babamın oldukça etkisi oldu tabii ki" diyor ve ekliyor: "Ama bu arada kitaplar da okuduk". Kendi kuşağında "duygusal bağlanmanın teorik bilince oranla daha ağır bastığı" kanaatinde. Bugünkü kuşağı ise "daha gelişkin ve daha mücadeleci" buluyor ve "yeni kuşağın daha ağır şartlarla karşı karşıya kaldığı" şeklinde düşünüyor. 1946'da TSEKP'sine de üye olan Selimoğlu, Yüksek Tahsil Derneği'ne gireceği için ayrılıyor. Ama gönlü de hep "Şefik Hüsnü'den yana" olmuş. En son 1965'te TİP'e üye olmuş ve bugün kendini "bu işlerin biraz uzağında" görüyor. "Bundan dolayı kendi kendime hem kızıyorum, hem de utaniyorum" diye samimi bir öz-eleştiri yapıyor, "ama bununla beraber halen sosyalizme inanıyorum, inancım değişmedi, fakat pratiğin uzağındayım".

Gene babasını anlatmaya geçiyor Selimoğlu: "Babam Sivas'ta 1934'de tevkif olunmuştu, tutuklu devrimcilere yemek götürdüğü için. Öğretmendi, valilik emriyle açığa alındı. Bunun üzerine babam Ankara'ya gitti, Hasan Ali Yücel'le görüştü ve Çanakkale'ye öğretmen olarak tayin oldu. Hatırlıyorum, babamda daha o zamanlar sol görüş belirgindi. 1944'de tevkif oldu."

İsmet Selimoğlu, "partinin o dönem işçi sınıfıyla yeterince bağ kuramadığı" kanaatinde idi. Ve olaya şu açıdan yaklaşıyordu: "Genel olarak yapılan şey, aylık parti bültenlerinin okunmasından ibaretti. Kim okuyordu bunları? Yine biz, yani münevverler okuyorduk, işçiler değil."

MAHKEME ANILARI

Mahkemelerde en çok "kuzu kuzu oturmalarına" üzülüyor ve bugünün gençlerinin protestolarda bulunmalarını haklı görüyordu. Bazı anılar dinledik mahkeme safhasına ilişkin: "Mahkeme esnasında bir hakim vardı. Herkes aynı ifadeyi verince kızdı. Yeter bel Herkes aynı şeyi söylüyor! Bıktık artık, biraz da

başka şeyler söyleyin! diye çıktı. Bir de bizim tutuklamada polis ajanı çıkmadı. Ama mahkemenin sonuna doğru Orhan Bağman diye bir genç, aniden bize hareketler etmeye başladı, onu bizden ayırdılar hemen.”⁵

KEMALİZM Mİ, SOSYALİZM Mİ?

Selimoğlu, “Kemalizmi gerçekte biz savunduk. Atatürkçü’yüm diyen insanların hepsi gerçek Atatürkçü değil.” diyor. “Mahkemedeki savunmamızda da hepimiz biz Kemalistiz diyorduk. Hatta savcı kızıyor, bırakın şu Kemalizmi filân yahu, diyordu.”

Selimoğlu da kuşağının çoğu gibi Kemalizm ile Sosyalizm arasında pek bir fark görmüyordu galiba. (Tabii bunda Komintern’in “sınıfçı” bakıştan, “dünya koşulları gereği cepheci bakış açısına” dönmesinin etkisi büyüktü.) İşte tam bu noktada ısrarla sordum, “gerçekte çelişmiyorlar mı?” O da, “Baştanbaşa çelişiyorlar tabii. Ama o devrede anti-emperyalizm bizi cezbediyordu ve biz böyle savunmaya mecburduk.” derken, “Peki gerçekten inanarak mı?” diyecek oldum, o da; “Ben şahsen inanmazdım” diye samimi cevabını veriyordu.

O döneme ait hiçbir anı fotoğrafı kalmamış elinde. 1970’lerde bir aramada evine ne kapıyı kırarak giriyor polis ve ne var ne yoksa alıp götürüyor. “Ne kadar uğraştımsa alamadım geri. Özel hayatınıza bile böylesi müdahale edebiliyorlar” demektedir. Anıların kaybolup gitmesine üzülen, geriye bir şey kalsın istiyor. “Ama bizim kuşaktan pek yazar çıkmadı galiba” diyordu. Selimoğlu, efendiliği ve samimiliği ile kalıyor aklımda.

“TIBBİYELİ UZUN MUZAFFER” ÖZKOLÇAK

Muzaffer Özkolçak bugün 66 yaşında. Boyu uzun mu uzun. Zaten o yıllarda arkadaşları arasında “Tıbbiyeli Uzun Muzaffer” lâkabıyla tanınmış. 1944 İleri Gençler Birliği (İGB) davası sanıklarından. 141. maddeden 2 yıl cezası var. Bu yüzden Tıp tahsili elinden alınmış, doktor olacakken muhasebeci olmuş.

BU TABUT BAŞKA TABUT

İlk tutuklanma öyküsüyle başladık konuşmaya, o da anlattı: “1944 Mart’ında İstanbul’da TKP tevkifatı oldu. O tevkifatta gençlik kesiminden alınan bir benim. Kaldığım tıp talebe yurdundan alındım ve müdüriyete götürüldüm. Bana ilk sordukları soru, Rifat Ilgaz’ın nerede olduğu idi. Rifaz Ilgaz’ı da Sınıf isimli kitabından dolayı arıyorlar. Neyse, benim alınmamda esas etken ırkçılar. Nihal Atsız, o sıralar Orhun Dergisi’ni çıkartıyor. Bu derginin bir sayısında Başbakan Şükrü Saraçoğlu’na bir açık mektup yayınlandı. Bu yazıda Tıp Talebe Yurtlarında Komünistler Barınıyor, diye açıkça hedef gösterip, ihbarda bulunuluyordu. Ben ise o sıralar yurtta sürekli anti-faşist propaganda yapıyordum. Hatta bir keresinde ırkçıların gecesinde kalkıp anti-faşist şiir bile okudum inadına. İşte bu gibi durumlardan dolayı sivrilmiş bir adam olduğum için alınıp Sansaryan Han’a götürüldüm. Fakat daha önceleri arkadaşlar arasında bir tabut hikâyesidir dolaşıyordu. Yalnız bu tabutun ne tabutu olduğunu kimse bilmiyor, herkes zannediyor ki ölü tabutu. Neyse, şubede beni dikine bir yere koydular, kımıldamak imkânsız. Aksi gibi ben de uzun boyluyum, mahvoldum. Sonradan öğrendim ki, meğer o tabut bu tabutmuş.” Bu alınışında herhangi bir şey ispat edemedikleri için Özkolçak paçayı sıyrıyor.

Ama gelin görün ki, 1945’deki ikinci alınışında bu kadar kolay yırtamıyor Özkolçak. Onun hikâyesini de ayrıca dinledik. “19 Mayıs 1944’de Süleymaniye Camii Mescidine bir pankart asılması olayı vardır. Bu pankartta Saraçoğlu Hükümeti’nin faşizmle uzlaşma politikası kınanıyor ve Saraçoğlu Hükümeti Faşisttir-Faşizm ve Vurgunculukla Savaş Cephesi, yazıyordu. Tabii polis pankartçıları aramaya başlıyor ve gelişigüzel bir grup öğrenci topluyor. Bazıları biz pankartı asanları bilmiyoruz, ama İGB çalışmalarından haberdarız, diyorlar acemice. Bunun üzerine polis bize yükleniyor ve İGB operasyonu baş-

latıyor. Ve tabii ilk sırada benim adım geçiyor. Tabii bu sefer ünlü polis şefi Parmaksız Hamdi'ye, bilmiyorum, demem sökmeli." Bu davada Özkolçak dahil 8 kişi 2 sene, geri kalan 47 kişi 6 aya kadar cezalar alıyorlar. Birçok cezaevi dolaşiyor Muzaffer Özkolçak, Harbiye, Paşakapısı, Sultanahmet ve bir de Gönen sürgünü...

Ona göre o dönem "anti-faşist gençler Hitlerciliğe bir tepki olarak ortaya çıkmıştı". Ve değerlendirmesini sürdürüyor. "Gençlik örgütünün çok etraflı program ve talepleri yoktu gerçi. Örneğin biz o sıralar ilk tepkilerimizi okul çaylarına duyduk. Taşradan gelmiştik ve talebe birliği başkanı, doçent Hıfzı Timur'un sık sık düzenlediği fakülte çayları, baloları, danslı partiler canımızı sıkıyordu. Gençlik eğitimi bu mu, diyorduk." Bununla beraber tepkinin siyasi boyutunu çok daha fazla önemsiyor Özkolçak. "Ama," diyor, "biz hepimiz, her şeye rağmen kendi kuşağımızın onurunu koruduk. Özellikle 45 kişilik İGB ile Türkiye'de, 2. Dünya Savaşı koşullarında faşizme karşı bir hareket olabileceğini vurguladık."

DEVRİMCİNİN KORKULU RÜYASI: POLİS TAKİBİ!

Özkolçak, o dönemde bu olayın bir "fobi" değil, bir "gerçek" olduğu kanısındadır. Nitekim bir anısına geçiyor bu vesileyle, "Bakın bazen bizi polis günlerce takip ederdi. Öyle ki olaydan yıllar sonra bir ev kiralamak istedim, polis ev sahibini uyarmış ve bana evi vermediler. Veya hapisteyiz. Bir gün, bir arkadaşımın arkadaşı beni aniden ziyarete geldi. Çok memnun oldum tabii. Çünkü kimsem yok o sıralar, çaresizim. Kalkıp ona bir mektup yazdım sonra. Diş fırçası, havlu, sabun gibi ihtiyaç maddeleri rica ettim. Baktım haftasına geldi ve ziyaretleri hiç sektirmiyor. Sanki kırk yıllık dostum. Günlerden bir gün, bizim takımdan Bızdık Nihat lâkaplı bir arkadaş, komünizm propagandası yapmaktan içeri girdi. Ve ziyaret esnasında bu herifi gördü, tabii hemen ne işi var bu polisin burada, dedi. Ben ancak o zaman durumu fark edebildim."

EGEMENLER DEMOKRASİ GETİRİRSE

Bu tevkifat Özkolçak'ın elinden tıp tahsilinin alınmasıyla sonuçlanıyor. Ve ondan sonraki hayatını muhasebecilikle kazanmaya zorlanıyor. En çok da bu duruma içerliyor. "Bu devlet bana bir kasaba doktorluğunu bile çok gördü. Ama aynı anda tutuklandığımız ve Harbiye'de üst koğuştaki kalan ırkçı-turancılardan Alpaslan Türkeş'i Genelkurmay'a kadar yükseltti. Üstelik 27 Mayıs sabahı radyodan konuşturttu. Ben ise aylarca işsiz dolaştım bu yüzden" diyor ve "eşit muamele" istiyordu.

Türkiye'de egemenlerin eliyle gelen demokrasinin bir "aldatmaca" olduğuna inanıyor Özkolçak. Ve solcuların buna hemen kanmamalarını istiyor. Bir de

“anlamalı” anısı var bu noktada, “Paşakapısı’nda Reşat Fuat Baraner, Dünder Baştım ve ben yatıyoruz. Reşat Fuat, küfür ede ede bir Almanca biyoloji kitabı çeviriyor, sırf para için. O sıralar çok partili rejim girişimi söz konusu. Reşat Fuat çok umutluydu, işte sonunda demokrasi geldi, gibi laflar ediyordu. Dün gibi hatırlıyorum, 16 Aralık günüydü. Tam o sırada odanın kapısı açıldı ve içeri gardiyanlarla polisler doldu. Reşat Fuat’ın eline kelepçe vurup, zorla götürdüler. Ertesi günü gazetelerde bir başlık: İki Komünist Partisi Kapatıldı! Sırf bu olay bile, gelen demokrasinin ne acı bir demokrasi olduğunu ve bu demokraside sosyalistlere yer olmadığını gösterdi. Ama beni asıl şaşırtan Reşat Fuat gibi bir önderin bile umutlanmasıydı.”

Son olarak TKP’nin sosyalist mücadele tarihi içindeki konumuna ilişkin ise şu ilginç saptamayı yapıyordu: “Kimileri diyorlar ki, TKP bu mücadele içinde fazla bir varlık ve etki gösteremedi, sık sık tevkifata uğrayıp, geniş kitlelerle bağ kuramadı. Bu pek o kadar doğru değil, ama bana kalırsa o dönem, Lenin gelse, Stalin gelse bundan fazlasını yapamazdı.”

Lenin’i, Stalin’i bilemeyiz ama, karınca kararınca bir şeyler yapanlardan olduğu kesindi Muzaffer Özkolçak’ın...

MUSTAFA GÖKSU

Neredeyse bir yıldır muhtelif zamanlarda arıyorum Göksu'yu. Ama birtürlü görüşmek kısmet olmuyordu. Ne zaman aradımsa bir yere gitmişti. En sonunda bulabilmişim nihayet. Kendisi birkaç kez, çalıştığım haftalık haber dergisine geldi. Sohbet ettik. Sorularımı yazılı olarak cevapladı. Ondan sonra da hem anı fotoğraflarını hem de Mihri Belli'nin "Savcı Konuştu, Söz Sanığıdır" isimli kitabını getirdi. Bir kez de, ünlü Süleymaniye Camii Mescidine Pankart asma hadisesinin eylemcisi Tahsin Berkem'le geldiler. Fakat Berkem, konuşmak istemedi. (Berkem olaydan çok sonra Samsun'da yakalanacaktır.)

Mustafa Göksu, 1920 Edremit doğumlu. Liseyi Haydarpaşa'da, Yüksek Tahsilini de İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde tamamlamış. Bir ara kitapçılık da yapan Göksu, emekli olmuş. Kendisi evli ve üç çocuk babası.

TEVKİFATLAR, TEVKİFATLAR

O dönem sosyalist olmak, (Hoş şimdi de fazla bir şey değişmedi ya!) peşin peşin hapisleri, sürgünleri göze almak demek bir anlamda. Mustafa Göksu'da nasibini alanlardan. Kendi ağzından dinleyelim isterseniz: "Bugüne kadar iki tevkifat ve bir davada yer aldım. İlk gözaltına alınışım, 1942 senesinde "Çizmeli Rıfat Hadisesi" diye bilinen, bir bildiri dağıtma işiyle ilgiliydi. Örgüt dışı küçük bir grubun, bireysel davranışının ürünüydü bu olay. Grubun başı, nam-ı diğer "Çizmeli Rıfat", yarı lümpen genç bir bıçkındı. Üniversitede sol kesim öğrenciler arasına girerek onlarla omuzdaşlık yapmış, popüler olmuştu. Rıfat'ın belleğinde polise taşıdığı öğrenciler arasında benden başka Tahsin Berkem, Doğan Aksoy'da vardı. Biz üçümüz yakın arkadaştık, ama içimizde Çizmeli ile, aşinalıktan öte bu işi gerçekten bulaşan yalnız Doğan Aksoy'du. Sonuçta Doğan mahkemelik oldu, Tahsin'le ben aklандık."

Ama Göksu'nun asıl önemli tevkifatı 1944 İleri Gençler Birliği (İGB) Tevkifat ve davası olmuş. Sansaryan Han'da 8.5 ay hücrede kalmış. Sıkıyönetim 1. No'lu Askerî Mahkemesindeki davada 141/1. maddeden iki yıl ağır hapis, 1 yılda sürgün cezası. TKP'ye üye olmak ve İGB Kurucuları arasında yer almaktan yargılanmış.

MARKS'I HİLMİ ZİYA'DAN ÖĞRENDİK

Ailesinden bahsediyor bu arada Göksu, babasının laik, Atatürkçü bir insan ve "kurtuluş savaşında emperyalistlere karşı mücadele vermiş" olduğundan söz ediyor. "Ama" diyor, "ailem sosyalizme karşıydı". Peki kendisi nasıl tanışmıştı acaba sosyalizmle. Onu da şöyle anlattı bize: "Sosyalist düşünce ile ilk defa üniversite öğrenciliğimde karşılaştım. Felsefe bölümünde bize sosyoloji gayet geniş olarak okutulurdu. Toplum içi sürtüşmeler, devrim ve karşı-devrim olguları incelenir, oradan sosyal sınıf kavramı ile karşılaşılırdı. Hatırladığıma ilk etkin telkini, hocamız Hilmi Ziya Ülken'den aldım. (Burada bir hatırlatma yapalım. Hilmi Ziya, önceleri Marksizme meyilli bir insan. Sonraları tavır alıyor ve ünlü eseri "Tarihi Maddeciliğe reddiye"yi yazıyor.) Bir sosyoloji seminerinde bize, "Marks'a gelinceye kadar düşünce tarihinde işçi, bir merhamet konusu idi. Onunla beraber hak konusu oldu" demişti.. Ne ki, bir acaip adamdı. Bu telkin nefesi değişken rahmetli hocamız. Biliyor musunuz, yıllar sonrası, mahpusluk dönüşü fakülteye uğradığımda, yanımda gördüğü asistanı Hasan Tanrıkut'u —Ki, genç yaşta ölen bu değerli insanı, çelişkili tutumlarıyla ağır ruhsal bunalımlara sürüklediği rivayet edilmiştir— avazla azarlayacaktı."

Nitekim bu sosyoloji derslerinin öğrenciler üzerinde etkisi büyük olmalı ki, "İGB'nin mahkeme metninde dikkati çekecek kadar çok felsefe öğrencisinin yer aldığı görülür" diye belirttikten sonra tekrar Hilmi Ziya Ülken'e dönüyor: "Hocaları ise o yıllardan hemen sonra önce ilahiyat fakültesinde kürsü sahibi olacak ve bu arada da, Çanakkale'deki bir Kadiri Şeyhine intisap eyleyecektir. Hilmi Ziya'yı kınama için anmadım. Aşırı bir artistik mizaca sahipti. Duyguları yüzünden düşünceleri eğriti ve değiştirdi. Zamanımızda bu tür kişilere, özellikle yazar-çizer takımı arasında çokça raslanır oldu."

SOSYALİZME HÜMANİZM KAPISINDAN GİRDİK

Mustafa Göksu'nun dilinden düşmeyen bir isim var; Tahsin Berkem. Dile kolay, hani neredeyse yarım asıra varacak bir arkadaşlık, bir kader ortaklığı bu. Tahsin Berkem'den yazının girişinde bahsetmiştik. Onun "Mahya Olayı"nın yani Süleymaniye Camii Mescidinin duvarına "Saraçoğlu Hükümeti Faşizmle İşbirliği Yapıyor" diye bir pankart astığını biliyoruz. Ancak kendinden bahsetmseyi pek sevmiyor. Onbeş dakikalık sohbetimizde bile buram buram terler dökmesinden anlıyoruz nasıl zorlandığını. "Olan oldu ve her şey mazide kaldı" diyor sık sık sadece. Fazla zorlamıyoruz. Ama o kendini anlatmasa da, Mustafa Göksu, bu kadim arkadaşını anlatmadan edemiyor, gönlü Berkem'in unutulmasından yana değil: "Başlangıçta sosyalist fikirlerinden etkilendiğim belli başlı kimse, yarım asırdır dostluk sürdürdüğüm Tahsin Berkem'dir. Bir çiftlik sahibinin tek oğluydu. Oysa aramızda dostluk "bir ağa oğluyla" olduğu gibi değil, bir sos-

yaliste yaraşır şekilde yaşanırdı. Kendinde olan ihtiyaç sahiplerine  leştirir, kalanıyla yetinirdi. Tahsin için dünya kesin bir biçimde iyiler ve kötüler diye ikiye bölünmüştü adeta. Bu insancıl duygular ona ailesinden, özellikle dedesinden geçmişti. İşte Tahsin'le bu duygu ve düşünceler içindeydik. Çünkü bende, sanıyorum hümanist idim. Ve  yle sanıyorum, biz o tarihte sosyalist olurken, sa t kuramsal fikirlerden çok, kendi duygusallı ımızın dürtüsü ile hareket ediyorduk. Toplum düzeninden ruhsalımızdan rahatsızdık ve sosyalizm iyi bir düzen vaad ediyordu. Böylece ona hümanizm kapısından girdik. Bu yüzden o dönemde sosyalist olmak, öncelikle ve sadece vatansever olmaktı diyebilirim."

Bu tevkifat trajiktir. Hasan Basri Alp emniyette ölmüştür. Gene bu tevkifatta Ressam Nuri İyem, Felsefe   rencileri Sefa Yurdanur ve Kemalettin  zerdem ağır ruhsal bunalımlar geçirmişler, intihara teşebbüse varan durumlar doğmuştur.

İGB NASIL BİR  RG TT 

Türkiye Sosyalist Hareketi tarihi içinde (ve dolayısıyla gençlik hareketi tarihi) İGB nedense pek bilinmeyen bir  rg t. Bu düşüncemi Mustafa Göksu'da tayid ediyor. Araştırmacıların nedense pek incelemedikleri bir alan bu. Oysa İGB, ikinci dünya savaşı koşullarında, Hitlercili e göz kırpan bir siyasal ortamda kuruluyor. içinde partili —komünist unsurlar da var, ama partisiz sempatizan unsurlar ve anti-faşist gençlerin yek n  de bir hayli kabarık görünüyor. Bu haliyle TKP'nin bir gençlik kolu— komsomol  rg t  olmaktan çok, TKP'nin desteklediği, gelişmesi-ne omuz verdiği ve içine "sızdı ı" bir örgüt görünümü veriyor. Zaten çok gelişmeden tırpanı yiyip, da ılıyor. Ama belki de, Türkiye'nin sosyalizme en açık ilk talebe örgütüdür diyebiliriz İGB için.

Mustafa Göksu, kendi açısından ve içine TKP ile ilgili yorumlarını da katarak şöyle anlatıyor İGB'yi: "Ben yalnız 1940'ların sosyalist hareketi içinde yeraldım. Ve İGB'ne ge işim dolayısıyla TKP'de az süre kaldım. G zledi im kadarıyla ve yakın bir devrim beklentisi yoktu. Kurucuları arasında bulunduğum İleri Gençler Birliği ise, yüzde yüze yakın  yesi  niversite   rencisi olup, çoğu Marksist-Leninist çizgiden uzak, sosyalizme sempatizan ama faşizm tehlikesine karşı bilinçli ve sadece yüksek tahsil ortamındaki faşist propaganda ve hareketlere karşı duran, fikir savaşcısı bir kuruluştu. Bir devrim hedeflemiyordu" diyor ve devam ediyordu kendini ve hareketlerini anlatmaya.

ÖRGÜTÜMÜZ KEMALİSTTİR

Acaba hapiste ve poliste tavırlar nasıldı? Diğer TKP ile ilgili tevkifatlarda olduğu gibi örgüt içi büyük sürtüşmelere neden olacak çözülmelere raslanmışmıydı?

Kendilerini mahkemelerde nasıl savunmuşlardı? Göksu, bunu da şöyle yorumladı. "İGB üyelerinin büyük çoğunluğu aylarca süren işkencelerden geçti. Ama gerek polis ve gerekse de onu takip eden duruşmalarda ve tabii mahpusluk süresince, kanımca arkadaşlarımız yüzaklığı göstermişlerdir. Örgütün polise düşmesinin ilk altı ayı içinde üyeler, "Örgütümüz Kemalisttir" diye direndi ve de kimse kendisi ya da arkadaşı için komünistlik suçlamasını kabul etmedi. Ancak birkaç üyemiz ağır baskı altında telkin edilen suç unsurlarını ilk tahkikat da kabul etmişlerse de, duruşma ifadelerinde gereken düzeltmeleri yapmışlardır." Burada Türkiye Sosyalist Hareketinin belki bir "zaafı" kabul edilebilecek bir nokta ile bir daha karşılaşılıyordu. Sosyalizm ile Kemalizm iki ayrı dünya görüşü, iki ayrı siyasi hareket olmakla birlikte Türkiye Sosyalistleri bazen "taktik nedenlerle" mahkeme savunmalarında kendileri "Kemalist" olarak tanımlamışlardır. İGB davası bu açıdan tipik bir davaya benziyor. Böylelikle "sınıfçı" bakış iyice terkediliyor.

DOSTLUKLAR, DOSTLUKLAR

Her tevkifat sonrası hapishane arkadaşlıkları doğuyordu. Bu yıllar sonra bile silinmez bir iz ve anılar yığını bırakıyordu arkada. Göksu'ya göre İGB arkadaşlıklar bakımından oldukça doyurucu olmuştu. Kırgınlıklar, çekememezlikler yaşanmamıştı. Ve başladı anlatmaya: "Polisteyken içimizden üçü, ikisi hastanelik olacak kadar ağır sinir hastası oldu. Bunlardan biri hücrede birkaç kez bileklerini kesti. Ama hiç kimse provakasyona yönelmedi. Hapishanede bir araya gelindiğinde herkes özeleştirisini yaptı. İçimizde zafiyet göstermiş olanlardan bazıları, "Ben bu işlerin adamı değilmişim, bir daha politikada yokum" diye, içtenlikle konuşma dürüstlüğü gösterebildi. Ama kimse kimseye kılçık ve iftira atmadı. Toplu bir kaderi yaşamanın büyüğü ortamında herkes birbirli ile dost kaldı. "Hamama giren terler" denilmiştir. Bunun bilincinde olarak "dar kapı"lardan geçmiştiler. Bu, acı yolu birlikte yürümüş olmak da onlara sağlam bir grup ahlakı kazandırmıştı."

Göksu'ya göre salt politik ilişkiler "gönül dostluklarıyla" örülmüyorsa anlamsızdı. Başlıbaşına politikayı katı ve insani özden yoksun görüyordu. Şöyle dile getirdi bu duygularını: "Politik ortam, doğası gereği gönül ışığından yoksundur. İtiraf etmeli ki, orada da insan unsuru yüceltilmedikçe, salt fikir birliği, birlik-dirlik oluşumunda yetersiz kalıyor. Bu konuda İGB avantajlı idi: Örgütün yapısı biçimi dolayısıyla birbirleriyle tanıştılar ve üniversitede, bazen doğuşlara varan faşizme karşı savaş verirken aynı safta somut kavgaya girmenin büyüğü sempati ortamında dost olmuşlular. Bu dostluk 45 yıl sonra bugün bile, artık politik veya apolitik, ya da aynı fikirde olanı ve olmayanı ile birlikte, aralarında sürmekte".

Bir de "yaşamayan dostlar" vardı. Yeni eski kuşak sol hareketin bugün ölmüş bulunan üyeleri. Onlardan birini, Sebati Selimoğlu'nu sevgiyle hatırlıyor

Mustafa Göksu. "Sebati Selimoğlu, İGB'den arkadaşımız İsmet Selimoğlu'nun babasıydı" diye başlıyor anlatmaya. İsmet Selimoğlu da çalışmamız içinde yeralıyor, bilindiği üzere. Ve devam ediyor anlatmaya; "6.5 yıllık mahpusluğunun son günlerini, mezar dilekçesi üzerine getirildiği Tophane Askeri Cezaevinde tüketmeğe çalışıyordu. Onu ilk kez 'itilat'ın penceresinden gördüğümde, 'havalandırma'nın daracık ortamında kısa valtlar atıyordu. Giysileri temiz ve ütülüydü. Başında bir Fransız beresi ve ağzında bir pipo vardı. Zamanlı yakın çevremiz oldu, bir huyuda yaz sıcaklığında bile klasik giysiler giymesi, eldiven ve bastonunu hiç eksik etmemesiydi. Babacan ve sevimli bir adamdı."

Eski örgütçüler, dikkatli adamlardı. Belki bu dikkatliliği olduğundan fazlaya götürenler olmuşsa da, veya pratikte istediğiniz kadar dikkatli olsanız da fayda etmeyebilir. İşte Sebati Selimoğlu bu dikkatliliğini, yeni kuşağa da nakletmiş olacak ki, ortaya şöyle bir olay çıkmış: "Sebati ağabey anlatıyordu, daha önce tanımadığım bir kaç devrimci çocuğu evimde saklıyordum. Ama gençler işi ciddi tutmuyorlardı. Ev yolgeçen hanına dönmüştü. Kızlı-erkekli uğrayanların ardı arkası kesilmiyordu. Bir kaç kez uyardım evde kalanları. Bakın, vaktiyle bu işleri biz de yaptık dedim. Sizdeki bu trafik ne? Kesin gizlilik şarttır. Bu tek irtibatçınız olmalı değil mi? Tutumlarını değiştirmiyorlardı. Kendilerine başka yer bulmalarını istedim. Bulup ayrıldılar."

Göksu'nun Selimoğlu ile ilgili anlattığı bir diğer anısı da şuydu: "Sebati ağabey, yaşamından umudu kesince cefakeş, sevgili karısının mezarı yanındaki yerini gönlünce hazırlatmaya koyulur. Bir gün Müeyyet'inde (Boratav) orada bulunduğu bir sırada kazılan mezarı başında huysuzlanır, 'Ben bu mezara sığmam' diye tutturur. Hoca teminat verir, 'Hele sen bir öl, Sebati Beyciğim, ben seni öyle katlamadan filân, yerine kalıp gibi yerleştireceğim.' Selimoğlu, bu teminatı beğenmediği gibi, öfkelenmiştir de. Hemen atlar önündeki çukura ve arkaüstü uzanır. Ne ki, standart mezar, ufak tefek vücuda bol bile gelmiştir."

TKP'NİN "HATALARI" VE ÇELİŞKİLER

O dönem "hareket" in karşılaştığı sorunlar nelerdi ve bu sorunlar örgüt içine nasıl yansıyor acaba? Göksu, bu konuda temkinli fakat anlamlı konuştu: "Bu konuda çok yeterli bilgim yok. Ama TKP'nin bir illegal örgüt olmasına karşın, yeterince disipline olmadığını ve gelişmiş bir illegal parti niteliğinden yoksun bulunduğunu tahmin ederim. Parti kadrolarında başa buyruklu ve kişisel inisiyatifte aşırıya kaçma gözleniyordu. Yönetici kadro birbirine oldukça deşifre idi. Parti dışı sosyalistler arasında da —ki genellikle o dönem solcular partiliydi— bazen "tekke" havası esiyordu. Tatlı su diye anılan kesimde ise, sosyalistçe davranma ve dedikodu eşdeğerde tutuluyor, vakit artarsa, bol sol gevezelik yapılıyordu." Gene ona göre, "Sosyalist hareket o

dönemde işçi sınıfı ile kurması gereken bağa yeterince sahip değildi. Çünkü işçide bilinç düzeyi düşüktü." Hareket çaba göstermesine gösteriyordu ama, "Sosyalist basının yasak olduğu bu dönemde, işçilere yayın yoluyla ulaşılamıyor, ancak bazı kitaplar iletiliyordu. Parti bültenleri, güvenlik için sadece üyeler için idi."

Göksu'ya göre, bu yeterince bağ kuramama ve gelişememe de bir diğer etken ise "TKP'nin toparlanma sürecine girmeden sık sık tevkifata uğraması, yanı sıra çalışabileceği sendikaların bulunmayışı sayılabilir"di.

Bütün bu olumsuzluklar hapishane ve polis ortamına da yansiyordu ona göre. Şöyle diyordu bu konuda da: "Bazı TKP tevkifatlarındaki, polis ve mahkeme süreçlerinde hezeyan halinde çözümler, provakasyonlar olduğu, hapishane yaşamında birbirinden nefret eden grupların olduğu rivayet edilmektedir. Bu olumsuz davranışlar için neden aranırsa boldur. Kasıtsız çözümlere karşı hoşgörüsüzlük, liderlik hırsı ve çekememezlik, sevgisizliğin yolaştığı duygu bozuklukları ve bir de, özellikle mahpusluk yaşamında ortaya çıkan 'EGOCULUK' belli başlı olumsuzluklar"dı.

Ona göre, "TKP, 1946'da yeniden örgütlenip, illegal alanda tekrar doğarken ölü doğmuş olduğu söylenebilirdi." Bunun nedenleri arasında başından beri polis ajanlarının örgüte sızması, kapıların ardına kadar açılıp, "sanki kitle partisi imiş gibi, üyelik konusunda niceliğin niteliğe yeğlenmesi ve bazen 'aydınlar kulübü'ne' dönüşmesi" baş sırada geliyordu. Ona göre bunun sonucu 51 tevkifatı olmuştu. Fakat bu konuda Zeki Baştımar'a sık sık yüklenilmesi yanlıştı. Şöyle ki, "Dilin kemiği yoktur. İşlediği birtakım hatalar yüzünden karşıtlarınca abartmalı bir şekilde kötülenirken, sevenlerince alabildiğine övülmüştür. İlk taraf da ifrattadır. Şüphesiz ki, Zeki'nin partiye yaramaz kişileri doldurması ve 168 sayfa gibi tevatür bir ifade vermiş olması kınanası bir şeydir. Ancak bu onun ajan-provakatörlükle suçlanmasına yetmez. İddia edildiği gibi bir duruma olan kimsenin Merkez Komitesi Sekreterliğinde bırakılması akıl almaz bir şey olurdu çünkü. Kanımca Zeki Baştımar'ın 'günah keçisi' yapılması 951 tevkifatındaki zaiyatın diğer nedenlerinin ortaya çıkarılmasını geciktirmektedir."

Gene, ona göre TSP-TSEKP ayrımı "yağ-su örneği" idi. Şöyle diyordu, bu noktada Göksu: "Sosyalist birikim iki farklı dokuydu. Bir tarafta TKP'de bulunarak bilgi, bilinç edinin partizan düzeyde olanlar, diğer tarafta o güne kadar sosyalist harekette kenarda gezmiş, az bilinçli, kesin disiplinsiz ve 1946'ya kadar nerede oldukları bilinmeyen 'turfanda sosyalistler'.. Bu iki tairfe yağ-su örneği aynı kaptan kaynaşmazlardı. TSEKP'ni kuran Şefik Hüsnü ve arkadaşları tarihsel örgütlerde başı çekmiş, kanıtlanmış liderlerdi. TSP'yi kurup liderliğe soyunan Esat Adil ise, o güne kadar bürokrat kesimde yerini korumuş, neden sonra İmralı cezaevindeki bazı hümanist davranışlarıyla sosyalistliğini ancak duygusal çizgide günyüzüne çıkaran biriydi. Liderliği şüpheliydi. Zaten iki taraf fikir birliği içinde de değildiler."

O DÖNEMİN TARİHİ NEDEN YAZILMADI

Hemen herkesin üzerinde düşündüğü ve “keşke” dediği bir soruydu bu. Mustafa Göksu’da bu konuda “karamsar”, trenin kaçtığını düşünüyor bir nevi. “Bu belki hiç yapılamayacak. Çünkü bilimsel tarih yazma, sağlam kaynaklara dayalı bol veri, bir de peşin hüküm marazından arındırılmış dürüst kalem ister. Dürüst kalem bulunur ama konuya gerekli sağlam malzemeden yoksun olunca neye yarar? İyi bir tarihçi için arşiv kayıtları, tezlekeler, polis sanık çekişmesinin ürünü olmakla daima bulanık ve çelişkilerle doludur. O dönem mahkeme ilâmlarından da durum pek farklı değildi” diyordu ve ardından hemen ekliyordu: “Bu tarihi yazmak için en iyi dayanak, harekette rol almış olan eski tüfekler olabilirdi. Oysa bu taifeden çoğu dünyadan göçtüler, önemli gizzemlerini de tabutlarına alarak.. Sanırım dar kapılardan geçerken, nice acılar karşılığı kendilerine kurtardıklarını gizlerini yar ve ağyar önünde gider ayak yaparak ortaya dökmek istemediler. Halen hayatta olan bir avuç eski tüfek ise, belki onlarda aynı duygularla suskun duruyorlar. Bu durum karşısında o dönemin tarihini yazmak isteyenlerin işi alabildiğine zor görünüyor.”

Mustafa Göksu ile sohbetimizin sonlarına geliyorduk. O uzun süredir pratikten uzak kaldığını belirtiyordu. Son dönemde Mihri Belli ile dostluğu olmuştu ama bu bir eski arkadaşlıktan öteye geçmişti. Halen sosyalizme inanıyordu ama şunu da vurguluyordu önemle: “İnsanlara sanki bir din gibi sunulan dogmalı bir sosyalizme de hiçbir zaman inanmadım” Ve sınımsız bir iç geçirişle şunu söylüyordu: “Osmanlı’da bir kafa neferi deyimi vardı. Biz bu işlerin içinden öylesine gelip geçtik. Kalanlara selâm olsun”...

OSMAN İŞÇİ (PAÇALD)

Osman İşçi, dev gibi bir adam. Oldukça ilerleyen yaşına rağmen beli bükülmemiş. Bir delikanlı kadar atak. Konspirasyona (Gizliliğe) çok önem veriyor, bir huy olmuş onda bunca yıl sonra bile. Kendisiyle sanki illegal bir randevu da imişçesine buluşuyoruz Bakırköy'de sahildeki çay bahçelerinden birinde. İkinci buluşmamız daha normal. kunduracı dükkânına davet ediyor beni bu sefer. Her iki buluşmaya da tam vaktinde gidiyorum. Çok hoşuma gidiyor. Eski anıları geliyor aklıma. Eski illegal randevulardan örnekler veriyor. "En fazla 15 dakika erken, 15 dakika da geç gelinmeli. Yoksa dikkat çeker. En uygunu tam vaktinde gelmektir. Ama bu sorumluluğa vakıf insan olmak lâzım" diyor. Bizim sıradan randevu bile neredeyse o havaya giriyor böylece. "Osman Amca" ile tanışmam da beni hem çok mutlu eden, hem de şaşırtan bir de sürpriz oluyor. Lâf lâfı açınca, bana hangi semtte oturduğumu, hangi liseyi bitirdiğimi soruyor. Ve birden çok sevdiğim ve yıllardır görmediğim bir arkadaşımın babası olduğu çıkıyor ortaya. Bu her ikimizi de duygulandırıyor. O sayede sohbetimizin çok daha dostça ve samimi geçmesine vesile teşkil ediyor, böylelikle. Bu sadeye yıllardır haber alamadığım arkadaşımın ne yaptığını, nasıl yaşadığını da öğrenmiş oluyorum. Bu durum beni ayrıca sevindiriyor. Selam gönderiyorum.

BEN OSMAN İŞÇİ: KAVGADA NEFER, RÜTBEM YOK

1918 Tekirdağ-Malkara doğumlu Osman İşçi. 1930 senesinde başladığı çıraklıktan bugüne, mesleği olan kunduracılığı yapıyor. 1936 senesinde Selâhattin Akarışık ile tanışması ve onunda yanındaki Hadi Malkoç'u getirmesiyle birlikte başlamış devrimci düşünce ile haşırneşir olması. "Çılgınlar gibi kitap okuyordum. Ne zaman boş bir vakit bulsam hemen kitaba sarılırdım. Böyle böyle girdik bu işlerin içine" diyor.

Gel zaman git zaman TKP'ye giriyor. Yeni ilişkiler, yeni sorumluluklar ve tabii yeni tevkifatlar. Onu ilk defa 1944'deki Reşat Fuat önderliğindeki TKP-SEKA (Santral-Komite) tevkifatında görüyoruz. Onu örgütleyen arkadaşları da var bu tevkifatta. Nasıl yakalandıklarını anlatıyor bize: "Dinamo asker kaçağı idi. Ayvansaray'da Nazım Hikmet, A.Kadir, ve Galip Arda'nın arkadaşı Orhan isimli biri Dinamo'yu evine saklar gibi yapıp, gelen kişileri tek tek polise veriyor.

Biz de bir akşam Rifat Ilgaz'la Sirkeci Gar gazinosunda rakı içtik. Tam çıkar-ken bu Orhan geldi yanımıza, Rifat'a bir şeyler söyledi. Rifat, 'Osman, arkadaş bizi bir yere götürmek istiyor gidelim mi' dedi. Bende olur dedim ve bir galon şarap alıp gittik. Bir evdi, koridor kilimle ikiye bölünmüştü. Kilimin öte yanında yüzlerini göremediğimiz ama varlığını hissettiğimiz bazı adamlar, öte yanda da Dinamo vardı. Orhan ise her iki tarafa gidip geliyordu. Dinamo ile muhabbet edip ayrıldık. Ömer Faruk Toprak'ın evine gittik. Ama benim içine bir kuşku düştü. Bu nasıl iş, dedim. Ve o an, Dinamo'yu oradan kaçırmaya karar verdik." Peki Dinamo ne yapmıştı bu arada? Gülüyor, "Dinamo zaten oldum olası saftır, uyanmamış vaziyetin garipliğinden" diyor ve devam ediyor: "Orhan Dinamo'yu Patalya (Yem) olarak kullanıyordu. Neyse biz onu kaçırdık ve Çarşamba'daki eve götürdük. (Not: Bu yazı yazılmadan evvel Osman İşçi'yi 1 sene önceden aramaya başladım. Elimdeki tek ipucu tevkifat adresi idi. Bu adres beni Fatih Çarşamba'daki o eve götürdü. Tabii yerinde yeller esiyordu) Bunun üzerine kaçırılan kişi olarak beni aramaya başlamışlar. Ama ben bu arada onu Akarışık'lara uçurdum. Doğruca Sansaryan Han'a götürdüler. 2 numaralı hücrede alıkoydular. Ağır işkence gördüm ayağımda tam 4 sopa kırdılar. Elim kolum kesilecek koyun gibi yattım bir süre. Hiçbir şey öğrenememişlerdi. Dinamo'yu sadece kitaplarından gıyaben tanım diyordum. Fakat birden içeri 1. Şube Müdürü Zeki, Emniyetçi Parmaksız Hamdi ve Ahmet Demir ile MİT'ten Zülfikâr isimli şahıslar girdi. Yanlarında da Dinamo'nun kızkardeşi Lütfiye. Kim bu dediler ona. O da Kunduracı Osman, dedi. Fındıklı'da Efe Selâhattin'in dükkânında karşılaşmıştık. Bana Dinamo'ya çok benziyorsunuz, kardeşimisiniz diye sormuş ve ağabeyimin yakın arkadaşı olduğunu belirtmişti. Emniyetçiler bana dönüp, şimdi söyle bakalım Dinamo'yu tanırmısın, tanımazmısın diye sordular. Artık o saatten sonra tanımam demek anlamsızdı. Bunun üzerine Dinamo'nun yerini söyledim, gidip aldılar. Dinamo'ya ise ne sordularsa cevap verdi. Bir de bana, yazık değil mi kardeşim niye kendini ezdirttin bu adamlara daha evvel söyleseydin, dedi."

Ama iş bu kadarla kalsa iyi, asıl TKP örgütlülüğü ile bağlantı kurmaya başlıyorlar. Osman İşçi bu bağı da kabul etmiyor fakat Hayık Açıkgöz, benden bülten aldığı kabul et, yoksa bunlar beni öldürecekler deyince kabul ediyor. (Hayık Açıkgöz, daha sonra yurtdışına çıkar ve orada "Bizim Radyo"da çalışır) "Sonra herkesi kafielerle hapishaneye postaladılar. Nihat Balyoz, Suat Derviş, Dinamo ve ben en son kafilededik. Ama beni sonra ayırdılar ve üzerimde çok durdular. Bana "öğrenci avcısı" diyorlardı. Nuri İyem'leri, Şefa Yurdanur'ları, Vedat Türkall'leri hep ben örgütlemiştim ama söyletemediler. Bu tevkifat ağır olmuştu. Gerçi Zeki Başıtmar ile ilgili delil bulamadılar beraat etti. Sonra Muzafer Şerif Başoğlu, Niyazi Berkes gibi aydınları bizzat Amerikalılar aldı götürdü."

6 ay ceza yiyor bu tevkifatla İşçi ama asker kaçağı olduğu için de bir 6 ay daha biniyor üzerine. Askerlik denince hemen aklına geliyor. Ne de olsa "sakıncalı"lar, bir anı da oradan anlatıyor: "Hapishane arkadaşım Fehmi Kurucu ile be-

raber askerlik yaptım. Dinamo'da vardı. Bize gittiğimiz Çine'de bir meydan dayağı attilar unutamam. Önce Fehmi'nin sırtına binip at gibi koşturdular, Dinamo'ya da aynı şeyi yaptılar, sonra da bana. Ama ben kaçtım.. Sırf işken- ce olsun diye yaptılar bunu, hemde askerken. Sonra Aydın'dan Muğla'ya o sıcakta yürüyerek götürdüler bizi. Ellerimizde eşyalarımız. Taksi tutalım dedik, tutturmadılar. Garnizona geldik ki, üstümüzü arayacaklar. Dr. Orhan diye biri vardı, albayım bunların üstlerini arayalım, her şey vardır, dedi. Çantamda 25 tane kitap çıkınca, albay bana sen nereden mezunsun dedi. Hiçbir yerden, sadece Hayat Mektebinden deyince inanmadı. Andre Gide'den kitabı nasıl okur, mektepsiz adam, sen benimle dalga mı geçiyorsun, dedi."

TEVFİK DİLMEN KİMDİ?

Osman İşçi, 1951 TKP Davası pişmanlarından, o dönem İstanbul İl Sekreteri Tevfik Dilmen'i iyi tanıyor. Ona Şubat ayı içinde Bursa'ya Tevfik Dilmen'i aramaya gidişinden söz ediyorum. Dikkatle dinliyorum. 4 Şubat'ta verilen adrese göre Bursa'ya gittim. Çekirge semtinde bir evdi. Sabah evde kimse yoktu ve zilde başka bir isim vardı. Akşam bir daha gittiğimde, kapıyı yaşlı, saçları kırışmış bir adam açtı. Ona gazeteci olduğumu, Tevfik Dilmen'i aradığımı, İstanbul'dan Ömer Lütfü Tuncay'ın selamını getirdiğimi söyledim. Karşımdaki kişi adeta paniğe kapılırcasına heyecanlandı. Ama renk vermemeye de çalışıyordu. Kapı aralığında bana Tevfik Dilmen olmadığını söyledi. Ama cevapları tatmin edici değildi. Tekrar kötü bir niyetim olmadığını, konuşup konuşmamakta özgür olduğunu söyledim. Israrın fayda etmediğini görünce döndüm. Ama içim içime sığmıyordu, oralara kadar gel, eli boş dön, olacak iş değildi. Biraz dolaştım, hatta çok yakındaki dilmen Otel'e gidip arada bir soyadı bağı olup olmadığını araştırdım. Tekrar döndüm eve. Kapıyı gene aynı kişi açtı. Beni tekrar karşısında görünce iyice sinirlendi. Ben ısrarla "Siz Tevfik Dilmen'siniz," deyince bu sefer Tevfik Dilmen'i tanıdığını ama onun önce 3, sonra da 5 sene önce öldüğünü söyledi. Peki sizin isminiz deyince, adam ismini unuttu ve kapı ziline baskı ve kekeliyerek "Şefik" dedi. Zilde "Şefik" (soyadı saklı) yazıyordu. Ve ikide bir "Tevfik Dilmen Öldü" deyip duruyordu. Benden dönüp, "Özür dilerim, rahatsız ettim, ama kanaatimce siz Tevfik Dilmen'siniz. Yalnız bir anlamda haklısınız, bence de Tevfik Dilmen ölmüş, yerinde başka bir Tevfik Dilmen yaşıyor galiba" dedim ve gittim Hasan Kaşarcı, Dilmen'i, birkaç ay önce gördüğünü söylüyordu. Ömer Lütfü Tuncay ve Aclan Sayılğan'da "Muhakkak Tevfik'tir" dediler. Elimde resmi yoktu. Ama eğer içgüdülerim beni yanıltmıyorsa o kişi Tevfik Dilmen'di.

Osman İşçi'de önce güldü. "Ne garip" dedi, "Yıllar önce bir vapurda karşılaştık. Bana da, 'Her şey artık öldü Osman'cığım' demişti. Ben de ona 'ne varmış ölen, ölen sensin' demiştim. Demek ki, bu onda saplantı olmuş, size de öyle demiş" diyor ve Tevfik Dilmen'i anlatmaya devam etti: "1944'de o konuşmamıştı. Daha doğrusu çok ağır bir suç işlediğini, konuşursak idamlık

olacağını söylüyordu. (Burada bir nokta karanlıktır) Hapishanede çok çalışkandı. Lidere, yani Reşat Fuat'a çok saygılıydı. Onun kanatları altına girdi. Nitekim daha sonra İstanbul Teşkilat Sekreterliğine onu Reşat Fuat tevsiye ediyor. Sonra bildiğiniz üzere 51 tevkifatında bu adam, bülbül kesildi. Bence ya bu kişi baştan beri polisti, ya da zayıf karakterliydi, verilen görevlerin altında ezildi. Ama bence ilk ihtimal daha kuvvetli." Tabii yalnız burada bir soru vardı. Tevfik Dilmen polisse, 51 tevkifatında tüm polisler emniyet ve mahkeme safhasında ortaya çıktıklarına göre, neden Tevfik Dilmen ortaya çıkmadı? Bu sorumu Osman İşçi'ye de soruyorum pek tatmin edici cevap alamıyorum doğrusu.

Osman İşçi'de çoğu kuşakdaşı gibi halen "Stalinist". Gorbaçov'la birlikte o köprü'nün üzerinden çok sular aksa da, galiba bizim eski tüfekler Stalin'den kolay kolay vazgeçemiyor. Osman İşçi'de bir yandan Gorbaçov'u olumlarken, diğer yandan "Stalin'i hiç suçlamıyorum. Sovyetler onun sayesinde ayakta kaldı, bu arada bazı kişileri öldürmüş, sürgün etmiş olabilir. Bütün bunlar zorunluydu ve sosyalizmi böylelikle kurtarabildi." Ve tabii ki, bu paralelde Troçki'yi haksız, Çekoslovakya'nın işgalini de "Geri dönüşü önlemek için zorunlu bir müdahale" adl ediyor.

KIRGINLIKLAR, ÇELİŞKİLER

Eski Kuşak sol denince, onlar iç kavgalarından, kişilik sürtüşmelerinden ayrı tutamıyoruz ne yazık ki. Nitekim onun da "sevip, sevmediği" kişiler var. Bu öyle bir didişme ki, kökleri bugüne kadar uzanıyor. Bu nokta da ilk andığı isim Dr. Hikmet Kıvılcımlı. "Hapishanede uzun müddet kaldığı için dışarı çıktığında falsolar yaptı. Bazı sinekler etrafını sardı. Doğacak çocuklarının adını bile Hikmet koydu bazıları. Vatan Partisi hareketini zamansız kurdu, delegelerini işportacıardan topladı. Çok sonraları TİP'e girmek istedi almadılar, küstü. Sonra da PİM'i (Pahalılıkla, İşsizlikle Mücadele Derneği) kurdu. Onun TÖS'de (Türkiye Öğretmenler Sendikası) bir açık oturumunu hatırlıyorum. Orada Cemal Madanoğlu'nu günün Atatürkçüsü ilân etti. Aziz Nesin'de kalkıp, sen ne diyorsun Madamoğlu beni ordudan attıran adamdır, dedi. Böylesi havai bir kişi idi Kıvılcımlı. Gene bir gün, o ünlü Kanlı Pazar hadisesinden az önce. Mitingte bende konuşacağım, konuşma metnimi hazırlıyorum. Baktım tepemde Kıvılcımlı. Banâ ne yapıyorsun İşçi, dedi. Konuşma hazırlıyorum, dedim. Konuşmayı bırak da eyleme bak, diye söylendi. Ben de bu eylem değil mi, dedim. Yani Böylesi düşüncesizce çıkışlar oluyordu bazen."

İşçi'nin pek hayırla anmadığı diğer kişi ise Mihri Belli. Onun Üsküdar'da iki tabanca ile yakalanması üzerine, "bizim aramızda adı Kovboy Mihri'ye çıkmıştı" diyor. "Bence" deyip devam ediyor anlatmaya: "Mihri hiçbir zaman başı çekmedi. Daha sonra da TİP içinde insanları tahrik edip, bozgunculuk yapmaktan başka bir şey de yapmadı. Esas kavga hapiste başlıyor ama, Zeki Baştımar, Reşat Fuat'a "bu adam gençleri yanlış yöne sevk ediyor" diyor.

Bunun üzerine Merkez Komite toplanıyor, tartışma çıkıyor. Zeki'ye karşı Reşat, Mihri'yi tutuyor. Hatta birbirlerini polislikle itham ediyorlar. Mihri poliste konuşmadığı için prestijini kullanıyor ve Zeki Baştımar'ı ihraç ediyorlar." Herkes hapisteki o "MK Toplantısı"ndan söz ediyor. Gerçekten de o güne kadar TKP geleneğinde, hapishaneye düştükten sonra polis ifadelerini reddetme olayı var. İlk defa 51 tevkifatında Baştımar, hemde genel sekreter olarak tersini savunuyor, galiba asıl ayırım ilk o noktada başlıyor. Eskiler bu geleneği bozmak isteyen bir genel sekretere pek hoş gözle bakmıyorlar.

Bu arada Boz Mehmet'e (Mehmet Bozışık) de deniyor giderayak. "Sürgün"-den gelince ona Zeytinburnu'nda bir kahve aldım. Sonra vazgeçti. Boz Mehmet hareketin eskilerindendir. Merkez Komite üyesi idi. Ama bir tuhaf adamdı. Reşat Fuat'a sormadan hiç bir şey yapamazdı. Yolda giderken biri bir şey sorsa, hemen gidip Reşat Fuat'a sorayım derdi. İnsiyatifi yoktu; memur zihniyetliydi."

Kendini ise "tenkitçi" olarak adlandırıyor işçi. "Bu yüzden beni pek sevmezlerdi. görevini yapmayı sert eleştirdim çünkü." Genç kuşağa bakışı da hayli eleştirel: "Gençler pek olgunlaşamadılar. Bizde mutlak demir disiplin vardı. Biz lafazanlık yapmazdık. Şimdi bakıyorum da, yeniler eskileri küçümser havalardalar. 60 sonrasında ise çoğu genç silahlı eyleme itildi. Sonra ne oldu? Çok güvendikleri köylü onları devlete teslim etti." Bütün bu saptamalarına ilâveten şu son vurguya da eklemeyen edemiyor Osman İşçi. "Hiçbir zaman biz hayalperest değildik."

Osman İşçi, 51'de gözaltına alınıyor, "şahit" olarak, Vedat Türkalı, Nuri İyem hakkında sorular soruyorlar. Sonra İnşaat İşçileri Sendikası'ndan dolayı alıyorlar. Kendisi 1946'da bugünkü Deri-İş'in ilk hali olan Ayakkabı-İş'i kuranlardan aynı zamanda. Hâlâ bir genç ruhuna sahip işçi. Legal bir oluşumu destekleyebileceğini söylüyor. "Ama" diyor, "TİP-TKP birleşmesini yanlış buluyorum. Bence TİP, TKP'nin içinde erimeliydi. Hem zaten çoğu hareketin eskiden içindeydiler. Bu eski yerlerine dönüş olurdu bir bakıma." Bu yüzden kurulması düşünülen yeni bir Birleşik Sosyalist Parti projesiyle ilgilendiğini söylüyor şimdilerde.

Ha unutmadan, bir de kitap yazıyor İşçi, adı "İşçi sınıfının devrimci karakteri". Bu "anı" da değil, "teori"de, dediğine göre, bir çeşit "deneme" belki de. Geç de olsa, bu kuşağın bilgilerini kâğıda dökmesi güzel bir şey olsa gerek. Evet, Osman İşçi, benim için "Osman Amca", sizin için, "Kavgada bir nefer"...

İKİ TSR'Lİ: MUAMMER EROL VE BEHÇET ATILGAN

Muammer Erol, o dönem TSP ve TSEKP diye iki ayrı örgüte bölünen Türkiye Solu'nda TSP'den ve onun lideri Esat Adil'den yana tavır alanlardan. Üstelik röportajlar boyunca konuşabildiğimiz iki TSP'liden biri ve diğerinin aksine halen Esat Adil çizgisinin daha doğru olduğuna inanıyor. Kendini "ondokuz yaşından beri sosyalist" gören Muammer Erol, 1927 Ödemiş doğumlu. Hayatının önemli bir bölümünü gazetecilik yaparak geçiren Erol, bugün çiftçilikle uğraşıyor.

1958'de İzmir'de "Demokrat İzmir" gazetesinin istihbarat şefliğini yaptığı esnada, Yunanistan ve İngiltere konsolosluklarına bomba atmakla suçlanıp tutuklanıyor. Esat Adil'in İbrahim Topçuoğlu'na yazdığı mektupta bulunan "Bu arkadaş güvenebilirsiniz" ibaresi aleyhine delil olarak kullanılıyor. İddianamede Muammer Erol'un "Türkiye Sosyalist Partisi İzmir Şubesinin faaliyetini kısır görmesi sebebiyle aza olarak kaydığını yaptırmadığı, fakat İbrahim Topçuoğlu ile aralarında muazzam bir işbirliği başladığı ve illegal faaliyete geçen Türkiye Gizli Komünist Partisinde Kemal Salgın, Necil Perinden, ile birlikte Kâzım Topçuoğlu'nun tavassutuna müsteniden kurulan hücreye girdiği ve orada sekreter olarak faaliyette bulunduğu" cümlesine de ayrıca raslanıyor. Daha sonra beraatle sonuçlanan bu davanın solculara yönelik provakatif özellikler taşıdığı ortaya çıkıyor.

Muammer Erol'a özellikle TSP ve Esat Adil'e yönelik suçlamaları sorduk, "Bakın meselâ, Esat Adil Amerikan yardımını savundu derler. Evet, doğrudur. Ama nasıl? Bir defa bu Amerikan taraftarı olmak değil tabii. Ama o, toplum kalkınmasında bazı dış yardımların üretici güçlerin gelişmesine yararı olacağı kanaatindeydi. Esat Adil, Türkiye'nin iç ekonomik dengelerinin yetersiz olduğunu düşünüyordu. Ama bunu emekçi sınıfın yararlanacağı tarzda düşünüyordu. Herhalde Marshall planında olduğu gibi değil" diye açıklama getiriyordu.

BİRLEŞME MÜMKÜN MÜYDÜ?

Acaba bu iki grup hiç ortak nokta bulamamışlar mıydı? Bir araya gelmeleri kesinlikle mümkün değil miydi? Zaten her iki grubu toplasanız kaç kişi ediyordu, bir de ayrılık iyice güçleri dağıtmak anlamına gelmiyor muydu? Bütün bu sorulara verdiği cevap şu oldu Erol'un, "Şu kadarını söyleyeyim ki bu evvelce denendi.

Fakat realist bir tutumla müşterek bir nokta bulunamadı” diyor ve ekliyordu; “Temelinde legalite sorunu yatıyordu. Burada Esat Adil’in hukukçu ve gerçekçi kişiliği içinde legalitenin sosyalist harekete daha faydalı olacağı inancı vardı. Bir ölçüde de Esat Adil’in Belçika sosyalizmine daha yatkın oluşu sayılabilir.”

İbrahim Topçuoğlu’nun “Neden İki Sosyalist Parti” isimli 3 Ciltlik kitabını değerlendirmesini istiyorum Erol’dan. O da, “Ben İbrahim Topçuoğlu ile birlikte hasip yattım. Son derece sevip saydığım bir insandır. O herkesin yurtdışına gittiği bir dönemde, burada kalıp mücadeleyi sürdürmeyi tercih etmiş, hareketin en eski üyelerindendir. Kitabında belirttiği yorumlara benim ayrıca ilâve edebileceğim bir şey yok.” Peşisıra TSP’de yeralan ve Şefik Hüsnü grubundakiler tarafından “TKP’den Kovulmakla” suçlanan Sarı Mustafa Börklüce ve Hüsamettin Özdoğu’nun neden “kovulduklarını” sorduğumda ise, “Ben bu işin, kimilerince gösterilmek istendiği gibi bir ihraç ya da kovulma olayı olduğuna kani değilim. Ortada bir kopma olduğu kesin, ama bu bizzahiti bir ihraç değil, anlaşmazlıktır.”

İŞKENCE O ZAMAN DAHA HAYVANCA İDİ

Gerçi bütün işkenceler hayvancadır ama biz ondan gene de bir kıyaslama yapmasını istedik. O da kendi tevkifatından değil ama TKP Tevkifatından bir olayı nakletti: “Meselâ Boz Mehmet’in tevkifatında öylesine amansız bir sorgu uygulanır ki, bütün bildiklerini anlatır. Şubeden çıkartılırken artık yürüyecek hali kalmamıştır. Ve o kadar çözülmüştür ki, artık ondan bir şey istenmediği halde bile, dönüp polis şefi Parmaksız Hamdi’ye, benim odanın tavanında daktilo ve teksirler var, onları söylemeyi unuttum, der. Ki Boz Mehmet, son derece sağlam bir adamdır, bir hain filânda değildir. Dayanabildiği kadar dayanmıştır da, ama işkence öylesine ağır ve hayvanca yapılır ki, Boz Mehmet gibi bir adamı bile bu hale getirebilmiştir.” Bu arada Boz Mehmet’(Bozışık)in o esnada TKP Merkez Komite üyesi olduğunu ve halen de yurtdışında yaşadığını belirtelim.

Onunla konuştuğum esnada, Cumhuriyet Gazetesinde Uğur Mumcu Atilla İlhan’la ilgili, TSP davasını içeren bazı iddialar ortaya atmıştı. Atilla İlhan’da SÖZ gazetesinde ona cevap vermişti. Bu olayı soruyorum Muammer Erol’a. Önce konuşmak istemiyor, sonra, “Atilla İlhan ile TSP’nin Gerçek Gazetesi’nde ve Demokrat İzmir’de bir süre beraber çalıştık. Şu kadarını söyleyeyim ki, Şefik Hüsnü’cülerin Atilla İlhan’a sempatik bakmadıkları kesin. Ama Esat Adil Grubunun yöneti kademelerindeki insanların da sonradan ona cephe aldıklarını duydum.”

Muammer Erol, halen legaliteye dayanan bir sosyalist eylem yürütülmesi taraftarı. Bu bakımdan TSP deneyimi önemli görüyor. Ve ekliyor: “Benim şahsi kanaatime göre, Türkiye’nin de gerçekleri içinde o günkü şartlarda Esat Adil, sosyalist hareket için en uygun liderdi.”

Diğer TSP'li: Behçet Atılğan

Trakyalı bir göçmen ailesinin çocuğu olan Atılğan, 1913 yılında İzmit'te dünyaya gelmiş. İşçi emeklisi. TSP'de Merkez Yöneticiliğinde bulunmuş ve dediğine göre gençlikten sorumluymuş. Ancak daha sonra Esat Adil'le aralarında görüş ayrılığı doğunca partiden kopuyor.

Önce çeşitli dergi faaliyetleri içinde yer alan Atılğan, o esnada Cami Baykurt'la tanışıyor. Baykurt asker kökenli. Sivil yaşamında sosyalizme sempati duymaya başlamış biri. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında ve 1. TBMM'de milletvekili. Mustafa Kemal'le araları açık. Mareşal Fevzi Çakmak'ın yakın dostu. Hatta ileride Türkiye'nin ilk "İnsan Hakları Derneği"ni birlikte kuracaklar. Gene Cami Baykurt "La Turgule" gazetesinin başyazarı. Ünlü Tan olayı esnasında, onun da gazetesi tahrip ediliyor. İşte Behçet Atılğan'a göre bu ilişkilerin "sonraları aynen geçerli olmasa da, TSP'nin oluşumunda önemli bir yeri var. Çünkü bu ekibin önceleri sol bir parti kurma girişimi var." Sertel'lerden Şefik Hüsnü'ye kadar uzanan bir proje bu. Ancak sonra Baykurt çekiliyor ve Şefik Hüsnü'nün de başlangıçta onayıyla TSP kuruluyor ve Esat Adil başkanlığa getiriliyor. Ancak ardından "evdeki hesap çarşıya uymayınca" bu iki kesim ayrılıyor. Bir kısım eski TKP'liler de TSP'ye kayıyorlar. Olayları kısaca böyle özetliyor Behçet Atılğan.

ŞEFİK HÜSNÜ HAKLIYDI

"Esat Güçlü kişiye dayanamazdı; bir çeşit kariyer tutkusu vardır. Parti tüzüğüne, Genel Sekreter, daimi kurucular kurulundan seçilir, diye bir madde koydurmak istedi. Buna itiraz ettim. Bu ne demek? Sürekli kendi seçilecek yani. Bu demokratik bir tavır mı?" diye soruyor ve sürdürüyor eleştirisini: "Gene Esat'ın Amerikan Yardımı'nı savunması bir cehalettir. Bu yardımın ilertetici bir şey olduğuna inanıyordu, emperyalizmi anlamıyordu."

Bununa beraber, yine de esasta bu ayrımın "incir çekirdeğini doldurmayan bir şey" olduğunu söylüyor Atılğan. "Ben parçalanma taraftarı değilim aslında. Evet, başlangıçta Esat Adil'in yanında yer aldım ve ayrıldım sonunda, onunla uyuşamadım. Şimdi düşünüyorum da Şefik Hüsnü'yü daha haklı buluyorum" diyerek yıllar sonra da olsa bir anlamda öz-eleştiri yapıyordu.

"Peki ne yaptınız buna karşı" diye sorunca, "Ben, Hüsamettin Usta'yı

(Özdoğu) başkan yapmaya çalıştım. Esat Adil, lider olarak yetersizdi. Ama buna rağmen Hüsamettin, bir gün bana Troçkist dedi: sırf Esat'ı eleştirdiğim için. Ben de ona, Ben Troçkist değilim, ama Esat'ı buradan alıp, seni onun yerine getireceğim dedim'' yanıtını veriyordu. Ve bütün bunlardan anlaşıyordu ki, hayli garip yöntemlerle yürütülüyordu herhalde o zaman ki sosyalist politika. Bu iki partinin programlarının da farklı olduğu görüşünde idi Atılğan. "Esat Adil, Belçika'da eğitim görmesinden dolayı Belçika sosyalizmine daha yakın ve 2. Enternasyonal çizgisine daha uygun bir çizgi tutturduğu" kanaatindeydi.

TSP, TSEKP'den daha önce kurulmuş, fakat onun kadar gelişmemişti. Özellikle sendikalar konusunda. TSEKP'si ise "Sendikalar Atılımı" ile önde görünüyordu. "Biz de çalıştık gerçi ama onlar kadar değil, Hüsamettin Özdoğu Türkiye çapında Dokuma İşçileri Sendikası kurucularındandı meselâ" diyor. Bir diğer fark da, Uluslararası Komünist Hareketin TSP'yi değil, TSEKP'ni desteklemesiydi galiba. Atılğan, "Bir ara hatırladığım kadarıyla İsmail Bilen bir konuşma yapmıştı Moskova Radyosunda TSP aleyhine" diyor.

Türkiye sosyalist hareketinde, örgütsel kopuşa varan ilk tarihsel bölünme idi bu. Ama devlet 16 Aralık 1946'da her iki partiyi de kapatarak, bir anlamda onları hapishanede birleştirmişti. Ve o günden bu yana, Türk Solu daha da bölünerek ilerlemişti..!

DOKTOR HULUSİ DOSDOĞRU

Doktor Dostoğru, 1915 İstanbul doğumlu. Sosyalizme ilk sempatisi doktorluk yaptığı Zonguldak'ta maden işçilerinin haline duyduğu tepkiyle başlamış. "Sömürge" halklarına bile reva görülmeven bir şeydi" diyor. İdareciler onu "beş paralık işçiye on paralık ilaç yazıyor" diye suçlamışlar. Ardından Merkez Hastanesine tayini çıkmış, orada tanıdığı Sabire Hanım'la evlenmiş, ikisi de meslektaş. Fakat burada da verdikleri mücadele sonuçsuz kalmış ve her ikisi de "İlmi, idari, ahlâki yetersizliği" gerekçe göstererek istifa etmişler. Ama bu gözlemlerini Tan Gazetesi'nde "Kömür Havzası İşçilerinin Hijyen Sağlığı" başlığı altında yayınlamışlar. Bir ara çıkması planlanan "Görüşler" dergisinin yazı kurulunda yer almışlar ama Tan Olayı patlak verince bu proje de suya düşmüş.

Doktor Dosdoğru, 1946'da Doktor Şefik Hüsnü'nün TSEKP'sinde yer alıyor. Fakat bu parti illegal TKP'nin bir uzantısı olduğu gerekçesiyle kapatılınca, kendisi de "İleri Demokrat Cephe" hareketi kurucularından olmaktan dolayı 1 yıl ceza alıyor. Unutmadan belirtelim, Dosdoğru'nun "Başlangıçtan Günümüze Dünya Tiyatrosu" ve "Batı Aldatmacılığı ve Putlara Karşı Kemal Tahir" isimli iki de kitabı var, ayrıca şiir de yazıyor.

İKİ PARTİNİN ÇİZGİSİ

O, halen Şefik Hüsnü'nün partisinin çizgisinin daha doğru olduğunu düşünüyor. Ve bir TSEKP'li olarak iki ayrı parti oluşumunu şöyle değerlendiriyor. "TSEKP, TSP'den iki, üç ay sonra kurulduğunda, partinin tüzüğü ve çalışma programı ötekinden oldukça farklı ve çok daha ayrıntılı olduğuna göre, bir sosyalist parti kurulmuş iken, ikincisinin kurulmasının sosyalist gücü zayıflatacağı yolundaki eleştirilerin pek isabetli olmadığı anlaşılr. Çünkü buradaki konu temelin iyi ve doğru atılmasıdır." Peki, bu "temel" farkı ne idi ona göre? Bunu da şöyle cevapladı. "Nitekim sendikalaşmada iki partiden TSP'de bu olay yukarıdan aşağıya doğru geliştirilmeye çalışılmıştır. Oysa bu eşyanın tabiatına aykırıdır. Önce sendikalaşma en alt kademelerden başlatılmalı, sonra bunlar birleşerek, daha yüksek kuruluşlar meydana getirmelidirler. Tabandan tavana örgütlenme kalıcı ve gelişken olur. TSEKP, Sendikalar Birliği kurulmadan, Federasyon oluşturmaya asla iltifat etmemiştir. Adı sosya-

list olan bu iki partinin Tüzük ve Programları madde madde karşılaştırıldığında, aralarında önemli farklar bulunduğu görülür.”

Buna rağmen bir birleşme olanağı aranmamış mıydı hiç acaba? “Yaşadıkları sürece bu iki sosyalist partinin birleştirilmesi için gösterilen çabaların çoğu, Esat Adil’in partisinden gelmiştir. TSEKP, bu çağrılara katılmış, ancak uzlaşma sağlanamamıştır. Çünkü TSP, birleşmek için, mevcut iki partiden kendilerini feshetmelerini şart koşturmuş. Oysa böyle bir yanlış taktik ancak iktidarın işine yarayacağından, TSEKP, asla feshe yanaşmamıştır.” Doktor Dosdoğru TSEKP’inde Şefik Hüsnü’nün yardımcısı durumunda, eşi Sabire Dosdoğru ise partinin Sendika Gazetesi’nde işçi sağlığı ve meslek hastalıkları üzerine yazılar yazıyormuş. Her neyse, onlar birleşmeye dursunlar, sonunda devlet, aralarındaki farka bakmaksızın 16 Aralık 1946 günü her iki partiyi de “feshetmiş” oluyordu.

YILLARIN KIRGINLIĞI

O dönem harekette, hemen her tevkifatla, tavirlardan dolayı bazı kişiler arasında darılmaya varan sürtüşmeler yaşanıyordu. İşte bu dargınlıklardan biri de Dr. Dosdoğru ile o sıra İDC Sekreteri olan Nail V. Çakırhan arasında yaşanmıştı. İki eski arkadaş, 43 yıldır görüşmüyorlar ve de konuşmuyorlar bu yüzden. Dr. Dosdoğru’ya göre olay şöyle gelişti: “1946 tevkifatında ben, ilişkili gördüğüm arkadaş grubu içinde en son sorguya alındım. Benden önce 4 arkadaşım, Nail Çakırhan, Aram Pehlivan, Paris Erkmen ve Müntekim Öçmen’in ifadeleri alınıp, yüzleştirme zabıtları tutularak durumları saptanmış. Sorgu sırası önce Nail’den başlamış, o bülbul kesilmiş ve iddiasına göre de konuşana kadar dayaktan tüm ayak tırnakları sökülmüş! Arkadan Aram’ı yatırmışlar falakaya. Sonunda o da, Nail’in dediklerini kabul etmiş. Sonra Faris’i tartaklamışlar, narin yapısı fazla dayanmamış. Müntekim direnmenin delilik olacağını düşünerek isteneni kabul etmiş. İki tanıkla adam asarlar hesabı, sıra bana gelince, bu arkadaşları nerelerden tanıdığımı anlattım. Çoğunu Babil’deki gazete ve mecmualardan tanıyordum. Ama, onların anlattıkları Demokrat Cephe toplantılarından hiç haberim yoktu! Bu konuda kendileriyle yüzleştirilmeye hazırdım. Savcı, o zaman imzalı ifadelerini önüme serdi. İmzalarını tanımadığımı söyledim. O zaman her biri ile yüzleştirerek ifadelerin alınacağını söyledi. İlk yüzleştirmeyi Nail’le yaptı. O, önceden kurulmuş, otomat bir makina gibi, gözlerimin içine baka baka upuzun ifadesini baştan sona tekrarladı.”

Sonra ne olmuştu, Dosdoğru ne tepki vermişti? Sürdürdü anlatmayı: “Savcı dönüp bana sorduğunda: Siz Nail’i insanlıktan çıkartmışsınız, edilgenleştirmişsiniz. İzin verirsiniz bu hale gelesiyey, her şeyini dağıtmış olan bu Nail’e sizin de o toplantılarda olduğunuzu söyleteyim! Savcı, hadi canım sen de, diyerek Nail’i dışarı çıkarttı ve Aram’ı içeri aldı. Aram’ın başı ve gözleri yer-

deydi hep. Sanki utancından kızarmıştı. Savcı, canım ifade veren bir tek sen değilsin, senden önce Nail'den her şeyi almıştık. Şimdi Hulusi de tutturmuş, illâ ki ben bu toplantılarda yoktum, diye boşuna ayak diretiyor. Onun bu toplantılarda sizle beraber olduğunu söyle yeter! Aram, bir süre yutkunduk, sonra Hulusi toplantıların çoğunda yoktu, dedi. Savcı onu daha fazla sıkıştırmadı ve karşılıklı zabıt tutmadan dışarıya çıkarttı. Sıra Faris'le Müntekim'e gelmişti, benim asıl samimi arkadaşlarım onlardı. Doğrusu çok merak ediyordum, yüzüme karşı ne diyeceklerini. Ama savcı çok ısrarına rağmen, ne Faris'i, ne de Müntekim'i getirmede. Sonradan öğrendim ki onlar, savcıya, Hulusi bizim çok yakın arkadaşımızdır, sakın yüzleştirmeye kalkmayın, eğer yüzleştirseniz, yoktu deriz, demişler. Savcı da yüzleştirmeden vazgeçmiş. Böylece poliste bir tek benim kabul etmemem ile bağlanan ifadeler, duruşmalarda onların da benim hakkımdaki ifadelerinde bana uymaları ile 1 yıl hapis cezası yememe, onlar ise Demokratik Cephe Programını, demokrasiye uygun diye gerine gerine savunmalarına rağmen üçer yıla, Nail ise grubun başı olduğundan 4 yıla mahkûm oldu."

Dr. Dosdoğru da bir ara işkenceye çekilmek istenmiş ama tabutluk ona dar gelince vazgeçmişler. İşte yılların kırılgılığı bu yüzleştirme ile başlamıştı. Dizi yayınlandıktan çok sonra Dr. Dosdoğru, ek bir açıklamada daha bulundu. "Nail Çakırhan'a çözüldüğü için ve her şeyi anlattığı için kızmış değilim. Sadece pehlivan tefrikasına dönüşmüş ifadelerine hayret etmiştim. Çakırhan'a asıl kırılışım, işkenceli polis ifadelerinden sonra, mahkemeye sevkedilmek üzere bir araya gelişimizde, diğerleri polis tazyiki altında benim kendileriyle birlikte IDC'de bulunduğum şeklindeki ifadelerini değiştirmeyi kabul ederken, Nail'in polisteki ifadesinin tek bir noktasını dahi değiştirmeyeceğini ve bunun için müdüriyette söz verdiğini söylemesi oldu. Şimdi aynı şey Zeki Başıtar için de söyleniyor. Demek ki, Müdüriyet'te sonradan asla değiştirilmeyecek ifade türü de var!" Ve devam ediyordu: "Nail V'ye kızgın olanlardan biri de Nazım Hikmet'ti. Birlikte yattıkları cezaevinde Nazım'ın ondan çekmediği kalmamıştı. Daha sonra arası açık olduğu ve dışlandığı halde illegaldekileri uyarmıştı. Bu adam asla illegalde kullanılmamalı, demişti. Ama onlar Nazım Hikmet'ten gelen uyarıyı kulak arkası ettiler. Hernekadar Çakırhan tarafından, küçük burjuvalık ve yalancılıkla suçlanıyorsa da, yine de bu böyle bilinel!"

SARI DEFTER OLAYI

1946 tevfiyatında birçok şeyin reddedilemeyecek şekilde ayrıntısıyla ortaya çıkması Dr. Şefik Hüsnü'nün evinde bulunan bir "sarı defter"e bağlanıyordu. Bu defterde, isimler, ilişkiler ayrıntısıyla not edilmişti denilene göre... Doktor Dosdoğru da bu defter olayından bahsediyor. Biz de bir daha açmasını rica ediyoruz kendisinden.

“1946 tevkifatında adı geçen “Sarı Defter” olayından da bahsetmeliyim. Sanıyorum, Nail Çakırhan müdüriyetteki çözülüşünü mazur göstermek için, Dr. Değmer’in tutuklanması esnasında masanın üzerinden polisler tarafından alınan, akideferi gibi kullandığı sarı defterden söz etti. Nail’e göre bu sarı defterde yazılı olanları polis, sorgulamada bir anahtar gibi kullandı. Bu sarı defter, herhalde yaprakları sarı kağıttan ve müsvedde olarak kullanılan, ucuz defterlerden biri idi. Bu defter ve içindekiler hakkında bundan başka bilgim olmadı. Duruşma sırasında ve delillerin değerlendirilmesinde de savcının bu sarı defterden söz ettiğini hatırlamıyorum, Nail gibi, müdüriyetteki ifadelerinde çözülenlerden birkaç kişi de bu sarı defteri bahane etti. Hatta Dr. Değmer’in avukat kardeşi tutuklamalardan sonra birine demiş ki: Birader sağolsun, polisin kendini tutuklamaya geldiğinde, masanın üzerinde görüp aldığı sarı defteri hep ortada bırakırdı. Oysa onu bir kenara koymuş olsaydı, polisin eline hiç geçmezdi!” Ortada bir “sarı defter” olduğu hemen hemen kesin. Ama bu defterde nelerin yazdığı, polisin onu nasıl kullandığı galiba halen meçhul. Dosdoğru, Dr. Değmer ile de yüzleştirilmiş, orada da bu defterden hiç bahsedilmemiş ve illegal hiçbir bağı kabul etmemiş bu yüzleştirmede.

UYKUSUZLUK İŞKENCESİ

Konu hazır Şefik Hüsnü’den açılmışken, bir anısına geçiyor dosdoğru. Konu, Şefik Hüsnü’ye uygulanan “uykusuzluk işkencesi”. Bir telgrafın anlamını soruyorlar Şefik Hüsnü’ye. Bu olayı hiç unutamıyor ve Tıp bilgilerini de ekleyerek başlıyor anlatmaya: “Dr. Değmer’i tam 16 gün, herkesin gözleri önünde uykusuz bıraktılar. Onu hücre kapısının önüne arkalıksız bir iskemleye oturtup, hücre kapısını da açık bırakarak, yatağını gösterir vaziyette bıraktılar. Başına dikilen nöbetçinin görevi, doktoru uykusuz bırakmaktı. Yemek, içmek, ayak yoluna gitmek serbestti. Görevliler her altı saatte bir değişiyor, gece nöbetine gelenler ise uyumamak için önceden önlem aldıklarını söylüyorlardı. Dr. Değmer, her türlü azotlu gıda almayı kesmişti. Tuzu da kestiğini söylüyordu. Şüphesiz bunlar uykusuzluk işkencesine karşı hekimce alınmış önlemlerdi. İşkence uzadıkça böbreklerin çalışması hızlanıyor ve bu yüzden vücuttaki su ile birlikte gıdalardan gelen zehirli artıklar birikiyordu. Böylece uykusuzluk işkencesi giderek zehirlenmeye dönüşüyordu. Nöbetçiler koluna bir ip bağlayıp, karşısına geçerek onunla abuk sabuk konuşuyorlar, uykusunu kaçırıp, arada bir de konuş da kurtul, diyorlardı. Öteki hücrelerin bilhassa kapıları açık tutularak herkesin bu işkenceyi görmesi sağlanıyordu. Giderek doktoru ayık tutmak güçleşiyor, o zaman onu ayık tutmak için, dürtüp, hırpalıyorlar, yüzüne su döküyorlar, kaldırıp yürütüyorlar ve omuzlarından tutup sarsıyorlardı. Sobanın başında ayakta tutulan doktorun giderek o sıcakta daha çok uykusu geliyordu. Ama Değmer’in vücudu şişmeye başladı. Doktor Değmer bağıırıyordu: Ölüyorum, beni doktora götürün, sizde insaf yok mu! Bunun

üzerine bir beyaz gömlekle getirdiler, yalancıkdan tansiyonunu ölçtü. Size sakinleştirecek bir ilaç vereyim, dedi. Değmer kızdı, ben uyuşmak istemiyorum, nerede ise komaya gireceğim, söyleyin kessinler şu işkenceyi. Beyaz gömlekle gitti. Bu durum artık bizim için de işkence olmuştu. 16 gün doluyordu.”

Peki, sonuç ne olmuştu? Şefik Hüsnü’yü konuşturmayı başaramışlar mıydı? Oraya da geldi yavaş yavaş, “Artık Dr. Değmer iskemlenin üzerine külçe gibi yığıldı. İnım inım iniliyordu. Tüm hırpalamalara, dürtmelere hiçbir tepki göstermiyordu. Kafasına soğuk su dökmeler de etkilemiyordu. Parmaksız Hamdi başta olmak üzere, birkaç görevli telaşla doktorun başucuna dikildiler. Parmaksız, Değmer’in başını tutup kaldırdı. Yüzü şişmiş, gözleri kapanmıştı. Kulağına eğilip, sonunda inadıyla bizi yendin, diye bağırdı. Ardından yatağına yatırılmasını emretti. Uzanır uzanmaz böbrekleri çalışmaya ve dakikada bir idrara gitmeye başladı. Uzun bir süre de bu yüzden uykuya dalamadı. Dr. Değmer’de uzun süre bu işkencenin etkileri izini bıraktı. Çok sonra bile, zaman zaman yüzüne kan doluyor, soluğu daralıyor, soğuk terler döküyordu. Üstelik onda zaten aileden gelme nabız düşüklüğü de vardı.” derken tüyler ürpertici bir işkence sahnesi gözümüzün önünde canlanıyordu böylelikle...

HAPİSHANE, ANILAR, İNSANLAR

Mahpusluk demek bir yerde anılar, dostluklar, insanın hayatında iz bırakan olaylar demek. Dr. Dosdoğru’dan işin bu taraflarını da anlatmasını istedik.

“Bizi eski Harbiye’nin alt katına, mahpushane haline sokulan askeri ceza ve tutukevine gönderdiler. Orada iki sosyalist partiden tutuklananlar bir araya getirildik. Nemiz var, nemiz yoksa, ortaya koyup, birlikte kazan kaynatmaya karar verdik. TSEKP’den sayıları oldukça kabarık tütün işçisi vardı. Onlar birlikte kaynayacak kazana hiç para veremeyeceklerini bildirdiler. Toplanan para ile ancak bir çeşit yemek güçlüğüte meydana getirilebilecekti. Ya mercimek, ya nohut, ya kuru fasulye, ya bulgur. Bu aşın dışında hiç kimsenin, özel olarak bir şeyler satın alıp yemesi, tartışmalar sonunda yasaklanmıştı. Aramızdan bir kişi aşçı oldu, nöbetleşe iki kişi ona yardım edecekti. Ben de kalori hesabı yapacaktım.”

Ama evdeki hesap çarşıya uymamış olacak ki, bu “komüna”dan yavaş yavaş kopmalar başlamış: “Birkaç gün bu tek kap yavanca aşı kaşık çalınca, su koyvermeler başladı. Önce Esat Adil, kendisinin bu besinle ayakta duramayacağını öne sürerek, birlikte yemekten çekildi. Alışık olduğu muz-portakal kürüne başladı hemen. Hüsamettin Özdoğu usta, Esat Adil’in bu kaprisine çok kızdı. Gereğinde nefisinden feragat etmesini bilmeyen kimsenin asla sosyalist olamayacağını belirtip, onunla ilgisini kesti. Kısa bir süre sonra, Esat Adil’i ve Sosyalist Parti’yi destekleyerek ortaya çıkmış, eskilerden ve hali vakti yerinde, şimdi soyadını hatırlayamadığım İbrahim (Topçuoğlu gali-

ba) izledi.”

Bunlar TSP “aleyhine delil” gibiydi galiba Dosdoğru için. ama TSEKP’lilerden de kopmalar başlamıştı bu yüzden. Hatta bir çeşit “azınlık eylemi” gibi. Devam ediyor anlatmaya: “TSEKP’den olup da tutuklananlar arasında 5 ermeni arkadaş vardı. Aram Pehlivan, Berkev Şamıkyan, -bu ikisi tutuklanmadan önce ermenice bir dergi çıkarıyorlardı- Ressam Jak İhmalyan ve ağabey İhmalyan, bir de genç bir doktor vardı adını unuttuğum. (Hayık Açıkgöz olabilir. A.A.) Hepsinin de halleri vakitleri iyi idi. Birlikte yemekten onlar da topluca ayrıldılar. Elbet, birlikte yiyeceklerin düzenleri onların ayrılmasıyla büsbütün zayıfladı. Ziyaret günleri ailelerin getirdiği yiyeceklerle nispeten daha iyi besleniyorduk haftanın ilk günleri. Elbet, birlikte yiyecekler dışardan hiçbir yiyeceği alıp yiyemiyordu. Çok geçmeden bu durum mahkemeye kadar yansdı. Mahpushane kantininden alışveriş edenlere sosyalist, etmeyenlere komünist denmeye başlandı!”

Başka neler oluyordu, nasıl vakit geçiriyorlardı? Gene isimler dolayında anlatıldı bunlar: “Arkadaşımız Faris Erkmen, güzel sanatlara vurgun, bilgili, ince, sanatçı yaratılıştaki biri idi. Klasik batı müziğinin dev sanatçılarından plak albümlerini, ressamın resim albümlerini dışardan buldurup getiriyor ve bize de onlar üzerine izahat veriyordu. İlk sanat eğitimimi, ben kendi hesabıma içerde Faris Erkmen’den aldığımı söyleyebilirim. Hepimizin kara kalem ve yağlı boya portrelerimizi yapıyor ve ziyaret günleri sergiliyordu. Onun sayesinde mahpushane kısa sürede bir sanat okuluna dönüşmüştü.”

Ya bu arada hiç “teori” ile uğraşmışlar mıydı? “Dr. Şefik Hüsnü Değmer, benim de ısranla, Segal’in Ekonomi Politik’ini Fransızca’dan çeviriyordu. Bu klasik yapıt çevrildikçe elden ele dolaşıyor ve anlaşılamayan noktaları izah ediliyordu. Günlük gazetelerden iç ve dış olaylar izlenip, üzerinde konuşulup, tartışılıyordu. İçerde en baş eğlencemiz satrançtı. Ekmek içinden satranç figürleri yapıp, turnuvalar tertipleniyordu. Akşamları tütüncülerle, sendikalar birliği başkanı Ferit Kalmuk, koro oluşturarak sevilen şarkıları geçiyorlardı. Tiyatro sanatçısı Fadıl Garan, arada güldürü skeçleri sergiliyordu. Ben ise içerde Tedavide Son İlerlemeler adlı kitabımı hazırladım.”

Ve devam ediyordu anlatmaya: “Aramızda enteresan kişiler vardı. Mesela Troçki Mehmet (Çoba) bunlardan biri idi. Kulakları beton gibi sağırdı. Hayrettir, ömrü boyunca bu kulaklarla illegal olarak çalışmıştır. Düşünsenize umuma açık bir yerde onunla partiye ait gizli bir şey konuşacaksınız. Yüksek sesle bağırmanız gerekir ki, işitsin. O zaman da herkes duyacak! Gitti illegalite! Komik anılar da anlatılırdı. Meselâ, Makedonya’dan gelme, sosyalizme inanmış, yoksul ve kimsesiz Mustafa Arhavi’yi (Tito Mustafa) bir gün arkadaşları işkembeciye gönderip, beyinsiz baş almalarını söylemişler. Arhavi telaşından beyin sözcüğünü unutmuş, düşünmüş düşünmüş, sonunda bana bir baş ver ama akılsız olsun, demiş. Onun bir de acıklı hikâyesi var. Daha önceki bir tevkifatla, Arhavi, devrin meşhur anti-komünist hakimi Şevki Mutlugil’in eline düşer. Hakim, iyi Türkçe bilmeyen Yugoslavyalı Arhavi’ye kelime

oyunlarıyla birçok şeyi kabul ettirir ve zapta geçer. Tam imzalayacağı sırada durumu farkedən Arhavi, -vazgeçer. Bunun üzerine Mutlugil'in kan beynine çıkar. Emeği boşa gitmiştir ve kaptığı gibi sandalyeyi, bizim Mustafa'nın kafasında parçalar. Bir de Bulgaristan göçmenlerinden tatlı, genç arkadaşımız, Yusuf Balkanlı da Türkçedeki h'lan konuşurken hep yutardı. Kendisine takıldığımızda da bu sefer sesli harflerin başına gereksiz bir h eklerdi. Hem yerine em, Emniyet yerine Hemniyet derdi. Ranza üzerinde pantolon değiştirirken arkadaşlar da ona takılırdı: Yusuf bir don giymiş, em de mavi!"

İnsanları anlatmak bitmiyordu. Bu konuda son olarak iki kişiyi daha anlatıp, noktalayalım. "TSEKP tutukluları arasında bir de Deli Mehmet vardı. Ufak tefek, çok heyecanlı, yoksulun biriydi. Birinci Şube'deki sorgusunda ağzından gereksiz laflar kaçırdığı için, sorgudan sonra dilini suçlayıp, keskin bir aletle dilini kesip hastanelik olmuştu. 1946'da dayakla alınan ifadelerden ikisi enteresandır. Önce Hüsamettin Özdoğu, daha sonra da Topal Hasan, illegalin İstanbul İl sorumlusu olduklarını kabul etmişler. Bir il'e iki sorumlu çıkınca, polisin aklı kanşmış. Hangisinin gerçek sorumlu olduğunu saptamak için ikisini yüzleştirmişler. O zaman önce Hüsamettin'in İl yöneticisi olduğu, sonra o, kayını San Mustafa'nın ayartması ile Esat Adil'in partisine transfer olunca, yerine bütün işçisi Topal Hasan'ın geldiği anlaşılmış."

BİR KERE FİŞLENMİŞTİK

"Fişli olmak", polis kayıtlarına geçmek, ondan sonra suçsuz da olsanız, devletin gözünde artık "potansiyel tehlike" ve "şüpheli şahıs"sınız... Üstelik üzerinize kolayca suç yıkılmaya müsait bir konumunuz var demektir. 6/7 Eylül olaylarında böyle alınıyor içeri. Bir de 1951 tevkifatında "gözaltı" olayı var Dosdoğru'nun. Sürdürüyor anlatmasını: "Bir kere fişlenmiştik. Sürekli gözaltında tutuluyor, muayenehaneme gelen hastalarıma baskı yapılıyor, ikide bir şubeye çağrılıp, üzerinden benim reçetem çıkan tutukluyu tanıyıp tanımadığım soruluyordu". İşte günlerden bir gün, '51 tevkifatı oluyor ve Dosdoğru tekrar müdüriyete "davet" ediliyor.

Gerisini kendi ağzından dinleyelim: "Bana Zeki Baştımar'ın gazetede çıkan bir fotoğrafını göstererek, bunu tanırmısın, diye sordular. Öyle bir hava sezinledim ki, tanıyım desem beni tutuklayacaklar. Resme bir süre baktım ve tanımiyorum, dedim. Nasıl tanımiyorsun, hele iyi bak, diye üstelediler. Tekrar baktım ve hayır tanımiyorum, diye direndim. Bunun üzerine daktiloya birkaç satır yazıp, pekâlâ şu ifadeyi imzala, git dediler. O heyecan içinde önüme koyulan kâğıdı okumadan imzalama gafletinde bulundum."

Karamanın koyunu sonra çıkar oyunu, misali, Hulusi Dosdoğru'nun 6 ay sonra tekrar kapısı çalınıp, hadi gene buyrun, deniyor. "Bu sefer Harbiye'deki eski yemekhaneden bozma hücrelerden birine kapatıldım. Sorgu yeniden başladı. Yine Zeki Baştımar'ın gazete fotoğraflarından birini gösterip, tanıyıp tanı-

madığımı tekrar sordular. Bunu 6 ay önce 1. Şube'de sormuşlardı, o zaman da tanımiyorum, bugün de tanımiyorum, dedim. Öyle ise al, o zaman müdüriyette verdiğin ve altını imzaladığın ifadeni oku, dendi. Uzatılan kâğıdı okur okumaz, beynimden vurulmuşa döndüm. Birkaç satıra neler sıkıştırılmamıştı ki, hermekadar tanır gibi oluyorsam da, tanımiyorum, gibi tutarsız laflar. Benim böyle saçma bir ifade vermem mümkün değil, okumadan imzaladım, insan gördüğü fotoğrafı ya tanır, ya tanımaz, belki bana muayeneye gelen sayısız hastalarımdan biri olabilir ama siz ifademi aynen yazmayıp böyle tutarsız laflar sıkıştırmışsınız, dedim. Günün birinde sorgu yargıcı, yahu sen her ifadeye gelişinde Zeki Baştımar'ı tanımam diye diretiyorsun, oysa o senin hakkında tam 8,5 sayfa ifade veriyor, bu nasıl iş, al işte oku, dedi."

Bunun hiç beklemediği bir çıkış olduğunu söylüyor Dosdoğru, ama hemen kendini toparlıyor ve: "Hakkımda verilen 8,5 sayfalık bu ayrıntılı ifadeyi dikkatle okudum. Zeki, tutuklamanın başından beri ifadelerinde beni şahsen tanıdığını, Ortaköy'deki evime defalarca gidip geldiğini, bir ara beni tutulduğu için muayene olduğunu, hatta bana bir ultraviole lambası getirdiğini, benim kendisine ışın tedavisi uyguladığımı anlatıp durmuştu. Yalnız bu 8,5 sayfa arasında, illegal faaliyetle ilişkiime dair tek bir kelime dahi yoktu. Yazıyı okuyup bitirdikten sonra; Evet, Zeki Baştımar'ın verdiği bu ifade doğru. Ama asıl sizin aradığınız türden bir ilişkim olmadığı da yine bu ifadelerden anlaşılıyor, dedim. Şimdi de gelelim, ilk günden beri Zeki Baştımar'ı tanımam diye diretişimin nedenine! Bir an için siz kendinizi benim yerime koyun. Günlük gazetelerde çarşaf çarşaf resimleri yayınlanan bir illegal örgütün başını tanımam desem, ayıkla pirincin taşını, diyecekler. Doğrusu yerimde kim olsaydı, tanımam derdi herhalde. Sanırım bu size neden tanımam dediğimi yeterince açıklamıştır, dedim. Peki, sizi hücreden alalım, dedi. Ben de, mümkünse beni Zeki Baştımar'la bir yere koymayın, çünkü olayla uzaktan yakından bir ilgim olmadığını bile bile hakkımda 8,5 sayfa ifade veren biriyle bir arada olmak istemem, dedim. O da, tamam, sizi başka bir yere yollayacağım, hem orası kalabalık değil, rahat edersiniz, dedi."

İTİRAFÇILARLA AYNİ ODADA

"Beni içerde 4 karyolanın bulunduğu büyükçe bir odaya götürdüler. Biraz sonra odaya bir genç daldı, yataklardan birinin üzerine oturdu ve kendini anlattı: Üsteğmen, kimya mühendisi imiş mesleği. Adını anımsamıyorum.

Yeni çıkan yasaya göre kim samimi ve ayrıntılı itirafta bulunursa, serbest bırakılacakmış. Ben yararlanmaya karar verdim, suçumu itiraf ettim ama kimseyi de ele vermedim, dedi. Peki ya öteki iki yatakta kimler kalıyor, diye sordum. Şunda Tevfik Dilmen, ötekinde de Ankaralıları ele veren Ömer Lüt-fü Tuncay kalıyor diye işaret etti. Tevfik Dilmen yalnız çok geniş ifadelerde bulunmakla kalmayıp, örgütü tümüyle çökertmek için savcıya yardım edi-

yor, benden duymuş olmayın, dedi. İfadelerde savcının gözünden kaçan noktaları işaretliyormuş. Siz buraya gelmeden önce, bize sizin geleceğinizi bildirdiler.”

Doktor Dosdoğru'da “jeton düşmüştü”, sorgu yargıcının karşısında olmaktan daha zor bir konumdaydı şimdi. “Nereye düştüğümü hemen anladım. Demek benim için yeni bir sorgu faslı başlıyordu. Bir süre sonra hissimla, Tevfik Dilmen’le Ömer Lütfü girdiler odaya. Tevfik Dilmen’i daha önceden tanıyordum. Askerde yakalandığı sıtması için reçete yazmıştım, o da beni tanıyordu. Geçmiş olsun, seninle ilgili tüm ifadeleri okudum. Hakkında sadece Zeki Baştımar’ın 8,5 sayfalık ifadesi var. Oysa aynı şahıs yeğeni Dünder Baştımar için sadece 3,5 satır ifade vermiş. Sen de tutturmuşsun Zeki Baştımar’ı tanımam, diye. Oysa o senin olayla ilgili olmana dair hiçbir şey söylememiş. Ama sen gene de bakma, onun evveliyatı vardır. Belki de elyazısıyla başka ifadeler de alınmıştır. Orada hakkında neler söylediğini bilebilir misin, diye sordu. Ben de, nereden söyleyebilir ki, söz konusu olayla hiçbir ilişkim olmadı, bana suç uyduracak değil ya, dedim. Sen Zeki Baştımar’ı ne zamandan beri tanıyorsun, diye bir soru daha. İşte yine sorguya çekiliyoruz dedim içimden.”

Gerçekten de, anlattığına göre bu bir “sorgu” idi. Hem de resmî eller tarafından değil de, resmî ellere yardımcı olan bir eski “yoldaş” tarafından. “Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi”nden, diye devam ettim. Galiba Ankara İl Başkanı idi. Bir soru daha geldi, o kadar evine gidip gelmiş, hiç illegal faaliyetten bahsetmedi mi sana, doğrusu biraz tuhaf, dedi. Ben de, hayır, kesinlikle illegal faaliyetten söz etmedi, 1946 tevkifatından o kadar zararlı çıkmıştım ki, asistanlık hakkımı kaybettim, uzmanlık sınavına giremedim, bu yüzden illegal faaliyete girmeyeceğime kendi kendime söz verdim. Sanıyorum bunu konuşmalarımız esnasında ona da söyledim. O da bu husustaki kesin kararımı görüp, herhalde bana açılmadı.”

“Evet, bu cevabın inandırıcı, diye devam etti Tevfik Dilmen. Ama Zeki senin madem bu işte olmadığını biliyor, neden hakkında 8,5 sayfa ifade yeri-
yor. Bu şaibeli durumun seni içeri tıkacağını bilmez mi? Tahkikatı yürütenler bu işin altında bir bit yeniği var diye düşünmezler mi? Sonunda bir şey çıkmazsa elbette salınacaksın, ama çektiğinle kalacan, dedi. Ve sonra devam etti, bir de şu var, sen ilk tevkifatında ifade vermemekte çok ketum davranmışsın, dosyanda ağzından laf çıkmaz diye kayıt düşülmüş.”

Artık Dosdoğru dayanamamış olacak ki, patlamış: “Peki ama bütün bunları sen nereden biliyorsun Tevfik, yoksa eski, yeni bütün dosyalar elinin altında mı, dedim. Benim bu beklenmedik çıkışıma, odadaki diğer ikisi kahkaha ile güldüler. Tevfik Dilmen, kıpkırmızı oldu, yutkunduydu, sonra sustu. Daha sonra gene bir punduna getirerek, apansız şaşırtıcı sorular sormaya devam etti. Tevfik Dilmen’in duruşmalardaki heyecanını görecektiniz, savcıya bazı konuları atladığı için kızıyor, önceden uyarılmıştım, dinlemedi, diye kendi kendine hayıflanıyordu. Sanıkların daha fazla ceza almasını istiyordu. Karyoiası-

nın ayak ucunda tomar halinde müdüriyet ifadeleri ve mahkeme zabıtları vardı. Hepsini satır satır okunup, altları renkli kalemle çizilip, yanlarına el yazısıyla notlar düşülmüştü.”

Dosdoğru, sonunda serbest bırakılıyor. Ama bu onun için ayrıca bir sınav oluyor. Dr. Dosdoğru, halen mesleğini sürdürüyor bugün. Onu muayenehanesinde hastalarıyla başbaşa bırakarak, ayrıldım...

BİR KUTV MİLİTANİ: NAIL V. ÇAKIRHAN

İki eski dargın arkadaşı bir masa etrafında olmasa da bu sayfalarda bir araya getirebildik sanırız. Çakırhan'ın, Doktor Hulusi Dosdoğru'ya cevabına geçmeden önce kısaca kendisinden bahsetmekte yarar var. 1910 Muğla doğumlu olan Çakırhan, 1933'de İstanbul ve Bursa cezaevlerinde 1,5 yıl, 1946 TSEKP tevkiyatında ise İstanbul ve Aydın cezaevlerinde 3,5 yıl yatarak, toplam 5 yıl hapsi var. Sosyalizm'le ilgisi 1929'da Nazım Hikmet'le tanışmasıyla başlamış. Nail Çakırhan'dan bahsederken, onun bir özelliğinden söz etmeden olmaz. Kendisi diplomalı değil ama kendi kendini yetiştirmiş "alaylı" bir mimar aynı zamanda. 1983'deki Muğla Evleri Restorasyon Projesi ile Uluslararası Ağahan Mimarlık ödülünü almış ve bu alanda hayli tanınıyor.

KUTV'DA EĞİTİM

Doğu Halkları Komünist Üniversitesi (KUTV) ismini yazımız boyunca sık sık işittik. TKP'nin birçok önder ve kadrosunun yetiştiği bu üniversiteye, parti zaman zaman gruplar halinde, zaman zaman da tek tek genç militanlarını göndererek yetiştirmiştir. İşte Nail V. Çakırhan da KUTV'a gidenlerden. Moskova'ya gidişinin öyküsünü kendi ağzından dinledik: "1934-1937 arasında KUTV'da okudum. Hapisten çıktıktan sonra tek başıma, o zamanlar sınırı geçmek kolay olduğundan, Hopa'dan bir sandala binerek, Sovyetler'e geçtim. Gittiğimde üniversitede benden başka Türk tanıdıklar da vardı. Bize orada ders olarak ekonomi-politik, materyalist felsefe ve dünya sınıf mücadelesi tarihi gibi dersler okutuldu. Böylelikle politik ve teorik bilinçlenmemizin ufku genişliyor ve daha yetkin kadrolar haline geliyorduk. Orada ayrıca çalıştım da, hatta bir Rus kadınla evlendim ve ondan bir oğlum oldu. Halen görüşür, gelir, gideriz. O dönemin bir hatırasıdır bana oğlum."

O yılların insanları ve kavramlarıyla bugünkü arasındaki farkı anlatan bir de değerlendirmesi var Çakırhan'ın. "Sosyalizm de günümüzdeki kavram kargaşasından bolca nasibini aldı. Bizim günümüzde her şey daha açık seçikti: Ne nedir, kim kimdir, belli idi. Kavramlar saf, temiz, bozulmamış, yozlaştırılmamıştı henüz. Sonuçta bu hal, bugünkü kuşağın işini zorlaştırıyor bir hayli. İnsan ne yöne bakacağını, nereye basacağını şaşıyor. Kime inanacağını, ki-

me inanmayacaksın, kimse kimseye inanmıyor, herkes almış başını bir yerlere koşuyor, ama nereye? O da belirsiz! Sonuçta kaç kişi varsa o kadar grup, o sayıda fraksiyon! Hedef şaşıyor anlayacağınız. Bizim zamanımızda ise bir başka: Gidilecek yer açık, menzil ayan beyandı. Anlatabiliyor muyum bilmem.” Anlaşılan Çakırhan’ın da kafası karışmıştı. O dönemin “Tek merkezli Sosyalizmi” yerini çok merkezli yorumlara bırakınca böyle olmuştu.

Suphi’lerin Katli konusuna ise “emperyalizm ajanları” klasik teorilerinden yaklaşıyor Çakırhan. Şöyle ki; “Mustafa Suphi ve arkadaşlarının ölümlerinden, bana kalırsa, ne Atatürk, ne de gerçek Atatürkçüler sorumludur. Mustafa Suphi’ler Anadolu’ya Milli Kurtuluş Hareketi’ne katılmak üzere gelmişlerdir. Dost olarak, düşman değil! Yani düşman değillerdi ki, öldürülsün veya öldürtülsünler. O halde kim veya kimler olabilir? Olsa olsa Atatürk ve Milli Kurtuluş Hareketinin gizli veya açık düşmanları, emperyalizm ajanları, gerici güçlerdir. İstemişlerdir ki, milli hareketin adı, ileri dünya gözünde, katile çıksın, dostlarından kopanıp, düşman karşısında yalnızlığa itilsin.”

DOSDOĞRU’YA DOĞRUDAN CEVAP

Çakırhan o dönemde TSEKP saflarında yer alıyor ve “Görüşler” dergisinde somutlanan, Bayar-Menderes ittifaklı İleri Demokrat Cephe stratejisinin uygulayıcı kadrosunda. TKP’nin o zamanki temel çizgisi bu. İşte bu cephenin sekreteri de Çakırhan’dan başkası değil. Sorumluluk onda. Fakat CHP bastırınca özellikle “Tan Olayı” sonrasında zaten pek sağlam kurulamayan cephe dağılıyor. Tevki-fatta daha çok bu açıdan yükleniliyor Çakırhan’a. Tam bu noktada Dr. Dosdoğru ile aralarında geçen “kırgınlığı” soruyorum ona. Biraz canı sıkılıyor.

“Böyle bir tartışmaya girmek kime ne yarar getirir ki?” diye başlıyor söze ve devam ediyor: “Zamanında herkesin herkesle birtakım tartışmaları olmuştur. Ben meselenin güzel yönlerinin konulmasına taraftarım. Yoksa 40 yıl sonra bunların değişmesine bir anlam veremiyorum. Böyle konuşan insanlar, kendi küçük burjuva temayüllerinin esiri olmuşlardır. Dosdoğru’nun iddiasına gelince, böyle bir yüzleştirme olmadı, ben sadece Şefik Hüsnü ile yüzleştirildim.” diyor ve bu konuda fazla konuşmak istemediğini belirterek, “bu yalana ileride gerekirse yanıt verebileceğini” söylüyor. Ben de fazla zorlamıyorum, belli ki anmak istemediği şeyler var. Nazım’la aralarının açık olduğu iddiasına ise “Nazım’ın aleyhimde böyle şeyler söyleyebileceğini hiç sanmıyorum” demekle yetiniyor.

Çakırhan’ı boğaza karşı, o güzelim eski Osmanlı konağında bırakarak ayrılıyorrum...

DELİ MEHMET (ÖZDENASİL)

Ne yalan, birbuçuk senedir bu işle uğraşıyorum. Görüşmediğim “eski tüfek” hemen hemen kalmadı, bir kısmıyla neredeyse ahbap olduk. Ama “Deli Mehmet”ten haberim yoktu. Kitabın tashih işleri ile uğraşıyordum ki, bir ağabey “yahu bir de Mehmet Efendi olacaktı” dedi. Sordum, soruşturdum ve haftasına buldum onu.

Gittiğimde kapıyı o açıyor. Karşımda Haziran’ın ortasında ayağında saf yünden bir kalın çorap ve uzun bir don giyen, meraklı bakışlı bir ihtiyar. “Hüsamettin evde yok” diyor kapı aralığından. Ben, “asıl sizi arıyorum” deyince şaşırıyor. İçeri girip, kendimi tanıtıyorum, ne istediğimi söylüyorum. Baştan çok çekingen davranıyor ama Hüsamettin Dinç gelip de, beni tanıdığını söyleyince rahatlıyor.

BU DELİ BAŞKA DELİ

1902 Çanakkale-Biga, Tepeköy doğumlu Mehmet Özdenasıl. Nam-ı diğer “Deli Mehmet” fakir bir çiftçi ailesinin 4 çocuğundan biri. Darüleytan (Öksüzler Yurdu)’da 3. sınıfa kadar okumuş. İşgal yılları, Kadıköy’deki Mektep dağılınca ortada kalmış. Annesi ile birlikte İstinye’ye yerleşmişler. Gazete satmış, kurabiye satmış. O yıllardan hafızasında kalan bir de anısı var; “Şehzadebaşı’ndaki İnzi-bat Karakolu’nu İngilizler basmıştı. Ahali toplandı, herkes vay halimize diye ağlaşıyordu. İngiliz uçakları yukarıdan beyanname atıyorlardı.”

Şehir şehir geziyor bir süre. Sonra Adana’da karar kılıyor. Artık büyümüştür, eli iş tutar olmuştur. Cebel-i Bereket mebusu bir paşanın çiftliğine su taşıyıcısı olarak giriyor. (İhsan Paşa olması lâzım. A.A.) İşte ilk defa devrimci kesimle burada tanışıyor. Bu Paşa’nın şoförlüğünü yapan Ragıp’la karşılaşır. Dedğine göre Şoför Ragıp ona Orak-Çekiç gazetesi vermiş, o da işçilere dağıtmış. “O yıllarda ben o kadar bilinçli değildim ama” diyor “Ragıp bir gün bana seni buraya partimi gönderdi diye sordu. Çünkü beni çok heyecanlı ve ateşli buluyormuş.”

VER ELİNİ KUTV

Bu yıllar onun hayatında yeni bir dönemi başlatıyor. Dediğine göre bir ara Hamdi Şamilov da Adana'ya geliyor. "Zsnnımca partinin müfettişi o idi" demek. Günlerden bir gün Ragıp ona bir teklifte bulunuyor: "Yukarıya gidip, orada olan biteni, sosyalizmin nasıl bir şey olduğunu gözlerinle görmek istemez misin?" ("Yukarı" eski komünistlerin literatüründe Sovyetler Birliği demek. A.A.) ve devam ediyor anlatmaya "Deli Mehmet": "Hemen kabul ettim. Elime bir mektup verdi. İstanbul'a git, şu adreste Hamdi Şamilov'u bul, o sana gereken şeyleri sağlayacak, dedi. Gittim ve buldum. Bana bir gemici cüzdanı çıkarttı. Ardından bir Rus gemisine bindik. Kaptan, Boğazdan çıkana kadar bizi alt kamaraların orada bir bölmede sakladı. İki kişi daha vardı, biri Mehmet Emin Sekun, diğeri de Şükrü isimli sarışın bir gençti galiba. Karadeniz'i geçtik ve Odessa Limanında karaya çıktık. Bulgaristan Komünist Partisi'nden çok iyi Türkçe konuşan biri karşıladı bizi. Önce karakolda bir gece, ardından da 2 gün otelde kaldık. Sonra elimize birer tren bileti verdiler ve Moskova'ya yollandık."

Gene dediğine göre Moskova'da Şefik Hüsnü Değmer karşılaşmış onları. Tabii o esnalar Şefik Hüsnü'yü tanıımıyormuş. Onlarla biraz ilgilenmiş ve ayrılmış. Peki ya sonrası? Sonrasını da şöyle özetledi: "Kaldığımız otelden bizi Altındış Faik aldı ve Şark Emekçileri Darülfünununa götürdü. Oraya gittiğimizde başka Türk öğrencilerin de olduğunu gördük. Onbir, oniki kişi kadar vardı. Bizi orada Tatar Ahmet'le tanıştırdılar. Bu kişi beyaz ordulara karşı savaşmıştı. Nazım Hikmet'i de ilk orada gördüm. Fırıncı Ahmet (Dede Ahmet)'le Zeki Başımar da oradaydılar. Nazım Hikmet derslerde tercümanlık yapıyordu. Şefik Hüsnü arasıra gelirdi. Bana birkaç kez harçlık verdi. Bize burada İptida-i Komünizm, Sovyet İhtilâli, Diyalektik Materyalizm gibi dersler okutuldu. Bana bir de takma ad buldular, İlhamî! Herkesin böyle adları vardı orada."

Buraya kadarı işin politik yönüydü. Bunların dışında nasıl günlerini geçirirlerdi acaba? Merakla sordum o da cevapladı: "Orada en azınlık grup biz Türklerdik. Diğer doğu halkları, özellikle Çinliler çok fazlaydı. Bazen bize bilet verirlerdi, tiyatro, sinema gibi yerlere ya da Moskova'yı gezmeye giderdik. Rus kadınlarıyla dostluk kuran arkadaşlar da vardı ama ben hiç öyle şeyler yapmadım. Gittiğimde 1926 idi. Toplam 22 ay orada kaldım, derdimi anlatacak kadar da Rusça öğrendim." Bunu derken KUTV'un Rusça adını telaffuz ediyor.

"Deli Mehmet" in hafızası 87 yaşındaki bir insan için iyi sayılabilir. Zaman zaman kaymalar oluyor ama Hüsamettin Dinç araya girip bazı hatırlatmalarda bulununca hemen bağlantıyı kuruyor. Sonra Türkiye'ye dönüşünü anlatmaya geçiyor ve ardından tutuklanışını. (Yalnız burada zaman konusunda bazı kaymalar olabilir diye düşünüyorum. Tutuklama tarihini hatırlamıyor. Eğer dediği gibi Moskova'ya 1926'da gitmiş ve 2 seneye yakın orada kalmışsa 28 sonu ya da 29 başı dönmüş olması lâzım. 27 tevkifatı olmaz gibi çünkü listede adı geçmiyor. Bakınız: 1927 Tevkifatı. Birikim Yayınları. Hazırlayan Jülide Ergüder. İst. 1978. Zaman

açısından ikinci-bir soru da eğer dediği gibi Moskova'dan Altındış Faik, - Değirmenci Faik- ile beraber dönmüşse bu 1927 tevkifatı öncesi olmalı. Çünkü bu tevkifatı Faik de var ve polis çıktığı biliniyor. Olay örgüsünün doğru, zamanlanmanın ise muğlak olduğunu sanıyorum. A.A.) Neyse biz anlattıklarını aynen aktarmakla yükümlü olarak devam edelim söyleşiye; "Sonra Altındış Faik'e artık dönmek istediğimi söyledim. Kabul etti ve geldiğimiz yoldan geri döndük. Bizimle beraber Fuat Alyanak da vardı. Daha sonra onun tekrar Moskova'ya döndüğünü ve orada İngiliz Ajansı olduğu iddiasıyla kurşuna dizildiğini duydum. Altındış Faik buraya bir parti teşkilâtçısı olarak geldi ama sonradan polis oldu. Gelince Telefoncu Ferit (Kalmuk) ile ilişki kurdu hemen. O esnada ben de Ferit ve Hüsamettin (Özdoğu) ile görüştüm. Bana dediler ki, parti daha hazır değil, sen kendi başına çalışabilirsin. Sanırım bana güvenmediler. Çünkü ben bazı eleştiriler getirmiştım, orada Türklerle yeterince ilgilenilmedi, yardım edilmedi gibi. O zaman dönüp bana dediler ki, gidenlerin çoğu dönünce vazgeçtiler, Vâlâ Nurettin gibi. Vazgeçenlere niye yardım edelim, dediler. Dolayısı ile ben parti örgütlenmesi dışında bırakıldım."

Ve emniyete alınışı; "Döndükten kısa bir süre sonra beni Derviş ile birlikte tutukladılar. Bir de baktım emniyette bana nam-ı müstearımla hitap ediyorlar, yani İhrami diye. Ne göreyim Altındış Faik de orada, sivil. Bana Türkiye'de amele sınıfı inkişaf etmemiştir, bu işler boş, gel bize çalış dedi. Ben de kıyafetim müsait değil, sivil polislik yapamam, resmi elbise verirsiniz belki olur dedim. O zaman dalga geçtiğimi anlayıp, biraz paramızla bizim anamızı mı belleyeceksin dediler ve dövdüler. Sonra ifademi alıp serbest bıraktılar. Moskova'ya gittiğimi kabul ettim ama partiye dahil olmadığımı zaten Faik biliyordu. Herhalde o yüzden saldılar." (Burada akla ikinci bir iltimal geliyor. Mehmet 26'da değil de, 25'te Moskova'ya gitmiş olabilir. Anlattığı tevkifat da 27 tevkifatı olabilirdi. Polis onun partili olmadığını bilip belki de ajan olarak çalıştırmak istedi. Ya da hemen sonrası idi gerçekten, bu seferde bir "yoklama" çektiler. A.A.)

"Sonra tramvay şirketine girdim" diye devam etti, "Ferit Kalmuk, Üzeyir Kuran, Arap Nuri falan vardı. Orada grev oldu, ben de katıldım. Tekrar tutuklandım."

NAZIM'IN MUHALİF GRUBUNDAYDIM

"Nazım Hikmet'i Moskova'dan tanıdığım için ona karşı bir sempatiim vardı. Onun muhalif grubundaydım. Şefik Hüsnücüler onu Troçkistlik ile suçladılar. Bu münevverlerin iktidar megalomanisidir. Nazım'ın Troçkistlikle ne ilgisi vardı". Anlatırken Nazım'a halen sempatisi olduğunu farkediyorsunuz, ona toz kondurmuyor. "Bir gün beni, Emin Sekun çağırdı ve dedi ki; sen disiplinli bir arkadaşsın. Parti biziz, onlar değil. Nazım sadece bir münevver ve şairdir. Onun peşinden gitme, bizimle çalış. Ben de ona dedim ki, bu nasıl iş

böyle, benim bildiğim böyle particilik olmaz. Sonra başka bir gün Reşat Fuat geldi. Kurulmuş hücrem varsa kendisine devretmemi istedi. Ben yalan söyledim, yok dedim, oysa vardı. Ayvansaray Değirmeninde çalışan Tütüncü Sabri ve İzmirli Osman Kuzeyli'den müteşekkildi. İşte ben bu ilişkileri tam Nazım'a devredecektim ki, tutuklandım."

Dediğine göre Reşat Fuat'la yüzleştirmişler onu. "Baktım ki, Reşat Fuat'ı pe-rişan etmişler. Konuşacak hali yok, yerinde sallanıyor ve sadece kafa sallıyor. Önce tanı mıyordum dedim. Polisler gerek yok, zaten ifadesini aldık, sen hücreni söyle bakalım, dediler. Dayak yedim ama söylemedim. Serbest bıraktım." Bu arada bir iddiası da Nazım'ın Muhalif Grubunun topladığı ve "Pavli Adası Kongresi" diye bilinen kongreye katıldığı. Fakat ayrıntısına giremiyor, sadece orada Zeki Baştımar'a rastladığını söylüyor.

BURSA TEVKİFATI

"Askerdeyken beni alıp Bekirğa bölüğüne götürdüler. Conga Ali diye bilinen ve aslında Şefik Hüsnü'cü olup fakat Nazım'cı görünen biri Bursa'da bildiri dağıtmış. Bence bu bildiri provokatif bir bildiriydi, Nazımcılar zor duruma düştüler. Mustafa Birten ile birlikte birkaç kişi daha tutuklanmış. Mustafa Birten'de Moskova'ya gidenlerdendi. Beni ise Saffet veya nam-ı diğer Tosun Ömer ele vermiş olabilir. Askeri hapishaneye konuldum. Savcı benden isimler istedi, ben ise bu işleri bıraktığımı söyledim. Sonunda 4 sene ceza aldım, 1 sene kadar yattım ve afla birlikte çıktım." (Nazım Hikmet de bu davadan 5 yıl ağır hapis cezası alacak ama aftan yararlanacaktır. A.A.)

EMNİYETTE DİLİMİ KOPARDIM

Şimdi "Deli Mehmet" in en trajik hikâyesine geliyoruz. Evde bir ara yalnızken ona bu "dil koparma" olayını sormuştum. Dilini çıkardı, baktım ki ucunun bir bölümü yok hakikaten. Bir yandan da ağlıyordu. Fazla üstelemedim ve konuyu değiştirdim. Beş saate yakın süren sohbetin sonunda kendiliğinden anlattı bu olayı da. Şimdi bu bölümü aktarıyorum.

"1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi Aksaray Şubesine kaydoldum. Daha önce hakkımda muhaliftir, partiden uzaklaştırılmıştır, gibi laflar çıkmıştı. Bir gece saat 12'de Şefik Hüsnü'nün evinin kapısını çaldım. Arkadaşlar aleyhimde konuşuyorlarmış, ben ne yaptım, diye sordum. Şefik Hüsnü de, kim söylüyormuş bunları, sen bizden uzak kalamazsın, çalışma hakkına sahipsin dedi. Ertesi gün gelip Ferit Kalmuk benimle ilişki kurdu. Tabii bu daha önce idi. Ama ben böylelikle yeniden harekete katıldım. Neyse, tevkif oldu, müdüriyete getirildik. Benden adam sordular. Hücrem yok, dedim. Oysa vardı. Nevat Engin, Ahmet Titiz, bir Ahmet daha, Ali Ceyhan ve

iki de bayan arkadaşı. Bir de Eskişehir'den Mehmet Sarı ile ilişkim vardı. Ondan gelen mektubu da Şefik Hüsnü'ye vermiştim. Bu illegal hücredekilerin legale girmesi için Şefik Hüsnü çağrı yapmamı istemişti zaten. Neyse Nevat ve Ali Ceyhan yakalanmış. Ahmet Titiz'den de korkuyorum kızları ele verecek diye. Habire isim ver diyorlar, kimi vereceksin, verecek kimse kalmamış ki?"

İşte tam bu noktada "Dil Koparma" hadisesi cereyan ediyor: "Beni önce tabutluğa koydular, sonra da aşağı indirdiler. Baskıya artık dayanamaz oldum ve bana buhran geldi. Bir çengelli iğne bulup, dilimi kesip kopardım. Her yana kan fışkınyordu. Kendimi kaybetmişim. Polisler koşup geldiler ve acilen beni Bakırköy Akıl hastanesine attılar. Orada dilimi tedavi ettiler ve bana da şok tedavisi yaptılar."

Bu trajik bir durumdu tabii ki. "Deli lakabınız bu yüzden mi geliyor" diye sordum. O da, "Hayır, çok önceden, ben biraz asabi bir tipim. Kolay sinirlenirim. Yanı evveliyatı var" dedi. Bu arada "Yaz ki bilinsin, bir ara Aziz Nesin'in Benim Delilerim'de yazdığı gibi, ben insanları ele verdiğim için utancımın dilimi kesmedim. İşkenceye dayanamadım ve kriz geçirdim. O yüzden oldu bu olay, denildiği gibi değil."

3.5 sene ceza alıyor ve çıktığından bu yana da bu işlere bir daha bulaşmamış. Fakat sosyalizme halen inandığını söylüyor.

DELİ MEHMET'İN BÜYÜK AŞKI

Bu kasvet verici havayı dağıtmak için biraz da, ona "büyük aşkını" sordum. Derin bir iç geçirdi ve başladı anlatmaya: "Şaziye diye bir esmere aşık oldum. Aklımda ondan başkası yoktu. Bir hakimın yanında hizmetçi olarak çalışıyordu. Gittim evlenme teklif ettim. Kabul etmedi, sen benden gençsin, git başkasıyla evlen dedi. Çevrem de ne yapacaksın o kara kuru kızı, biz sana daha güzelini buluruz deyip duruyordu. Ama ben onu istiyordum. Sonra bir güm-rük muhafaza memuru ile evlendi."

Ama sanmayın ki, bu hikâye burada bitiyor: "Bu arada askere gittim. Askerden döndüğümde halen onu unutamamıştım. Arayıp, buldum. Kocasını ölmüştü. 1938'de Atatürk'ün öldüğü günün hemen ertesinde evlendik." Böylelikle onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine diyemesek de, Mehmet Amca'nın hayatındaki en mutlu an olmuş bu. "Bana o yeniden hayat verdi" diyor sürekli.

7 senedir Hüsamettin Dinç'lerde⁶ kalıyor, yalnız, hayatta kimsesi yok. Hüsamettin Dinç ve eşini göstererek, "Bana bunlar bakıyor. Birisi anam, birisi babam" demekte. Gülüşüyoruz. Hüsamettin Dinç, "sonuna kadar bakacağız, bu bizim dostluk vazifemiz" diyor.

Sizi bilmem ama ben, "Deli Mehmet" in en çok "Deli"liğini sevdim. Bu çalışmam boyunca en çok hatırlayacağım insan o olacak belki de...

“ŞOFÖR İDRİS” 75’LİK DELİKANLI

İdris Erdinç, daha çok “Şoför İdris” olarak tanınmış hareket içinde. Ve şoför-lüğü ile de övünüyor Erdinç, “Hiç kaza yapmadım, ceza da almadım” diyor. Kendisi bugün 75 yaşında olup, o da bir göçmen ailesinin çocuğu. 1936’daki işçi kesimi tutuklamaları arasında ve 1951’deki TKP tevkifatında görüyoruz onu. Ayrıca 1946’da İzmit Sendikalar Birliği başkanlığında da bulunuyor.

Şoför İdris, “sol memenin altındaki cevahir”i söndüremeyenlerden, hiçbir genç coşkuda onunla yarışamaz kanımca. Ameliyatlı olduğu halde Behice Boran’ın cenazesine katılıyor. TBKP davasını izlemek için gittiği Ankara’da kalp krizi geçiriyor, günlerce hastanede yatıyor. Dediklerine göre, duruşma ile birlikte bu olay da dünya televizyonlarında gösteriliyor. Olay pek hoşuna gitmiş olacak ki, “dünya çapında ünlendim” diyor şaka yollu. Şimdi ise kendi tabiriyle “zımba gibi” maşallah ve anlatıyor.

İŞKENCENİN PSİKOLOJİSİ .

“1936 senesine girmiştik, Ocak ayının onuydu. Çalıştığım Dolmabahçe Tütün işyerinden Kara Kemal, Şükrü ve Emrullah isimli polis memurları gelip beni aldılar. Oradan Sansaryan Han’a götürüldüm. Benden evvel Şekerci Mustafa’yı almışlar, tanımıyorum. İstefo’yu almışlar, tanımıyorum. Topal Yunus’u almışlar, tanımıyorum. Her şeyi reddediyorum. Bana dediler ki, bak arkadaşların konuştu, sen de itiraf et kurtul! Bunun üzerine, bildiğim bir şey yok, onları da tanımıyorum, diye tekrar ettim. Hemen falakaya yatırdılar, sabah akşam. Artık öyle bir yere geldim ki, dayanacak halim kalmadı. Ve bir ara karar verdim, kendimi öldüreyim bari, dedim. Hele en sonunda öyle bir dayak oldu ki, kendi kendime, İdris Yoldaş gidiyorsun, diye düşündüm. Fakat o yoldaş kelimesi beni öylesine duygulandırdı ki, dayandım.”

Ve devam ediyor Şoför İdris anlatmaya: “O tarihlerde Sabiha Sertel hanımın bir çeviri kitabı vardı. Çitra Roy, diye. O kitapta intihar etmek isteyen bir İngiliz kıızı vardı. Fikrine inanmış bir kimsenin intiharının yanlış olduğu teması işleniyordu. O aklıma geldi ve vazgeçtim. Zaten yandan bir ses geldi: İdris arkadaş, ne yapıyorsun? Yere koma halinde çıktım, pislik, sidik, çamur içinde... Sonra kapı açıldı ve beni içeri odaya aldılar. Gözlerim ışığa alışınca

baktım ki, odada Topal Yunus, İstefo ve Mustafa var. Yediğim kamçıları saymışlar ve bana gururla bakıyorlar. İçlerinde en genci de bendim. Sonuçta Topal Yunus'a ve bana ceza verilmedi, Mustafa ve İstefo aldılar."

İŞKENCENİN TRAJİK SONUCU

İşkence orada bitse gene iyi... Ama asıl sonuçlar daha sonra ortaya çıkıyor ve Erdiñ, trajik sonuca geçiyor. "Aranan Abbas'ı yakalamışlar ve döve döve delirtmişler. Akıl hastanesine kaldırıldığını ve orada öldüğünü duydum. Bu tev-kifatta şubede işkence gören herkes, ben hariç ölmüştür. Hem de birkaç ay içinde. Önce Abbas, sonra şekerçi Mustafa bileklerini kestiler. Çok geçmeden yoldaşım ve eşim Emine ciğerlerinden hastalanıp vefat etti. Onun peşinden Topal Yunus, ardından Naciye, daha sonra da tütüncü İzmit'li Şaziye öldüler. Ölen karım Emine'm ile işyerinde çırak iken tanışmıştık ve o da bilinçliydi. Öldüğünde oğlumuz 1,5 yaşındaydı. Sonuçta bu gruptan herkes mahvedildi."

İdris Erdiñ, aydın kökenli değil. İşin teorisi ile de pek uğraşmamış besbelli. Ama inanmış ve inandığı şey uğruna da hayatı boyunca mücadele etmiş. Bir işçinin basit "sınıf bilinci" ile hem de. "Sosyalizmle 16 yaşında iken tanıştım. Fazlaca kitap okumadım, ama görüyordum ki, istihsal ve istismarı (Üretim ve Sömürüyü) gözle görmek yeter. Sonuçta mutlaka bilinçleniyorsun. Ve ne kadar hak kavgası yaparsan yap, görüyorsun ki devlet de onlardan yana."

İdris Erdiñ'le oturup konuşabilseydiniz, onun ne kadar coşkulu bir insan olduğunu yakından görecektiniz. Bence o, 75'lik bir delikanlı...

EMİN ATILAL, BİR ‘‘TÜTÜNCÜ’’

Konuştuğumuz herkes bir ‘‘Tütüncüler Grubu’’ndan söz ediyordu. TKP’nin ender işçi örgütlenmelerinden biri olan bu grubun üyeleri kimlerdi o zaman? Ve en sonunda onlardan birini bir kahvede bulduk. 1951 TKP davası sanıkları arasında bulunan Emin Atılal, felç geçirdiği için sol kolu tutmuyor ve ancak kulaklıkla işitebiliyor. Kendisi 1924 Drama doğumlu, oldukça hoşsohbet bir insan.

TAA YUNANİSTAN’DAN BERİ

‘‘Bakın, Tütüncüler taa Yunanistan’dan beri işçi hareketlerinin içindedirler’’ diye başlıyor konuşmasına ve devam ediyor: ‘‘Onların Yunanistan işçi sınıfı mücadelesi içinde çok önemli bir yerleri vardır. Nitekim Türkiye’ye gelişlerinde de bu geleneği sürdürmüşlerdir. Ve bu yüzden işçi sınıfı davasına çok bağlı bir gruptur tütüncüler. Türkiye’de işçi sınıfı mücadelesini geliştirenler de onlardır. Yani bu mücadele içinde özel bir tarihi yerleri vardır. Sndikalaşma ve grev atılımları, sosyalist harekete kadro yetiştirme, o zamanlar hep bu gruptan sağlanmıştıır.’’ diyor ve kendi ailesine geçiyor.

‘‘Meselâ ben, daha çocukluğumdan beri bilinçliyim. Çünkü bütün sülâlem bu işlerin içinden gelme insanlardı. Nitekim ağabeyim İbrahim Atılal, Tütün İşçileri Sendikası kurucusu ve genel sekreteriydi. Kendisi 1946 TSEKP tevkifatında ve 1951 TKP davasında da vardır. Amcam Seyyit Ali Atılal da aşağı yukarı her tevkifatta var ve hepimizden de eskidir. Yani biz ailece bu mücadelenin içinde yer almış insanlarız.’’

Ve devam ediyor diğer ‘‘eski partili’’ tütüncülerini anlatmaya. ‘‘Muammer Tamkan, Yaşar Beyazteke, Arif Nanak, Ahmet Taşkıran, Zehra Kosova, Mustafa Özçelik, bu arkadaşlar da bizdendir ve TKP davalarının sanığı durumundadırlar.’’ Yeri gelmişken Mustafa Özçelik’in sağ olduğunu, defalarca aramama ve onca ısrarıma rağmen konuşmak istemediğini belirteyim. Onu da bu sayfalarda görmek beni mutlandıracaktı, ama olmadı.

NAZİM’İ DENİZALTI İLE KAÇIRDIK

Söz eski arkadaşlardan ve arkadaşlıklardan açılmıştı bir kez. Hep birileri yade-

diliyordu. İşte tam o sırada, şimdi ölmüş bulunan Muammer Tamkan'ın ağabeyi söze giriyor. Ağabey Haydar Tamkan da eski TİP üyelerinden. Başlıyor anlatmaya: "Kardeşim Muammer Tamkan, 1951 tevkifatında tam 2 ay müdüriyette kaldı. Çok dayak yedi, hatta bir ara kan kustu. Sonuçta iki yıl ceza aldı, bir de 10 ay Malatya'da sürgünlük. Müdüriyette ilginç bir de sorgusu vardır. Kardeşime, Nazım Hikmet'i nasıl kaçırdınız, diye soruyorlar. O da sıkışmış, bir yalan atayım da kurtulayım şu dayaktan diyor. Biz Ortaköy'deki deniz kıyısında kahvede oturuyorduk, Nazım da yanımızdaydı. Bir denizaltı yanaştı, biz de onu kamufle edip, denizaltıya bindirip kaçırdık, deyince bu sefer daha çok yer mısın yemez misin?"

Tütüncüler "esmer vatandaş" oldukları için, haklarında çeşitli söylentiler çıkmış. Düşünlerde zurnayla Enternasyonal çaldıkları gibi, "Oyle bir şey duymadım, ama düşünlerde çalgı çalmaya giden arkadaşlarımız vardı aramızda" diyor Emin Atılal. Sonra yediği 5 yıl cezayı, sırasıyla Harbiye, Güvercinlik, Paşakapısı, Sultanahmet cezaevlerini, Aydın'ın Çine kasabasındaki sürgün günlerini anlatıyor. Ve hâlâ sosyalizme yürekten bağlı şunları söylüyor: "65 yaşındayım, ümidimi hiç kırmadım. Hep sosyalizm gelecek diye yaşadım. Tabii artık yaşıma bu işler için geçse de, ben ölsem de olacak bu iş" demektedir.

Emin Atılal da Tütüncüler Grubu'nun son temsilcilerinden...

KADIN MİLİTAN: ZEHRA KOSOVA

Zehra Kosova'yı defalarca aramama rağmen, bir türlü bulamıyorum. Bir ara fenalaştığını duymuş ve neredeyse onu bulmaktan ümidimi kesmiştim ki, tarif üzerine evinin izini saptadım. Kasımpaşa'nın arka sokaklarında tek göz bir odada kalıyordu. Ve işte bir dönemin kadın militanlarından Zehra Kosova şimdi saçları beyazlamış, tonton bir teyze olarak duruyordu karşımda. Benim onu aradığımı duymuş, nereden duymuşsa, pek de konuşmaya istekli değildi başlangıçta. Kısa da olsa bir sohbet yapabildim kendisiyle...

O da "Tütüncüler Grubu"ndan. 1914 Yunanistan, Kavala doğumlu. 17 yaşından beri sosyalist görüyor kendini, bu güne kadar birçok grevin örgütleyicileri arasında yer almış. 1946 ve 1948'de komünizm propagandası yapmaktan tutuklanmış. Ayrıca 1951 TKP davası sanıklarından, 14 ay tutuklu kalıyor, işkencede bacağı kırılıyor. Enver Gökçe'nin hakkındaki itirafına rağmen, hiçbir şeyi kabul etmiyor. Nitekim Yalçın Küçük'ün "TKP Pişmanları" isimli çalışmasında adı, "TKP Direngenleri" arasında onur listesinde yer alıyor.

Kosova, 1934'te Doğu Halkları Komünist Üniversitesine (KUTV) okumak üzere giden grup arasında yer alıyor. Orada kendi gibi sosyalist olan eşi İskender Kosova ile tanışıp, evleniyor. Zehra Kosova'yı en son 1958'deki Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi (VP) örgütlenmesi içinde görüyoruz, bir tevkifat daha görüyor. Tütüncüler ise şöyle anlatmakta: "Biz daha Yunanistan'da iken Yunanlı işçilerle dayanışma içinde olarak katılmıştık harekete. Türkiye'ye göç edince de bu bilincimizi koruduk. Biz oldukça kalabalık bir gruptuk ve en az yüzde yirmibeşimiz bilinçli durumdaydık. Aileler de çok aktifti. Diyebilirim ki, en militan kesim tütüncüler içinden çıkmıştır. Ve işçi sınıfını bir dönem adeta biz temsil ediyorduk." Kosova, işçileri münevverlerden farklı görüyor, birliğe daha önem verdiklerini ve çalışmaktan kaçındıklarını söylüyor.

Kadın bir militan olmanın farkını ve harekette bu ayrımın nasıl şekillendiğini soruyorum. O da, "Pratikte böyle bir ayrımın olmadığını ve tüm militanların eşit koşullarda mücadele ettiklerini", hareketin ayrı bir kadın örgütlenmesi olmadığını da ekleyerek söylüyor.

ANILAR, ANILAR

O da, birilerini anmadan edemiyor. TSEKP Beyoğlu ilçesinde çalıştığı arkadaş-

ları Mustafa Arhavi, İbiş, Panayot ve Nubar'ı saygıyla anıyor. Ama en unutamadığı kişi, Topal Hasan diye bilinen Hasan Erim⁷. Birden geçmişin hüzünlü yörelerine dalarak, gözleri yaşıyor. “O çok sevdiğim, yakın bir dostumdu. Dinamit gibi, gayesine sadık, işçi sınıfının bir askeriydi. Yıllarca birlikte çalıştık. Tütüncüler içinde en ileri görüşlü ve meselelere vakıf bir arkadaşı. İş bulamadığım, parasız kaldığımda bana bir o yardım etmişti. 22,5 lira haftalık alır ve 5 lirasını bana verirdi. Tam bir dosttu.”

Mimlenmiş bir militan olmak zor işti doğrusu. Nitekim Kosova'ya bu yüzden iş vermemişler, bulduğu işleri de polis engellemiş. Hatta, bir ara aç kalma tehlikesi yaşamış. Aylarca işsiz dolaşmış, “şikâyet sanılmasın ama bazı dostlar elini uzatmadılar” diyor. Kahve ikram ederken değiniyor bunlara. Ha, bir de anılarını yazıyormuş, kimbilir belki bir gün, daha etraflı okuruz...

MUZAFFER ARABUL

Muzaffer Arabul'u arayıp bulmakta neyse ki diğerlerinde olduğu gibi fazla zorluk çekmedik. Kendisi 1917 İstanbul doğumlu. Konuşmaya gittiğimde hayli üzgün görünüyordu, ama bizi kırmadı. Sevgili eşi kalp rahatsızlığından o esnada hastahane'de yatıyordu: Akli hep oradaydı belli. Ve o esnada Arabul'un tek dileği "50. evlilik yıldönümlerini, Boğaz'da dostlarla birlikte kutlamak"tı. Ancak daha sonra öğrendik ki, eşi vefat etmiş. Kendisini tekrar arayıp, bilahare taziyetlerimi bildirdim. Acısı gözlerinden okunuyordu.

HUKUK DIŞI BİR CEZA

Muzaffer Arabul, 1951 Ankara TKP tevkifatı ve davası sanıklarından. Karayolları Konya Bölge Müdürlüğü'nde çalıştığı esnada tutuklanıyor. 2 seneye hapis ve 8 ay, Gümüşhane'de sürgün cezaları alıyor. Şair Ahmet Arif'le birlikte aynı hücrede bulunmaktan dolayı suçlanıyor. Türkiye Gençler Derneği'ne üye olduğu esnada sosyalist çevrelerle yakınlaşıyor. Arabul, ceza alışımda "bariz bir hukuk dışı uygulama" olduğuna inanıyor. Şöyle ki; "Parti hüccresine dahil olduğum iddia edildi. Ben bu gibi mahkemelerde savunma taraftarı değilim. Çünkü ben savunulacak bir şey yapmadım. Bu yüzden savunmadım da kendimi. Oysa savunsaydım beraat ederdim. Çünkü benim çevremdeki kişiler polis çıktılar, şahitler de onlar. Ben iki tane polisin ifadesiyle adamı mahkûm edecek mahkeme görmüyorum. Bu düpedüz hukuka aykırı. Bunlardan biri, Necdet Günçakır benim Gümrük ve Tekel Bakanlığı'ndan arkadaşışmdı. Ailece gider geldik, çok şaşırdım."

Arabul, aynı zamanda şair, hikâyeci ve romancı. Şu sıralar bir ajansta çalışıyor ve dergilere yazılar yazıyor. Kendisine "Sosyalist ama daha ziyade Kemalist bir insan" diyor. Onun için "iyi insan" olmak her şeyden önemli. Kendi deyişiyse kendi, "Batılı olmak isteyen, düşünce özgürlüğü özleyen, üç çocuğunu okutmakla iftihar eden ve vatandaşlığının tadını çıkarmak isteyen biri" olarak tanımlıyor.

Arabul da tevkifat esnasında "sinir bozukluğu" geçirenlerden. Şöyle açıklıyor bu durumu: "Hücre psikolojisi denilen şey kişilerde özel etkiler gösteriyor. Birçokları sersemleşmişlerdir. Sizi dar, nefes alamayacağınız bir hücreye

sokuyorlar, nefes almak için çırpınmak zorunda kalıyorsunuz. İşte sinir bozuklukları bundan ileri geliyor. Kendi tecrübem bu, diğerleri de herhalde aynı tip sıkıntıları çekmişlerdir.”

Sovyet Lideri Gorbaçov’un reformlarını “diktatoryal sosyalizm yorumlarından bir kopuş” olarak görüyor Arabul. Ona göre her tür diktatörlük “ilelebet yaşayacak şeyler değil. Milletler koyun olamazlar!” demekte. Türkiye’de de “Sosyalizmin geleceğini iyi görüyorum, çünkü düşünceler saklanamaz ve halktan gizlenemez.”

Arabul’u fazla zorlamıyorum. “Beni hatırladığınız için teşekkürler” diyor giderken. Saçları bembeyaz olmuş bu adamın, oldukça “mütevazı” bir insan olduğuna kanaat getiriyorum. Yapmacıksız, gerçekten öyle...

RACİ DİNÇER

Racı Dinçer'de son anda bulabildiğim kişilerden. Çok dostça karşılıyor beni. Hemen kaynaşıveriyoruz. Bürosuna gidiyorum önce, iş çıkışı. Gidip yakındaki bir kahvehaneye oturuyoruz. Ne yapmak istediğimi anlatıyorum ona. Daha önce Mil-liyet'teki diziyi okumuş, "çok beğendiğini" söylüyor. Teşekkür ediyorum. "Bi-zim kuşak kaybolup gitti bir bir. Geriye pek fazla bir şey de kalmadı galiba. O yüzden hepsiyle konuşabilerseniz keşke" diyor ve ardından "nasıl yardımcı olabilirim" diye soruyor. Seviniyorum, hiç değilse Racı Dinçer beni yormayacak demek kil

Önce iki gün sonraya randevu kesiyoruz, fakat geç olacağını belirtince "he-men konuşalım öyleyse" diyor. Bir taksi çevirip, Cağaloğlu'nda bir arkadaşın bürosuna gidiyoruz. İzin isteyip, başlıyoruz sohbete.

"Ailem Rumeli muhaciridir, ben 1924 İstanbul doğumluyum. Babam Duyun-u Umumiye'de çalışırdı. Dört dil bilirdi, Rumca, Fransızca, İspanyol-ca, Bulgarca. (Bu arada Racı Dinçer'in de iyi derecede İngilizce ve Fransızca bil-diğini ve hayatını kardeşi Nabi Dinçer'le birlikte tercümanlıktan kazandığını bildi-relim) Sonra Manisa Akhisar'a yerleştik. İlkokulu orada bitirdim. Ardından İs-tanbul'a taşındık, ortaokulu burada bitirdim. TKP'nin ilk kadrolarından Bas-toncu Fevzi bizim komşumuzdu. O sırada Nazım'ın şiirlerini ezbere bilirdim. Halen de bilirim bütün şiirlerini. Bu işleden dolayı ilk defa başım lisede bela-ya girdi. Solcu bir arkadaş çevrem vardı. Komünizm propagandası suçuyla disipline verildim. Hocam Nurullah Ataç kurtardı beni. Can Yücel de sınıf ar-kadaşımdı. Velhasıl bir hoş yıllardı o yıllar."

ARTIK PARTİLİYDİM

Bu sempatizan yılların ardından Racı Dinçer, Ankara Dil-Tarih-Coğrafya Fakül-tesi Felsefe bölümüne öğrenci olarak giriyor. Fakat bitiremiyor. "Fakülteye gir-dikten sonra beni çok zengin bir arkadaş, dilerseniz ismini vermeyeyim, ku-rulu bir işi var bugün, yanlış anlaşılabilir, Zeki Başıtmar ile tanıştırdı." (Bu arada solculardan "nedense iyi kapitalist" olduğu fikrinde Racı Dinçer. "Ama" diyor, "Ben olmadım, elime çok fırsat geçti. Hatta Müteahhitlik karnem bile vardır.") Zeki o sıralar yeni gelmişti. Sonradan duyduğuma göre bu geliş bir

pazarlık sonucu olmuş. Yetkililer Zeki'den "hiçbir şeye karışmayacağım" diye imzalı güvence almışlar. Başbakanlık kütüphanesinde memur olmuştu. İşte o ilişkiler gelişti ve bana Zeki partiye girmemi teklif etti. Yıl 1944'tü, kabul ettim. Artık TKP'liydim." Ve devam etti:

"Ardından legal, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi çalışmaları geldi. Ankara'da Keçiören bağlannda hazırlık toplantıları yapıldı. Nitekim Zeki de Ankara İl Başkanı oldu. Ben ise kurucu üye değildim ama en faal azasıydım. Ankara tevkifat dışı kaldı. Birara ben 4 gün gözaltına alınmışım, sonra serbest bırakıldım."

ACLAN SAYILGAN'I BEN PARTİLEDİM

Ve gitgide benim de en çok merak ettiğim bölüme geldi sıra. Sormama gerek kalmadan o anlatmaya başladı: "O sıralar hem fakülteye gidiyordum, hem de aileme bakıyordum. Demek bu tempoya vücudum dayanamamış ki, bana za-fiyet geldi ve Sanatoryum'a yatındım. İşte orada beni Aclan'la Halil isminde bir çocuk tanıştırdı. Aclan'da ciğerlerinden rahatsızdı. Daha sonra dostluğumuz gelişti ve ben onu partiledim. Benim kurduğum hücreye girdi, Fuat Hikmet Güner de vardı. Sonra o bir başka hücreye daha girdi."

Aclan Sayılğan'ın konumu belliydi. 141/7 maddesine girip, partiden ayrılmıştı. Ardından çıkmadık söylenti kalmamıştı. Onu en iyi tanıyan kişilerden biri Raci Dinçer'di. "Sayılğan, polisti, MİT eğitip parti saflarına soktu" gibi laflar dolamıştı. Acaba, "dönmeden evvel" Aclan Sayılğan nasıl bir kişiydi? "Yok öyle bir şey. Katiyen polislik molislik yok. O yıllarda Aclan Sayılğan, gayet namuslu, çalışkan, iyi bir insandı, sonuna kadar. O Hapiste değişti. Harbiye'ye geldiğimde kucaklaştık, bana dedi ki, Raci ben her şeyi anlattım. Ben de olur böyle şeyler falan dedim. Her insanın bir dayanma gücü vardır, olabilir, varsın inkâr etsin. Dediği gibi ben onun hakkında 45 sayfa ifade vermedim, siyanür hikâyesi de yok. Fakat dediğim gibi, Aclan'da sükutu hayale uğradı, "yahu bunlar mı bizi idare ediyor" dedi bana. Ama konuşmayanlar da vardı, onları da görmesi lâzımdı. Sadece kötü örnekler yoktu. İşte Aclan orada bozuldu, yoksa baştan böyle bir şeyi yoktu."

Raci Dinçer'e 51-52 tevkifatında kabarık sayıda "itirafçı" çıkmasının nedenlerini sordum. Yanıtı kısa oldu: "Bu olayda elbette insanların kişiliğinin de önemli rolü var. Ama bu daha ziyade iyi teşkilatlanamamak ve yönetilememenin de bir sonucu kanımca" demekteydi.

Merak edip soruyorum, "Şimdi Aclan Sayılğan'la karşılaşırsanız ne yaparsınız, konuşur musunuz?" Cevabı kesin ve kısa oluyor, "Hayır, konuşmam". Demek ki, yıllar bazı buzları eritmeye yetmiyor!

SONRASINDA NE OLDU?

Dediğine göre, Raci Dinçer Ankara'da TKP'nin en aktif elemanıymış, zaten yalananlar da birer birer hep onun adını veriyorlarmış. "En başta Ömer Lütfü Tuncay, onu daha polisler trenle İstanbul'a getirirken her şeyi itirafa başlamıştı" demektedir.

"Bakın Ankara'da devamlı takip altında üç kişi vardı. Biri Zeki, diğeri ben, bir diğeri de nedense halen anlayamadım Emin Türk Eliçin'di. Bu takipten kurtulmak için bir yöntem bulmuştum. Eve gelirdim, bakardım ileride polisler sotalanmış. Ben hemen eviçi kıyafetimi giyer sonra görünür bir yere çıkardım. Onlar rahatlardı. Sonra çaktırmadan arka bahçeden çıkar, randevularıma giderdim. Benim çevrem genişti Ankara'da. O zaman için çok iyi para kazanırdım, ayda 2000 lira kadar. Meyhanelerden çıkmazdık, arkadaşlarla. Polislerle de ahbap olmuştuk. Bir keresinde Nazif isimli bir memur vardı, onu içirtip içirtip göbek attırdım. İşte bu evden kaçışlarımdan birinde ona yakalandım. "Yahu, Raci'ciğim sen nasıl çıktın geldin. Ama beni seninle kimse görmesin" dedi. Sonra bir ev tuttum. Meğer ev sahibi polismiş. Ağabeyim Nabi, Konya'ya çağırdı beni, aman ne olur, gel bana kız iste. O böyle işleri beceremez, biraz mahçuptur. Konya dönüşü baktım garda bu, yanında da üç, dört sivil. Şelamıştık, el sıkıştık, filân. Sonra adamcağız telâşla geldi, aman evimi terket, istersen kirânı da verme filân. Yani o derece gözaltındaydık."

Sonra bu gelişmeler üzerine İstanbul'a geliyor Raci Dinçer. "Gelince bir süre Ortaköy'de Burhan Okyalaz'larda kaldım. TKP'nin bütün ileri gelenleri o evde toplanırlardı. Bir de baktım, gece gündüz içiyorlar, ufak meselelerden dolayı tartışıyorlar. Orada hayal kırıklığına uğradım. Yahu dedim kendi kendime ben gözümde bunları mı büyüttüm? O yıllarda Rıfat'la (İlgaz) Hür Marko Paşa'yı çıkardık. Önce hakkımızda 'mizah yoluyla' komünizm propagandası yapmaktan soruşturma açıldı. Sonra da Ressam Faris Erkmen'in ölümü üzerine yazdığım bir yazıdan dolayı 16 ay ceza aldım."

Raci Dinçer nedense İstanbul'dan ve tütüncüler'den pek hoşlanınamıştı. Kim bilir belki de çok uç kültürlerden geliyor oluşları rol oynamıştı bunda. "Parti işçi sınıfıyla bağ kuramıyordu. İşçi sınıfı diye, bula bula bir tütüncüler bulundu. Daha açık söyleyeyim ki, münevverlerin çoğunda işçiye beğenmemek tavrı vardı. Tütüncülerde de bu münevverlere karşı bir aşağılık kompleksi vardı. Bunlar kendilerini münevver görürlerdi ama bir türlü münevverler gibi de olamazlardı. Bunların bir kısmı Moskova'ya gitmişlerdi. İçlerinde öyleleri vardı ki, kendine hayrı yoktu. Bunlar için hapishane bir kurtuluştur adeta. Biz çıkmaya can atarken, onlar biraz daha kalalım diye bakarlardı. Çünkü burada hazır yemek vardı. Yani bunlar Moskova'ya gitseler ne olacak, gitmeseler ne olacak?"

DEMOKRAT PARTİYE GİRDİM

O yıllarda Komünist olsun olmasın memleketin bütün demokrat aydınları için "Tek Parti Yönetimi" başlıca sorundu. Nitekim Raci Dinçer de bu nedenle DP'ye girmiş: "Ben KP'nin izniyle DP'nin 47 No'lu azasıydım. Zeki Başımar gir dedi, girdim." Tam bu noktada şunu sordum: DP bir burjuva partisi değil miydi size göre ve bu bir çelişki değil mi? "Değil" dedi Dinçer, "O vakitlerde CHP'nin tek parti rejimine karşı, CHP'nin gitmesi için çabaladık. DP demokrat görünüyordu, sonra olmadı o başka. Gir, dediler, girdim. Bunu da hiç tartışmadım. DP'nin ocak başkanlığını yaptım." Nitekim bu da tevkifatta ortaya çıkmış olacak ki, "Bana ifadeni yaz dediler. Yazmaya başladım, habire DP'yi anlattım. Komiser Rüştü çağırdı: 'Ulan bu nasıl ifade? Ben sana DP'yi mi yaz dedim. Ben sana partiyi yaz, yani komünist partisini demedim mi' diye bağırdı: Sonra Rüştü dönüp bana dedi ki, Ulan bunda akıl olsaydı bakandı bu bakan! Bu sefer ben komünist partiyi bilmiyorum deyince falakaya yatırdılar, (eliyle göstererek) şu ayak parmağım o yüzden sakattır."

Raci Dinçer 2 sene hapis cezası alıyor. Bir sene de karakola gidip hergün imza atmak zorunda kalıyor. O da bu tevkifattan dolayı Başımar'ı suçlayanlardan; "Bence en başta kabahat Zeki'de. O, tek başına bütün yükün altından kalkabileceğini umdu. Ondan sonra bizim hayatımız mahvoldu." diyor. Burada onu biraz karamsar görüyorum. "Pişman mısınız KP'ye katıldığınıza" diyecek oluyorum. O, "Hayır değilim ama çok çektim bu yüzden. Ben münevver olarak yetiştim. Elimden her şeyimi aldılar. Eğer benim elimde olsaydı o zaman partinin biraz daha başka türlü olmasını isterdim. Çünkü bizim kuşak hedeflenen şeylerin hiçbirini doğru düzgün yapamadı. Ne oldu? Bir sürü insan harcadı. Başka bir şey olmadı."

Raci Dinçer de Behice Boran'ın "Partili" olduğunu iddia ediyor. "Yalnız Onun tek teması Zeki ile idi. Zeki de söylemedi. onun dışında kimseyle temas kurmadı. Ama partiliydi."

SOSYALİZMLE ÇAPKINLIK BAĞDAŞIR MI?

Üç saati geçen sohbetimizde hep politika konuşmaktan sıkılıyoruz bir ara. Arada lâflıyoruz. Ona "ağabey hani merak ettim, hiç çapkınlık ilân yapmaz mıydınız" diyorum. Gülüyor, "Katiyen böyle bir şey yapmazdık. Hatta İstanbul teşkilâtı ile bu yüzden aram açıldı. Onlar biraz daha disiplinsizdiler bu konuda. Kızlarla en fazla içki içerdik. Bazı arkadaşların geneleve gittiğini biliyorum. Ama kendi arkadaşlarımıza asla o gözle bakmazdık. (Tevekkeli değil ben de bizim kuşağa bu miras nereden kaldı diyorum!) Hatta bir ara Burhan'la-nın evinde yer kalmadı, Neriman (Hikmet) benim yanıma geldi. Ben döndüm sırtımı yattım, uyudum. Biz öyle ahlaklı idik işte. Bizim şiarımız şu idi, o zamanlar bu konuda. Burjuvazi hakkımızda türlü şeyler uyduruyor, yok komü-

nistler ahlaksızdır, yok birbiriyle yatarlar, alle tanımazlar gibi filân. O yüzden biz bunu yalanlamak için azami dikkat gösterdik. Bu noktada son derece disiplinelidik.” Bu arada Mihri Belli ile Sevim Tarı'nın şubede mektuplaştıklarından, o mektuplaşmalardan bir aşk doğduğundan ve bu mektupları polisin ele geçirip daha sonra mahkemede aleyhlerine delil olarak kullandıklarından söz ediyor.

“Her şeye rağmen” halen sosyalizme inanıyor Dinçer, onu “Dünya için bir kurtuluş” görüyor. İlegal oluşumlardan sola bir fayda gelmediğine, silahlı eyleme inanmadığına ve TİP-TKP birleşmesini olumlu bulduğuna değiniyor. Konuyla ilgili tartışma ve kitapları takip edememekten yakınıyor. Arada birçok isme daha değiniyoruz, ama uzun uzadıya değil. Sohbeti noktalıyoruz.

Raci Dinçer, hem kendi kuşağına eleştiri getirebilen, hem de ona sahiplenmesini bilen bir insan imajı çiziyor bende. Dostça duygularla ayrılıyoruz...

O DÖNEMİN ‘‘PİŞMAN’’LARI: ACLAN SAYILGAN VE ÖMER LÜTFÜ TUNCAY

Aclan Sayılğan ve Ömür Lütfü Tuncay, 1951 tevkifatından bahsedildiğinde, isimleri sık sık geçen iki kişi. İkisi de bugün kamuoyunda ‘‘itirafçılık’’ ya da ‘‘pişmanlık’’ yasası olarak bilinen yasanın bir benzeri olan 141/7 maddesine girenlerden. Ömür Lütfü o esnada TKP Ankara İl sekreteri, Aclan Sayılğan ise hücre üyesi ve partinin istihbarat biriminde çalışıyor. Diğer ‘‘itirafçı’’ Tevfik Dilmen’i arayıp konuşamadığımdan ve nelerle karşılaştığımdan daha önceki sayfalarda bahsetmiştim. O da TKP İstanbul İl sekreteri o yıllarda. Ayrıca bir grup ‘‘itirafçı’’ daha var. Onlardan sağ olan Nejat Özön, Turan Tuna’yı çok aramama rağmen bulamadım. Diğerleri ise şunlar: Behçet Pekmerdol, Adnan Salih Yücebaş, Nevzat Yavuz Yıldırım, İhsan Konaş, Hüseyin Kerpiç, Ali Cihan Erkaya, Recep Ege-men, Ziya Kırman, Selçuk Şenel, Selçuk Uraz, Ulvi Uraz vb. (Bir kısmı öldü.)

Bu kişileri konuşacaklarım listesine alacağımı söylediğimde, bazı eski tüfekler ‘‘ne işleri var onların orada’’ diye tepki gösterdiler. Hatta konuşmamam doğrultusunda bazı ‘‘tavsiyeler’’ de olmadı değil. Bir bölümü sırf bu yüzden çalışmaya katılmadı ya da çekildi. Oysa bu yazı kimsenin ipoteğinde bir ideolojik çalışma değildi. Öznel yargımız bir yana, bir döneme ışık tutacak ve o dönemin parçası olan her şey benim ilgi alanım içinde idi. Üstelik kendimi yargıç pozisyonunda hiç mi hiç hissetmiyordum.

ACLAN SAYILGAN

1924 İzmir doğumlu olan Aclan Sayılğan, bugün tiyatro ile uğraşan bir sanatçı. Gerçekten ilginç bir kişiliği var Sayılğan’ın. Bugün artık komünist ideolojiyi terk etmiş olsa da, Türkiye’de komünist hareketin tarihini yazan ender kişilerden biri. (Türkiye’de Sol Hareketler, Solun 94 Yılı, Komüna, Ansiklopedik Marksist Sözlük, Soldaki Çatlaklar, Soldaki Bitmeyen Kavga, Pan Türkçü Sosyalizmin Kaynakları ve Sultan Galiev, Yeni Sol, Avrupa Komünizminin Kaynakları, Diyalektiğin Hayal Zincirleri, Marksist Diyalektiğin Sonu vb. Ayrıca Tutuklama ve Deprem isimli belgesel nitelik arzeden iki de romanı var.) Bir süredir de ‘‘Özeleştirim-den/Çehreler’’ başlığını taşıyan yazılar yazıyor. Bunları düzenli olarak bana da gönderiyor.

GARİP BİR RASTLANTI

Aclan Sayılğan'ı kendisi için anlamlı bir tarihte arıyorum. Or-An sitesindeki evinde üç saate yakın konuşuyoruz. Tamamiyle bir rastlantı bu tarih. **"Bundan tam 26 sene evvel, bir 8 Eylül günü tutuklandım. Ve o zaman biri bana kalkıp, 26 sene sonra bir gazeteci gelecek, seninle aynı tarihte bu yaşadıkların üzerine konuşacak dese, inanmazdım"** diyor ve bu onu duygulandırıyor. Hatta, sohbetin içtenliğini arttıran bir unsur da oluyor sanırım.

SOSYALİZMLE TANIŞMA VE PARTİ

"Daha ilk gençlik çağlarımda İzmir Karşıyaka'da, içlerinde Attila İlhan'ın da olduğu bir anti-faşist gençlik grubumuz vardı. O yıllarda Tan gazetesi okur ve Reşat Fuat Baraner'in, Ali Rıza Çelik imzasıyla yazdığı küçük broşürleri takip ederdim. 1944'de Ankara'ya geldiğimde, belli çevrelerde bir çeşit meyhane sosyalizmi diyebileceğim çevrelerle tanıştım. Ve giderek daha çok ilgilenmeye başladım." diyerek başlıyor anlatmaya ve oradan TKP'ye nasıl girdiğine geliyor. **"Bir ara hastalanmış ve provantoryuma yatmıştım. Orada, küçük bir komünist sempatizanı grup kurmuş, dünya ve Türkiye meseleleri üzerine kendi aramızda tartışırdık. Bir gün Raci Dinçer çıkageldi. Bizde masonlar gibi bazı ortak imalı sözler vardı, birbirimizin niteliğini böylece kavradık. Sonra taburcu oldum, Türkiye Gençler Derneği'nin Yönetim Kuruluna girdim, bir anlamda komsomol gibiydi o dernek. Hatta beni kongreye gitmediğim halde yönetim kuruluna sokmuşlar, sonra bir gün Raci Dinçer gelip bana partiye girme teklifinde bulundu. Hemen kabul ettim ve üzerimde hiçbir zorlama olmaksızın, kendi isteğimle, seve seve girdim TKP'ye. Çünkü benim için parti, dostlanm, arkadaşlarım demekti öncelikle."**

Fakat bugün kendi kendine şu soruyu soruyordu: **"Ama ne idi bizim o zamanlar komünizmden anladığımız? Demokrasi, tek parti yönetimine tepki, çoğulcu batılı manada bir toplum. Yani asgari demokratik ilkeler. Bunu o zamanlar için sadece komünistler savunuyordu. Oysa bunları savunmak için komünist olmak gerekmiyordu. Bunlar vazgeçilmez demokratik ve liberal ilkelerdir zaten."**

İLK KIRGINLIK VE SONRASI

Peki ama ne olmuştu da bir **"Aclan Sayılğan Olayı"** ortaya çıkmış ve onun komünizmden kopma süreci başlamıştı? **"Parti hayatımda içime attığım ilk kırılganlık Asım Akşar'ın başına gelenlerle doğdu. Bir akşam ben, Raci, Asım, Şükran Lokantası'nda oturmuş içiyorduk. Birden Asım ağlamaya başladı, şaşkın ve üzgün bir hali vardı. Tito, Komünform'dan atılmıştı o sıra. Rahmet-**

li Asım ise, Yugoslav kökenliydi. Orada komünist olmuş sonra buraya gelmişti. Hatta Milovan Jilas'ın da sınıf arkadaşıydı. İşte Asım, Tito'nun Komünform'dan atılmasına üzüliyordu. Neyse, iki gün sonra Raci geldi ve bana, Asım'la konuşmayacaksın, selam dahi vermeyeceksin, çünkü o Tito'cu, dedi. Kızdım ve ona, Asım benim dostum, böyle bir nedenle onunla bozuşmam, o benim arkadaşım, dedim. Raci bana, sen salon sosyalistisin, deyince iyice kızdım ve ne sosyalisti olursam olayım, böyle saçma şey olmaz, dedim."

Bundan sonrası daha da garipti. "Sonra Asım geldi, ben o akşam Sovyetler Birliği'ni, Stalin'i kötüleyen bir şey söyledim mi, diye sordu. Hayır, dedim. Tito'yu övdüm mü, dedi. Gene, hayır dedim. Bunun üzerine bana bunu imzalayıp verir misin, Merkez Komite'ye savunmamı vereceğim, dedi. Ben de yazdım ve imzaladım. Hatta bu olay ona koymuştu ki, tevkifat sonrası mahkemede hakime, ikidebir ben Tito'cu değilim, deyip duruyordu. Hakim de kızdı, bize ne evladım, bu sizin iç sorunuz, dedi. İşte ilk burukluk bu olayla başladı içimde." diyor ve ekliyordu, "Stalin adeta tanrıydı, sovyetler tanrının mekânı. Yani adeta dinsel bir hava esliyordu ve bu beni çok rahatsız etmekteydi."

Sayılgan gene de bunların, olabilir "basit hatalar" sayılacağını düşünüyor olmalı ki pek üzerinde durmamış. Ama tevkifat ve tevkifat esnasında yaşananlar onun için bir "yol ayrımı" olmuş. "Bence" diyor, "141/7 maddesine girmenin hiçbir önemi yok. Bu partinin ve insanların çözülüşünün sebebi değil, ancak sonucuydu." Şubede yaşananları gözlemişti, "Orada bülbül kesilenlerin, hapiste nasıl kahraman kesildiklerini" görmüştü. Ve devam etti: "Hapishaneye geldim ki, bir de ne göreyim? Bir, iki kişi hariç konuşmayı yok. Bana, olur böyle şeyler, diyorlar. Olmaz öyle şey! Biz ortak bir davaya başkoymuşsak olur mu? Sekreterim bana diyecek ki, korkma ben cebimde siyanir taşıyorum, ölürüm de söylemem. Sonra, hakkımda 45 sayfa ifade verecek. Ben emniyette 67 gün boyunca kendi adımdan ve bir de hakkımda ifade verdikleri için Raci Dinçer ve Kâmuran Baştuji'den başka kimseyi söylemedim. Ve en sonunda kendimle hesaplaştım ve 7 ay sonra, 12 Mart 1953'te hakkımda verilmiş olan ifadelerin doğru olanlarını kabul ettim, partiden ayrıldım. Tüm yaptığım budur. Düşünüyorum da, genç yaşımda aldığım o işkencede konuşmama mitoslarının, bana o telkini yapan insanlarca birer birer çiğnendiğini görünce, benim de insanlara güvenim ilk o zaman yıkıldı."

Acaba nasıl bir ruhi gerginlik yaşamıştı Sayılgan bundan sonra? Hiç "pişmanlığından" pişman olmuş muydu? Kendi payıma ben böyle bir hava sezmedim. Ama şunları da samimi bir şekilde söylemeden edemiyordu: "Bana soruyorsunuz, partiden koptuktan sonra nasıl bir bunalım içine girdiniz diye? Evet, bunalım içine girdim. Bu yalnızlığın getirdiği bir bunalımdı. Hayatımın önemli bir kısmı onların arasında geçmişti, bağlanmıştım. Dostlarım onların arasındaydı, yaşamam onlara göre şekillenmişti. Birden böyle bir şekilde uzaklaşınca tabii ki tuhaf bir duygu kaplıyor içinizi. Tekrar etmekte fayda gö-

rüyorum, insanlara inandım, onlar vasıtasıyla partiye bağlandım. Onlar yıkılınca parti de yıkıldı gitti! Ama koparken bir komplekse kapılmadım. Parti ne demekti sonunda? Hasan, Mehmet, Ali, Veli... Partiler insanlardan bağımsız olabilir mi? Ben hiçbir zaman memur olmadım. En bağlandığım anda bile içimde bir özel yan kalmış demek ki. Evet, partiden koctum, isteyerek, can atarak girdiğim partiden, yaralar alarak koctum. Ama sanılmasın ki, partiden kopmakta insancıl değerlerimden koctum". Dediğine göre Sayılğan, indirimli cezasını yatıp çıktıktan sonra uzun yıllar iş bulamamış, tüm kapılar yüzüne kapanmış. Neredeyse sefaletin eşiğine geldiğinden söz ediyor. En sonunda hiç ummadığı halde, yeniden Devlet Tiyatrosu'na kabul etmişler onu 1959'da. Ancak ondan sonra hayatına yeni bir yön verebilmiş.

MİT KAYNAKLI SOL TARİH VE MİT AJANLIĞI İDDİALARI

Arada birçok şey daha konuşuyoruz Sayılğan'la. Ama ben giderek can alıcı soruyu sormaya hazırlanıyorum. "MİT üyesi olduğunuz ve MİT kaynaklarına dayanarak sol tarih yazdığınız iddialarına ne diyorsunuz?" Gayet sakin cevaplıyor bu soruyu da Sayılğan. "Ben bunları Yalçın Küçük'e de söyledim. Sanırım ikna oldu ve kitabında da düzeltti. Çok rica ediyorum, MİT ne diye bana kaynak versin? Zaten ben bu olayları yaşamış ve meseleyi bilen bir insanım. Ben daha mahkeme safhasında notlar almaya ve sonra da belge toplamaya başladım. Zulada olan ve bulunamayan şeyler de elimde vardı. Ayrıca iyi-kötü bu konuda yazılmış başka eserler de vardır. Parti tarihini zaten biliyordum. Mahkeme dosyaları vardır. Her araştırmacı ve konuya meraklı kişi isterse bunları bulabilir. Ben bir nevi bu işi kendime hobi edindim. Ve mümkün olduğunca ciddi araştırmacı bir faaliyet içine girdim. Bazıları gibi fanatik anti-komünist duygularla da yazmadım. Kitapları ortadadır, hepsi objektif belgelere dayalıdır. Özel Arşiv dipnotuma gelince, bunu bugün ölmüş bulunduğu için ismini vermek istemediğim, 1925'lerde İzmir Ağır Ceza müstantiklerinden (Sorgu hakimlerinden), 1950 İzmir Demokrat Partisi mebuslarından, hemşerim ve mahallelim olan ve öldüğü 1956 yılında İzmir'de noterlik yapan bir dostumdan bu belgeleri aldığım için özel arşiv tabirini seçtim. Yani o özel arşiv MİT arşivi değildir. MİT ajanlığına gelince, benim MİT'ten de, Siyasi Şube'den de, hatta KGB'den de arkadaşlık ettiğim insanlar olmuştur. Ama bunlar hiçbir zaman bu hududun dışına çıkmamıştır. Ben kimseye kapımı kapamam. MİT benden ne bir şey istedi, ne de yaptı. Bir teklif de söz konusu değil."

(Bu arada belirtmeliyim ki, bu röportajdan çok sonra Aclan Sayılğan "Kabahat Kimde?" başlıklı yazısında, kendisine bu belgeleri verenin ismini açıkladı. Sayılğan'ın belirttiğine göre bu kişi Muhittin Erener'di.)

ZEKİ BAŞTIMAR'A SAYGI

Kişilere geliyoruz yavaş yavaş. Ona Zeki Baştımar'ı soruyorum hemen. O Zeki Baştımar'a yönelik ithamların çoğunun haksız olduğunu, en çok ifade verenin ise sanıldığıının aksine Zeki Baştımar değil, Sevim Tarı (Belli) olduğunu söylüyor ve şöyle devam ediyor: "Zeki Baştımar'a karşı yapılan ithamların çoğunun KGB casusu olmaktan başka hiçbir özelliği olmayan İsmail Bilen tarafından yapıldığını düşünüyorum, -ki Zeki Baştımar, şüpheli bir şekilde hastalanıp ölüren, daha o anda İsmail Bilen ve Aram Pehlivan (A. Saydam) alelacele parti kasasına el koymuşlardır-. Buna rağmen Laz İsmail çok sonra genel sekreterliği ilân edebilmiştir. Bende Zeki Baştımar'a karşı daima derin bir saygı vardır. Onun zamanında TKP'nin az çok bir milli onuru olmuştur. İsmail Bilen'le birlikte bu onur kaybolmuştur."

Gerçekten de Sayılğan'da Baştımar'a karşı bir saygı gözlüyorum. Bunun nede-nini soruyorum ona. O da bir anısıyla cevaplıyor bunu: "Bir gün bir tanıdığa gittik. Zeki Baştımar da oradaydı. Tanımadığım bir kişiyle tartışıyordu. Odada Macar asıllı Madam Sabo da vardı. Zeki'nin tartıştığı da onun kocasıymış. Ben gelince bay Sabo sustu. Zeki, merak etme, yabancı değil, gibi bir şeyler söyledi. Tartışmaya devam ettiler, bay Sabo, "söylediklerini kâğıda yazar mısın" dedi Zeki'ye. Zeki de, tabii, dedi gülerek. Hatırladığıma göre, "Biz sosyalizmi Türk bayrağına göre kuracağız" gibi bir şey yazdı, verdi. Madam Sabo, müdahale etti ve kocasına "Utan bel!" diye çıkıştı, kâğıdı kapıp yırttı. Meğer bay Sabo, komintern temsilcisi imiş. Bence kâğıdı oraya iletecek ve Zeki'nin durumunu sarsacaktı. Bay Sabo, Stalin ajanıydı. İşte Zeki'nin burada kendi durumunu tehlikeye atacak kadar ulusal onurunu düşünmesi beni çok etkiledi ve o günden beri bir sempati duyarım."

BEHİCE BORAN'I ELE VERMEDİM

Tevkifatta hemen herkes Behice Boran'ın "partili" olduğunu saklıyor. Bunu Sayılğan'a da soruyorum, o da onaylıyor, fakat ayrıntıya girmiyor. Yazı dizisinde en çok ilgi çeken bir konu da Behice Boran'ın "Eski TKP'liliği"nin ilk defa açıkça yazılması oldu. Bu nedenle tartışmaya veri olabilecek şeyleri arıyorum özellikle. Nitekim çok sonra Sayılğan'ın "BEN" başlıklı bir yazısına rastlıyorum. Orada aynen şöyle diyordu ve ben buraya almakta yarar görüyorum: "Mahkemede, F.H.G. nereden duymuşsa duymuş, Behice Boran'ın TKP üyesi olduğunu biliyordu. Parti sekreteri ise adını açıklamamıştı. Bu arkadaşın başka dayanağı da yoktu. İlk hücre arkadaşımdı. 'Bunu Aclan bilir, Behice Boran TKP üyesidir' dedi. Üzerimden soğuk sular döküldü. Hakim İzzettin Cebe, bana sordu. Behice Boran arka sıramdaydı, bir an gözgöze geldik. O bir an yıl gibi uzun sürdü. Karılarını, kız arkadaşlarını ele verenler, çocuklarını ihbar edenler bir sefiller kümesi teşkil ediyordu salonda. Ben bir kadını ele vereceğim

ha, bu canı, kadınları, çocukları ele vermek için tanrı bağışlamadı. Behice Boran Partili değildir, dedim hakime. F.H.G. tek başına kaldı, hakkında tek isnat olduğu için de Behice Boran beraat etti." Bu yazıyı okuduktan sonra, hemen 1951 tevkifatının Esbab-ı Mücibeli Hüküm'üne bakıyorum ve F.H.G.'nin Fuat Hikmet Güner olduğunu saptıyorum.

Sonlara doğru Nazım Hikmet'in yansıtıldığının tersine "öldürülme korkusuyla kaçmadığını, yurt dışında adama ihtiyaç olduğu için oradaki kadro ile buluşmaya gittiğini" ve gene zannedildiğinin aksine Şevket Süreyya Aydemir'in TKP ve Komünizm'den kopmadığını, sadece "taktik nedenlerle" ayrılığa düştüğünü, bunu hapisanede kendine Merkez Komite Üyesi Celal Zühtü Benneci'den dinlediğini söyledi. (Celal Zühtü Benneci, "Tayyareci Celal" olarak da bilinir, 6-7 Eylül olayları esnasında Nişantaşı'ndaki dükkânı yağma edilirken kalp sektesinden ölmüştür. A.A.) Görebildiğim kadarıyla Sayılğan, sadece kendi dönemini değil, TKP'nin ondan önceki dönemlerine dair de çok şeyler biliyordu.

Peki, acaba bugün ne düşünüyordu Sayılğan? Şu an neye inanıyor ve neyi savunuyordu? Sosyalizme "düşman" mıydı? "Hayır" diyor, "ben kimseye düşman olamam ancak karşı olurum". Ve devam ediyordu: "Ben bugün soyut olarak Türk Devleti imajını savunuyorum. Hayalimdeki affeden ve veren devlete tutkunum. Ve benim anladığım bu devlet demokrasiye engel değildir. Ben sosyalist partilere de oy verebilirim, yeter ki milli vasıflarını yitirmesinler. Avrupa Komünizmi bunu çoktan anladı."

Evet, "affeden devleti" savunan affedilmiş bir eski komünistti Sayılğan...⁸

ÖMER LÜTFÜ TUNCAY

Ömer Lütfü de en tanınmış 141/7'liklerden. Üstelik o dönem Ankara İl Sekreteri. Yani Merkez Komite'ye çok yakın bir insan. Çok zor bulabildim onu, tarif üzerine ve adeta el yordamıyla. Ben herhalde konuşmak istemez, filan diye düşünürken, aksine çok sıcak karşıladı beni. "Yıllardır bazı şeyleri açıklama ihtiyacı duyduğunu, fakat buna fırsat bulamadığını, eğer söylediklerini tarafsız ve çarpıtmadan yazarsam, konuşabileceğini" söyledi. Hiç düşünmeden verdim bu sözü ve uzun uzun sohbet ettik.⁹

Kendisi 1918 Çorum doğumlu. Haydarpaşa Lisesi mezunu. Daha ilk gençliğinde Nazım'ın şiirlerini, Kıvılcımlı ve Kerim Sadi kütüphanesi yayınlarını okuyarak sempati duymaya başlamış sosyalizme. Sonra Ankara'da sol çevrelerle tanışmış. Tutuklandığı esnada TBMM'de memur. 2 sene 6 ay ceza alıyor ve 10 ay da Balıkesir'de sürünlük...

BENİ BAŞTIMAR PARTİLEDİ

"Partiledi", eski TKP'liler arasında sık sık kullanılan bir sözcük. Yani daha önce "partisiz" olan bir sol sempatzanı, bir parti üyesinin partiye çağırması anlamına geliyor bu söz. Bu yüzden "beni şu, filanı bu partiledi" gibi tabirler sık sık geçiyor tüm konuşmalarda. Ömür Lütfü'yü ise partileyen bizzat Genel Sekreter Zeki Baştımara. Üstelik Ömer Lütfü'nün uzun bir parti geçmişi de yok. Ve en ilginç, partilenir partilenmez Ankara İl Sekreterliği görevi veriliyor kendisine. Bunun "parti prosedürüne" uygun olup olmadığını soruyorum. Cevabı şu: "Efendim, bu enteresan bir soru tabii. Evveliyatında bunu bana sordular. Nasıl hemen görev aldın diye. Bu iş deney ve güven isteyen bir iştir, öyle hemen olmaz diye şaşırırlar oldu. Şimdi evveliyatı var tabii. Bir kere ben 18 yaşımdan beri kendimi sosyalist sempatzanı görürdüm. Ankara'ya geldiğimde, kendi muhitimde bu meselelerde söz sahibi insanlar arasında arkadaşlık kurdum. Bu yüzden sol muhit beni tanırdı. Hatta daha evvel partili olabilirdim ama araya askerliğim girdi. Döndükten sonra Zeki Baştımara tarafından partiye alındım ve 1949 senesinde TKP Ankara Vilayet Komitesi Sekreterliği'ne getirildim."

NEDEN FATURA BANA ÇIKIYOR?

Konuşma esnasında Ömer Lütfü'nün psikolojisinde dikkati çeken bir şey var. Kendini itina ile diğer "itirafçı" sanıklardan özenle ayırıyor. Ve belki yaşadıklarının etkisi ile belki de gerçekten "bir komploya kurban gittiğini" düşünüyor. Kendisinin ve tevkifatın trajedisinin "o günkü partileşmemiş parti teşkilatının ve sorumlularının üzerinde aranması gerektiğini, aksi halde davranışının anlaşılamayacağını" önemle vurguluyor. Neyi anlatmak istiyordu acaba? Biraz daha açmasını istiyorum, o da devam ediyor: "Bakın, parti parti değildi diyorum. Bütün hadiselerden sonra, parti olarak kabul edemiyorum onu. Kadrolaşması doğru düzgün yoktu ve insanların belli aciz kimselerin elinde, poliste harcanmalarına hizmet etmekten öteye gitmeyen bir çabaydı."

Komiteye girdikten sonra Zeki Baştımara'la aralarında tartışma çıktığını, hatta beraberinde bir süre kopma noktasına varan bir çelişki başladığını, "partinin bozuk yapısını ona bir türlü kabul ettiremediğinden" söz açıyordu. "Aslında tafsilatıyla anlatılması gereken şeyler var. Size komplo içinde idim diyorum. Şöyle ki, gerek Zeki Baştımara, gerek Kemal Ergin ve gerekse de Tevfik Dilmene tarafından polisle anlaşmalar yapılmıştı. Biz ifade verelim ama siz zapta geçmeyin, o iz üzerinden yürüyün diye." Bu yüzden tevkifatın olacağını ve hatta bir gazeteci dostu tarafından günü gününe öğrendiğini (ismi saklı) söylüyordu.

Şöyle özetledi meseleyi: "Tabii ben tevkifattan çok evvel, İstanbul ve İzmir tevkifatına ait olan malumatın Ankara polisine nasıl aksettiğini farkettim. İşin ne safhada olduğunu bazı gazeteci dostlar vasıtasıyla takip ettim. Hatta bir, iki gün farkla tevkifatın ne günü olabileceğini bile saptadım. Bu arada kapı kapı dolaşıp arkadaşları uyardım ve bazı belgeleri kendi elimle yaktım. Daha evvelden bu tuzakların hazırlandığını ve kendi ismimin de verileceğini bir sene evvelden biliyordum."

Araya girip, "nasıl biliyordunuz" diyecek oluyorum, o zaten anlatmaya hazır, "Meclisteki işimden çıkarıldıktan sonra karayollarında ufak bir vazife aldım. O sırada beni işten çıkardılar ve bir yazıyla bildirdiler. Mesul müdüre gittim. O da, öyle yazmışlar ama mesele başka, genel müdüre gidin, dedi. Gittim, beni tanıyan biriydi. Bana, maalesef böyle değil ama senin hakkında yazı geliyor, dedi. O zaman anladım ki, MİT'ten geliyor bu emir. Bu da aşikâr olarak İstanbul'daki tevkifatta benim ismimin verildiğini gösteriyordu. Ondan sonra adım adım durumu yönetmeye çalıştım."

Burada iki soru geliyor insanın aklına: "Peki siz madem parti, parti değildi diyorsunuz, ayrılmayı hiç düşünmediniz mi, ya da madem tevkifatı sezdiniz hiç başka önlem almadınız mı?" diyorum. Önce bir dalıyor ve sonra toparlayarak şunları söylüyor: "Evet, bir ara düşündüm, hatta fiilen ilişkimi de kestim bir süre. Ama benim mesuliyetim altındaki insanları o durumda bırakamazdım. Elimden geldiğince durumu kurtarmaya, onlara yardımcı olmaya çalıştım. Hem bir kere girmiştik bu işin içine zaten. Olaylar sizi alıp götürüyor. Diğer taraftan şunu da not edeyim ki, ben durumu önceden farkedenden bi-

ri olarak, sıyrılabilir, kendimi kurtarabilir ve yurtdışına çıkabilirim. Buna imkânım vardı. Ama dediğim gibi, mesuliyet duygusu beni sonuna kadar bu işin içinden ayrılmamaya sevk etti.”

ÇOK KİŞİYİ DE KORUDUM ASLINDA

Ömer Lütfü, “Başka çare göremediğini ve direnmenin anlamsız olduğunu düşünerek” ifade verdiğini, işkence görmediğini de ekleyerek söylüyor. Ama ona göre, “kurtarabileceği kadar insan kurtarmıştı” ve eğer öyle davransaydı, “çok daha fazla insanın sorumluluk ve zan altına gireceğini” söylüyor ve örnekliyor. “Kemal Ergin, kendi oğlunun bile partili olduğunu söyledi, bana sordular: “Babası partilidir ama çocuk değil” dedim. Çıldırınlar, intihara kalkışanlar oluyordu, bunları göre göre nasıl davranmam gerekiyorsa ona göre davrandım. Aslında herkes benim mümkün olduğunca koruyucu davrandığımı bilir, ama söylemez. Eğer ben öyle davranmasaydım, çok kişi yarıydı, örneğin Behice Boran, çünkü aslında partiliydi.” Ve devam ediyordu;

“Ben kadromun tek tek hususiyetlerini biliyordum. Çok daha zor duruma düşebilirlerdi, bu yüzden ben kendimi feda ettim. Ve dediğim gibi, her şeyden evvel mantığıma ve vicdanıma dayanarak kararımı verdim. Ortada parti değil, adeta bana düşman bir teşkilat vardı. Herkes benim ve birbirinin kuyusunu kazıyordu.”

DAVRANIŞIMDAN PIŞMAN DEĞİLİM

Tam da bu noktada şunu merak ediyorum: Belli ki Ömer Lütfü itiraflarını bile adeta “vazife aşkı” ve “başkalannı koruma” adına gibi bir mantıkla izah ediyordu. Peki, acaba hiç daha sonra oturup düşündüğünde, “başka türlü davranabilir miydim?” dememiş miydi kendi kendine. Ve hele hele bunca yıl sonra acaba arkasına şöyle bir dönüp baktığında hiç pişmanlığından “pişman” olmuş muydu? Bir suçluluk duygusu hissetmiş miydi?

Kararlı bir görünümle yanıtladı: “Hayır, suçluluk duygusu değil bu, nahoş bir şey sadece. Bu duruma gelmeyi kimse istemez. Sevinilecek bir şey değil tabii ki. Bu soruyu ben de kendi kendime sordum. Acaba başka türlü davranabilir miydim? Sonunda verdiğim cevap şu oldu: Hayır, o koşullarda başka türlü davranamazdım. Ve ben bütün sonuçlarına razı olarak, kendi isteğiyle kabul ettim bu durumu.”

MİT'E BUYURMAZ MISINIZ?

Onun durumunda biri, yani işsiz ve parasız kalmış, çevresinden kopmuş biri

sonrasında ne yapardı? Belli ki onun bu durumunu birileri kullanmak istemişler. O olayı anlatıyor şimdi de: “Sürgün öncesi ve sonrası bana birer kez MİT’e girmem teklifi yapıldı. Şüphesiz bu durumdaki herkese yapılan bir tekliftir bu. Benimle de gelip görüştüler. Biz sana yardım ederiz, her türlü kolaylığı sağlarız, diye vaatle bulundular. Gelen asker kökenli biri idi. Benimle tam 3,5 saat konuştu ve ben bir türlü olur, demedim. Bu yüzden kızdı, bağırды, çağırды. Ben de, paşam sadece konuştuk, başka bir şey söz konusu olamaz, dedim. Nitekim bunun acısını sürgünümde çıkarttılar. Sürgün dönüşü aynı kişi bir kez daha geldi ve gene aynı cevabı aldı. Ondan sonra da bir daha aramadılar.”

Bu yüzden kendisine, “polis”, “ajan” diyenlere çok kızıyor Ömer Lütfü. Anlatırken sesinin tonundan, yüz ifadelerinden anlıyorsunuz bunu. “Eğer ben ajanmışsam bana nasıl parti görev vermiş, demek ben vaktiyle güvenilir bir insanmışım ki, bir yere kadar gelmişim. Bunlar ne dediğini bilmeyen kimseler” diye de hışımla suçluyor böyle düşünenleri. Daha da ilginç, herkesi şaşırtan bir şey söylüyordu: Halen sosyalizme inanıyorum!

Ömer Lütfü, bir “itirafçı” olsa da, belli ki eski sol kültüründen içinde bir şeyler taşıyordu. Tabii bu çelişkiyi içinde nasıl çözümlediğini bilemeyiz. Evinden ayrılırken bu durumdaki bir insanın ruh halini düşündüm. Onun yerinde olmak istemezdim doğrusu...

MEHMET ALİ AYBAR “AYKIRI BİR SES”

Aybar, Türkiye sol hareketinin en tanınmış simalarından. Kendisiyle Bebek'teki o nefis manzaralı evinde yağmurlu bir günde görüşüyoruz. TİP ve SDP Genel Başkanlığı'nın yanısıra teorik görüşleri ile de ayrı bir öneme sahip. Sosyalizmin klasik-Leninist yorumundan kopmasıyla birlikte solun birçok fraksiyonunun hedefi olmuş bir insan. O bugüne kadar hiçbir TKP tevkifatında yer almıyorsa da, aktif politikaya '60 sonrası TİP'de başlamış olsa da kendisi de “eski tüfekler kuşağı”ndan ve çoğu eski kuşak sosyalisti yakından tanıyor. Üstelik üç cildini yazdığı ve beş ciltte tamamlayacağı “TİP TARİHİ” isimli çalışmasıyla da, Türk sosyalizmi tarihine ilişkin ender ürün bırakabilen insanlardan. Bu bakımdan kendisiyle geçmiş sol hareket üzerine yaptığımız söyleşiyi buraya almaya uygun gördük.

Mehmet Ali Aybar, 1908 İstanbul doğumlu. Galatasaray Lisesi ve İstanbul Hukuk Fakültesi mezunu. Bu fakültede bir süre anayasa hukuku asistanlığı da yaptı. 1945'te ilk olarak Vatan gazetesinde fikirlerini neşreden Aybar'ı 1947'de HÜR gazetesini yayınlarken görüyoruz. Bu gazete sıkıyönetim tarafından yasaklanınca bu sefer İzmir'de ZİNCİRLİ HÜRRİYET'i çıkardı. 1949'da Cumhurbaşkanı'na yazı yolu ile hakareten dolayı 1 yıl 3 ay hapis cezasına çarptırıldı. 1950'de afia çıktıktan sonra avukatlık yapan Aybar, 1962'de 1. Türkiye İşçi Partisi'ne Genel Başkan oldu. Parti onun yönetimi altında Türkiye'de ilk defa bir sol partinin başarısını tat-tı. 1965-1969 yılları arasında İstanbul Milletvekili oldu. Bu arada Uluslararası RUSSEL MAHKEMESİ'nde Vietnam'da Amerika'nın suçluluğuna dair karara imza koydu. 1970'de Merkez Yürütme Kurulu ile arasında çıkan bir anlaşmazlık sonucu önce genel başkanlıktan sonra da TİP'den ayrıldı. 1975'de Sosyalist Devrim Partisi (SDP) kurucusu ve ilk Genel Başkanı oldu. 12 Eylül sonrası kapatılan DİSK'in avukatları arasında da yer aldı. Aybar'ın belirtmeden geçemeyeceğimiz bir özelliği de Nazım Hikmet'in akrabası olmasıdır. Her ikisi de, birbirlerinin kardeş torunlarıdır. Aybar'ın aynı zamanda Kurtuluş Savaşı'nın ünlü generali Ali Fuat Cebesoy ile de akrabalığı vardır.

İLK DÜŞÜNCELER

Aybar'la röportaja başlamadan önce, uzun bir süre bu kuşak üzerine sohbet

ediyoruz. ilk göze çarpan Aybar'ın bu kuşak üzerine derin gözlemleri olduğu, ancak bunu bugüne kadar bu kadar net ortaya koymadığıdır. Bu anlamda böylesi bir görüşmeyi ilk defa kendisiyle benim yapıyor olmam ayrıca sevindirici.

“Benim kendimi sosyalist saymam '45'li yıllardan çok daha öncesine gider aslında” diye başlıyor söze Aybar ve devam ediyor; “Ama ilk defa sosyalist fikirlerimi Vatan gazetesinde neşretmeye başladım. ‘Gerçek Hürriyet Rejimi Yolunda’ diye bir yazı dizisi idi bu. Savaşın hemen bitim yıllarıydı. Türkiye’de ve dünyada çok partili rejim rüzgârları esiyordu. San Fransisko Konferansı düzenleniyordu. İşte ben o yıllarda, bu yazıları yazmaya başladım. ‘Kağıt Üzerinde Demokrasi’, ‘Monolitik Demokrasi’ diye. Ayrıca dedim ki, bir memlekette eğer demokrasi isteniyorsa evvela ekonomik yaşam koşullarının düzeltilmesi lâzım. Bir memlekette bir grup insan bir eli yağda, bir eli balda yaşıyor ve milyonlarca insan ise işsiz veya zor yaşam koşulları altında yaşıyorsa, bu durumda milli serveti eşit ve adil olarak geniş yığınlar lehine dağıtmak lâzımdır. Ve benim için gerçekten sosyalizm, korkmadan iki bağdaşmaz gibi görünen terimi birleştirip, fertçi bir sosyalizm kurmaktır. Bu nedenle o ilk yazılarımda ferdi amaç alan bir sosyalizm uygulamak mümkün dedim. İşte daha ilk o zaman sosyalist olduğumu ama ne tür bir sosyalist olduğumu da açıkça ilân ettim.”

Söz hazır '45'lerden açılmışken hemen herkese sorduğum bir soruyu bu kez farklı bir şekilde Aybar'a soruyorum. 1946'ya kadar Türkiye Sosyalist Hareketi tek bir örgütle (TKP ile) temsil ediliyordu. TKP içinde çeşitli kanatlar ve sürtüşmeler olsa da bu henüz bir örgütsel bölünme şeklinde tezahür etmemişti. Bu farklı uç ve eğilimler aynı çatı altında, birlikte hareket edebilmişlerdi uzun süre. Fakat ilk olarak 1946'da önce Esat Adil Müstecaplı'nın Türkiye Sosyalist Partisi (TSP) kuruluyor ve hemen ardından Dr. Şefik Hüsnü Deymer'in Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi gündeme geliyordu. Esat Adil, Şefik Hüsnü'ye oranla daha legalist, daha İskandinav usulü bir sosyalizme yandaş görünüyordu. Yanısıra daha millici ve daha anti-leninist görüşlerde geliştirmişti. İşte bu bakımdan Aybar'ın çok daha sonra ortaya atacağı görüşlerin sanki ilk nüveleri Esat Adil'de var gibi geliyordu bana. Gerçekten de 1975'lerde SDP'de formülasyonunu bulacak bazı görüşlerin ilk fikir babası Esat Adil'miş gibi gelmekteydi. Acaba yanılıyor muydum? Dahası Mehmet Ali Aybar, bu yorumuma ne diyecekti. Kendisi acaba yıllar öncesine ait bu oluşumu hiç bu açıdan düşünmüş müydü?

“Böyle bir paralellik kurulabileceğini zannetmiyorum” diye başladı söze ve “Esat Adil uzun yıllar Belçika'da kaldı. Belçika ve Fransız Sosyalist hareketlerinden etkilendi. Gene aynı zamanda Komünist Parti'ye herhalde yakınlık duymadı. Çünkü o tarihlerde Komünist Partiler, Sovyetler'in tüm önerilerini harfiyen uygulamaya hazır teşekküller halindeydi. Önce Komintern'in daha sonra da kominform'un bu yaklaşımları Esat Adil'e pek yakın gelmedi herhalde o zamanlar. Bunu bir zaruret olarak görmedi ve Sovyetler'e bağlı olmayan bağımsız bir sol parti kurdu. Esat Adil'i tanırdım, ahbabımdı. Ama doğrusu bu görüşleri etraflıca tartışmadım. SDP'ye gelince, bizim başka bir

geleneğimiz var. Biz Kurtuluş Savaşı Türkiye'sinin mirasçısıyız. Hep tekrar ettik, gene edeceğiz, biz de, SDP de onun mirasçısıyız. İnancım odur ki, Türkiye'de sol böyle gelişecektir. Dünya emperyalizmine ilk defa ayaklanmış bir halk, 'Kapitalizm ve emperyalizm bizim başlıca düşmanlarımızdır' diyen bir lider. İşte bütün bunlara sosyalist hareket bence sahip çıkmak zorundadır. Bu geleneğin en önemli yanı ise bağımsızlık fikridir. Efendim, sosyalist hareket enternasyonalist bir harekettir, dolayısıyla bağımsızlığın üzerinde bu kadar durmak yersizdir diyenler çıkabilir. Ben buna katılmıyorum, gerçekçi olarak bakarsak, pratikte enternasyonalizm Sovyet çizgisine körü körüne bir bağlılığa dönüşmüştür. Biz buna kesin karşıyız ve bu bizim en temel ayırıcı özelliğimizdir."

Aybar, o kuşaktandı, bu kesin. Ama acaba hiç TKP'ye katılmayı düşünmüş müydü? Bu soruyu şöyle sormayı tercih ettim. "O dönemde sosyalist olduğunuz ve bu çevrelere yakınlığınız biliniyordu. Acaba legal-illegal bir oluşumdan hiç bu yönde bir teklif aldınız mı?" Aybar'ın bu soruya cevabı açık ve net oldu: "Hayır, düşünmedim. Daha doğrusu tereddütlerim vardı, onun için düşünmedim. Her iki partiden de tanıdıklarım, dostlarım vardı. Ama ben sosyalizmi hep başka türlü, leninist modelden farklı olarak düşündüm. Bence Esat Adil'in partisi de leninistti. Lenin'e tavır almış bir parti değildi."

Yani, " '70'li yıllarda geliştirdiğiniz görüşler, aslında daha o yıllarda sizde vardı diyebilir miyiz?" diye soracak oldum. O da, "Tam öyle diyemem. Bu görüşler bende süreç içinde, bir birikim neticesi oluştu. Ama demek bazı şeyler sezisel olarak o zamandan varmış. Fakat örgüt konusunu o tarihlerde düşünmemiştim. Daha ziyade bağımsızlık konusuna duyarlıydım. Tabii ki, Sovyetler'in savaşı kazanmasını canı gönülden istedim. Bununla birlikte sosyalizmi her ülkenin kendi işçi sınıfının kuracağına da, Marx'ın daha Manifesto'da belirttiği ilkeler çerçevesinde inandım. Söylediğim gibi, Türkiye'nin sosyalizmi kendi sınırları içinde ve kendi gücüyle, kendi işçi sınıfı partisiyle ve o partide işçi sınıfının çoğunluk olarak temsilini arzuladım."

ESKİ SOL KUŞAK ÜZERİNE

Aybar, eski kuşak sol hareketin "illegal bir hareketten bekleneni veremediği" kanaatindeydi. Bu konudaki görüşlerini şöyle dile getirdi: "Unutmamak lâzım ki, Cumhuriyet döneminde sol, 1925'te kabul edilen Tahrir-i Sükun Kanunu ile birlikte yeraldına itilmiştir. Binaenaleyh bu yeralı çalışması, o çalışmaya katılan insanlar arasında bir nevi ikinci tabiat yaratmıştır. O kuşağa mensup olanlar, başkalarıyla yaptıkları temaslarda, ister istemez kendi yaşamları ve içinde bulundukları hareket hakkında çok sınırlı, bazen de hiç konuşmamışlardır. Bunu gizli bir çalışmanın gereği olarak kabul etmek lâzımdır. Ama asıl bir sosyalist hareketten beklenen şey, işçi sınıfını hareketlendirmektir. Ama bizim eski kuşak sol hareketteki arkadaşlarımızın bu yönü

çok sınırlı kalmıştır. İlk göze çarpan husus budur. İşçi sınıfı ile ilişki çoğu kez bildiriler hazırlayıp, bunları fabrika kapılarına gizlice yapıştırmaktan ibaret kalmıştır genellikle. Oysa bir gizli çalışmanın amacı, işçi sınıfını uyandırmak ve hareketlendirmektir. Yoksa bakın işte bizde de bir gizli çalışma var demek için gizli çalışma olmaz. Ama bu saptamam sakın Türkiye’de gizli sol hareket hiçbir şey yapmamıştır şeklinde anlaşılmamalı. Herhalde bir gizli teşkilatın hiçbir şey yapmamış olması düşünülemez. Öyle olsa bir gizli teşkilât kurmaya gerek olmaz. Sırf tevkifattan tevkifata adını duyurmuş bile olsa, bu gene de bir varlık göstergesidir” diyor ve Türkiye’de Komünist çalışmanın en büyük dezavantajının tarihi Rus düşmanlığıyla özdeşleşen sosyalizmin ilk defa Sovyet Rusya’da kurulmuş olması ve halkın daha birçok önyargısının (Kadınları ortak kullanacaklar gibi) kırılmamış olmasına bağlıyordu. Ve şunları ekliyordu: “O dönem sola hiç hoşgörü ile bakmayan bir halk vardı. Ağır baskılar vardı. Onun için, yapılan işlerin kıfayetsiz görünmesi, o tarihlerde bu çalışma içinde olan arkadaşlarımızın gerçekten çok zor şartlar altında çalışan kimseler olmasıyla beraber mütalaa edilmeli, yoksa bir şey yapmadılar şeklinde değil.”

PARTİ TARİHİ YAZILAMAZ

Sol hareketin tarihinin, özellikle illegal boyutunun tarihinin yeterince yazılamamış olması bir gerçektir. Genç kuşak sosyalistlerle eski kuşak arasında bir bilgi kopukluğu olduğu açıkça gözleniyordu. Özellikle yeni yetişen bir kısım sol-radikal gençler bu dönemi hemen hiç bilmemekle birlikte, kolayca reddediyorlardı. Adını bile duymadıkları birçok önder, olay ve kişi vardı. Oysa bırakın bir sosyalist hareketi, herhangi bir hareket bile kendi tarihini bilmeden, oluşturmada, bunu gelecek kuşaklara bir “miras” olarak bırakmadan bir yere varamazdı. Oysa yaşanan süreç bunun tam tersi şekilde cereyan etmiş benzemekteydi. Ortada önemli de olsa, sınırlı birkaç kaynak dışında pek bir şey görünmüyordu. Bu konuda araştırma yapmak isteyenlere ise referans olabilecek kaynak kitap sayısı bir elin parmakları kadardı neredeyse. Hareket kendi tarihi konusunda çeşitli nedenlerle böyle bir geleneğin aktarımını son derece sınırlamış ve dolayısıyla spekülasyona oldukça açık bir hale getirmişti. Peki bundan sonra ne olacaktı? Kendi üzerine düşeni, legal bir hareket olan TİP’in tarihini yazarak bir anlamda yerine getiren Aybar, acaba daha eski solun tarihinin yazım olanakları hakkında ne düşünüyor-du?

“Gizli bir hareketin tarihini yazmak hemen hemen olanaksız” diye başlıyordu söze Aybar. Hemen ardından ise şunları belirtiyordu: “Bunun için birtakım dökümanlar olacak elimizde, bunları muhafaza edip sistemli bir şekilde tasnif edeceksiniz. Gizli bir çalışmada oldukça zor şeyler bunlar. Belki bir yerlerde, örneğin SSCB’de belki bu tip belgeler ve arşivler olabilir. TKP’nin kendisi de bu tip bir arşiv çalışmasına gitmiş olabilir, bilemiyorum. Ama bu-

liğinin bu yönden kavranması gerektiğini söylüyor. Ona göre bu kuşakta çatışkılar olmakla birlikte, daha ziyade "kişisel ve kısır" sürtüşmeler şeklinde cereyan etmişti. Şöyle diyordu Aybar: "Bu kuşakta, maalesef teorik tartışmalardan çok, suçlamalar şeklinde olmuştur. Meselâ Nazım'a yapılan Troçkistlik suçlaması gibi, Troçkizmi bile bildiklerinden şüphedeyim. Ayrıca teorilerinin yetmediği yerde bolca "hainlik" suçlaması yapılmıştır. Bence bu aslında sağlıklı bir durum. Bir kere marksizm bilimsel bir yaklaşım. Bilim demek eleştiriye açık olmak demek. Bir eleştiri benim teorine uymuyor diye onu hainlikle suçlayamam. Teori eleştiri ile ilerler. Bir teori gerçeğin kavranışına yetmiyorsa, ben filânca noktalara itiraz ederim. Kimyada, fizikte böyle yürüyor işler. Kimse çıkıp da, aksi bir şey söyleyeni hainlikle itham etmiyor. Maalesef Marksizm-Leninizm olarak, aslında Leninizm olan teoride hernekadar nazari olarak eleştiriye açığz denilmiş olsa da, tatbikatta eleştiriye tahammülü yoktur. Bu teoride, eleştiride bulunan kişi hemen sapmakla, ihanetle suçlanır. Hatta trajik sonuçlar doğar" diyerek genel bir çerçeve çiziyor ve bunu Türkiye Sol Hareketi'nin o dönemine indirgiyordu: "Bu dönemde de aynı nitelikte suçlamalar yapılıyordu. Tabii içinde bulunmadığım için tam bilemem. Ama çıkardığım bu, Türkiye'de de bu tip suçlamalar yapılmıştır. Bu Türkiye dahil, aslında Leninizmin, Marksizmi dondurmasından ileri geliyordu. Çünkü bir çizgi vardır ve o çizgi sözümona kutsaldır. Bütün Komünist Partiler bu çizgiye uymuştur, dolayısıyla TKP de. Bu çizgide hiç restorasyon yapılmamış mıdır? Elbette yapılmıştır. Ama dikkat edilirse mutlaka o yeniliği de Moskova önermiştir, yerli Komünist Partiler de onu takip etmişlerdir."

POLİSLİK İDDİALARI

Aybar, gene bu zihniyetin bir sonucu olarak herkesin birbirini polislikle suçladığını düşünüyor. Ona göre farklı düşünen ya da davranan herkes, ancak "karşı-tarafın bir ajanı" olabilirdi bu bakışa göre. Bu Leninizmin sol saflara taşıdığı bir hastalıktı. Şöyle devam etti: "Neden bu suçlamalar yaygındı? Efendim, filân, bırakın o polisin teki, falan ajan. Şimdi burada bir başka boyut da var. Bu partinin küçük bir çekirdek halinde kalıp, büyüyememesinin doğurduğu bir hastalıktır. Buna teorik seviye düşüklüğü de eklenebilir. Ama faal olamamanın bir sonucu sanırım. TKP bir komünist partiden beklenen faaliyeti göstermiştir diyemem. Görüldüğü kadarıyla bu böyle" diyor ve bir sıçrama yaparak "TKP'nin Gelişememesi"-nin nedenlerine geçiyordu:

"Bir de şu var, dikkat edilirse her tevkifatla yakalanan insanlar üç aşağı beş yukarı aynı insanlar. Arada çok az yeni kadro sağlanabilmiş. Özellikle '46'dan önce parti içine kapanık, kâğıt üzerinde adeta. TKP Türkiye'de var. Var ama, işte biz de bir komite oluşturmuşuz, şu kadar kişiyiz demek gibi sanki. Dışardan bakan bir kişi olarak kanaatim bu. Bu nedenle parti, gerçek anlamda bir gizli komünist partisinin izlediği yolu, izlemiştir diyemiyorum.

Çünkü bir yol izlenilse, iz bırakacak. Nedir bu iz? Yeni yeni elemanlar kazanacaksınız. Sen gel, burada otur, üç beş kişi, kararlar al, gizli teşkilât da sonra adına. Ne olacak? Filan yerde buluşup, gizli gizli konuşmayla gizli teşkilât olmaz. Bu yüzden Türkiye koşullarında TKP uzun bir süre zayıf bir parti olarak yaşamını sürdürmüştür."

Fakat buna rağmen, gene de bir TKP imajı olagelmisti. "Adı var, sanı yoksa da" TKP'nin varlığından söz edilmisti. Aybar'a göre bu önemli ölçüde "gizli olmanın çekiciliği"nden ileri gelmişti. "Mitosumsu bir yan vardı". Nitekim bu şöhretinin semeresini 51 tevkifatında görmüştü TKP. İlk defa gençler katılmışlar, yeni isimler ortaya çıkmıştı. "O tevkifatta 300 kadar kişi gözaltına alındı ve bunların 160 kadarı tutuklandı galiba. Bu da Zeki Baştımar'ın zamanında olmuştur. Binaenaleyh bu açıdan bakıldığında o güne kadar TKP'nin en başanlı Genel Sekreteri Zeki Baştımar olmuştur diyebilirim. Rakamlar onu gösteriyor. Demek ki bu, söylenenin aksine kendi açısından Zeki Baştımar'ın başarısıdır. Çünkü o güne kadar TKP, içine kapanık kalmış, sönük bir örgüt olmuştur. Arada çok tevkifat geçirmiştir ama hep aynı kişiler yakalanmıştır. İlk defa 51 tevkifatında bu kadar çok üyeye kavuşmuştur" diyordu.

ZEKİ BAŞTIMAR İNANÇLARINA BAĞLIYDI

Buradan önemli bir tartışma konusuna gelmiştik. Hemen herkes bu tevkifattan dolayı Zeki Baştımar'ı suçlarken, Aybar tam aksini iddia ediyordu. Bu arada Zeki Baştımar'a yönelik iddialara da değindi Aybar. "Zeki Baştımar'a yönelik bu suçlama kesinlikle doğru değildir. Onun ahlâkını, mizacını ve inanç sistemini gözönüne alınca katiben bağdaştıramam. Zeki Baştımar'ı yakından tanıyım ve bende inançlarına bağlı bir insan kanaati doğurmuştur. Bu suçlamayı ben Zeki Baştımar'a yakıştıramam. Bu küfürdür. Solda olan insanlar bir insanın haysiyetiyle, namusuyla böyle oynamamalıdır. Ha elinde, müspet belge ve deliller varsa o başka. O zaman ortaya koyarsın, çünkü dava hepimizin üstünde bir davadır ve onun selâmeti açısından koyarsın. Ama şu meselede ihtilafa düşmüşsün, bir tevkifattan dolayı suçlandırmışsındır ve o "zaten şöyle bir adamdı" demek, bana sosyalist ahlâkla ve bir dava adamı ahlâkıyla bağdaşır bir şey gibi görünmüyor."

DİNİBÜTÜN MÜSLÜMAN TAVRI

Bu kuşağa dair daha birçok şey konuşuyoruz Aybar'la. Özellikle yeni kuşakla benzerlik ve farkları gibi. Örneğin Aybar, ilk defa Manifesto'yu 18 yaşında iken okumuş. Galatasaray Lisesi'nde kendisi gibi düşünen başka kimse yokmuş o sıralar. Ama kimse tutup "Niye bunu okuyorsun?" da dememiş. Bugün ise solun, birçok dezavantajına rağmen, gene de kitleye daha fazla maloldüğünü söylüyor.

"Eskisi kadar yalnız bir kuşak değil bugünkü kuşak" diyor. Söz inanç olayından açılıyor. Ona yaptığım araştırmalar boyunca rasladığım bir olgudan söz ediyorum. Doğrusu bu kuşağın hemen hepsinde büyük bir coşku ve inanca şahit oldum onlarla konuşurken. Hepsinin de bu noktada maşallahları vardı. Yani genç bir militanda bile kolay kolay raslanamayacak sosyalizme bir bağlılık, ilerleyen onca yaşlarına rağmen geleceğe bir güven vardı. Özellikle '80 sonrası kuşakta yaygın şekilde raslanabilecek, davaya inançsızlık, karamsar ruh hali, inançları terketme, nihilizm, kendini boşlukta hissetme gibi ideolojik bakımdan bir kaos yaşanmamıştı. Moral değerlerini halen koruyorlardı. (Yalnız 51 tevkilatında bir kısım 141/7 maddesine giren "İtirafçı" da bu olguya raslıyoruz.) Belki onlar yeni kuşaklar gibi darbe üstüne darbe görmemişlerdi ondan mı? Ya da sosyalizmin prestijinin sarsıldığı, dünya çapında bir "gerilemenin" yaşandığı bir dönemde militanlık yapmamışlardı ondan mı? Bütün bunları tam bilemiyorum ama böyle bir olguya şahit olmuşum.

Aybar, bunlar gibi birçok nedeni olabileceğini belirttikten sonra şu saptamayı yaptı: **"Sosyalist teorinin bir inanç sistemine dönüştürüldüğü bir dönem yaşandı. Bilimsellik bir kenara itildi, eleştiri de öyle. Lenin ile birlikte böyle oldu. Şimdi bakıldığında bu kuşağın mensuplarının Lenin-Stalin döneminde yetişmiş olduğunu görürüz. Bunların sosyalizme yaklaşışı da bir inanç meselesi, bir dine bağlanış gibi oldu. Evet bu bir bilimdir, diyorlardı ama iman daima ön planda geldi. Ve gerçekten çok inanmış insanlardı bunlar. Türkiye'nin o günkü şartları içinde bir avuç insan, sosyalizm davasına hizmet ediyorum inancıyla, komünistim ben diye ortaya çıkacaksınız, bu işte tam da dinibütün bir Müslüman tavrıdır. Ben buna benzetiyorum, bir din gibi inanmış insanlar bunlar. Ve siz diyorsunuz ki, bunca yıl sonra bile, birçok genç insandan çok daha fazla coşkulu bir imana sahipler. İşte bu, tam da bir dini inanç meselesidir. Bu insanlar bir akideye ve onun getirdiği inanç sistemine bağlanmışlardır. Gençlik ideallerine sadık kalmışlardır. Ama o inanç da, bir iman meselesi olmuş, amentübillah der gibi, 'Elhamdülillah Leninistim' demiş. İçine kapanmış, çok şey yapamamış bir kuruluşun, o kuruluşu bağlı insanları olmaktan öteye bir özellikleri kalmaması, onu idealize etmesi tavrı doğurmuş. Yalnız ben bunları, o arkadaşları kınamak için söylemiyorum. Tersine onların bu bağlılıklarını takdirle karşılıyorum. Ama bunca eziyet çekmiş ve hâlâ o imanı tazeliğiyle muhafaza etmiş olmalarını da buna bağlıyorum."**

SEN DE Mİ BORAN?

Acaba TKP, TİP'i nasıl etkilemişti? Daha doğrusu, TKP "Dış Büro" ile (Yani Zeki Başımar, İsmail Bilen, Aram Fehlivanyan, "A.Saydam"ın başında bulunduğu Doğu Berlin - "Bizim Radyo" grubu) başında Mihri Belli'nin ve bir ölçüde Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın bulunduğu "iç grup"lar arasındaki çelişki TİP'e nasıl

aramızda bu arkadaşlarla hiçbir görüş ayrılığımız yoktu. Yalnız o son MK toplantısında birden değişiverdiler. Benim 'Türkiye'ye özgü sosyalizm' gibi kavramlarımın ters olduğunu söylediler. Ona bu davranışının nedenini sorduğumda, bana 'öyle işte, arkadaşlarla oturup aramızda karar aldık' dedi sadece. Ondan sonra birbirimizi hiç görmedik ve bu arkadaşlığımızın sonu oldu maalesef" diyordu.

Aybar'ın sözünü ettiği toplantı, 16.10.1968 tarihli "olağan" Merkez Yürütme Kurulu toplantısıydı. Toplantının gündemi parti içi çelişkiler olmadığı halde, ani bir şekilde Aybar suçlanmıştı. Bu önerenin sahipleri, Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Minnetullah Haydaroğlu ve Şaban Erik'ti. Bunun Aybar için bir "şok" olduğu kesindi. Behice Boran ile ilgili son şu saptamayı yaptı: "Behice Boran, Uğur Mumcu ile yaptığı söyleşide, ben özeleştirimi yaptım, Çekoslovakya'nın işgali yalnız değildi, Türkiye'ye özgü sosyalizm uyduruk bir terimdir, böyle şey olmaz diye beyanda bulundu. Ve rahatlıkla, kendisinin de hayatını kapsayan, bütün bir koskoca çizgiyi elinin tersiyle itti" diyordu Aybar, o kadar "şoke" olmuştu ki, onca yıl sonra bile "bir anlam" veremiyordu Boran'ın bu davranışlarına. Oysa bir başka açıdan bakıldığında, hiç de o kadar "anlamsız" olmayabilirdi belki de. Sosyalist ideallere Makyarelizm bulaşmıştı bir kere.

Arada daha birçok konuya değiniyoruz onunla. Türkiye'de sosyalizmin geleceğinden hâlâ umutlu. Ama diyor, "önce tüm solun bir muhasebe yapması gerek. Aradaki farklılıklara bakmadan, bir masa etrafında tartışmak gerek. Ancak ondan sonra bir araya gelme imkânı olanlar bir araya gelirler, gelmeyen gelmez. Önce bu yapılmalı muhakkak. Ve gene muhakkak, ne yapıp edip, halka inmenin yollarını bulmalı. Yoksa aynı rahatsızlıklar gene yaşanır."

Aybar, Türkiye sosyalizm tarihinde silinemez bir sima. Ama her şeyden önce, kendi kafasıyla düşünebilen, doğru veya yanlış bildiğini sakınmadan söyleyen, dürüst bir aydın imajı çiziyor önce. Türkiye sosyalizmine renk katan, "aykırı bir ses"...

yansıdı? TİP'in topluma sürekli "biz hiçbir kuruluşun devamı değiliz" imajı vermeye çalıştığı biliniyor. Hattâ bu konuda o kadar titiz davranılmıştı ki, sabıka olan bütün "eski tüfekler" TİP'e üye olarak kabul edilmemişler, onlar da bu duruma itina göstermişlerdi. Fakat özellikle önce "Türk Solu" ve "Aydınlık Sosyalist Dergi"de odaklanan "Mihrici-MDD'ci Grup", TİP'i bir biçimde "dışardan" etkilemeye başlamıştı. (Bu durum özellikle Malatya Kongresi sonrasında "MDD'ci grup"tan bazı kişilerin tasfiyesiyle çelişki iyice keskinleşecekti. Ama özellikle TİP'in gençlik kesimi daima ideolojik bakımdan bu kesime daha yakın olacaktı.) TKP Geleneği TİP'i etkiliyordu. Ama bu konu, belki de bugüne kadar TİP üzerine yapılan tartışmalarda en dikkatten kaçan boyutu teşkil edecekti.

Muhallif grup, "TİP Yönetiminin Anti-Komünizm silahına sarıldığı" söylüyordu. (Bakınız. Mihri Belli. "TİP 1961-1971" Bağımsız Türkiye. Sayı 13-14. Ya da Adem Kalfa. Türk Solunun Dünü, Bugünü.) Bunda rol oynayan bazı olaylar vardı. Bunlardan biri TÖS'de, 1967'de düzenlenen bir panelde Behice Boran'ın "öbürleri silahlı ihtilâlcî" diye Mihri Belli ve İhan Selçuk'u suçlaması olmuştu. Bunu ihbar kabul eden savcılık soruşturma açmış, Behice Boran "Kamu Şahidi" olarak dinlenmişti. Buna benzer beyanlar sıklaştınca Mihri Belli, 31 Ağustos 1967 tarihinde Beyoğlu 5. Noterliği'nden bir "ihtarname" çeker. Muhatapları Mehmet Ali Aybar ve Behice Boran'dır. Bu uzun ihtarname'de Belli, "ilgili merciler ihbar niteliğindeki beyanlarınızla henüz harekete geçmemişlerdir. Ama bu ihbarlar yüzünden tek bir sosyalistin kılına dokunulacak olursa, bunun manevi yükü sizin omuzlarınıza çökecektir. Uyarıyorum" diyordu. Belli, TİP yönetimini "Gizli Komünist Partisi TİP'e sızmıştır" gibi beyanlar verip, kendilerini resmî makamlara "hedef" göstermekle suçluyordu. Gerçekte ortada herkesin üzerinde birleştiği bir "gizli komünist parti" yoktu. Yoktu ama, kendilerini "TKP'nin gerçek temsilcileri olarak" gören ve "Berlin'deki Mülteci Grubuna" tavrı alan kesimler vardı. Berlin'deki "TKP" ise, kendilerinin bu temsil hakkına sahip olduğunu iddia ediyor, hattâ daha da ileri giderek, aralarında Reşat Fuat Baraner de dahil, "İç Grup"un birçok ünlü ismini "partiden ihraç ettiklerini" bildiriyorlardı.¹⁰

Ama bir de "madalyonun öteki yüzü" vardı. "Dış Büro"nun başı Zeki Başımar, "Genel Sekreter" sıfatıyla hem "Uluslararası Hareket"ten destek görüyor, hem de bir çeşit TKP örgütlenmesini dalgalanmaya bırakıyordu. İşte burada önemli olan TİP'in bu "dalgalanma" halinde kendince nasıl bir etkilenmeye uğradığı idi. Burada üç isim önemli bir rol oynamıştı. Behice Boran, Sadun Aren ve Nihat Sargın. Bu üç ismin "tevkifatlarda temiz çıkmış" ama "eski TKP üyesi" oldukları iddiası vardı. Gene bu iddia çerçevesinde, sözkonusu üç ismin, "Zeki Başımar'a yakın bir etkilenme" içinde olmaları ihtimaliydi. Tabii bunun organik yönü henüz karanlıktır. Ama bir ihtimal olarak bile olsa, bu şu anlama geliyordu ki, "Dış Büro" TİP yönetimi içinde iktidardır zaten diyemsek de, en azından "etkilenmektedir" gibi bir sonuç doğmaktadır. Bu anlamda, yönetimde "farklı" konumdaki en önemli kişi Aybar olmaktadır. Fakat bu grubun Aybar'la görünürde bir "çelişkisi" yoktur. Ta ki, 1968 Çekoslovakya'nın işgali olayına kadar. Bu ani

gelişme hem TİP içindeki çelişkileri keskinleştirmiş, hem de su yüzüne çıkarmıştır. Düne kadar “Mihrici Grup” bu üçlünün temel çelişkisi iken, şimdi birdenbire Aybar hedef durumuna gelmiştir. Bu da tamamiyle Çekoslovakya meselesi yüzündendir. Çünkü o güne kadar, Aybar’ın yönetimine hiç ses çıkarmayan bu kesim birdenbire adeta bir “darbe” ile “Aybar Sorunu”nu halletme yönüne gitmişlerdir. Yoksa teorik açıdan bakıldığında “Dış Büro” Türkiye için Sosyalist Devrim’i değil, Demokratik Devrim’i öngörüyordu. Bu anlamda Mihrici kesime ideolojik olarak daha yakındı. Çünkü Mihri de MDD’yi savunuyordu. Ama dış büro “sosyalist devrimi savunan” TİP yönetiminin bu üçlüsüne destek vermişti. Bu durum, daha doğrusu “çelişki” gibi gelen tavır aslında çelişki değildi. Çünkü arada “ideolojik” etmenler değil, “pratik gereksinimler” ve “politik hesaplar” ön planda rol oynamıştı. Aksi takdirde bu durum başka türlü izah edilemez. Bu tamı tamına bir organik bağ olmasa da, Zeki Baştımar (Yakup Demir) ile pragmatik bir “flört” haline benzemektedir. (Bu soruyu Yalçın Küçük de Aydın Üzerine Tezler-5’te sayfa 667’de bir dipnot olarak soruyor ve “karışıklık” cevabı veriyor.) İleride belki çok daha başka açıklamalar getirecekler olacaktır. Ama buraya kadar şunu söylemeliyim ki, araştırmam boyunca edindiğim izlenim, TKP, TİP’i sanıldığından fazla etkilemişe benzemektedir. Bu yüzden şimdi gerçekleşen TİP/TKP birleşmesinin bazı önkoşulları belki çoktan mevcuttu denebilir. Aradaki son “pürüzler” de halledilmiş görünüyor. İkinci TİP’de ise farklılaşma nerede koptu henüz belirsiz.

Her neyse, aslında bütün bunlar “TKP Tarihi”ni “teorik” açıdan araştırarak kişilerin işi. Biz fazla dallanıp budaklanmadan tekrar gazeteciliğimize dönelim. Bütün bu yorumlarımı Aybar’a da sordum. Ve ondan bu “etkileşimi” yorumlamasını istedim. Ama o nedense bu konuda fazla ayrıntıya girmek istemedi. Ama gene de cevabı, kısa da olsa anlamlıydı. Önce TİP’e “eskilerin girmesinden korktular” iddiasını ele aldı ve şöyle cevapladı: “Öyle de olsa, korktuğum şey, Türkiye’de sosyalizmi kurmak isteyen bir partiye, ‘efendim sen göbekten filan yere bağlısın, seni kapatıyorum’ denilmesini engellemek içindi bu.”

Buradan Behice Boran’ın “TKP’liliğine” geçiyoruz, Boran’la ilgili iddiaları aktarıyorum ona. Buna cevabı “bilmiyorum” oluyor. Ama onu asıl sarsan, anlatırken yüzünden, ses tonundan anladığımız, bir nevi “Sezar-Brütüs” hikâyesini andıran olaya geçiyor. Onda derin bir hayal kırıklığı yarattığı besbelli. Devam ediyor anlatmaya Aybar. “Behice Boran’la 46’lı yıllardan beri arkadaştık. Onca yıl dost idik. Haftanın belli günlerinde ya o Nevzat’la birlikte bize gelirdi ya da biz onlara giderdik ailece. Ayrıca gene uzun yıllar bundan farklı düşünmeyen bir arkadaştı. O itibarla 5’li takrirde onun da imzasını görmek beni çok hayrete düşürdü. Çok şaşırılmış ve üzülmüştüm. O benden sonra girdi TİP’e. Parti programını benim yazdığımı da biliyordu. Böyle olduğu halde beni parti programına ters düşmekle suçlaması çok şaşırttı. Beni sosyalizmden sapmakla suçladılar. Partinin sosyalizm üzerine görüşleri hep benim kaleme aldığım görüşlerdi. Düne kadar onlar da bunu savundular. Ama o gün, ben sanki kendi kendimi inkâr etmiş gibi bir vaziyete düştüm. Oysa o güne kadar

aramızda bu arkadaşlarla hiçbir görüş ayrılığımız yoktu. Yalnız o son MK toplantısında birden değişiverdiler. Benim 'Türkiye'ye özgü sosyalizm' gibi kavramların ters olduğunu söylediler. Ona bu davranışının nedenini sorduğumda, bana 'öyle işte, arkadaşlarla oturup aramızda karar aldık' dedi sadece. Ondan sonra birbirimizi hiç görmedik ve bu arkadaşlığımızın sonu oldu maalesef" diyordu.

Aybar'ın sözünü ettiği toplantı, 16.10.1968 tarihli "olağan" Merkez Yürütme Kurulu toplantısıydı. Toplantının gündemi parti içi çelişkiler olmadığı halde, ani bir şekilde Aybar suçlanmıştı. Bu önergenin sahipleri, Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın, Minnetullah Haydaroğlu ve Şaban Erik'ti. Bunun Aybar için bir "şok" olduğu kesindi. Behice Boran ile ilgili son şu saptamayı yaptı: "Behice Boran, Uğur Mumcu ile yaptığı söyleşide, ben özeleştirimi yaptım, Çekoslovakya'nın işgali yanlış değildi, Türkiye'ye özgü sosyalizm uyduruk bir terimdir, böyle şey olmaz diye beyanda bulundu. Ve rahatlıkla, kendisinin de hayatını kapsayan, bütün bir koskoca çizgiyi elinin tersiyle itti" diyordu Aybar, o kadar "şoke" olmuştu ki, onca yıl sonra bile "bir anlam" veremiyordu Boran'ın bu davranışlarına. Oysa bir başka açıdan bakıldığında, hiç de o kadar "anlamsız" olmayabilirdi belki de. Sosyalist ideallere Makyarelizm bulaşmıştı bir kere.

Arada daha birçok konuya değiniyoruz onunla. Türkiye'de sosyalizmin geleceğinden hâlâ umutlu. Ama diyor, "önce tüm solun bir muhasebe yapması gerek. Aradaki farklılıklara bakmadan, bir masa etrafında tartışmak gerek. Ancak ondan sonra bir araya gelme imkânı olanlar bir araya gelirler, gelmeyen gelmez. Önce bu yapılmalı muhakkak. Ve gene muhakkak, ne yapıp edip, halka inmenin yollarını bulmalı. Yoksa aynı rahatsızlıklar gene yaşanır."

Aybar, Türkiye sosyalizm tarihinde silinemez bir sima. Ama her şeyden önce, kendi kafasıyla düşünebilen, doğru veya yanlış bildiğini sakınmadan söyleyen, dürüst bir aydın imajı çiziyor önce. Türkiye sosyalizmine renk katan, "aykırı bir ses"...

Öncelikle isterdim ki, sayın Nihat Sargın'la yüzyüze görüşmek ve bu röportajı öyle gerçekleştirmek mümkün olsun. Bu maalesef bilinen nedenlerle olamadı, çünkü kendisi benim bu soruları gönderdiğim sırada halen Haydar Kutlu ile birlikte, Ankara Kapalı Cezaevi'nde tutuklu bulunuyordu. Bu yüzden soruları yazılı olarak iletebildim ve tabii cevapları da yazılı geldi. Bununla birlikte önemli bazı noktalara değindiği kanaatindeyim.

İkinci olarak, neden Haydar Kutlu'nun da bu röportaja dahil edilmediği sorulabilir. Bunun cevabı basit. Bu TBKP liderleri ile yapılan bir röportaj değildi. Konu belli bir dönem sosyalist harekete katılmış insanları kapsıyordu. Haydar Kutlu, daha sonraki bir kuşağın ('68 Kuşağının) insanıydı, oysa Nihat Sargın, sözkonusu kuşağın kendi tabiriyle "son halkası" olsa da, benim çalışmamın kapsamına girebiliyordu. Yoksa arada bir tercih yapılmış değil, olamaz da. Gene de resmen olmasa da, bir anlamda -dolaylı olarak- TBKP'nin bir önderi ağzından o kuşağa dair izlenimlerin alınması önemlidir.¹¹

Yüzyüze konuşmadığım ve benim açımdan bazı yerleri daha da açılmaya muhtaç gördüğüm için, yöntem olarak gönderdiği cevabı, diğer röportajların aksine bir sıralama şeklinde aynen aktarıyorum:

SORU: Kısa hayat hikâyeniz?

CEVAP: 1926 İstanbul doğumluyum. İlk, orta ve lise öğrenimini sırasıyla Samatya Hacıkadın İlkokulu, Cağaloğlu Erkek Ortaokulu ve İstanbul Erkek Lisesi'nde gördüm. 1946'da İstanbul Tıp Fakültesi öğrencisi iken, dönemin ilerici, sosyalist üniversitelilerini bir araya getiren İstanbul Yüksek Tahsil Derneği kurucu üyeleri arasına katıldım. Bir yıl sonra ise, aynı zamanda örgütlü politik hareket saflarındaydım artık.

İYTGD'de önce kurucu yönetim kurulu üyesi, daha sonra da iki dönem genel sekreterlik görevinde bulundum. Son olarak 1949/50 ders yılında, derneğin organı Hür Gençlik Dergisi'nin sahip ve yazışları müdürlüğünü üstlendim.

1950 yazında, yani DP iktidarının Kore Savaşı'na Amerika'nın yanında katılma kararını protesto eden ve gençliği barış mücadelesine çağıran yazılardan dolayı tutuklandım ve Ankara Askeri Siyasi Mahkemesi'nde zamanın meşhur 161. maddesinden, "millî menfaatlere zarar verecek faaliyette bulunmak"tan tam üç yıl dokuz aya mahkûm oldum.

1954 Mart'ında, yasada yapılan değişikliklerle ceza süresi altı aya inmiş bulun-

duğundan, üç yıl dokuz ayın dolmasına birkaç ay kala tahliye oldum. (1960'da 27 Mayıs sonrasında ise bu ceza bütün neticeleriyle affa uğradı, daha sonra da mahkûm olduğum fıkra tümüyle kaldırıldı.)

1951 baharında, henüz Ankara'da mahkemem devam ederken, aynı zamanda **"Dernek Tutuklaması"**ndan dolayı, derneğimizin diğer yönetici ve üyeleriyle birlikte benim hakkımda da yeni bir takibat başlatıldı. Bir yıllık çifte tutukluluktan sonra bu dosya **"51 Tutuklamaları"** dosyasıyla birleştirildi. Partili olduğu saptanan kimi arkadaşlarım o davada hüküm giydi: Aralarında benim de yer aldığım büyük çoğuluk ise beraat ve muhakemenin men'i kararı aldı.

1954'de Nevşehir Hapishanesi'nden tahliye olduktan sonra, dört yıl ara vermek zorunda kaldığım öğrenimime yeniden ve bu uzun aradan dolayı çok geriden başlayarak 1957'de mezun oldum.

1955'de dernek ve hapishane arkadaşım, eski başkanlarımızdan Yıldız Baştım ile evlendim. Aynı yıl 6/7 Eylül olayları dolayısıyla, olayın sorumlusu DP iktidarının başı Adnan Menderes'in, failer olarak komünistleri gösterebilmek için o gece bizzat verdiği emirle yakalanan 50'ye yakın komünist arasında dört ay süreyle Harbiye Askeri Cezaevi'nde tutuklu kaldım.

Fakülteyi bitirdikten sonra, yedeksubaylık görevini, asistanlık dönemi izledi. 1964 başında sınavi vererek göğüs hastalıkları uzmanı oldum. 1962'de asistanlığım sırasında ise, Temel Hakları Yaşatma Derneği'nin kurucu yönetim kurulu üyeliğinde bulundum. Arkasından da 62 Kasım'ında Türkiye İşçi Partisi üyeliği ile merkez bürolarında görev aldım. Bu görevi 1964 Birinci Büyük Kongre'de Merkez Yürütme Kurulu Üyeliği ve Genel Sekreterlik Yardımcılığı ile, 1966 İkinci Büyük Kongre'de de genel sekreterlik izledi.

1970 Cumhuriyet Bayramı günlerinde yapılan Dördüncü Kongre'de Genel Yönetim Kurulu üyeliğinin üstünde görev almak istememiştim. Bu yüzden, 12 Mart döneminde TİP davasından yargılanan Merkez Yürütme Kurulu üyesi arkadaşlarım arasında yer almadım. Buna karşılık İstanbul'da **"Aydınlar Davası"** olarak bilinen dava dolayısıyla altı ay tutuklu kaldım. 1975'de TİP'in yeniden örgütlenişinde aktif görev üstlenilerek, genel sekreterliğe getirildim. Bu görev 1977 ve 79 kongrelerinde de yineleni. 12 Eylül sonrası ise herkesçe biliniyor.

SORU: Sosyalist düşünce ile tanışmanız nasıl oldu?

CEVAP: Kimileri için belki öyledir ama, benim sosyalist düşünce ile belli bir yer ve tarihte, örneğin belli kitaplar veya arkadaşlar vb. sonucu tanıştığımı söylemem olanaksız.

Sanırım, çocukluktan gençliğe doğru gelişimimle birlikte, çevremdeki olguları izlerken ve okuyup öğrendiklerim üzerinde düşünürken edindiklerim ile, adım adım sosyalist düşünceye doğru bir gelişim de oldu. Çevremdeki olguları izlerken ve okuduklarım üzerinde düşünürken, dedim. O sırada İkinci Dünya Savaşı vardı ve İstanbul'da pahalılık, yoksulluk, açlık, verem, sıtma, tifüs kol gezmekteydi. Diğer yandan, çocukluğumdan beri okumaya çok meraklıydım ve elime ne geçerse hepsini okuyordum. Zamanla bu zevk selektifleşti; en genelinde ilerici, sol denebilecek yayınlara yöneldi.

Konuya ilişkin en eski anım İspanya İç Savaşı'dır. O sırada ilkokul son sınıfta idim ve kesinlikle Cumhuriyetçiler safındaydım. Herhalde bir "cumhuriyet çocuğu" olarak olayı bir Cumhuriyetçi-Kralcı savaşı olarak algılayışımı, belki buna ek olarak evimize devamlı olarak giren Cumhuriyet ile arasına buna eklenen Tan gazetesinde okuduklarımın bende izleri ve etkileri sonucu idi bu, bilmiyorum; ama son Madrid savunması da, üniversite ile birlikte yıkıldığı sırada kahrolduğumu anımsıyorum.

Yukardan beri belirttiklerimden anlaşılacağı üzere, sosyalist düşünce ile ne zaman, nasıl tanıştığım konusunda kesin bir tarih verememekle birlikte, 1946'da İYTGĐ'nin diğer kurucularıyla, çalışmalarını gazetede okuyup, adreslerini öğrenerek tanıştığım zaman, ben de kendimi onlar gibi sol, sosyalist saymaktaydım kesinlikle.

SORU: Genç kuşak sol ile eski kuşak, '60 öncesi sol' arasında ne gibi fark ve benzerlikler saptıyorsunuz? Olumlu veya olumsuz?

CEVAP: Hayat hikâyemden de anlaşılacağı üzere kuşkusuz eski kuşağın son halkalarından biri olmakla birlikte, gene de eski kuşaktan biriyim. Üstelik bu, doğum tarihine doğrudan bağlı bir olay değil; ben kendimde kendimi öyle algılamaktayım. (Bu bakış açısından, benden daha yaşlı birçokları '60 sonrası kuşağı' içinde yer alırlar rahatlıkla.) Diğer yandan, gene hayat hikâyemden anlaşılacağı üzere, uzun çalışma sürem, 1960 sonrasında bugünlere dek kesintisiz olarak ve daha da önemlisi, 60 sonrası kuşağıyla iç içe uzanmaktadır. Belki de bu iki dönemde birden yer almış olma özelliğidir bu sorunun sorulma nedeni. Ama bana öyle geliyor ki, kuşkusuz mevcut olan ve bir kuşaktan ötekine her zaman var olacak benzerlik ve ayrılıkları "olumsuz-olumlu" gibi değer yargılarıyla ifade etmek, yerinde olmamak bir yana, gerçeği yansıtmış olmayacaktır asıl.

Gerçekten, nasıl benzerlikler aynı ideal ve ideolojiye bağlılıktan kaynaklanıyorsa, böylece sonsuz bir karmaşa sayılabilecek olgular, ilişkiler doğru olarak değerlendirilme, geleceği görüp sezebilme, o güzel geleceğe bütün diğer kâmlık ve coşkusuyla kendini adama, kısacası varlık ve yaşamın gerçek bir anlamı ve değer kazanması her iki kuşakta da bir ve aynı ise, bu nasıl nesnel bir olgunun sonucu ise, aynı biçimde nesnel bir olgu olan gelişim -sözcüğü en geniş anlamıyla kullanıyorum- gelişimin kuşaklar arası farkı da yaratacaktır, yaratmıştır kuşkusuz. Bir kez önemli bir kazanım olarak, zaman zaman toplatılmış, yakılmış olsalar da klasikleri okumak için bir yabancı dile gerek kalmadı. Hareket gelişmiştir, bu sürede yaygınlaşmıştır. Bu, çeşitliliği de birlikte getirmiştir. Belki de kaçınılmaz olarak, diğer ülkelerin geçirdikleri çocukluk hastalıkları, geç de olsa bizde de geçirilmiştir esas itibarıyla: Durulma, durup düşünerek değerlendirme zamanı gelip çatmıştır şimdi. Doğal olarak nice birikimler elde edilmiş, nice deneyimler kazanılmıştır bu arada. Bugün artık, dar bir çevrenin tek sesli birliği yerine yaygın, yaygın olduğu kadar da köklü, çok sesli bir koro gibi, çeşitlilik içinde birliğe doğru yol almaktayız.

SORU: O günkü hareket için bir "devrim" veya "iktidar" durumu mümkün müydü?

CEVAP: O günkü hareket için, devrim sözcüğü durmadan yinelenerek, yürekleri ısıtan bir coşku kaynağı idi öncelikle. O günlerin bir şairinin sözleriyle “**hapiste söylenen yasak türkülerde**” ve gizlice meşkedilip her fırsatta birlikte yinelenen marşlarda, hatta daha eskilerinde “**işçi-köylü sovyetleri**”, “**Anadolu Şuralar Hükümetinin Kuruluşu**” *sözkonusu edilirdi. Ama parti programının “asgari program” bölümüydü* gerçekte istenen, beklenen, gerçekleşmesi için uğraş verilen. Kısacası, demokratik istemlerdi, demokrasiydi. Bunun için de olası bir iktidar değil, mevcut iktidarın etkilenmesi gündemdeki.

SORU: Sizce o dönem hareketin en temel zaafı ne olmuştur?

CEVAP: O dönem hareketin en temel zaafı kanımca, çok dar bir çevreye hap solmuş kalması, bunu kırma olanağı bulamaması ve kitlelere yayılamaması, son örneği 1946 16 Aralıkta olduğu gibi her aşma girişiminde de çok ağır darbelere maruz bırakılmasıdır. Bu sayılabilecek diğer zaafaların da ana nedenini oluşturmaktadır.

Diğer bir örgütsel zaaf da, nedenini, niçinini kesin olarak bilmeksizin, bundan dolayı da tartışmaksızın, uzun on yıllar boyunca kongrenin toplanamaması olmuştur kanımca. Bu ise etkinliklerin süresi içinde enine boyuna tartışılıp, değerlendirilerek, sonuçlandırılmasını engellemiş, arkasında sağlam bir kongre kararı bulunmadan gerçekleştirilmiş suskunluklar ilk fırsatta dedikoduları, daha ötesinde ağır iddialar ve fiili çekişmeler olarak kendini göstermiştir.

SORU: Burada bir parantez açıp belirtelim ki, arada 5 soru daha vardı. Bunlar: Hareketin o dönem işçi sınıfıyla bağ kurup kuramadığı, hapiste ve poliste tavırlar, Hareketin içindeki çelişki ve çeşitli isimlerin birbiri ile sürtüşmesi, TSP-TSEKP ayrımı ve Zeki Baştımar’a yönelik suçlamalardı. Sayın Sargın bütün bu soruları tek bir cevapta toplamayı yeğlemiş. Aşağıda verdiği cevabı sunuyorum.

CEVAP: Altıncı sorunun yanıtında bir ölçüde bu soruları da yanıtlamıştım. Öncelikle yaşım, örneğin 1946’da iki partinin ortaya çıkışı gibi, daha önceki gelişmelerin bir uzantısı olan olguları bizzat yaşayıp görmüş biri gibi değerlendirmeye olanak vermemektedir. 1946 öncesine ilişkin olarak daha öncekilerden, tesadüfen sayılabilecek biçimde kimi duyup öğrendiklerim ile 46 sonrasında görüp yaşadıklarımın çıkardığım, kimi kişisel sonuçlar elbette bulunmaktadır, bunlar arasında sorunuzla ilgili olanlar da vardır. Ama bunların bir mozağin çok ufak bir parçasını oluşturduğunun ve ancak diğer parçalarla biraraya getirildiğinde, gerçek değerine kavuşacak tablonun eksiksiz ortaya çıkmasında yararlı olacağının da bilincindeydim.

Bu ise geniş, sabırlı, planlı, örgütlü bir çalışma işidir. Partimiz, geçmişin olabildiğince olgulara, kesin bilgilere dayalı nesnel bir değerlendirme ile tarihini hazırlamayı görev olarak önüne koymuştur. Benim kişisel bilgi ve değerlendirmelerim de, diğerleri gibi bir veri olarak, ancak bu çalışmada bir anlam kazanabilecektir.

SORU: Behice Boran “partili” miydi?

CEVAP: Genel Başkanımız Boran, ayrıca bir yerde yazıp yazmadığını şimdi anımsamıyorum ama, bana ve diğer yakın çalışma arkadaşlarına 40’lı yıllarda doçent olarak Ankara’da göreve başladıktan sonra, parti çalışmalarında aktif olarak

yer aldığını muhtelif verilerle birçok kez ifade etmiştir.

SORU:1.TİP, TKP'den nasıl etkilenemiştir? "Dış Büro" ve "İç Grup"ların çelişkisi nasıl yansımıştır?

CEVAP: Birleşme görüşmeleri sırasındaydı, TKP'nin organı Yol ve Amaç'ta sorduğunuz soruyu da kapsayan bir yazı çıktı. Bu yazıda genel olarak yeni oluşumların eskilerinden, yarattıkları birikimler veya o eski oluşumda yer ve görev almış kişilerin yenisine de katılmaları yoluyla etkilenebilecekleri ve yarar sağlayabilecekleri belirtiliyor, sonra genelden özele, olayımıza geçerek TİP'in TKP'den bu iki biçimin ikisinden birden etki ve yarar gördüğünü söylüyordu. Gerçeklerle çakışan bu görüşe aynen katılıyorum.

Sorunuzun ikinci bölümündeki "Dış Büro", "İç Grup" çelişkisi ile ne kastedildiğini bilmiyorum. TİP'in sendikacılar eliyle kuruluşu sırasında olsun, bir yıl sonra Aybar'ın partiye genel başkan seçilip ondan sonraki gelişmesi sırasında ve sonrasında olsun, TİP içinde ne böyle bir iç grup, dış büro çelişkisi olarak ifade edilebilecek bir oluşum ne de, TİP dışında oluşmuş böyle bir olgunun TİP'e yansımaları olarak nitelenebilecek bir işaret görmüş değilim.

SORU: O dönemin tarihi bugün yazılabilir mi? Yazıldığı kadarıyla ne gibi çarpıtma ve tahrifler söz konusudur?

CEVAP: O dönem tarihini yazmanın, Parti'nin önüne koyduğu bir görev olduğunu yukarıda belirtmişim. Bildiğim kadarıyla o dönemin yazılmış bir tarihi bulunmamaktadır. Yazılabilenler ise kişisel anılar ve bunlara bağlı değerlendirmelerdir ki, bunun kaçınılmaz eksik ve özneliğiyle yüküldürler. Biraz önce belirttiğim gibi gerçek değerlendirme ancak ortaya çıkarılacak mozaik tablonun bir parçası olma ve tablonun yerli yerine oturtulmalarıyla kavuşabileceklerdir.

SORU: TİP/TKP birleşmesi Türkiye Sosyalist Hareketi Tarihinde ne gibi bir aşamayı simgeler?

CEVAP: TİP/TKP birleşmesi, Türkiye Komünist hareketinin nesnel olgulardan kaynaklanan tarihsel bölünmüşlüğüne son vermiş bulunuyor. Böylece son otuz yıllık dönem bir birleşme ile kesinlikle noktalanmış oldu ve hareketin tarihinde yeni bir sayfa açıldı. Birleşme aynı zamanda tarihsel bölünmüşlük olgusunun, bizzat yaratmış olmasa bile olanaklı kıldığı, örgüt ve kişi olarak diğer bölünmüşlükler ile kimilerinin, karşı karşıya kaldıkları tercihsizlik sorunu veya bu görünüm altında hareketten uzak durmalarının da neden ve anlamını yitirmesine yol açmaktadır.

Üstelik birleşme, dünyada ve ülkemizde hareketin kendi kendini sorguladığı, yeni arayışlara, yeni yapılanmalara yöneldiği bir dönemde, "demokratik yenilenme" çerçevesi içinde ve "yasallık" perspektifi altında gerçekleşmiştir. Birleşme ile birlikte demokratik yenilenme ve yasallık; bunun büyük ivme kazandırıcı olumlu sonuçlarını adım adım hep birlikte göreceğiz, hatta son bir yıllık gelişmeler şimdiden göstermeye başladı bile.

SORU: Tarihe ilişkin eklemek istedikleriniz? (Anı, kişi, olay vb.)

CEVAP: Tarihe ilişkin olarak eklemek istediğim son söz, ne bir etki ve katkı, hatta ve de haberim olmaksızın alınmış, TKP 5. Kongresinin bu konudaki kararı na aynen katıldığımı belirtmektir. Geçmiş dönem hareketi ve topluca temsilci ve

yürütücüleri için, aradaki kişisel çatışma ve kırılganlıklar her ne olursa olsun ne bir soğuma söz konusudur, ne de bayrağın yere düşürülmesi.

Sayıları azdı, görevlerse çok. Sıkıntı çektiler, eza cefa gördüler, ardı ardına tutuklamalara, ağır mahkûmiyetlere uğradılar. Kesintiler, kopukluklar oldu harekette. Eskilerden birinin “her seferinde daha mümkünden işe başlamamız gerekiyordu” yakınması hâlâ kulaklarımdadır. Ama bir yandan ağır saldırılara, bir yandan önlerine konan göz kamaştırıcı olanaklara karşın ne hareket yoldan çıktı ne de bayrak yere düştü. Sonraki kuşakların onlardan alacağı önemli dersler ve topluca hepsine birden şükran borçları vardı.

Sayın Nihat Sargın'ın sorularıma verdiği cevaplar bu kadar. Kendisinin bir an önce özgürlüğüne kavuşması dileğimle...

ABİDİN NESİMİ

Kendisiyle “eski tüfeklerin” buluştuğu ve orada sohbet ettikleri bir avukat yazıhanesinde karşılaştım ilkin. Ve ne ilginç bir tesadüf ki, daha o sabah Abidin Nesimi'nin artık piyasada bulunmayan kitabı “TKP’de Anılar-Değerlendirmeler (1909-1949)”u tozlu raflar arasında bir yerde bulmuştum. Hemen ona da gösterdim, çok memnun oldu ve kitabı imzaladı. Ve randevu istedim hemen, o da “seve seve” kabul etti. O gece kitabı bir solukta okudum ve ertesi gün de röportajı gerçekleştirdik.

Abidin Nesimi'nin bugün yaşı 79'u bulmuş. O da çoğu kuşakdaşı gibi aslen Girit kökenli. Kendisi bu alanda tanınmış bir araştırmacı aynı zamanda. “TKP’de Anılar”ın yamsıra, “Türkiye’de Sosyalizmin Teorik Sorunları”, “Marksçı Açıdan Kapitalizmin Analizi”, “Yılların İçinden” gibi birçok tanınmış eseri daha vardır. Kendisi bugüne kadar hiçbir TKP tevkiyatında yer almamakla beraber, TKP tarihini bilen ve o kuşak hareketin çoğu önderini tanıyan bir sosyalist. Sosyal hareketliliğe ilk olarak dergilerde yazılar yazarak ve MTTB kurucusu olarak başlamış. Özellikle kitabında anlattığı dönemi açmasını istiyorum kendisinden, o da anlatıyor.

TKP VE 3. ENTERNASYONAL

Abidin Nesimi’de anılar bol. “Nereden başlasam?” diye soruyor ve başlıyor: “O tarihlerde Türkiye’de 3. Enternasyonal’in bir temsilcisi, bir de seksiyonla irtibatı sağlayan kişisi var. Şefik Hüsnü Komintern, Türkiye temsilcisi ise Altındış Faik. Bu kişi aslen Arnavut’tur. Birinci dünya savaşına küçük zabıt olarak katılmıştır. Kafkas cephesinde çarlık kuvvetlerine esir düşünce, devrim sonrası Rusya’sında KUTV’da okumuştur. Onun asıl amacı Türkiye’ye dönmektir. Ama bu kişiye Komintern temsilciliği vazifesi verilince, Moskova’dan döner dönmez polisle irtibata geçiyor ve TKP içinde emniyetin adamı oluyor. Ancak Şefik Hüsnü ekibi ile irtibatı yok.” Nitekim bu “Altındış Faik” sonra gerçekten kadrolu polis oluyor. Tünel-Galata karakolunda görevli iken hırsızlarla bir çatışmada ağır şekilde yaralanıyor. Artık çalışamayacak duruma gelen Faik, emekli oluyor ve sonunda önce dilenip sonra düşkünler evine düşüyor. Buraya kadar, içinde siyasetin de bulunduğu trajik ve polisiye bir öykü gibi geliyor insana her şey. Ama Nesimi, S. Üstünel (İsmail Bilen)’in bir anı kitabında bir

kışkırtıcı ajanın Galata Kulesi civarında devrimcilerce vurularak cezalandırıldığını naklediyor. Bu kişinin Altındaş Faik olma ihtimali olduğunu vurguluyor.

MAAŞLI DEVRİMCİLER

O dönem devrimciliği herhalde bugünküne benzemiyor olacak ki, KUTV'da eğitim görmüş birçok militanın bizzat Komintern'den aylık aldığını söylüyor Abidin Nesimi. "O sıralar İngiltere ile SSCB arasında bir anlaşma yapılıyor. Bu anlaşmaya göre Bolşevikler ihtilâli çarlık sınırları içinde mahpus tutacaklar, karşılığında ise İngiltere onlara makine yapan makineler verecek. Artık yavaş yavaş tek ülkede sosyalizm rüzgârları esmeye başlamıştır" diyor ve ekliyor. "İşte hem bu uluslararası atmosfer hem de Takrir-i Sükûn kanunu ile birlikte, hareket bir bocalama geçiriyor ve ayrışma çıkıyor. Bu arada Enternasyonal de yardımı kesme kararı alıyor. Birçok profesyonel devrimci işsiz kalıyor, geçim zorluğu çekmeye başlıyorlar. Çünkü bu kadrolar Enternasyonal bünyesinden aylık almaya alışmışlar ve ellerinden de başka iş gelmiyor zaten. Çoğu KUTV'da okumuş. Aylıklar birdenbire kesilince bunlar, hızlı bir lümpenleşme ve yozlaşma sürecine giriyorlar. Bir kısmı hırsızlık, kabadayılık, dolandırıcılık, muhabbet tellallığı gibi işlere bulaşıyorlar. Bir de böyle olmayıp yardımın kesilmesinden muzdarip olanlar var. Bunlar paraları Şefik Hüsnü'nün bloke ettiğini düşünüyorlar. Nazım da böyle düşünenler arasında. Bu arada şoför Ragıp diye biri var -ki bu kişi Cebel-i Bereket mebusu, İstiklâl Mahkemesi Başkanı İhsan Paşa'nın özel şoförüdür- işte bu kişi arabasını satıp gizli matbaa filan kuracaklardır. Sonra bu parayla bir hafta Bomonti'de âlem filan yapıyorlar. Bence bu Ragıp idealistliğinden yapmıyor bunu, ajan olma ihtimali var." Bu arada aynı zamanda iki Ragıp'ın daha olduğundan söz ediyor Nesimi. Biri Bulgar Ragıp, diğeri Tornacı Ragıp. Tornacı Ragıp'ın Hikmet Kıvılcımlı'ya attığı bir de iftira var. Nitekim bu olayı kitabına da almış Nesimi. Bu olayı o dönem harekete hakim dedikodu ve karaçalmalara dair kötü bir örnek olarak gösteriyor Nesimi.

KIVILCIMLI'YA ATILAN ÇAMUR: EŞCİNSELLİK

Doktor Hikmet, TKP tarihinde belki de en haksız yere suçlanan insanlardan biri oluyor. Önce İsmail Bilen'le tevkifat sırasında başlayan sürtüşmeleri, sonraları Nazım Hikmet ile de sürüyor. Ama gün geliyor artık Dr. Hikmet'e karşı suçlamaların yerini çamur ve iftira atma alıyor. Nitekim 60 sonrasında "Dev-Genç" imzalı bir bildiri dolaşıyor ortalarda. Bu bildiride Dr. Hikmet'in eşcinsel olduğu, geçmişteki bir olay mesnet gösterilerek iddia ediliyor. (Dev-Genç kabul etmiyor tabii ki bu bildiriyi.) Zavalı Kıvılcımlı da hayatının son yıllarında çektiği acılar yetmiyormuş gibi bir de bununla uğraşmak zorunda kalıyor.¹² Nesimi'ye soruyorum bu

iğrenç iftiranın nereden kaynaklandığını. "Bilmiyorum" diyor.

VEDAT NEDİM TÖR'ÜN İHANETİ

O zamanki parti genel sekreteri Vedat Nedim Tör'ün "Parti belgelerini gidip kendi ayağıyla polise teslim ettiği" tezi bugüne kadar TKP tarihinde genel kabul görmüştür. Hem bu olayı soruyorum, hem de bu olayın kimilerinin dediği gibi Vedat Nedim'in sadece "korkaklığı" ile açıklanıp açıklanamayacağını tartışmak istiyorum. Çünkü bu olay Şefik Hüsnü ile Vedat Nedim'in çeliştikleri bir noktada patlak veriyor. İkincisi, Vedat Nedim daha sonra "Kadro Hareketi"ni diğer TKP'lilerle Şevket Süreyya Aydemir'le filân oluşturarak Kemalizmin ideoloğunu üstleniyorlar. Bu olayda TKP'nin kemalizmle arasındaki sınırı net bir şekilde çizememesinin de rolü var gibi geliyor bana. Ortaya attıkları tezler "Kemalizmin sol bir versiyonu" oluyor çünkü. Abidin Nesimi başlıyor anlatmaya: "Olay şöyle: Tabii bu adalete intikal etmiş, kesinleşmiş bir durum. O esnada Vedat Vedat Nedim Tör, TKP Genel Sekreteridir. Şefik Hüsnü ise yurtdışında olup, bazı direktifler yollamaktadır. Fakat Nedim, bunları uygulamak istememektedir. İşte Vedat Nedim, böyle davranınca Şefik Hüsnü gizlice yurda giriyor ve kendi adamlarını toplayıp harekete geçiyor. Bazı bildiriler dağıtılıyor. Polis, Şefik Hüsnü'nün yurda girişinden haberdar olmadığı için, olayı Vedat Nedim'in yaptığını zannediyor ve onu içeri alıyor. Vedat Nedim sıkıştırılınca, bunları Şefik Hüsnü grubunun yapmış olabileceğini, onun Türkiye'ye giriş yaptığını fakat kendisine Mülatiye pasthanesinde falan gün filanca saatte randevu verdiğini söylüyor. Bunun üzerine Şefik Hüsnü yakalanıyor ve tevkifat başlıyor. Yani Vedat Nedim birden karar verip, polise gitmemiştir. Sonrası malûm, kadro ile kemalizmin ideoloğunu yapmaya başlıyor."

SUPHİLERİ KİM KATLETTİ?

Abidin Nesimi'nin farklı düşündüğü tek nokta Vedat Nedim'in davranışı değil. O aynı zamanda Mustafa Suphi'lerin katli olayına da oldukça farklı yaklaşıyor. Tabii bu bir yorum ama insanın aklında esaslı sorular doğuruyor. Şöyle ki: "Benim görüşüm şu ki, bu olay Kominternin kendi iç çelişkisi ile, Mustafa Kemal'in çıkarlarının çakışması sonucu olmuştur. O tarihlerde Kominternin sevk ve idaresi Zinoviev, Radek ekibinin elindeydi. Bu ekipse ihtilâli dışarı taşırarak yandaşıydı. Mustafa Suphi de bu görüşteydi. Oysa karşılığında, içlerinde Lenin ve Stalin'in de olduğu grup tam tersi düşünüyordu. Böyle olunca Ankara hükümetinin çıkarlarına denk düşünüyordu. Ankara o esnada Türk komünistlerini tasfiye ediyordu. Hakkı Behiç, Nazım Bey gibi grupları. Baktılar ki Rusya bu olaylara ses çıkartmıyor, iyice cesaretlendiler. Hep Kâzım Karabekir'e yüklenilir ama bence sorumlusu Ankara'dır" diyor. Böylelikle Nesimi, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının katline Sovyetlerin "göz yumduğunu" düşünüyor ve-

olayı protesto etmemelerini buna bağlıyor. Özellikle Komintern içi ekipler çelişkinin bu katliama ortam hazırladığı kanaatinde.

Bu devreye dair daha bir sürü şeyden bahsediyor Nesimi. Şelik Hüsnü Değmer'in İsmet İnönü'ye avukat kardeşi aracılığıyla verdiği "siyasete karışmayacağım" dilekçesi ve bunun üzerine Türkiye'ye gelip yüzbaşı doktor olarak görev yapmasından, Hasan Ali Ediz'in İsmet Barutçu'nun iddiasına göre İplikçi mevkiinde bildiri dağıtan genç militanları "Böyle daha iyi propaganda olur, hem de pişerler" diye ihbarından, Nazım'ın "Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim" isimli otobiyografisinde sözünü ettiği gizli matbaanın, matbaa olmayıp alelade bir şapirograf olduğundan, troçkistlikle suçlanmasına, İsmail Bilen'in sevgilisi Sabiha'nın (Sertel değil) ajan çıkmasına kadar daha bir çok konu geçiyor.

"TAN OLAYI", TAN OLAYI DEĞİLDİ

Yavaş yavaş 1946'lara geliyoruz. Çok partili rejim rüzgârının esmeye başladığı bu devrede, gerek komünistler, gerekse de TKP-dışı sosyalist ve demokrat unsurlar faaliyetlerine hız veriyorlar. Herkes bir dış dayatma ile de olsa, bu yeni ortamdan faydalanmaya çalışıyor. TKP bir yandan "İleri Demokrat Cephe" oluşturmaya çalışırken, -ki bunu "Görüşler" dergisi etrafında CHP Muhalifi Bayar Grubunu da çekmeye çalışarak yapıyor- öte yandan legal-parti olanakları araştırıyor. Bu serüvenin sonu iki sosyalist parti (TSP-TSEKP) ayrışması ve her ikisinin de 16 Aralık 1946'da kapatılmalarıyla sonuçlanacaktır. İşte Nesimi buraya geliyor. Ama önce tarihe "Tan Olayı" olarak geçecek olan Tan Gazetesi ve matbaasının tahribi vakasının aslında gerçekten Tan'a yönelik olmadığını, Tan'ın bu arada "gümbürtüye gittiğini" söylüyor. "Camii Baykurt'un 'Yeni Dünya' diye bir gazete girişimi oldu. Bu kişi hem yıllardır 'La Turque' isimli Fransızca bir gazetenin başyazarlığını yapıyor hem de sosyalizme sempati besliyordu. Üstelik Mareşal Çakmak'ın da çok yakın dostuydu. Mareşal'in de İsmet Paşa ile arası açık. Bu ekip bir sosyalist parti kurmak istiyordu. Hatta programını da ben hazırladım" diyor ve sürdürüyordu: "İşte bu arada Tan Olayı oldu. Aslında bu saldırı yeni dünya'ya karşı yapılmıştır. Oysa Tan'a yönelikmiş gibi gösterildi. Ardından saldırganlar Yeni Dünya ve La Turque'yi de tahrip ettiler. Böylelikle Tan arada gümbürtüye gitti. Sonra Camii Bey de bu işlerden vazgeçti."

Gerçekten de o sıralar toplantılar yapılıyor. Hazırlanan program eleştirilerini almak üzere aydın çevrelere gönderiliyor. Hatta o kadar ki, bir ara toplantıda kurulacak partiye Mareşal Çakmak'ın bile başkan yapılması tartışılıyor. Fakat Şefik Hüsnü karşı çıkıyor. İşte "Tan Olayı" ile bu süreç kesintiye uğrayınca Türkiye Sosyalist Partisi (TSP)'nin kurulması kararlaştırılıyor ve eski İmralı Cezaevi Müdürü Esat Adil'in başkan olması Şefik Hüsnü'nün de onayı ile kabul ediliyor. Devam ediyor Nesimi: "Fakat o dönemde Şefik Hüsnü'nün İstanbul teşkilatı ile arası açıktı. Sarı Mustafa, Hüsamettin Özdoğu gibi kişilerle yani. Esat Adil

de bu çevreye yanaştı. Böylelikle başlangıçtaki hesap oluşmadı. Bu durumu gören ve TSP'de etkisini kuramayacağını anlayan Şefik Hüsnü, elindeki illegal kadrolarla birlikte Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi'ni (TSEKP) kurdu. Her iki parti de biz TKP'nin devamıyız, diyorlardı. Gerçi Esat Adil TKP'li değildi ama, TSP'de birçok TKP'li vardı. Program açısından farklıydılar. Bence Şefik Hüsnü'nün programı daha sol bir programdı."

Bu Türkiye Sosyalist hareketinin ilk örgütsel bölünmesi idi. Bunun nedenini "kariyerizm" ile açıklıyor Nesimi, özellikle "Şefik Hüsnü'nün kariyerizmi" ile. Bir olay anlatıyor: "Size bir vak'a anlatayım. Şefik Hüsnü, Tünel'de Münir Selim'e rastlıyor, bir parti kurma teşebbüsüne geçeceğini söylüyor. Münir Selim de ona, yahu doktor Türkiye, Amerika'nın peyki olma yolunda, bu durumda senin kuracağın partiyi derhal kapatırlar, diyor. O da, biliyorum ama ne yapayım ki Esat Adil partiyi kurdu, benim kadrom nereden bakarsan bak otuz, kırk kişi. Onlar da Esat Adil'in partisine girerlerse benim hayat-ı siyasiyem tükenir, diye cevaplıyor. Bence de Şefik Hüsnü, ikinci partiyi siyasi hayatının tükenmemesi için kurdu."

Bu arada bir "polis hikâyesi" daha dinliyoruz ondan. TSP'nin kapatılması esnasında ilginç bir olay cereyan ediyor. "Esat Adil'in kadrolarında birçok kişi polisti. Daha önce Veli Kasımoğlu diye bir genç vardı, TSP'de. Bu genç bir ara TSP'den Kemal diye birine, sen polissin, diyor. Hakikaten parti kapatılınca, bu polis resmi elbiselerini giyip, bizzat Veli Kasımoğlu'nu o tutukluyor."

TKP'NİN BÜYÜK ZAAFI

Sizce TKP'nin en önemli zaafı ne oldu diye soruyorum. O da hayli sert bir yorumda bulunuyor: "TKP'nin en büyük hatası iç kuvvetlere dayanmamış olmasıdır. Bir matek'tir (yabancı), yani ithal bir teşkilat olmuştur. TKP Türkiye'deki sosyalist akımın kendi iç kuvvetlerine dayanarak ortaya çıkmamıştır."

Abidin Nesimi, diğer eski tüfeklerin aksine Behice Boran'ın TKP'li olmadığını düşünüyor. Bunu da bir olaya dayanarak, mantık yürütüp izah ediyor. "Behice Boran'ın partili olduğunu sanmıyorum. Bakın meselâ, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'le, DP'li Kenan Öner arasında bir hakaret davası vardır. 'Yücel-Öner Davası' diye de kitap oldu. DP'li Kenan Öner, Hasan Ali Yücel Komünistleri himaye ediyor, diye isnatta bulunmuştu Hasan Ali'ye karşı. Orada Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes ve Behice Boran'ı, Hasan Ali'nin kolladığını iddia eder. Onlara bakanlık imkânlarıyla kitap filân yazdırttığını söyler. Bunun üzerine Hasan Ali de mahkemeye Behice Boran'ın, Pertev Naili Boratav'ın ve Niyazi Berkes'in, 'CHP ilke ve inkılaplarına sadıqız' diye imzalı beyanlarını delil gösterir. Yani ben Behice Hanım'ın o dönemde Komünist Partisi'yle bir ilişkisi olacağına ihtimal vermiyorum. İlerici bir insandı o kadar."

Abidin Nesimi, yılları belleğine kaydeden adam. Üstelik söyleyeceğini dobra dobra söyleyen, sözünü esirgemeyen bir kişiliği de var...

RASİH NURİ İLERİ

Rasih Nuri İleri, TKP ve Türkiye Sol Hareketi tarihi üzerine araştırma yapan en tanınmış kişilerdendir. 1920 Cenevre doğumlu olan İleri, bir dönem TİP Yönetim Kurulu Üyesi de yapmıştır. Konumuzla ilgili bilgi ve görüşlerine başvurduğumuz İleri, bize o dönem hareketi ve TKP tarihi üzerine bazı değerlendirmeler yaptı.

DÖNEME DAMGASINI VURAN TKP'DİR

Rasih Nuri'ye göre ortada bir dönemden ziyade kendi içinde belli özellikler gösteren “dönemler” vardı. Şöyle sıraladı onları da: “Geniş olarak bu dönemi şöyle ayırmak mümkündür: a) Kurtuluş Savaşından Takrir-i Sükûn Kanunu-na kadar, (1919-1925) görece bir özgürlük dönemi. b) Gizlilik Dönemi (1925-1946). c) Çok partili döneme geçişle birlikte yasal parti dönemi (1946). d) Gizlilik Dönemi (1947-1951). Hepsine de damgasını vuran TKP'dir” diyor ve dönemin diğer özelliklerini anlatmayı sürdürüyor: “Kaldı ki, ilk dönem bile içiçe girmiş üç ayrı kısım olarak ele alınmalıdır: Yurtdışındaki hareket (TKP Bakü Kongresi) İstanbul'daki Yasal Hareket (Parti ve Yayın) Anadolu'daki hareket: Yeşillordu, Mustafa Kemal'in kurduğu Komünist Parti, Halk İştirakiyun Partisi. Doğaldır ki, aralarında ilişki ve etkileşim söz konusudur. İkinci döneme gelince: Oportunist Vedat Nedim yönetimi (1925-1927), muhalefetin ihraçı ve 4. kongre ile noktalanın dönem (1927-1936) Seperat çalışma ve CHP'ye sızma dönemi (1936-1942), Faşizme karşı birleşik cephe dönemi (1942-1946). Bu da gösteriyor ki, dönemin tek başına belirleyici bir karakteri söz konusu değildir. Yine de bu dönemin geniş bir özelliğı vardır. O da Komintern'e (1919-1943) ve sonra Kominform'a (1947-1956) bağıllık ilkesidir. Ancak şunu da not edelim ki, bütün dünya partileri için olduğu gibi, TKP'nin ana platformları ikinci dünya savaşına kadar, Komintern'ce saptanmaktaydı.”

TKP'NİN DEZAVANTAJLARI

Rasih Nuri İleri'ye göre, TKP'nin o dönem için bazı handikapları vardı. Bunların

başında "illegal çalışmaya mecbur bırakılması" geliyordu. Ancak bu şartları zorlaştıran iki etmen daha vardı ona göre, "TKP, Mustafa Kemal döneminde Sovyet Dostluğu ana politikasını desteklediği gibi, geniş ölçüde Kemalist devrimleri de desteklemekte idi. Emperyalizme ve yabancı sermayeye karşı tutumunu yeterli bulmamakla birlikte, destekliyordu. Bu aslında çelişkili bir nitelik arz ediyordu. Öte yandan o dönemde işçi sınıfının yok denecek kadar cılız olması hareketin ikinci ayak bağını oluşturunuyordu."

O DÖNEM TARİHİ

Rasih Nuri İleri'nin o dönem tarihi üzerine Türkiye'de en çok kafa yoran insanlardan biri olduğunu başlangıçta söylemiştik. Defalarca olan kişisel sohbetlerimizde çeşitli kereler "Tarih Boşluğu" üzerine tartışmış, değerli fikirlerini almıştım. Bu sefer de bir röportaj sorusu olarak sordum ona. Sorumu şöyle cevapladı: "Evet, o dönem tarihi bugüne dek yazılamamıştır. Bunun çeşitli nedenleri arasında bence en önemlisi Türk Ceza Kanunu'nun faşist kökenli maddeleridir. Yapılan ilk ciddi ve bilimsel deneme Prof. Mete Tunçay'ın üç defa geliştirilen "Türkiye'de Sol Akımlar" (1908-1925) doktora tezidir, bunun da dönemi önemli olmakla birlikte sınırlıdır. Oysa aynı kitaba ek olarak yayınlanan "Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler" (1982) kitabının başına gelenler güncelliğini kaybetmemiştir... Dinamo'nun, Kemal Tahir'in, Kerim Korman'ın, Attila İlhan'ın, hatta Vedat Türkali'nin romanları ise romandır, tarih kitabı değildir. Buna karşın ağır hakaret ve tahrifatlar kapsayan Attila İlhan'ın romanına (O Karanlıkta Biz) Gün dergisinde yanıt vermek zorunda kaldım. Bir de anti-komünizm simsartları diye eskiden adlandırdığım kişilerin yapıtları bulunmaktadır. Peyami, Sancar, Darendelioğlu, Tevetoğlu, eski 7. Fıkracı Aclan Sayılgan'ın yapıtları gibi. Bunların son iki tanesi nesnel incelemelerin yapılmadığı memleketimizde -bütün aleyhteki propagandalarına karşın- kapsadıkları bazı belgeler nedeniyle uzmanlar için yararlı sayılabilirler. Kerim Sadi ve Doktor Hikmet ağabeylerimden, dostlarımdan başlayarak bu konuda bilgi veren ve fakat yöntembilimsel niteliği olmayan birçok sol yazarın önemli eserlerinin eleştirisini ise burada yapacak değilim" diyordu.

Ancak, burada özellikle belirtmek istediği bir yazar daha vardı İleri'nin. O da Yalçın Küçük'tü. Küçük, "İtirafçıların İtirafı-TKP Pişmanları" isimli çalışmasında bazı iddialarıyla bu kuşağın tepkisini çekmişti. Özellikle "Emniyette Bülbül Kesilen Geveze Şair: Enver Gökçe" başlıklı bölüm geliyordu. "Yalçın Küçük"ün kitabı yöntemsel olarak baştan aşağı yanlıştır. Böyle konular -taraf teşkil eden- İddianame ve Gerekçeli Kararlar ile çözülemez. Örneğin sevdiğim iki arkadaşımın söz ediyor, biri Enver Gökçe, diğeri Şükran Kurdakul. Sözde biri konuşmuş, diğeri susmuş, yüzeysel olarak doğru. Ancak Zeki Başımar'ın, bu konulan Şevki bilir, demesinden sonra, Şevki arkadaşım konuşmamış, birkaç elektro-şok yapılarak tedavi görmüştü. Bunun üzerine en yakını

olan Enver Gökçe'ye yüklenilmiş, o da çok sıcak operasyona dayanamamış, çözülmüştür ve ölünceye kadar kendi kendini yemiş, bu ağır yükten silkinememiştir. Önünde saygı ile eğilinecek bir kişidir. Şükran arkadaşım ise işkence görmemiştir. Görüldüğü gibi arada bir nitelik farkı vardır.”

Emniyette çözülüp-çözülmemek! Birçok devrimci için korkulu bir sınav olan bu durumun, daha sonra bazı kişilik, hatta siyasal problemler yarattığı da bir gerçektir. Nitekim bu genel ilke 1951 TKP Davası sanıkları içinde sorun yaratmıştı. 167 kişilik davada, sorgunun emniyet safhasında hiç konuşmayanların sayısı parmakla gösterilecek kadar azdı. Bununla beraber mahkemede bu ifadeler reddediliyor ama polis aleyhte birçok delili de toplamış oluyordu o ana kadar. Tabii bunda örgütsel hataların yanında kişisel zaafaların da önemi büyüktü.

Araştırmamızın konusu 1980 TKP Davası olmamakla beraber, buna benzer bir tartışma orada da çıkmıştı. Rasih Nuri İleri'nin Yalçın Küçük'ün kitabına yönelttiği eleştiriye dahil olduğu için, 1980 TKP Merkez Komite üyesi Aydan Bulutgil'le ilgili tartışmayı buraya aynen alıyorum.

Söyle devam ediyordu R.N. İleri: “Aynı saptamayı Aydan Bulutgil arkadaş için de yapıyor Yalçın Küçük. Yine olayın özü ile ilişkisi olmayarak, Aydan 5 Mayıs 1981'den 12 Ağustos'a kadar gözaltında tutulmuş bir kişidir. Yakalandığında 4. kattan atlayarak intihar etmiş, bir çöp tenekesine düşüp bacakları kırılmış ve bu haliyle uzun süre tedavi görmeden işkence edilmiştir. Diğer bir şanssızlığı 5 merkez komite üyesi ile aynı günlerde tutuklanmış ve sorgusu yapılmıştır. Bakın TKP Genel Sekreteri Haydar Kutlu'nun sorgusunda söylediklerine: “M.K. üyesi olarak yargılanan Aydan Bulutgil, işkenceyi mahkeme önünde böyle anlatıyor: Elektrik şoku, falaka, ters yüz askı, hayatların kıvrılması gibi kimileri tarafından olağan sayılan işkencelerin aylarca uygulanması yeterli görülmemiştir. Haftalarca aç, susuz bırakılmam, kırık ayakla falakaya yatırılmam, eşime benim önümde defalarca işkence uygulanması ve çöğleklerinin dinletilmesi de yeterli görülmemiştir. İkibuçuk yaşındaki oğlumu emniyette bir odada tuttuklarını, onu da işkenceye alacaklarını sık sık tekrarladılar ve bana işkence odalarında “işte oğlun!” diyerek, çocuk ağlayışlarını ve haykırışlarını da dinlettiler. Bunları bir acındırma duygusuyla değil, dava dosyasına delil adıyla konmuş düzmece kağıtların hangi yöntemlerle dayatıldığını açıklamak için anlatıyorum. Kaldı ki, acınacak durumda olan ben değilim, bu uygulamaya bel bağlayanlardır. Daha sonra Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. Şube D. Grubu'nun işkence laboratuvarına getirildim. Burada yeni tüm deneylere de tanık oldum. Sol ayağımda kırık kemiklerin açıkta durduğu yara içine böcekler koydular. Böylece bu soruşturmada başvuru bir dayatma yöntemi olarak kan emici böcekleri de tanımış oldum.”

Ve devam ediyordu İleri, bu olayla bağ kurarak Bulutgil hakkındaki “konuşma” iddialarına. “Dahası var, ben Türk solunun tarihi ile yakından ilgilenen bir kişi olarak, 1980 TKP davalarının çoğunu inceledim. Bunu yaparken polis, yani işkence sorgu zabıtlarını okudum. Adana TKP davasında, Aydan'ın

ifadesinin tarihinden çok önce alınan bir ifade var, kelimesi kelimesine aynı olaylar, aynı toplantılar, aynı gerçek ve kod isimler yeralıyor. Üstelik aynı isimler için, asıl ismini bilmiyorum, kod ismini biliyorum şeklinde açıklamalar, eş unutkanlıklar var. Yani besbelli ki, ifadeler ikisine de söylenilmiş, dikte ettirilmiş. Çünkü daha eski tarihli bir üçüncüsü de var. Yalçın Küçük ayrıca Aydan'ı tanıdığına göre, onun söylemediği bazı şeyler olduğunu da bilmek durumundadır. İşte Yalçın Küçük'ün sayfalar boyunca yazılarıyla işkence ettiği Aydan arkadaşın itiraflarının içyüzü. Tek umudum Yalçın Küçük dahil, sağcı, solcu veya adi zanlı, hiçbir insan böyle muamelelere maruz kalmasın."

BİR OTOKRİTİK

Tekrar konumuza dönüyoruz. Rasih Nuri, 1951 TKP tevkifatının diğer tevkifatlara oranla birçok önemli farkı olduğunu belirttikten ve Dr. Şefik Hüsnü'nün "Bu tevkifatta küçük burjuva unsur, ilk kez partide ağırlıktadır" sözünü hatırlattıktan sonra, Zeki Başımar ile ilgili daha önce sarfetmiş olduğu sözlerden üzüntü duyduğunu belirtiyor ve şu açıklamayı getiriyordu: "Burada bir otokritik yapmak durumundayım. Zeki Başımar, en yakını olduğum kişilerden idi, 1946'da beraber çalıştık. Oysa bugün utandığım ağırlıkta sözler yazdım onun hakkında, bu da o dönemin parti üslubunun bir hatası oldu. Biliyorum, Zeki arkadaş geniş bir ifade verdi. Merkez komitesi hakkında konuştu, beteri bazı sorulara, bu konuyu ben değil Kemal Ergin bilir, bunu Şevki Akşit bilir, diye son derece sakıncalı yanıtlar verdi. Ancak işin iç yüzü ne idi? 1951 Partisi, 1946 TSEKP'nin bir devamıdır. İzmir'de yakalanamadığını sanan Mehmet Bozışık, 1947'de partiyi Şükrü Dinsel isminde bir milli emniyet ajanı ile canlandırmış, Yusuf Etik ve diğer ajanlar partiye sızmışlardı. Ankara ve İstanbul illeri ile irtibatı kurmuştu, yani baştan milli emniyet olayın içinde idi. Ayrıca İstanbul ili başındaki Tevfik Dilmen'in, Ankara örgütü başındaki Ömer Lütfü Tuncay'ın itirafçı oldukları unutulmamalıdır. Yine aynı tutuklamalar yurt dışına çıkmak üzere olan Sevim Tarı (Belli)'nin üstündeki parti belgelerinin yakalanması ile başlamış ve en önemli kişiler bir hafta içinde yakalanmışlardır. Tevkifatın zamanlaması tamamiyle politiktir. Ayrıca 1950 affı beklenmiş ve böylece hapiste bulunan Şefik Hüsnü'ler, Reşat Fuat'lar ve diğerleri bu tevkifata dahil edilebilmişlerdir" demekteydi.

Tekrar Zeki Başımar konusuna dönen İleri, Başımar'ın sadece günahları ile yargılanması kanaatinde olmadığını belirterek şunları söylüyordu: "Zeki Başımar'ın yaptığı, bilinenleri kabulle konuyu sınırlamak oldu, örneğin üç il dışına çıkılmadı. Çok daha önemlisi sonradan bazıları TİP'in başına geçecek olan bazı kişilerden söz etmedi veya onları akladı, ben bunlara aydınlar grubu diyorum. O kadar ki, Ankara li sekreterinin suçladığı ve yurtdışında olan Sadun Aren¹³ için, partili değil, dedi. Biri sonradan delirdiği için (Yaşar Çöl)

ifadesi sayılmayan iki kişinin suçladığı Behice Boran'dan ve diğerlerinden söz etmedi. Ve bunlar mahkûm olmadıklarından TİP'te çalışabildiler. Şoför İdris ile ilgili ifadeleri geçiştirdi, Neriman Hikmet dostumu dava dışı bıraktırdı. Mahkemedeki davranışlarına gelince, memuriyete girerken fazla geniş olarak yazdığı "öz geçmişi" çok önemli bazı noktaları, örneğin yurtdışı ilişkilerini geri almasını engelledi, bir de buna Mihri Belli ile aralarında geçen kişisel sürtüşmelerin eklendiği unutulmamalıdır."¹⁴

İKİ PARTİ OLGUSU

Bir ara ona da Salih Hacıoğlu'nun ölümü üzerine ne düşündüğünü soruyorum. "Şüphesiz sadece üzüntü duyulur" diyor. Ve "üzüntü"den öteye bu konuya pek girmek istemiyor. Sadece "Ana Britannica'daki benim yazdığım İsmail Bilen maddesine bak" diyor. Bakıyorum, "İsmail Bilen'in adı Stalin döneminde bazı temizlik hareketlerine karışmıştır" yazıyor. Böylelikle çok dolaylı da olsa bir cevap aldığımı farzediyorum.

Ya 1946'daki iki parti oluşumu? Üstelik Rasih Bey'in bu konuda bir de kitabı var. Bu ayrışmayı tahlil etmesini istiyorum. Ayrıca İbrahim Topçuoğlu'nun kitabı hakkında ne düşündüğünü soruyorum. "Topçuoğlu arkadaş, birinci cildini yayınlayınca hemen TKP Gerçeği ve Bilimsellik/Quo Vadis İbrahim Topçuoğlu?" isimli kitabımı yayınladım. Sonraki ciltte bana, Rasih İleri'nin parti dediği bana göre muhalefet, muhalefet dediği partidir, şeklinde yanıt verdi. Böylece anlaşmış olduk. Kominternce tanınan Dr. Şefik Hüsnü'nün partisi olduğuna göre özde anlaşmıştık. Kitabı ise hafızaya dayanan, hapishanede Sarı Mustafa'nın anlattıklarından otuz yıl sonra belleğinde kalan dedikoduların karışımından oluşan çelişki dolu bir yapıttır" diyor ve devam ediyordu.

"Sosyalist parti kurulduğunda, Sarı Mustafa (Börklüce) yıllardır hareketten kopmuş bir kişi idi. Eniştesi Hüsamettin Usta (Özdoğu) ise eski bir TKP Merkez Komitesi üyesi, İstanbul İşçi Örgütü liderlerinden bir partili idi. İki partinin ideolojilerine gelince, bu ayrı bir inceleme konusudur. Ama şu kadarını söyleyeyim ki, TSP, 1950'den sonra yeniden açıldığında Amerikan yardımını savunmuş, adeta sosyal demokrat bir partiye dönüştü, yine de dava konusu oldu. Oysa TSEKP, TKP'nin legaliteye çıkışından başka bir şey değildir."

GELİŞEN HEP AYNI KÖK

Her şey bir yana, bütün bu tartışmalar gelip bir noktada düğümleniyordu galiba. O da, TKP'nin bugüne mirasladığı yönlerin ne olduğu sorusuydu. Rasih Nuri Bey'in cevabı kısa ve özlü oldu: "Türkiye'de gelişen hep aynı köktür. 1919'dan beri legalite özlemindeki TKP'dir. Bu parti hep geniş bir demokra-

tik cephe önermiş ve demokrasi savaşımızın tek içten savunucusu olmuştur. Demokratik devrimin ilk ve zorunlu aşama olduğunu her dönemde savunmuştur. Bugün de Marksist-Leninist bilime dayanan, onu Türkiye şartlarına göre uygulamak isteyen bir birlik ve geniş cephe savaşçısı örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır.”

İleri, o kuşağın yetiştirdiği ve o kuşak üzerine araştıran ender aydınlardan biriydi. Evini ve kitaplığını görmeniz bile, sizde bu kanıtı uyandırmaya yetiyor...

BAZI KİŞİLER

Şimdi burada röportaj yapma imkânı bulamadığım, ama bu araştırma süreci içinde tanıdığım, tartıştığım bazı simalardan söz etmek istiyorum. Bunların bazıları ya hiç konuşmadılar, ya sohbet edip röportaj olanağı vermediler, ya sonradan vazgeçip yazılmamasını istediler ya da o an ağır hasta oldukları için konuşamayan insanlardı. Bu insanlar da en az diğerleri kadar hafızamda yer ettiler ve bazı faydalı bilgileri almama yardımcı oldular. Kısaca da olsa onlara değinmek istiyorum.

Zeliha Okyalaz: Rasih Nuri İleri Bey'le birlikte Ortaköy'ün daracık sokaklarında Zeliha Okyalaz'ın evini arıyoruz. Son derece eski bir evin kapısını yaşlı ama müt-hiş güler yüzlü bir kadın açıyor. Rasih Nuri'yi görünce çok seviniyor. Hemen içeri davet ediyor, çay demliyor. Kendisiyle 2 kaset dolusu bir sohbet yapıyorum ama sonradan haber gönderiyor, yazmayayım diye. Yazmıyorum. Çok zorluk çektiği her halinden belli, evsahibi evden çıkartmaya çalışıyormuş. Zeliha Okyalaz'ın eniştesi TKP Merkez Komite Üyesi Kemal Ergin oluyor. O kuşaktan tanımadığı yok neredeyse. Kocasını Burhan Okyalaz da partili, bugün artık yaşamıyor.

Mükerrem Galip Ataç: Tarlabası'nın eski mi eski sokaklarında ortama yakışan eski bir ev. Kapıyı karısı açıyor. Mükerrem Galip Ataç, felç geçirdiği için doğru düzgün konuşamıyor bile. Cümleler ağzından kesik kesik çıkıyor. Hafızası da pek iyi değil, bağlantılar kopuyor. Başucunda Zihni Anadol'un "Truva Atında İlk Akşam" kitabı duruyor, onu okumaya çalışıyor. Zihni Anadol uğrayıp bırakmış. Bu durumda röportaj yapamayacağımı anlıyorum. O da üzülüyor bu duruma, arada kesik kesik "görüyorsun halimi evlat" diyor. Neyse ki anılarını kitaplaştırmış, böylelikle kaybolup gitmeyecek. Fakat henüz basılmadı. Bana vermeye kalkıyor, al buradan istediğin gibi yaz diyerek, kabul etmiyorum, ne olur ne olmaz kaybolur, başına bir şey gelir diye. Sonra bir ara uğrar notlar alırım diyorum ama fırsat bulamıyorum. Birileri muhakkak basmalı ama bu kitabı. Mükerrem Galip Ataç, 1946 Gaziantep, Türkiye Sosyalist Emekçi Köylü Partisi kurucularından. Tevkiyatla sonuçlanıyor. Daha sonra TİP ve Mehmet Ali Aybar'ın Sosyalist Devrim Partisi'nde görev alıyor. Ayrılmadan önce fotoğraflarını çekiyorum, kapıda "bu duruma daha ne kadar dayanırım bilemem, ölsem de kurtulsam" gibi bir laf ediyor, karısı hemen sarılıyor, "o nasıl söz bey, ağzından yel alsın" diyor. Acı çektiği belli, belki de bu hale düşmek koyuyor ona en çok. Sevgiyle sarılıp öpüyorum, vedalaşıyoruz.

Vedat Arçalı: Ocak ayı içinde Bil-Sak'ta **"Şefik Hüsnü'yü Anma Toplantıları"**nın ilki yapılmıştı. Toktamış Ateş'in konuştuğu toplantıda birçok **"eski tüfek"** de vardı. Toplantıyı teybe kaydettim **"eski tüfekler"**in fotoğraflarını çektikten sonra ayrıldım. İçim sıkılıyordu, ne yapayım diye düşünürken, Beyoğlu'na kadar gelip de Çiçek Pasajı'nda iki bira içmeden olmaz, diye düşünüp gittim. Entellektüel Cavit'in yerinde bir masaya çöktüm. Bira ve çerezi söyledim. Az sonra yanıma yaşlı bir adam geldi, oturdu. Adettir, meyhane muhabbeti olur. Az sonra laf lafı açtı. Adam şikâyet ediyordu, **"arkadaşın teki bir toplantıya çağırıldı. Ben daha geç sanıyordum oysa erkenmiş, gittim yoktular,"** diyordu. Merak edip sordum: Ne toplantısıydı amca? **"Bir doktorla ilgiliydi"** deyince hemen lafı tamamladım, **"Şefik Hüsnü Toplantısı mı?"** Adam şaşırdı ve **"nereden biliyorsun?"** dedi. Gayet basit, diye cevapladım, çünkü ben de oradan geliyorum. Gözleri parladı ve kadehini tokuşturdu. Devam ettim; seni kim çağırmıştı amca? **"Zihni Anadol"** deyince ben hemen **"Bizim Zihni Ağabey"** dedim. O da **"demek Zihni Anadol'u da tanıyorsun"** diye sordu. Ben de, tabii tanıyorum, çok sevip saydığım ağabeylerden biridir, dedim ve not defterimden Zihni Anadol'un telefonunu gösterdim. İyice ikna oldu tanıdığımı ve sevindi. Sonra ona toplantının kasetinden bir bölüm dinlettim. Yaptığım çalışmadan bahsettim, haberi yoktu. Kendisinden bahsetmesini rica ettim. O da anlattı: **"Ben şu anda huzurevinde kalıyorum. 1911 doğumluyum. Sultanahmet Sanat Okulu mezunuyum. Yayıncıyım, kimsem yok. Tarihe Donanma Tevkifatı diye geçen olayda, Reşit Paşa Gemisinde Askerî İsyanı Teşvik ve Komünizm Propagandası yapmak iddiasıyla 4 ay hapis yattım. Ben Bastoncu Fevzi'nin yetiştirmesiyim"** diyordu. Kismet ayağıma gelmişti, ben onları ararken onlardan biri ile karşılaştım. Daha fazla bilgi vermedi, sonra havadan sudan konuştuk. Fırsat bulur da huzurevine gelirsem, sohbet etmekten zevk duyacağını belirtti ve ayrıldık. Tesadüf eseri bir **"eski tüfekte"** daha tanışmıştım. Onun da fotoğraflarını çektim, belki bir gün lâzım olur...

SON SÖZ VE BİR ÇAĞRI

Araştırmanın buraya kadar olan bölümünü okudunuz. Kimi kişilere daha uzun, kimilerine daha az yer verildiği gözünüzden kaçmamıştır. Bu benim yaptığım bir tercih değil, kişilerin konuşma uzunluğu ve doluluğu ile orantılı olmasından ileri geliyor. Ve gene bazı olaylara yer veremedim. Örneğin, “Çiçek Palas Hadisesi”, “Dünya Gençlik Festivali”, “Paris’te İleri Jön Türkler Birliği Örgütlenmesi” gibi sözkonusu tarihe ait olaylardır. Bu olaylara katılan insanlarla konuşma olanağı bulamadığım için ayrıca anlatmadım.

Bununla beraber bu çalışma benim için bitmiş değildir. Kitabın birkaç baskı daha yapacağını ümit ediyorum. Bu yüzden ileriki baskılarda daha genişletilmiş olarak sunma imkânım halen mevcut. Yeter ki ortaya güzel bir araştırma çıksın ve kaybolup giden bir kuşak katılsın. Kendi cebimden bir hayli masraf yaptım, gerekirse gene yaparım. Yeter ki, maddi şeylerle ölçülemeyecek bir haz ve keşfetme duygusu yaşayayım.

Bu bakımdan konuşan-konuşmayan, sağ olduğundan haberdar olmadığım herkese şunu söylemek isterim. Bu kitapta yazılanlara eleştiri dahil, her tür anı, bilgi, açıklama, itiraz yapmak isteyenler olursa kitabın diğer baskılarına yetiştirebileceğimi umuyorum. Kimse bunu noktalanmış bir kitap farzetmesin. Hatalarım olmuş ise düzeltmeye, ekleme yapmaya hazırım. Yeter ki, böyle bir talep artırmayınız olarak gelsin.

Evet, Türkiye Sosyalist hareketinin bir tarihi vardı var olmasına elbette. Genç kuşak solcular iyi-kötü bir şeyler duymuşlardı duymasına eskilere dair. Ama bu duyulanlar hem spekülatif hem de bozulmalara maruz kalmıştı çoğu kez. Geçmişten geleceğe uzanan gelenek aradaki köprüleri kuramamıştı. Ya “ağır illegallite koşulları” ya da hareketin kendi iç kavgaları baskın olduğundan “şimdi bunları su yüzüne çıkarmanın zamanı değil” denerek, es geçilmişti. Böylelikle ortaya kendi tarihini bilmeyen bir kuşak çıkmıştı.

Şüphesiz, bunun kabahatlisi gençler değildi. Öncelikle bu aktarımı sağlama-yan eskilerin hatasıydı belki de. Sonuçta bir tarih kimileri için “efsanevi”, “şanlı” vb. olurken, kimileri de alabildiğine yok saydılar. Şüphesiz gerçek bu ikisi de olamazdı.

Şimdilerde ise bu tarihin ucunun aralandığını gözlüyoruz. Artık bu konuda da tartışmalar açık olarak yapılabiliyor ve bazı eski tüfekler de anılarını yayınlamaya başladılar bile. Elinizdeki çalışma eğer bu sürece katkıda bulunabiliyorsa ne mut-

lu. Tabii ki takdir okuyanındır.

Son olarak, birazdan “EK” olarak okuyacağınız belgeler aslında çok daha fazladır. Fakat kitabın maliyetini arttıracığından aralarından bir seçme yapmak zorunda kaldık. Burada anlatılanlara bir veri olabilecek şeyleri koymaya özen gösterdik. Aslında bunlar yeni bulunmuş belgeler değildir. Sadece artık baskısı tükenmiş ve piyasada bulunmayan kitaplardan aynen alıntılanmıştır. Herbirinin önemli olduğunu düşünüyorum.

Kitap yazılıp bittiğinde **Milliyet** gazetesinde Mihri Belli'nin “Anılan” yayınlandı. Belli, burada söz konusu “Sarı Defter”in (ki O “akıl defteri” diyor) mahkeme safhasında delil olarak kullanıldığını belirtmekte. Ayrıca bu defter olayının daha sonra örgüt içinde Şefik Hüsnü'ye karşı bazı suçlamaların kaynağı olduğundan da bahsediyor (**Milliyet**, dizi no: 11, 30 Haziran 1989). Bu konuyla ilgili polemiği Dr. Hulusi Dosdoğru ile ilgili bölüm bulabilirsiniz.

EK (1): BİR AJANIN TİPOLOJİSİ¹⁵

*İbrahim Topçuoğlu, Neden İki Sosyalist Parti / TKP'nin Kuruluş ve Mücadele-
si Tarihi. Sf: 294-323.*

Aslen Bursa nüfusunda kayıtlı olup halen İstanbul Kireçburnu, Kireçli Çeşme Sokak, 11 sayılı evde oturur ve İstanbul'da Mahir ve Baslen Kışın beyler firması-
na ait İzmit adlı vapurda usta gemici ve Serdümen olarak çalışır, Emin oğlu 1337
ve Zehra'dan doğma Harp Okulu mezunu Meryem ile evli çocuksuz. Şükrü Din-
sel'in görülen lüzum üzerine şahit olarak alınan ifadesidir. 20.9.1958.

S— İlkokuldan itibaren ordudan tekaüde sevk edildiğiniz zamana kadar olan
hayatınız hakkında malûmat veriniz.

C— 1921 yılında doğmuşum, babam ölüdür, annem İstanbul'dadır. Kardeşle-
rimden Ethem balıkçılık, Turgut ise Bakırköy Belediyesi'nde şoför muaviniği işin-
de çalışır. İstanbul Akbıyık Nakilbent Hisar Sokak, 35 sayılı evde oturmaktadırlar.
İlk tahsilimi Bursa'nın Fevik Paşa ve Tophane okullarında ikmal ettim. Bursa lise-
sini orta kısmında 7'nci sınıfta iken ikmâle kalmam dolayısıyla babamla aramda
ufak bir münakaşa zuhur etti ise de bilâhare Bursa ikinci ortaokulunda tahsilimi
tamamladım ve 1939 yılında Bursa Askerî Lisesi'ne girdim. 1941 yılında mezuni-
yetimi takiben Sivas'daki üç aylık staj devresinden sonra Harp Okulu'na intisap
ettim. 1943 yılında Havacı Asteğmen olarak mezun oldum, talebelik hayatımda
gayet sert mizaçlı bir hüviyet taşıdığım etrafımcı söylenirdi. Piyade atış ve Hava
atış okullarını bitirdikten sonra 1943 yılı sonlarına doğru Havacılık tahsili için
Amerika'nın Teksas eyaleti San Antonio şehrindeki atış okullarındaki kurslara iş-
tirak ettim, bu tahsil süresi içinde Amerikan hocanın arkadaşlarımdan birine yap-
tığı bir hareketten ötürü kendimi tabanca ile yaraladım, hatta bu havadis o za-
manki gazetelerde neşredildi. Hastahanede yatıp tedavimden sonra bu yerdeki
ataşemiz Cemal Aydınalp'e Türkiye'ye dönmeyi arzuladığımı söyledim ve 1945
yılı başlarında Mısır'a ve oradan trenle Türkiye'ye gelerek Eskişehir'e yerleştim.
Vazife almak üzere yaptığım müracaata ilgililer geri hizmet vermek ısrarında idî-
ler. O zaman havacı teğmen olarak bulunuyordum. Geri hizmeti kabul etme-
diğim için 24 Nisan 1945 tarihinde emekliye sevk edildim. Rahmetli General
Salih Omurtak benimle fazla ilgilendi, bazı teşkilâtlarda iş buldurmak iste-
ğinde bulundularsa da serbest çalışacağımı beyan ile bunları kabul etme-
dim. Bursa'ya giderek orada yerleşmek istedim ise de annem ve kardeşlerim
ile aramızda cereyan eden geçimsizlik sebebine istinaden iş muhiti geniş
olan İzmir'e gitmeyi düşündüm ve tahminime göre Mayıs 1945 ayında İz-
mir'e geldim. İş bulmak için yaptığım müracaatlara münasip cevap alamadı-
ğım ve tatmin edilmediğimden bir sandal alarak balıkçılığa başladım.
Ekim 1945 ayına kadar bu şekilde çalıştıktan sonra Ankara'ya gidip iş aradım
ve Amerikan Askeri Yardım Kurulu Teşkilâtı'na bağlı olmayan 24'üncü Ame-
rikan Hava Üst Teğmeninin 1271 numaralı birliğinde dekone, dispeyçir (ev-

rak takipçisi) ve Hava Trafik Şemaları çizmek vazifesini aldım. Bu yerde 175 lira net aylıkla Mart 1946 ayına kadar çalıştım. Bu yerde bulunduğum sırada şoförlükle çalışan İbrahim vasıtasıyla 1934 yılında Beyaz Rusya'nın Minsk şehrinde muhacir olarak Türkiye'ye gelip Ankara'ya yerleşen şimdiki eşim Meryem'i tanıdım ve onunla 18 Mart 1946 tarihinde Ankara'da evlendik. Eşim o zaman Sümerbank İplik Dokuma Müessesesi'nde çalışıyordu, bilâhâre kendisini benim işsiz kalıp İzmir'e gelmem sebebiyle İzmir Dar Ağacı Sümerbank Basma Sanayii Müessesesi'ne naklettik. Bu suretle ve Nisan 1946 ayında İzmir'e gelmiş olduk. 25 Nisan 1946 tarihinde Güzelyalı Tayyare Tamir Fabrikası'nda İngilizce mütercimliği vazifesini aldım. Bu fabrikanın müdürlüğünü Yüksek Mühendis Fuat Ulu isminde birisi yapıyordu. Kendisini Kahire'den Türkiye'ye Amerikan askerî yardımı gönderme bürosunda istihbarat zabıtlığı yaparken tanıdım, işte bu şahsın delâletiyle fabrikaya girdim ve bu yerde iki ay çalıştıktan sonra hastalık sebebi ile ayrılmak mecburiyetinde kaldım. Apandisit ve safrakesesi ameliyatlarından sonra normal bir hale döndüm, yukarıda arzettiğim gibi balıkçılığa merakım olduğundan İzmir'e her gelip ve gidişimde sandal alıp satıyordum. Tayyare tamir fabrikasında iken de sandalım mevcuttu. Bilâhare buna kullanılmış bir motor da aldım. Fakat bunu kullanmak mümkün olmadı. Zaruret halinde kaldığımdan şimdiki devlet hastanesinin civarında bulunan geri tabaka tütün kumpanyasına müracaat ettim. İngilizce bilmem dolayısıyla 13 lira haftalıkla buraya memur olarak girdim. Bu yere girmeden evvel eşim Meryem'i Bursa'ya göndermiştim. Bilâhare aldım ve yukarıda bildirdiğim gibi çalışmaya başladım, geri tabakaya girdiğim zaman 1947 senesinin bîdayeti idi. Geri Kumpanyasında 7,5 sene kadar çalıştıktan sonra İstanbul'a gitmem dolayısıyla ayrıldım. Bu müddet zarfında gerek kendimi ve gerekse karımın kazancı ile Güzelyalı'da bir ev yaptım, bir arsa da aldım. 1954 yılının yaz aylarının birinde eşim Meryem'le İstanbul'a gittim. Altı ay istirahatten sonra iki ay kadar da Beşiktaş'daki telsiz kursuna devam ettimse de bitiremedim. 1955'de doğrama marangozluğu ve 1956-1957 yazına kadar mobilyacılık yaptıktan sonra Temmuz 1957 yılında gemiciliğe başladım. Ve ilk olarak Seyhan isminde bir armatör simsarının delâletiyle Muzaffer Pehlivanoğlu'na ait aynı isimli gemiye gemici olarak girdim. Birbuçuk ay kadar çalıştıktan sonra ayrıldım. Bu gemide 200 lira aylıkla çalıştım. Ereğli-İstanbul, İzmir-İstanbul seferini yaptıktan sonra bir daha çalışmadım. 1958 Ocak ayı içerisinde Veysel Sait Akbaşıoğulları'na ait Selçuk şilebine gemici olarak işe alındım. Bu şileple zaten Edremit'in Akçay limanında iltihak etmiştim. İtalya seferinden tekrar Akçay'a döndük bir tur için iştirak ettiğimden ve esasen şilebin çürük olmasından bu şileple bir daha sefere çıkmadım. Şilebin makina mürettebatından Mehmet Oflu ve Mehmet Oflu'nun arkadaşlarından olan iki kişiden şilebin Çarkçıbaşı İsmail ile şilep süvarisi Muzaffer'in Türkiye'den İtalya'ya esrar kaçırdıklarını duymuştum. Bu hususu İtalya'ya gittiğimizde Napoli Başkonsolosumuza bizzat anlattım. Not aldılar. İhbarımı imzalayıp imzalamayacağımı sorduklarında, bunun bir manâ ifade etmeyeceğini, zira malların Piombina'da satılmış olabileceğini söyledim. Hakikaten bilâhare yaptı-

ğım incelemede esrarın bu yerde yani Piombina'da Türk asıllı Rodoslu İtalyan tabasından Ali isimli polis memuru ile karısı tarafından dışarı çıkarılmasına yardım edildiğini işittim, fakat doğruluk derecesini bilmiyorum, yukarıda söylediğim şahıslardan birinin ismi hatınma geldi. Mehmet Oflu'nun arkadaşlarından olduğunu bildirdiğim şahıslardan birinin ismi makina yağcısı Seyfi'dir. Selçuk şilebini Akçay'da terk ettikten sonra İstanbul'a geldim. Edremit'te bu esrar işini şifahi olarak bir gümrük memuruna bildirmiştım. İstanbul'a geldiğimde biraz sonra bu mesele için Çarkçıbaşı İsmail ile Süvari Muzaffer beyin sorguya çekilmiş olduklarını duydum. Netice ve işin doğruluğunu bilmiyorum. İtalya seferinde iken İtalyan Komünist Partisi'nin tetkik edebildiğim taraflarını ve esasen Dz. emekli si olan Selçuk süvarisi Muzaffer'in (tokaya benzeyen Rus Hücumbotlarının manevra kabiliyeti ve bunları metheder mahiyetindeki duruşmalarını, üçüncü kaptanın, "efendim, bunları mutlaka Millî Emniyet'e bildirmişsinizdir" sualine cevaben Muzaffer kaptanın "enayi miyim bildireyim, ertesi günü bunu Rus radyosu söyler" şeklindeki beyan ve muhavereleri gerek telefon ve gerekse posta kutusu ile haberleştirdiğimiz İstanbul Bölgesi Millî Emniyet Teşkilatı'na bir rapor halinde bildirmiştım.

Mayıs 1958 ayında Kışınbaylar firmasına ait İzmir şilebine 200 lira aylıkla usta gemici olarak girdim. Şilebe İstanbul'dan uçakla Hollanda ve Rotterdam şehrinde mülaki oldum. Ertesi gün hemen hareket ederek Portekiz'in Porto, İspanya'nın Tarragona, İspanyol Fası'nın Melillâ, Almanya'nın Emden ve Hamburg, Hollanda'nın Ternözen, Belçika'nın Gent ve Anvers, İtalya'nın Venedik, Yunanistan'ın İTEA limanında seyahatler yaptıktan sonra İTEA'da gemiyi terk ettim. Oradan Pire'ye geçip Ankara vapuru ile 26 Ağustos 1958 tarihinde Türkiye'ye geldim. İzmit şilebinden ayrılmamın sebebi para yüzündendi. Verilen Sterlin dövizinin 25 liraya çıkmasından ve 65 lira karşılığı verilen dövizin çok az olmasından dolayıdır.

S— Yukarıda tahsil, iş ve İzmir'de, İstanbul'da yaptığınız işler hakkında geniş malûmat verdiniz. 1945 yılında ilk olarak İzmir'e geldiğinizde tanıdığınız ve samimiyet peyda ettiğiniz arkadaşlarınızla bundan sonraki yıllarda tanıdığınız şahıslar bunların siyasî içtihat ve düşünceleri ve keza bunların kanunî veya kanunsuz faaliyetleri bu faaliyetlere iştirak dereceniz hakkında geniş malûmat veriniz.

C— 1945 yılında İzmir'e geldiğimde kayık alıp balıkçılığa başladığımı yukarıdaki ifademde izah etmişim. O zaman balıkçılık işlerinde yardımı dokunması bakımından Hasan isminde birisiyle arkadaşlık peyda etmişim. Pay sahibi ile çalıştığım bu şahıs bilâhare Tüberküloz hastalığından muzdarip olarak öldü. Bundan başka 1945 yılında arkadaşlık hissettiğim bir kimse yoktu. 1946 yılında eşimin yukarıdaki beyanında belirttiğim gibi Darağacı Sümerbank Basma Sanayii Müessesesi'ne naklimi müteakip İzmir'de Şehitler mıntıkasında yerleştiğimizi beyan etmişim. Bu ve bundan sonraki zamanlarda çevremizde bazı faaliyetlerde bulundum. Çok partili hayatın başladığı yıl içinde Darağacı mıntıkasında bulunan DP, CHP, Ocak İdare Hey'eti mensupları beni kahve vesair yerlerde yaptığım lisan bilmem propagandasını rıza göstererek parti bünyesindeki gençlere İngilizce öğ-

retmem yolunda angaje tevesşül ettiler. DP'nin ilk kuruluşu sırasında Güzelyalı bucağında üye olmam dolayısıyla Darağacı'nda doğrudan bu gruba iltihakla müddetini bilmediğim bir süre için DP'li gençlere İngilizce dersi verdim. Bu münasebetle muhit beni tamamen tanımış bulunuyordu. Apandisit ameliyatından tebdil havalı bulunduğum zamanlara rastlayan süreler zarfında tabiatıyla kahvelere devam ediyordum. Bu arada mahallemiz sakinlerinden Topal namıyla maruf Sadi Yeşilada ve onun vasıtasıyla de İhsan Konaş isminde bir şahısla tanışmıştım. Tavla oyunlarının tevlit ettiği samimiyetten mülhem bu şahıslarla o sene, yani 1946 -ki çok partili hayatın tezahürlerinden olan Türkiye Emekçi Köylü ve Sosyalist Partisi'ne girmeyi teklif etmişlerdi- tabii münasebetlerimiz meyanında bu şahısların içtihatlarını bildiğimi iddia edemem, yalnız İhsan Konaş bana bu sosyalist partisine aza bulunduğunu, bu partinin memleket hayrına vazife gördüğü ve konferanslar tertip edildiğini tetkikim üzerine buraya girip girmeyeceğimi serbest olduğumu ifade ediyordu. Velhasıl isimlerini saydığım bu şahıslarla eski mahkeme önünde halen yerini tesbit edemeyeceğim Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin İzmir Merkez (Vilâyet Merkezi) binasına gittik, gidişimiz bir gece idi. Yanımda Sadi Yeşilada ve İhsan Konaş bulunduğunu iyi biliyorum. Yanımızda daha iki kişi olduğunu ve isimlerini hatırlayamıyorum. Bizi hatti zatında bu toplantıya İhsan Konaş götürmüştü. Bir gece gaz lâmbası ışığı altında vüsatini bugün için tarif edemeyeceğim bir oda içinde kalabalık gurubun takip ettiği konferans mahiyetindeki toplantıya girdiğimizde sonradan isminin Emin Emek olduğunu öğrendiğim bir terzi: Terzi kalfası ve çıraklarının çalışma mevzuunda nasıl istismar edildiklerini ve patrona bağlanma rabitalarının nasıl işlendiğini izah ediyordu. Bundan sonra kürsüye keza isminin Cazim Aktimur olduğunu sonradan öğrendiğim birisi gelerek şimdi mahiyetlerini hatırlayamadığım Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi tüzüğünden iki maddenin analizini yaptı, filhakika bu partinin bu legal olan faaliyetinden illegal faaliyete geçişi ve ondan sonraki zaman zarfında partinin tüzüğünü incelediysem de; Cazim'in o toplantıda analizini yaptığı maddelerin hangileri ve mahiyetlerinin ne olduğunu ifade edemeyeceğimi hatırlayamam. Cazim'in tüzük maddelerinin izahından sonra toplantıya son verilmiştir. Bunun hitamında Eşrefpaşa'da baskıcı Osman Uzlaş, Murat Raci Erdemil, Kerim Soyka, Cazim Aktimur ve Salamon isimlerinde olduklarını sonradan öğrendiğim bir grup İhsan ve Sadi'yi dışarı çıkararak beni içeride alıkoydular. Yukarıda arz ettiğim gibi Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin her türlü propagandası sonradan teyyüt ettiği gibi İhsan Konaş uhdesinde bulunuyordu. Herhalde bunun empozesi ile olacak yukarıda izahını yaptığım konferansın hitamında isimlerini saydığım şahıslar yine tahminime göre İhsan'ın vasıtası ile beni mimleyip alıkoymuşlardı. Yukarıda isimlerini saydığım bu adamlar herhalde İhsan'dan derlemiş oldukları hakkımdaki malûmattan mülhem katıldığım bu partinin işçi muhitlerinde faaliyet göstermesinin ben, Sadi ve İhsan vasıtası ile mümkün olabileceğini ifade edip bana bu yolda telkinde bulunuyorlardı. Şunu da ifade edeyim ki bu partiye üye olamadım. Bunlara ilaveten bana Amerika'da bulunduğum sırada sosyalist olarak tanıdığım veya Amerikan muhitince bu ideolojide tanınan artistleri sor-

muşlardı. Şimdi hatırladığıma göre bu suali tevcih eden Murat, ben Amerika'da artistlerden sosyalist olanları bilmediğimi ifade ettiğimde Murat Raci Erdem'in o zaman Katrin Heponile Polmumi ve isimlerini hatırlayamadığım birkaç isimden bahsetmişti. Bidayette daha açık bir ifade ile henüz ilk toplantımızda sosyalizm fikir ve düşüncelerine sahip olmadığım bir zamanda izahı istenilen bu suallere hayret etmiştim. Netice olarak bu toplantının dağılışından sonra Kestane Pazarında bu namla maruf Caminin ittisalindeki kahveye geldik ve çay içtik. Eski mahkeme önündeki bu parti Kongrelerine ancak bir defa ve yukarıda izah ettiğim şekilde iştirak ettim. 16 Aralık 1946 tarihinde TSEKP kapandı. Bu partinin yukarıda izahını yaptığım toplantısında Yusuf Toprak isimli bir komünistten bu toplantıya veya konferansa Habil Amado isimli bir Yahudinin de iştirak ettiğini öğrenmiştim. Partinin kapanmasından az bir müddet sonra bir gün İhsan Konaş yanıma geleerek beni Aydın isminde bir şahısla tanıştıracaklarını bahsederek Fuarın 26 Ağustos kapısı yakınında isminin sonradan Macit Bilge olduğunu öğrendiğim bir şahısla tanıştırdı. Üçümüzün o günkü toplantımızda yaptığımız konuşmalar gizli bir Komünist teşekkülünün kurulup çalıştırılmasını istihdaf ediyordu. Ben bunu böyle anlamıştım. Fakat sonradan tetkikimde çalışmakta olan gizli bir Komünist Partisi'ne iltihak ettiğimi derhal anladım.

O gün Macit Bilge, üçümüzün bir hücre kurduğumuzu ve benim isteğim üzerine hücrede faaliyet gösterebileceğimi söyledi. Bir hafta sonra aynı yerde buluşmak üzere ve kat'i kararımı bildirmem sebebine istinaden buluşmayı kararlaştırdık. Bunun üzerine yakinen tanıdığım Defterdarlıkta memur Behçet Şener'e vaziyeti anlattım. O bana hemen gidip ilgili yerlere ihbar etmem hususunda talimat verdi. Ve ikazda bulundu. Bu şekilde bunların faaliyetini Millî Emniyet şoförü Mesut vasıtası ile bu yere arzettim. Talimatlı olarak Fuardaki ikinci toplantıya iştirak ettim. Üçümüz arasında vazife taksimi yaptık; ben propaganda, İhsan Konaş teşkilâtçı ve Macit Bilge de sekreterlik vazifesini yapacaktık. Böylece Türkiye Komünist Partisi'nin İzmir Vilâyet Merkez Komitesi'nin bir hücresi olarak faaliyete geçmiş olduk. Hücremizin faaliyet sahası Darağacı mıntıkası idi. Bilâhare birçok mıntikalar öğrendim ve bunları ilgili yerlere verdim. Bilâhare yaptığımız toplantılarda hücrede bazı değişiklikler oldu, Macit Bilge içimizden ayrılarak Sururi Özbatur (Taylan) (Pehlivan Sururi) isminde birisi iltihak etti, bu sefer ben sekreter İhsan teşkilâtçı ve Sururi ise propaganda işlerine baktık. Bu faaliyetimiz bir sene kadar, bu şekilde cereyan ettikten sonra benim vilâyet komitesine aza seçilmem üzerine Macit Bilge mıntika komitesi olan Darağacı'ndaki hücre ile Vilâyet Komitesi arasında irtibat vazifesini de gördü. Bu işi bazen ben de yapıyordum. Yapılan toplantılarda aldığımız kararlardan komünizmi süratle halk arasında yaymak ve hücre faaliyetini süratle genişletmek, yani hücreleri çoğaltmak hususunda karar aldığımızdan hepimiz ayrı ayrı adam temini işine de girişmiştik. Bu meyanda İhsan Konaş Şark Sanayi Fabrikası'nda Sabri Öztürk ve Darağacı'nın Çöplük semtinde borucu Feyyaz isimlerinde iki kişi bularak hücrelerini tamamlamıştı. Benim ve Sururi'nin hücremiz yoktu, ben de Sururi ve İhsan'ın kurmuş olduğu hücrede irtibat vazifesini görür ve dilimin döndüğü kadar yeni elemanlara Marxizm propaganda-

sı yapardım. Vilâyet Komitesi'nde sekreter Macit Bilge, propagandist Ahmet Bilge, teşkilâtçı olarak da ben bulunuyordum. Ayrıca Karşıyaka mıntika komitesinde bulunanların isimlerini bilmiyorum fakat Sumru Gözübüyük, Ayten Okan, Rester Bilge, Yıldız (bilâhare Fadıl Barkan'la evlenmiştir) 'dan müteşekkil TKP'nin Karşıyaka Kadınlar Kolu'ndan haberim vardır. Yine bu arada kapatılmış bulunan TSEKP'nin teşkilat şubesi bulunan başkanı Mehmet Bozışık (Boz Mehmet) polis tarafından şiddetle aranıyordu. İlk gelişinde bize Keramettin isminde bir şahıs olarak tanıştırılmıştı. Bir gün İzmir Vilâyet delegelerini İnciraltı'nda bir toplantıya çağırdılar; bu yerde bir kahvede yaptığımız toplantıda tam komünist bir usulle seçim yaparken beş kişilik bir vilâyet komitesi seçtik. Bu komitenin teşekkülü bizi partiye bağlamış bulunuyordu. Bu komite Macit Bilge, ben, Yusuf Etik, Nihat (Fuar müdürlüğü muhasebecisi ve aynı zamanda Yeni Asır gazetesinde müzahhah) Ahmet Bilge'den müteşekkil idi. Boz Mehmet, İzmir'de uzun müddet kalmıştı. Bir gün benimle konuşurken bir yolcu uçağını zorla Bulgaristan'a uçurup uçuramıyacağını sormuştu; bidayette bu işe müsbet cevap verdim, bu yolda bir operasyona da giriştik. Kendisini kontrol için uçakla İstanbul'a gitmeyi denedik. Ve bu seyahati yaptık. Dönüşümüzde Boz Mehmet polis tarafından tevkif edildiğinden Bulgaristan hikâyemiz de suya düştü, ayrıca Boz Mehmet bana Rusya'ya götürüleceğini, orada sivil generallerin yetiştiği mektepte okutturulacağını ve Moskova radyosunda da konuşmanın mümkün kılınacağını def'atle söylemişti. Tabii bu iş suya düşünce Vilâyet komitesindeki işime 4 elle sarıldım, bu sıralarda Tilkilik'te Hatuniye semti civarı kenarında eski kitap satıcılığı yapan Tireli Kemal Uygunoğlu isimli birisi ile tanışmıştım. Kendisini Anarho-Komünist olarak tanımıştım ve bu sebepten parti safları içine almadım. Bunun vasıtası ile Kemal Salgın isimli bir boyacıyı da tanımıştım. Kemal sonradan boyacı olmuştu. Tireli Kemal Uygunoğlu ile konuşmalarımız sırasında Komünist mefkûreli Kemal Salgın isminde bir arkadaşının mevcut olduğunu ve komünizm mevzuunda Tire kazasının çok müsait bulunduğunu öğrenmiştim. Vilâyet komitesinde bulunduğum sıralarda teşkilât işlerini tedvir ettiğimden bu arada Komünizmin neşriyat yolu ile tatbikini sağlamak yönünden kitaplara çok kıymet veriyorduk. Şahsen bu işle de meşgul oldum, eski kitapçılardan komünizm konulu eserler topladığım sıralarda Hatuniye caminin kıyısında kitapçılık yapan Kemal Uygunoğlu'nu da bu faaliyetim esnasında tanımıştım. Kendisinin anarşist ruhlu bir adam olduğunu ve disiplin tanımayacağını bildiğimden yukarıda da izah ettiğim gibi, parti içine almadık. Kemal Salgın, İzmir'e çok gelip gidiyordu. Komünizm mevzuunda ileri bir bilgi sahibi olması sebebiyle parti saflarına aldık. Tire'deki teşkilâtın organizesini, yani Türkiye Komünist Partisi'nin İzmir Vilâyet Komitesi'ne bağlı Tire kazasındaki bu partinin teşkilâtlanması doğrudan doğruya kendisine verilmişti. Bir müddet Kemal görülmedi, Vilâyet Komitesi bu işi tahkik zımında ben ve boyacı Salih Parlak'ı Tire'ye gönderdi. İşte bu esnada Tire'de Kemal'in teşkilâtlandığı ve bize empoze ettiği komünistlerden berber Veysel, Yorgancı Osman'ı şahsen tanıdım. Bilâhare bir sağlık memuru ile bir kunduracının bulunduklarını da Kemal Salgın'dan işittim. Ayrıca o zaman tahminen 1948-1949 yılları arasında (Boz Mehmet'in tevkifi sırasına rastlar)

yine Kemal Salgın'dan aidat ödeyip komünist neşriyat alıp okuyan Selçuk, Muharrem Sır, ismini hatırlayamadığım bir öğretmen, Hayati Yıldızdoğan isimlerini de duymuştum. Tire komitesini Osman'ın sekreterliğindeki Kemal Salgın'ın ayrılmasından sonra, yani bizimle İzmir'e getirilmesinden sonra Osman sekreterlik vazifesini aldı. Berber Veysel Öndeş teşkilâtçılık işlerini deruhte ediyordu. Neşriyat işlerine bakanın kim olduğunu hatırlayamıyorum, fakat Tireli olduğu muhakkaktı. Bunun ismini de Veysel ve Kemal ile Osman pekâlâ bilirler. Kemal Salgın Tire'de hücre faaliyetinde bulunmuştur, ben kendisini İzmir'e getirince doğrudan doğruya Salih ve Parlak'ın yanına yerleştirdim. Ve boyacılık sanatına başladı. Bi-dayette kendisini Tire ile Vilâyet Komitesi arasında irtibat vazifesinde kullandı. İsmi de bilâhare Salih Parlak ve ismini şimdi hatırlayamadığım bir şahısla hücre kurarak faaliyette bulunduklarını katiyetle söyleyebilirim. Çünkü bana muntazaman aidat ödüyordlardı. Kemal'in, şimdi gayet iyi hatırlıyorum, bu hücrede sekreterlik vazifesi vardı. Salih'in teşkilâtçılık yaptığını ve neşriyatçıların kim olduğunu ve ismini hatırlayamadığımı ifade ederim. Hatta, Kemal evlenirken Vilâyet Komitesi'nden kendisine 70 liralık bir yardım yapıldı. Bu parayı bizzat ben verdim. Kemallerin hücresi muntaka komitesi mahiyetinde değildi, bunlar doğrudan doğruya yağlıboya işçileri arasında faaliyet göstereceklerdi. Nitekim bu mevzuda epeyce mesai sarfettiler, ismini hatırlayamadığım neşriyatçının kim olduğunu Kemal Salgın mutlaka bilir.

S— Yukarıdaki ifadelerinizde Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ndeki illegal faaliyetler hakkında bildiklerinizi söylediniz. Türkiye Sosyalist Partisi'ndeki hareketler ve bu hareketlerde ismi geçen şahıslar ve bunların faaliyetleri hakkında etraflıca malûmat veriniz.

C— Yukarıda izah ettiğim Boz Mehmet işi tahaddüs edince ben Parti üst kademelerinde iş görececek bir adam yetiştirmek talimatını aldım ve maliyede yeni maliye şubesi memuru Behçet Şener isimli arkadaşımı 1949 yılında Macit Bilge ile tanıştırdım. Boz Mehmet işi bozulunca bizim partiye, daha doğru bir ifade ile Türkiye Gizli Komünist Partisi İzmir Teşkilâtı'na muhalefet durumunda bulunan Türkiye Sosyalist Partisi sempatizanları arasında faaliyet göstermemi teminen TKP'den ayrılmayı teklif ettim. Kabul edildi. Muhalefeti o sırada İbrahim Topçuoğlu temsil ediyordu. Şurada şunu ifade edeyim ki Esat Adil Müstecabı grubunda bulunan İbrahim Topçuoğlu Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin kendileri tarafından organize ve idare edildiğini söylüyordu. İki grup da Türkiye Komünist Partisi'ni temsil iddiasında idiler.

1946 yılında Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kapanması sırasında yalnız İstanbul'daki Genel Merkez İdare Heyeti üyeleri tevkif edilmişlerdi. Bu arada İzmir'de tevkifler olmuştu. Ahmet, Macit ve daha bir sürü bu parti elemanları o zaman tevkif edilmediler. Bunlar partinin resmen kapatılmasından sonra illegal faaliyete hemen geçmişlerdi. Daha açık bir ifade ile Gizli Komünist Partisi legal sahadan illegal sahaya intikal etmiş bulunuyordu. Zaten Komünist Partisi'nin prensiplerine göre, teşkilât prensiplerine göre, Komünist Partisi hiçbir zaman kapanmaz düsturu vardır. Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kapatıl-

ması sırasında şimdi hatırımda kaldığına göre bu partiden evvel kurulduğunu tahmin ettiğim Türkiye Sosyalist Partisi de kapatılmış ve bu partinin İzmir teşkilâtında lider bulunan İbrahim Topçuoğlu da tevkif edilmişti. Bir sene kadar hapisten sonra gayri-mevkuf duruşmalarına karar verildiğinden Topçuoğlu İzmir'e gelmişti. İşte kendisi ile ilk temasım, yani İhsan vasıtası ile olan ilk temasım bu tarihlere rastlar.

Size yarar düşüncesi ile şunu da söyleyeyim ki, 1946'da çok partili devirde komünist faaliyeti idare etmek için bidayette Şefik Hüsnü Değmer ve Esat Adil Müstecabi'nin mutabakata varıp kurdukları Türkiye Sosyalist Partisi'nin içinden sebebini hâlâ öğrenemediğim bir dönüşle Türkiye sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi doğmuş ve yukarıda izaha çalıştığım gibi faaliyet göstermiştir. Bunu bizzat İbrahim Topçuoğlu'ndan dinledim.

İbrahim Topçuoğlu ile ilk temaslarımda daima kendisini dinledim. Bu şahıs Şefik Hüsnü grubunun Türkiye Komünist Partisi'ni temsile selahiyetleri olmadığını kuvvetle ifade ve iddia ediyordu. Ayrıca, ifadesine göre 1936 senesinde Türkiye Komünist Partisi, Komintern tarafından likide (seyyaliyete bırakılmış) edilmiş ve kendi doğuşunu bizzat kendi bünyesinden yapması lazım geldiği kararına varmıştır. Bu tarihten sonra Türkiye Komünist Partisi, Komintern'deki temsilcileri temsilcilik vasıflarını kaybetmiş Komintern toplantılarına müşahit olarak iştirak etmişlerdir. Komintern'in Moskova'daki toplantılarına temsilci olarak Baytar Cevdet ile Şefik Hüsnü Değmer'in ve müşahit olarak da elektrikçi Nuri ile kunduracı Nuri Çağdaş, Emin Bilecan'ın iştirak ettiklerini keza bundan duymuştum.

İbrahim Topçuoğlu ile konuşmamız semeresini vermişti. Anlaşarak bir teşkilât kurmaya karar verdik, kendisi, ben ve Ertuğrul Kesirli'den müteşekkil ilk hücreyi kurduk, bu hücre Türkiye Sosyalist Partisi'nin İzmir teşkilâtı kurulmadan evvel kanun dışı ve komünizm uğrunda kurulan ilk hücre idi. İlk konuşmamız Eşrefpaşa'da bir kahvede icra edildi. Oturumu İbrahim Topçuoğlu açtı ve Gizli Komünist Partisi'nin kurulmasının şart olduğunu belirtti ve nüve olarak da üçümüzün iş göreceğimizi söyledikten sonra kendisinin sekreter, Ertuğrul'un neşriyat ve sendikalar ve benim de teşkilât idare seksiyonunda çalışacağımı söyledi. Bu suretle iş bölümü yaptık. İkinci toplantımız bir pazar günü aynı yerde oldu. Toplantıyı İbrahim Topçuoğlu açtı. Yeni direktif aldığını, Türkiye Sosyalist Partisi'nin beraat ederek yeniden kurulduğunu, bizim de İzmir'de şube açmamız gerektiğini, bu suretle legal bir faaliyete dönmenin mümkün olduğunu fakat hattı zatında illegal gizli faaliyetin devam edeceğini söyledi. İbrahim'in İstanbul'a giderek Parti genel merkezi ile temasta bulunmasını kararlaştırdık. Ben ve İbrahim Topçuoğlu İstanbul'a gittik. İstanbul'da İbrahim Topçuoğlu'nun ablası Safiye ve eniştesi Reşit Menteşoğlu'na ait Caddebostan Plajı'na gittik. Orada Esat Adil Müstecabi'yi tanıdım. Kendisi bana İbrahim'in politik tandansını ve sabıkasının olup olmadığını sordu ve ilâveten Parti'de daha başka sabıkalı komünistler var mı, dedi. Ben de kendisine cevaben İbrahim'i tam manası ile komünist olarak tanıdığımı, bu suçtan mahkûm olduğunu, diğer azaların hemen hepsinin siyâsî tandansları mahiyetleri itibarıyla komünist olduklarını söyledim. Bu ifadem Esat Adil üzerinde hiç-

bir aksülamel yapmadı. Ertesi gece Esat Adil'in Tophane üzerindeki Bayıldım Yokuşu'nda bulunan evine gittiğimde Aziz Nesin, Hasan Tanrikut ve Mustafa Börtlülce isimlerinde üç şahıs tanıdım. O akşam bütün münakaşaların mihrak noktasını Parti'nin yeniden açılmasına karar verilmiş olması keyfiyeti teşkil ediyordu. Hemen ertesi gün Beyoğlu'nda Süslü Saksı Sokak, 16 sayılı yerde (Avukat Orhan Arsal'a ait) Türkiye Sosyalist Partisi Genel Merkezi faaliyete geçti. Ben, İbrahim ile beraber bu yerin elektrik tesisatını yaptım. İki üç gün sonra İbrahim ile beraber İzmir'e döndük, tabii talimat almış bulunuyorduk. İzmir'e gelince Türkiye Sosyalist Partisi'nin İzmir Vilâyet Teşkilâtı'nı kurduk. Teşkilâtlanmaya çalışırken İbrahim Topçuoğlu aza kayıt defterini benden bile saklamaya yeltendi. Bilahare bu defteri bir vesile ile ele geçirdim. Ve isimleri öğrendim.

TSP'nin İzmir Vilâyet Teşkilâtı'nı ben, İbrahim Topçuoğlu, Ertuğrul Kesirli, Muzafer Binzet, Rıdvan Kızıltan müteşebbis heyet olarak kurduk. Bu şekilde 1951 yaz aylarına kadar çalıştık. Bu arada müteşebbis heyetten bulunan hemen herkes aza celbi faaliyetinde bulundu. Kendimin aza kaydetmek faaliyetim yoktur fakat bütün bu işlerin İbrahim Topçuoğlu tarafından organize edildiğini gayet iyi biliyorum. Yalnız ben Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nden ayrıldığım zaman İhsan Konaş ve Kemal Salgın da benimle beraber kopmuşlardı. Bunlar da bu yeni partiye aza oldular, ayrıca İstanbul'dan Esat Adil tavsiyesi ile gönderilen, bilahare isminin Muammer olduğunu öğrendiğim bir bankacı çocuk da (o zaman Osmanlı Bankası'nda çalışıyordu). İbrahim Topçuoğlu ile devamlı temas halinde bulunuyordu. 1951 yılında daha Parti kapatılmamış iken safra kesesi ameliyatı münasebeti ile İstanbul'a gitmiştim. Türkiye Sosyalist Partisi'nin Unkapanı'ndaki genel merkez binasına gittiğimde Esat Adil beni birden bire topluluğun önüne konuşmak için çıkardı. Hazırlıklı olmadığım için şaşırılmış durumda idim. Ben daha konuşmaya başlamadan dinleyicilerden bir kısmı, teşkilat şimdiye kadar kaç kişi kaydetti, faaliyet ve gelişmenin mahiyetleri nedir, gibi sualler sormaya başladılar. Arka sıralarda oturanlar bunlara cevap vermemem için elle işaret yapıyorlardı. Netice olarak bu toplantı önünde konuşmadım. Toplantının sonunda Reşit Menteşoğlu (İbrahim Topçuoğlu'nun eniştesi) Esat Adil Müstecabi, Mustafa Börtlülce'nin bulunduğu bir odaya alındım. Orada benimle Mustafa Börtlülce teşkilatın nasıl inkişaf ettiği, üye kayıt durumunun ne olduğunu, ne gibi faaliyetlerde bulunduğumuzu sordu. Bu şahıslar kendi aralarında da konuşma yapıyorlardı. Bugün için hatırımda kaldığına göre Reşit Menteşoğlu'nun parti organı olan Gerçek gazetesinden 20.000 lira zarara uğradığı iddia ediliyordu. Hastahane ameliyatı müteakip 1951 yılı Ağustos aylarında İstanbul'dan İzmir'e döndüm. TSP İzmir Vilâyet Teşkilâtı'nın binası değişmişti. Kestelli caddesinde Yusuf Rıza Okulu'nun üst tarafındaki kasabın üst katında idi. Yaptığımız ilk vilâyet komitesi toplantısında:

1- Genel Merkezin teşkilâtla hiç ilgilenmemesi,

2- Neşriyat ve propagandaya ehemmiyet verilmemesi ve parasızlık gibi sebepler yüzünden partiyi kapatmak kararını aldık. Bunu ilk olarak İbrahim Topçuoğlu teklif etmişti. Beş kişilik komitemizden bazen iki üç kişinin gelmediği oluyordu.

Zabıtlar tuttuk, birer örneklerini yanımıza aldık. Ve İbrahim Topçuoğlu da vilâyete müracaat ederek TSP İzmir Vilâyet Teşkilâtı müteşebbis heyetinden istifa etmiş bulunduğunu bildirdi. Bu kararı İstanbul'daki Genel Merkez'e de ayrıca ulaştırdık.

Türkiye Sosyalist Partisi İzmir Vilâyet Teşkilâtı'nın legal olan bu faaliyetinden sonra partinin kapanması üzerine illegal faaliyete geçildi.

Komünist Parti teşkilat prensiplerinde şöyle bir kayıt vardır: Parti saflarından herhangi bir sebeple dışarıda kalmış (Komünist Partisi'nden) bir şahıs bulunduğu yerde altı ay bekler, bu altı ay içinde Komünist Partisi ile irtibata geçmek için bir vasıta arar, bulamazsa daha iki kişi bularak hücre kurmak suretiyle hemen bu partiyi orada kurar, bu kuruluş bir Komünist Partisi kuruluşudur; Fakat bu o demek değildir ki, hakiki Komünist Partisi ile irtibat temin edilince dahi kurulmuş olan bu yeni teşekkül müstakillen faaliyetini devam ettirir. Kısaca şunu söyleyebilirim, bu kurulmuş teşekkül ilk kurulduğu anda ana Komünist Partisi'ne iltihak eder; legal faaliyetten sonra kurulan Gizli Komünist Partisi tamamiyle müstakil Türkiye'yi temsil iddiasında bulunan bir teşekküldü. Hatta isminin Türkiye Gizli Komünist Partisi Merkez Komitesi olması yukarıdaki beyanımı sahih kılar. Bu fikir İbrahim Topçuoğlu'ndan doğma olup hepimizin tasvibini almıştır. Biz kendimizi Türkiye Gizli Komünist Ana Partisi olarak kabul ediyorduk. Bizden sonra çıkacak bir Komünist Partisi'ne iltihakımız mevzuubahis olmayacaktı. Onun bize iltihakını bekleyip sağlayacaktık. İşte legal olan faaliyetin hemen akabinde illegal sahaya intikal ettirdiğimiz bu parti faaliyeti bu sebeple vücut bulmuştur.

Yukarıda kanun dışı faaliyetlere girdiğini bildirdiğim Gizli Komünist Partisi 1951 sonlarına doğru hücrelenmeye başladı. İlk olarak ben, İbrahim Topçuoğlu, Ertuğrul Kesirli Türkiye Gizli Komünist Partisi'nin merkez komitesini İzmir'de tesis ettik. Bu kararı daha evvelce toplantı yaptığımızı bildirdiğim Eşrefpaşa'daki kahvehanede aldık.

Merkez Komitesi kurulduktan sonra Komünist Partisi'nin İzmir'deki faaliyetini organize edecek bir İzmir vilâyet komitesinin teşekkülü zaruri bulunuyordu. Bu sebeple Merkez Komitesi'nden yerlerine yenileri bulununcaya kadar muvakkat kaydı ile ben ve Ertuğrul Kesirli, vilâyet komitesine geçtik. Vilâyet Komitesi ben, Ertuğrul Kesirli ve İbrahim'in kardeşi Kâzım (Topçuoğlu)'dan teşekkül ediyordu. Gerek merkez, vilâyet komiteleri ile hücrelerde vazifeler aynı şekilde veriliyordu. Sekreter; propagandist, teşkilâtçı olarak çalışıyorduk. Eksikler takviyecilerle takviye ediliyordu. Tam manası ile bir komünist teşkilâtı olarak organize ediliyor ve çalışıyorduk.

S— Türkiye Gizli Komünist Partisi merkez ve vilâyet komiteleri hakkında yukarıda izah verdiniz. Bu komitelerde çalışan eşhasın idare ettiği hücreler bu faaliyetlerde bulunanların isimleri, faaliyet sahaları hakkında cıraflıca malûmat veriniz.

C— Merkez Komitesi'nde yani İzmir'de kurulan Türkiye Gizli Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde sekreter olarak çalışan İbrahim Topçuoğlu'nun bana ifade ettiğine göre, kendisi Hamdi Alevtaş ve Mesut Anar'dan müteşekkil bir hücre kur-

muş, faaliyet gösteriyordu. Ayrıca kendisinin irtibatla kullandığı evvelce İstanbul Sovyet Konsolosluğu'nun elektrikçiliğini yapan Nuri ile Cafer Palancı isimlerinde iki şahsı da tanıyorum. Fakat bunların hücre faaliyetleri hakkında malûmatım yoktur. Belki de bunlar bir hücreye bağlı idiler, bunu ancak İbrahim Topçuoğlu bilir, zira kendisi hücrenin sekreteri idi. Merkez Komitesi'nde ve aynı zamanda vilâyet komitesinde sendikalist faaliyetleri organize eden ve bu meyanda Şahabettin Kıvılcımlı isminde birisinin matbaasında Sendika adlı gazeteyi çıkaran ve Diyarbakır vesair yerlerde sendikalist faaliyetlerde bulunmak üzere vazife ile gönderilen Ertuğrul Kesirli'nin idare ettiği hücre faaliyetinden ve şahıslardan haberim yoktur. Şahabettin Kıvılcımlı'dan aidatı bizzat ben almıştım. Fakat kendisinin hangi hücreye bağlı ve vazifesinin ne olduğunu bilmiyordum. Bize göre usta bir komünistti. Ayrıca İbrahim'in yalnız aidat ödeyen hücre itibarıyla nereye bağlı olduğunu bilmediğim kömürcü Mustafa ile Vilâyet Komitesi'ne getirilecek kadar komünizm mevzuunda sahibi selahiyet sabuncu İbrahim isimlerinde iki arkadaşı daha vardı. Bunların hücre faaliyetlerini bilmiyorum. Yalnızca İbrahim Topçuoğlu ile çok sık temas halinde idiler ve Ertuğrul Kesirli'yi de tanıdıklarını biliyorum. Şüphesiz bunları hatırlayarak aklıma geliyor. İbrahim Topçuoğlu ile çok sıkı arkadaşlık yapan Muammer Erol isimli bir bankacı çocuk da tanıyorum. Bunun hücre faaliyeti hakkında malumatım yoksa da İbrahim Topçuoğlu tarafından kendisine munzam vazife verilip ayrıca irtibat işlerinde kullanılmış olabileceğini de kabul ediyorum. Çünkü Muammer Erol'a İbrahim Topçuoğlu hedef olarak İstanbul'dan gönderilmişti. Bu hususiyeti İbrahim Topçuoğlu'ndan öğrendim ama aralarında muhakkak muazzam işbirliği vardı.

Merkez ve vilâyet komitelerinde vazife alan benim bir hücrem vardı. Sekreterliğini deruhte ettiğim bu hücrede Yusuf Ziya Örün teşkilâtçılık, Darağacı'nda oturan babası emekli polis olan soyadını hatırlayamadığım Hilmi isminde bir genç de propagandist olarak çalışıyorduk.

Yukarıdaki paragrafta Ertuğrul Kesirli'nin İzmir'deki faaliyeti hakkında malumat vermiştim. Bu zatın İzmir'de bir hücre faaliyeti bulunmamasına rağmen, Diyarbakır'daki sendikalist hareketleri ile İstanbul'da, merkezi İzmir'de olan Türkiye Gizli Komünist Partisi İstanbul Vilâyet Komitesi'ni kurduğunu o zaman vermiş olduğu rapordan iyice biliyorum. Ertuğrul Kesirli'nin verdiği raporda kendisinin sekreterliği altında ne vazife aldıklarını hatırlayamadığım, İstanbul'da Zeybey Şarap Fabrikası'nda çalışan Küçük Hilmi ile Kireçburnu'nda bekçilik yapan Necati Uçakçı isimlerindeki eşhas tarafından İstanbul Vilâyet Komitesi'nin teessüs ettiği bildiriliyordu.

Türkiye Gizli Komünist Partisi İzmir Vilâyet Komitesi'nde o gün sekreter olarak çalışıyordum. İbrahim'in kardeşi Kâzım Topçuoğlu ile teşkilâtçı vazifesi ile meşguldü. Bunun, yani Kâzım'ın sekreterliğindeki hücreden Kemal Salgın'ı iyi biliyorum. Diğer bir kişi hakkında malûmatım yok. Kemal Salgın ayrıca Tire ile irtibat vazifemizi de görüyordu. Yukarıdaki beyanım yanlış tespit edildi zannındayım. Kâzım Topçuoğlu'nun irtibat vazifesini gördüğü ve sekreterliği Kemal Salgın'a tevdi ettiği hücredeki adamların kim olduklarını bilmediğimi ifade etmek istemiş-

tim. Kemal'i arasıra İbrahim Topçuoğlu'nun dükkânında görürdüm. Ve muhacir olduğunu tahmin ettiğim Necil ismindeki gencin irtibat derecelerini bildiğimi iddia edemem. Belki de beraber çalışmış olmaları mümkündür. İbrahim Topçuoğlu'nun dükkânında rastladığım Necil için İbrahim; bu da bizimdir, komünisttir, dediğini iyice hatırlıyorum.

Tire'deki birinci illegal faaliyet sırasında kurulan komitede vazife alanlardan Yorgancı Osman, üç dört ay kadar sekreterlik vazifesini yaptıktan sonra bazı mazeretleri sebebiyle yerini Veysel Öndeş'e terketti. Veysel bir defasında elli lira aidat toplayarak bana geldi, diğer bir defada da parti için daktilo makinası alacağımdan kendisinden yardım istemem üzerine, Kemal Salgın ile beraber 60 lira para getirerek bana teslim etti. Tire'deki komite, Veysel, Yorgancı Osman, ismini hatırlayamadığım kunduracı tarafından faaliyet gösteriyordu. Bunların hücre faaliyetleri veya çoğalmaları mevzuundaki hareketlerini şimdi hatırlayamıyorum. Yalnız ifademin bir yerinde söylediğim gibi Selçuk, Muharrem Sır, Hayati Yıldızdoğan ve isimlerini hatırlayamadığım, görürsem tanıyabileceğim bazı şahısların komünist sempatzanı ve hatta tam bir komünist olarak Veysel'in dükkânına devam ettiklerini, Kemal ve Veysel'den müteaddit defalar duymuştum. Bunlarla fazla ilgilenmedim. Zira Veysel işi iyi idare ediyordu. Ve şimdi hatırımda kaldığına göre bir sıhhat memuru ile Muharrem Sır'ın Veysel'e bağlı olarak hücre faaliyetinde bulunduklarını duymuştum. Ayrıca, ismini hatırlayamadığım bir öğretmenden de bahsediliyordu, ki bu adam solcu idi. Politik temaslara yanaşmıyordu ve Kemal'in çok iyi tanıdığı bir şahıstı. 1952 Tevkifatından evvel Kemal ve Veysel beni Süheyl Terek ile Fadıl Barkan'ın Tire'ye gelerek eski TKP'ye, yani Ahmet, Macit vesairenin temsil ettiklerini iddia eyledikleri partiye girmeğe zorladıkları yolunda bir haber verdiler, ben buna sureti katiyede itiraz etmelerini, bu grubu muhalif olarak kabul ettiğimizi, esas temsile selahiyetli, yani Türkiye Komünist Partisi'ni bizim temsil ettiğimizi ısrarla söyledim. Bunlar da bu netice ile Tire'ye döndüler ve gerekli cevabı verdiler. Bizim bu illegal faaliyetimiz devamınca onlarda çalışıyorlardı. Bu faaliyetleri 1952 Tevkifatına kadar sürmüştü.

S— Yukarıdaki ifadenizde, Türkiye Sosyalist Partisi'nin 1951 yazında kapanışından sonra girilen illegal faaliyetleri hakkında beyanda bulundunuz. Türkiye Gizli Komünist Partisi Merkez Komitesi, Eşrefpaşa'da bir kahvede aldığınız kararla kurulduğunu ve yukarıda ifade ettiğiniz organize vücut bulduğuna göre, mütebaki toplantılar ve aldığınız kararlar hakkında malumat veriniz.

C— Birinci toplantıyı Eşrefpaşa'da bir kahvehanede yaptığımızı söylemiştim. İkinci toplantımız yine aynı kahvehanede ve mütebaki toplantıların Güzelyalı'daki evimle Fuar'da veya daha başka yerlerde yapılmış olduğunu sıhhatle yer ve mekân tayin ederek söyleyemem, çünkü sıraları hatırıma gelmez. Yalnız şu kadarını izah edeyim, Merkez Komitesi toplantıları daima İbrahim Topçuoğlu'nun Gazi Bulvarı'ndaki Fen-İş elektrik levazımatı satan mağazasında muntazaman yapılmıştır. Vilâyet Komitesi toplantıları ise yukarıda beyan ettiğim kahvede, evimde, Göztepe'deki Şule Gazinosu'nda, Fuar'da, yine hatırımda kaldığına göre beş altı defa toplandı; Merkez Komitesi İbrahim Topçuoğlu'nun dükkânında vilâyet komi-

tesinden çok fazla miktarda toplandık. İbrahim Topçuoğlu'nun dükkânında akdettiğimiz merkez komitesi toplantılarında alınan kararlardan aklımda kalan şunları izah edebilirim:

1- Partinin kurulma kararı. Bu karar Eşrefpaşa'daki kahvehanede alınmıştır. Ve iş bölümü de görüşülmüş, gelecek toplantının bir hafta sonra aynı şart ve yerde yapılması mealindedir.

2- Eşrefpaşa'da aynı kahvehanede yapılan bu toplantıda vilâyet komitesinin tesisine ve bir program hazırlanmasına aitti.

3- Bu toplantı İbrahim Topçuoğlu'nun dükkânında yapıldı. Karar mahiyetinde olmamakla beraber Ahmet ve Macit Bilge'lerin grubuna karşı yapılması lâzım gelen işler müzakere edildi.

4- Sırasını tahmin edemeyeceğim bu toplantılardan birinde Ertuğrul Kesirli'nin İstanbul Vilâyet Komitesi tesisine dair olan raporu müzakere edilmiş ve bunun kabulü hakkında karar istihsal edilmiştir.

5- Toplantının bu sırası kat'i değildir. Merkez Komitesi'nin bu toplantısında bütün vilâyetlerde vilâyet komitesi teşkili karar altına alınmıştır. Bildiğimiz vilâyetlerde tanıdığımız adamlar zuhurunda komiteyi kurdurmak teşebbüsünde bulunacaktık. İşte İstanbul komitesi de bu şekilde kurulmuştur.

Bunlardan başka birçok toplantı daha yapıldı. Bunların mahiyetlerini şimdilik hatırlayamam. Müzakere şeklinde cereyan ettiğinden karar alınmadı. Ve esasen bu kararların işleneceği defterde bulunmadığından, yazılı şekilde tespit edilmiş değildir.

6- Keza bir toplantıda bir daktilo makinasının satın alınmasına karar verilmiş, bu hususta para toplanmış olmasına rağmen makine alınmamıştır. Makinenin alınmasının maksadı parti alt kademelerinde sosyalizm ve komünizm mevzuunda bilgiye muhtaç kimselere bir şeyler öğretmek ve yazı yazmak maksadına matuftu. Bunda muvaffak olunamadı. Elle yazılmış herhangi bir şey de verildiğini bilmiyorum.

Türkiye Gizli Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin akdettiği toplantılarda aklımda kalan alınmış kararlar bunlardır. Belki de içlerinde unutmuş olduğum İbrahim ve Ertuğrul'un bileceği daha başka şeyler de vardır. Keza bunlar, beraberce almış oldukları kararlar da olmuş olabilir. Nitekim Ertuğrul Kesirli'nin çıkardığı Sendika adlı gazete İbrahim'le almış olduğu karardan sonra çıkmıştır. O zaman ben hastahanede idim.

Vilâyet Komitesi kararlarına gelince, yukarıda beyan ettiğim gibi sıralarını katiyetle söyleyemeyeceğim ilk toplantı, tahminime göre evimde yapılmıştı. Bu toplantıda merkez komitesine bağlı vilâyet komitesinin teşkili gerektiğini hepimiz ayrı ayrı ifade etmiştik. Vazife taksimi hususunda anlaşmaya vardık. Ben onların da tasvibi ile sekreter oldum. Ertuğrul Kesirli, sendikalist hareketlerle neşriyat işlerini, Kazım Topçuoğlu ise (Baştöpe) teşkilât mevzuunda çalışacak idik. Tabii öteki toplantının ne zaman nerede yapılacağı da karar altına alınmıştı. İkinci toplantının nerede yapıldığını hatırlayamıyorum. Bu toplantılardan birinde benim yokluğum sebebiyle müşahit olarak eşim Meryem'in iştiraki ile Güzelyalı'daki Şule Gazino-

su'nda Ertuğrul Kesirli, Kâzım Baştopçu ve kayınvalidem sağır dilsiz Tahire beraberliği ile yapılmış Kâzım ile Ertuğrul arasında cereyan eden konuşmalardan sonra Kâzım'ın irtibatlı halinde Kemal Salgın'ın sekreterliğinde bir hücrenin faaliyete geçeceği kararı alınmış, eşim Meryem burada müşahit bulunduğu için konuşulanları bana nakletti. Onun konuşmalara iştirak selâhiyeti yoktur.

Diğer bir vilâyet komitesi toplantısında benim hücre kurmam faaliyeti ele alınmış ve beyanım üzerine muvafık görülerek karar ittihaz edilmiştir ki, bunu yukarıda izah etmiştim. Yusuf Ziya Örün ile Hilmi bu zaman mevzuubahis olmuşlardı. Bu toplantılardan başka daha birçok yapılmış toplantılar ve alınmış kararlar olabilir. Aradan uzun zaman geçmiş olması dolayısıyla, o gün gibi hatırlayamıyorum. Mıntıka komitelerinin tesisi meselesi veya vilâyet komitesindeki gruplardan mıntıka komitelerine yayma veyahut çoğaltma gibi hareketler mevzuubahis olmuşsa da bunlar mahiyet itibarıyla müzakere hududunu geçmemiştir. Bunları ben böyle biliyorum. Kâzım ile Ertuğrul'un benim olmadığım zamanlarda ve müşahitte gönderemediğim esnalarda alınmış kararları olabilir.

S— Yukarıdak ifadenizde merkez ve vilâyet komitelerinin yaptıkları toplantılarda alınmış olan ve halen hatırladığınız kararları izah ettiniz. Bunlardan başka alınmış kararlar var mıdır? Bu toplantılar ne zamana kadar sürmüştür. Hangi sebep tahtında ve ne sebeple toplantılar tehire uğratılmıştır. Bütün bu keyfiyeti sarahatle anlatınız.

C— Yaptığımız toplantılarda alınan kararları yukarıda izaha çalıştım. Parti içinde aidattan başka yardımlaşmayı istihdaf eden, beynelmilel Komünizm lisanında MOPR tesmi edilen bir teşkilâtın muvakkat zamanlarda faaliyetini idare ediyoruk. Eski Komintern'e bağlı bütün dünya komünistlerinin bilip yardımını gördüğü MOPR Teşkilâtı komünizm mevzuunda her yerde yardım eder. İşte bunun küçük çapta bir şekli de Gizli Komünist Partisi'nde arasına faaliyet gösterir. Meselâ, aniden ihtiyaç için sarfedilecek bir şey lâzım geldiği zaman aidatlardan yetişmeyen paralar için üyelere ayrıca verecekleri miktar kadar talep edilir. Ve bunlar ihtiyaç yerine ve sahiplerine sarfedilir. Bütün komünist partilerinde üyelerin kazançlarının yüzde ikisi aidat olarak kendilerinden alınır. Bu yardımlaşma mevzuunda İbrahim Topçuoğlu ile ben Ali Belker'in Mersin'deki evine giderek ailesine 50 lira verdik. Kemal'e verdiğimiz düğün masrafı 70 liradan yukarıda bahsettim. MOPR'a devamlı yardım edenlerden Cenap Şahabettin Kuvılcımlı, Kömürcü Mustafa, Sabuncu İbrahim Ali erkek isimlerini hatırlayabiliyorum. Parti içinde bu hizmete katılanlar pek çoktu.

1952 yılında bu şekilde çalışırken bir gün mahkûm komünistlerden İstanbul'dan tanıdığım Efe Selâhattin evime geldi. Misafir oldu. İzmir'de temas ettiği mesut anlar, Hamdi Alevtaş ve Nuri Çağdaş'a İstanbul Harbiye Hapishanesi'ndeki mahkûmlardan derlediği benim polise hizmet ettiğim yolundaki haberleri bunlara iletmış, hem bu ve hem de 1952 tevkifatının tevhit ettiği tehlike nazara alınarak 1952 Nisan veya Mayıs aylarından bir günde İbrahim Topçuoğlu artık gizli faaliyet yapmamızın doğru olmadığını ve teşkilatı dağıtmak isteğinde bulunduğunu kendi kararı olarak bana bildirdi. Fakat sonradan, yani ben buradan İstanbul'a gittikten

sonra İbrahim Topçuoğlu'nun illegal faaliyetine devam edip etmediğini katiyyen bilmiyorum. Kanaatime göre bir komünist teşekkül hiçbir zaman faaliyetten varestede kalmıyacağına göre bunların bu faaliyetlerine devam ettiklerini tahmin ederim. Şüphesiz bunları siz bilirsiniz.

S— Şimdiye kadar verdiğiniz ifadelerde Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi legal ve illegal faaliyetleri hakkında malûmat verdiğiniz. Bidayette sosyalist bir hüviyette görünmesine rağmen bilâhare Türkiye Gizli Komünist Partisi teşekkül ve faaliyetine kadar götürülen bu illegal çalışmalarda hangi senelerde ne kadar müddetle mesai gösterdiniz. Bu hususları etraflıca izah ediniz.

C— 1946 yılında teessüs edip hemen kapatılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin legal faaliyetine iştirak etmedim. Yukarıda izah ettiğim gibi, Ahmet ve Macit ile olan illegal faaliyetim Boz Mehmet'in 1949 yılında tevkifine kadar sürer, hatta bunu bir ay daha ilave ile kabul edebilirim. 1949'dan 1952 yılı Mayıs ayına kadar bu kerre Sosyalist Partisi'nin İbrahim Topçuoğlu tarafından idare edilen illegal faaliyetine bilfiil iştirak ettim. Sosyalist Partisi'nin legal olan İzmir vilâyet müteşebbis heyetinde de vazife aldığım bedihidir. Şefik Hüsnü Değmerciler 1952'de tevkif edilince onlar ortadan kalktı. Ben de İbrahim Topçuoğlu'ndan yukarıda izah ettiğim sebepler tahtında ayrıldım. Onların devam edip etmediklerini bilmiyorum.

S— Türkiye Gizli Komünist Partisi merkez ve vilâyet komitelerinde ehemmiyetli mevkilerde bulunduğunuza göre parti alt ve üst kademelerinde komünizm mevzuunda propaganda unsuru olarak en çok hangi vasitalardan istifade ettiniz. Bunlar kimin tarafından tedarik edilmekte idi? Aklınızda kalan vasıta ve kitap isimlerinden bahsediniz.

C— Ahmet ve Macit grubunda çalışırken bu hususta kitap, mecmua, broşür ve makine ile yazılmış matbuadan istifade ediliyordu. Merkez tarafından vilâyet komitesine gönderilen bu matbualar propagandist tarafından teksir edilerek alt kademelere kadar getiriliyordu. İbrahim grubunda çalıştığım zamanlar yalnız kitaplardan istifade ettik. Bunlar arasında daha ziyade Komünizmi öğretmeyi istihdaf edenler tercih ediliyordu. Haydar Rıfat'ın tercümesi olan Sermaye, Lenin, Diyalektik Materyalizmi, Macit'lerin not olarak derleyip teşkilata yaydıkları Tarihi Materyalizm, Kautski'nin Devlet ve İhtilâl, yine Lenin'in İşçi Sınıfı İhtilâli, Gropotki'nin Anarşizm'i, Harolllaski'nin Demokrasi ve Sosyalizm, Zekeriya Sertel'in Çitrayoy ile babası, Nazım Hikmet külliyyatının tamamı ve yine Nazım Hikmet'in İrkçılık isimli kitabı, John Steinbeck'in Bitmeyen Kavga ve Gazap Üzümleri, İnci, Fareler ve İnsanlar, Sardalya Sokağı, Yukarı Mahalle, Peril C. Boock'un Canavar Tohumu, Reşat Enis'in Ekmek Kavgamız, Malum Paşa Marko Paşa, Gerçek gazeteleeri, Orak Çekiç ve Aydınlık ve yerli muharrirlerden Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Naci Sadullah, Aziz Nesin, Orhan Veli'nin eserleri bir komünistin kütüphanesini süsleyen eserlerindendirler. Bu yazılardan John Steinbeck'in Panayit İstirahati, Erskin Kaldeven, Malapata isimlerindeki cemiyetin huzursuzluklarını ve daima fakir halk tabakalarını ele alarak kin ve ihtirasları tahrik ederek hal-

ki mevcut nizam aleyhine kıyama tahrik ana fikrini aşılammaya çalışırlar, bunlardan Antamara adlı kitapta köylü halkın tahrik mevzuu ele alınıp işlenir, Ekmek ve Şarap kitabında işsizlik, ekmeksizlik ve dolayısıyla fakir halk tabakaları mevzuu işlenerek izaha çalışılır.

Bunların içinde Solohof'un yazmış olduğu Uyandırılmış Toprak isimli bir eseri vardır ki Rus ihtilâlinde sonra toprağı elinden giden köylünün Komünist Partisi ile olan mücadelesini ve bir Komünist Partisi'nin mücadelesinde nasıl muvaffak olacağını göstermesi bakımından ehemmiyetlidir. Bu köylülerin komünistleştirilmesi yolunda nasıl hareket edileceğı fikrini de aşılammaktadır. İkinci Dünya Harbinden sonra Fransa'da istihbarat nezareti idare eden Andre Malrö isimli bir adamın yazmış olduğı ve mevzuu itibariyle Çin'de geçen komünist tahriki ile meydana gelen kıyımları tasvir eden eseri Rus ajanlarının bir memlekette nasıl sapatörlük yaptıklarını anlatması bakımından ehemmiyetlidir. Bu eser tamamen komünist eser olması bakımından komünistler buna bayılırlar, zira ihtilâlcı bir kitaptır. İzmir'de kurduğumuz Türkiye Gizli Komünist Partisi Merkez Vilâyet Komitelerinde ve bunlara bağılı hücrelere ait kademelerde bulunanlara kitapları, neşriyatçı olan Ertuğrul Kesirli dağıtıyordu. Bu dağıtılan kitaplar mahdut kitaplardı. İsimleri aklımda değıl; İbrahim, Kâzım ve diğerlerinde de kitaplar mevcuttu. Hatta İbrahim, İctimai Siyaset adlı bir kitabı okumak üzere bana vermişti, bilahare kendisine iade etmedim, sonradan başka kitaplar meyanında onu da teslim ettim.

S— Size şimdiye kadar sorduğumuz sual ve bunlara vermiş olduğunuz cevaplarınızı tekraren okuyoruz. İfadenize ilave edeceğiniz herhangi bir husus var mıdır? Olmadığı takdirde ve ileride hatırlamanızda bildirmeniz mahfuz kalmak şartıyla ifadenizin doğruluğunu tasdik ediniz.

C— Sorduğunuz sual ve bunlara verdiğim cevaplardan müteşekkıl olan ifade mi dikkatle dinledim. Aradan uzun bir zaman geçmesi münasebetiyle o zaman yapılan işleri bugünkü gibi hatırlayamıyorum. Maamafih izahen unuttuğum esaslı bir nokta kalmadığını tahmin etmekteyim. İleride lüzumu ve sorulduğu ahvalde iyice hatırlayarak tekrar ifade vermeye amadeyim. İfademin doğruluğunu tamamının herhangi bir tesir altında kalmadan benden derlenmiş malûmat ve ifadem olduğuna teyiden imzama atmak suretiyle tastik eylerim. 20 Eylül 1958

Şube 1. Komiser
Y. Kemal Aclan

Şube 1. Kom. Mu.
Mustafa Çetinel

İfade Sahibi Şahit
Şükrü Dinsel

EK (2): MUSTAFA BÖRKLÜCE'NİN GERÇEK GAZETESİNDEKİ YAZISI: 'TÜRK SOSYALİSTLERİNE ÖĞÜTLERİM'¹⁶

*İbrahim Topçuoğlu, Neden İki Sosyalist Parti TKP'nin Kuruluş ve Mücadelesi
Tarihî, Cilt I, sf: 49-51.*

"Parti, şüphesiz ki, cemiyetin içinden fıskıran bir organizasyondur. Fakat çeşitli partilerin meydana gelişi, sosyal, ekonomik şartların yarattığı bir netice olduğuna göre, onların kaynaklarını tespit etmek lazımdır. İçinde yaşadığımız cemiyet tabiatın bir parçasıdır. O da tabiatın çizdiği Umumi Kanunların çerçevesi içinde gelişme seyrine bağlı bir varlıktır. Çünkü, kâinatta asıl ve mutlak olan biricik hakikat, durmadan hareket ve basitten mürekkebe bir akıştır. Bu mutlak durumun karşısında, her kemmiyet ve keyfiyet nisbi ve gelip geçicidir. Cemiyet de aynı kâına bağlı seyrini yaparken, tarih boyunca, boğum boğum merhaleler aşmış, çeşitli safhalar geçirmiştir. Bu medeniyet yolunun üstünden yürüyen muhtelif cemiyetlerin aştıkları konak yerlerini, bizim memleketimiz, iç şartlarının yarattığı engeller yüzünden aynı hızla geçememiş, geri kalmıştır.

Belli başlı cemiyetlerin bugün ulaşmış oldukları merhale karşısında bize düşen vazife; bu memleketlerin medeniyet yolunda geçirdikleri sefahât, doküman olarak gözlerimizin önüne serilmiştir. Bundan azamî şekilde faydalanıp, onların örneksiz olarak çiğ yoldan yürürken, dolaştıkları kavisleri, yaptıkları zikzakları aynen tekrarlamamaktır. Bu karışık durumda lüzumsuz oyalamalar yapmayıp, iç durumumuzun tekâmül zarureti gözönünde tutarak tekâmülü teşci edecek kestirme yolu bulmak zorundayız. Bu umumi tablo karşısında cemiyetin bütün fertlerini bir fikir etrafında toplamak kâbil değildir. Çünkü cemiyet, bünyesinde insanları sosyal ekonomik şartların yarattığı zaruret yüzünden kategorilere ayırmıştır. Bunlar yapılan istihsal gerçeği üzerinde beliren istihsal münasebetlerinin doğurduğu sınıflardır. Ayrı ayrı menfaat taşıdıkları için, birbirlerinden başka da görüşlere sahiptirler. Binaenaleyh bu çeşitli görüşlerdir ki, Cemiyetin yürüyüşüne kendi menfaatlerine uygun istikamet vermek isterler. İşte Parti, muayyen sınıfın şuurlu elemanlarından teşekkül etmiş, temsil ettiği sınıfın menfaatlerini koruyup siyasetini yürüten bir varlıktır. Her ne sebeple olursa olsun cemiyet içinde sınıfının menfaatlerini ve siyasetlerini güdemeyip, geniş halk kitlelerini kendine çekemezse o partinin varlığı ile yokluğu aynı şeydir. Bir isimden ibaret köksüz bir grupçuktur. Bütün yaptıkları yapmacık ve yaygaradan ibarettir. Çünkü, normal bir Parti kuvvetini, hızını temsil ettiği geniş kitleden alır ve başından aşan işlerin hayata geçirilmesi uğrunda mücadele yolunu tutar. Fakat kitle ile münasebet tesis edemeyen grup, cemiyet içinde şu duruma sürüklenmek mecburiyetindedir: Birbirinin üstüne konmuş değirmen taşları, aralarında akan buğdayı öğütür, un haline getirirse vazifelerini yapmış olurlar. Buğdayı gelmeyen değirmen taşları şüphesiz ki birbirini yer. Parti de böyledir. Kitlenin işlerini normal yoldan yürütürse hakkiyle vazifesini yapar. Yok grupçuk olarak mücerret vaziyette kalırsa, tıpkı değirmen taşları

gibi grubun elemanları birbirlerini kemirirler. Realite bir tarafta unutulur. Grup iç tezatlar içinde körleşir. Sadece siyasî hırs yüzünden zıvanadan çıkar, sınıf şuuru- nu kaybeder. Kuduz hastalığına tutulmuş gibi etrafına saldırır. Çeşitli iftiralar, eşine raslanmamış yalanlar içinde yuvarlanır. Nihayet grup, tarihin seyri içinde dejene- nere olup çürümeye mahkûmdur. Ama hakikat davanın asıl sahibi olan kitle tara- fından anlaşılıp, grup tasfiye edilinceye kadar büyük zararlar verir. Fakat zararın neresinden dönülürse kârdır, demekten başka çare yoktur.

Partilerin sosyal kaynaklarını ortaya koyduktan sonra diğer partileri bu noktada saflarında bırakıp, işçi, köylü, küçük, orta esnafın sınıf tezatlarından doğan men- faat ve görüş birliğini temsil edecek Sosyalist Partisinin anahtarını çizelim:

1- Sosyalist Partisinin teşkilât sistemi aşağıdan yukarıya yürür.

2- Sosyalist Partisi Demokratik Merkezizetçidir.

Demokratiktir: Çünkü Parti hiç bir ferdin, grubun, kliğin has malı değildir. Dü- pedüz kitlenin malıdır. Kimse onu istediği gibi kullanamaz. Hiç kimse parti dahi- linde sorumsuz değildir. İstenildiği zaman hesap vermeğe mecburdur. Zaten ha- kiki ve samimi bir merkez yukarıda gösterildiği gibi kongreden aldığı direktifleri tatbika memur bir icra organıdır. Partinin her üyesi, bulunduğu kademede arka- daşlarıyla karşılıklı aynı hakka sahiptir. Her türlü meseleleri incelemekte, münaka- şa alabildiğine serbesttir.

Merkezizetçidir: Gündeme alınan meseleleri serbestçe inceleyip münakaşa et- tikten sonra, çoğunlukla karar altına alınan maddeler her üye, her kademe tara- fından olduğu gibi kabul edilip bilâkaydüşart sıkı bir disiplin altında tatbikat saha- sına geçirilir. Şuurlu disiplin esastır. Yani, "gözlerimi kaparım, vazifemi yapa- rım", formülü muteberdir. Grupçuluk, hizipçilik gibi fraksiyon hareketleri, partiyi içinden yıkar ve çökertir. Bu gibi hareketler ve temayüller, ihanetlere yol açar.

Bu basit, fakat basit olmakla beraber en doğru yolu çizen ana prensipleri; ken- dilerini dev aynasında görüp, Partinin potasında erimekten korkan, zavallı âllâ- meler için değil, saf ve temiz yürekli sosyalist vatandaşların her zaman, her yer- de, müdafaalarını yapmalarını candan dilediğim için yazdım."

EK (3): HÜSAMETTİN ÖZDOĞU'NUN ŞAHAP KIVILCIMLI'YA MEKTUBU¹⁷

İbrahim Topçuoğlu, Neden İki Sosyalist Parti, TKP'nin Kuruluş ve Mücadelesi Tarihi, Cilt III, sf: 42-43.

"Şahap arkadaş! Şimdi mektubunu aldım. Derhal cevap yazıyorum. Şimdiye kadar sana mektup yazamadığının sebebi, bugün bana sorduğun suali, senden daha evvel beklediğim içindir. 'Neden iki tane Sosyalist Parti vardır?' diyorsun. Bugün işçi sınıfının partileri olduklarını iddia eden 'Sosyalist Parti'leri senin tahmin ettiğin gibi iki tane değil, hatta yedi tanedir. Sayıyorum: Türkiye Sosyalist Partisi, Türkiye Emekçi ve Köylü Sosyalist Partisi, İşçi Çiftçi Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Sosyalist İşçi Partisi, Sosyal Adalet Partisi, Liberal Sosyalist Partisi'dir. Görüyorsun ya yedi tane parti vardır. Bunlardan beş tanesi zaten işçi sınıfının davasında rol oynayacak kabiliyette 'Rehber bir kadroya' malik olmadıkları gibi, bu davayı ileri götürecek bir doktrin'e, bir 'strateji'ye ve bir 'taktik'e sahip değildiler. Bunlar daha ziyade diğer 'Burjuva' partileri tarafından maskelenerek amele sınıfının 'inkılâpçı' hareketini önlemek için ileri atılmış birer tuzaktır. Programları, beyannameleri ve son hareketleriyle, bunu pekâlâ gösterdiler. Ben şimdi sana, benim dahil olduğum 'Türkiye Sosyalist Partisi' ile Dr. Şefik Hüsnü'nün Başkanlık ettiği 'Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi' arasındaki 'farkı ve ikiliği' izaha çalışacağım. Sana bunu izah ederken dedikodudan mümkün mertebe sakınmak ve işi daha ziyade 'nazari' olarak ispat etmek isterim. Benim fikrim şu: Bugün memleket dahilinde beliren 'Demokrat hareketlerden istifade etmek' ve bu hareketler esnasında kitlelerin meydana çıkaracağı 'inkılâpçı elemanlarla' el ele vererek 'harekâtın genişlemesine, büyümesine' çalışmaktır. Bunun için eski sistem 'grupçu, sekterci, dedikoducu' faaliyetimizi bir tarafa bırakarak 'muayyen ve aktif bir kadro kurmağa' ve bu suretle genişlemek istidadında bulunan (işçi harekâtını) tanzim etmeye çalışmalıyız ve bu hareketin bize muzahir olacak 'bir çok cereyanları'nı desteklemeliyiz. İşte benim fikrim budur.

Bir çok senelerden beri yalnız arkadaşlar arasında mücadele ile iktifa edip, 'Sınıf mücadelesini' unutan birkaç eleman, bu hareket tarzını bir türlü hazmedemediler ve yeni hadiselerle uyamadılar. Çünkü, eski grupçu zihniyet onları senelerce kasmış ve kavurmuştur. Onlar birkaç kişiden başka, kimsenin 'inkılâpçılığına' inanmayacak kadar kör bir zihniyetin pençesine atılmışlardı (düşmüşlerdi). Bunlar inkılâpçılıktaki inhisarlarında o kadar ileri gitmişlerdi ki, nihayet bunu iddia ederken gülünç mevkiye de düşmüş bulunuyorlar. 'Biz yirmi beş senedir inkılâpçıyız, binaenaleyh inkılâp hareketleri bizimle kaimdir' diyorlar. Ben inkılâpçılığın sene ile tartıldığını şimdiye kadar hiç görmedim ve işitmedim. Senelerin fazlalığı inkılâpçılığı teskiye etmez. İnkılâpçılar, seneleri ileri sürerek değil, bugünkü hareket hatları ile kitlelerin malı olmaya çalışmalıdır. Senelerin sayısı ancak burjuva aparatında makam maaşları, yahutta tekaüdiye stajları bahis mevzuu olduğu zaman ileri sürülür. Dünya işçi tarihi, hatta bizim işçi tarihimiz, muayyen seneler in-

kılâp yolunda yürüyüp de bilâhare yanlış taktikleri dolayısıyla, aksi inkılâba giden nice kahramanlar görülmüştür değil mi? İşte bu nazariye onları, amelenin inkılâpçı hareketine itimsizliğe kadar sürüklemiştir. Bugün proletarya davasının içinden belki bizleri de yarı yolda bırakacak inkılâpçı elemanların çıkacağına inanmak, ameleye davasının inkılâpçılığına inanmamak demektir. Amele harekâtını bir 'kitle harekâtı' değil, 'bir grup harekâtı' olarak kabul etmek demektir. İşte ayrıldığımız beili başlı nokta budur. Bazı arkadaşlar, hadiselerle dışardan âlâkadar olanlar, işin iç yüzüne vakıf olmayanlar, bu işin 'bir partide münakaşa ve hallini' ileri sürdüler ve yine sürüyorlar. İkinci bir partiyi biz kurmadık, onlar kurdular. Zira biz daha evvel kurulmuştuk. Eğer onlarda grupçuluk, sektercilik fikir ve zihniyeti hakim olmasaydı, partimize girer ve fikirlerini münakaşa ederlerdi. Halbuki onlar buna lüzum görmeden, ikinci bir parti yarattılar. Şüphesiz bu hareketlerini bastırmak için de, yine eski metodlarına başvurdular. Bizim eski inkılâpçı olmadığımızı, içimizden bir çoğunun polis olduğunu, Hükûmetten tahsisat aldığımızı ileri sürdüler. Oysa, bizde onlardan daha eski inkılâpçı vardı, hem de sapına kadar inkılâpçı, onların senelerini bastırarak kadar eski. Bu çirkin ve çirkef taktiklerinde de mateessüf yaya kaldılar, çünkü biz hattı hareketimizin, bütün faaliyetimizin, işçi efkârı umumiyesinin ve onun vereceği hükmün karşısında mevki almış bulunuyorduk. Bu birkaç kişilik grup, başka bir manevra daha yapmak zorunda kaldı ve bu sefer de 'kendi programlarının, bizden ileri bir program olduğunu' yaymaya başladılar. Asıl mevzuu bahs olan 'kitleleri teşkilatlandırmak' ve 'harekete geçirmektir': bunun için 'muayyen merhaleler' ve 'taktikler' icap eder. Bizim programımızın bu 'taktiklerden' ve 'merhalelerden' geri kaldığını zannetmiyorum. Her zaman 'en ilerici bir şair, inkılâpçı' olamaz. Eğer 'zamanındaki taktiğe uymuyorsa', hatta bu şair 'bazan aksi inkılâpçı' bile olabilir. Buna inkılâp harekâtında 'Troçkizm' deriz. Bir iki 'şiar' atıp, bir iki kelime yazıp kendimizin inkılâpçı olduğumuzu ispat etmekle kalmayacağız. Bu bize bir fayda vermez. 'Kitleleri, inkılâba sürükleme yollarını' arayacağız. İki partinin birleşmesi, teklifle olmayacak. Birleşmeyi ameleye sınıfının kendisi halledecektir. Çünkü biz ve her iki parti de, ameleye sınıfının açık mahkemesi önünde bulunuyoruz. Hangimiz ona daha iyi hizmet eder, onun menfaatlerine uygun hareketler yaparsak, şüphesiz o da o tarafa doğru akacak ve bu suretle ağırlaşan tarafın terazi kefeşi diğer kefeyi havaya kaldıracaktır. Vaziyeti iyi tetkik et. Hangi taraf haklı ise, o tarafta yer al. Ortada durmak, şimdilik beklemek, inkılâpçılığa yaraşmaz. Mektubunu ve fikrini beklerim.

Hüsamettin Özdoğu

11.8.1946

EK (4): 1951-1952 TEVKİFATINDAN BELGELER

Aclan Sayılğan, Solun 94 Yılı, sf.328-347

1- T.K.P. TEŞKİLÂT PRENSİPLERİ¹⁸

GİRİŞ: Partimiz Marxçı-Leninci bir Partidir. Onun üyesi olmak şerefi taşıyanların, prensiplerini, gayelerini, mücadele, usul ve şekillerini iyi bilmeleri gerektir. Ancak bu surettir ki, kendilerini işçi davasına emekçilerin davasına verebilir. Ona faydalı olabilirler.

Marxçı-Leninci bir Parti için nazariye ile fiiliyat sözle iş birbirine aykırı düşmez; Program, taktik ve Teşkilât görüşlerinde bir vahdet olmak gerekir. Ve Partimiz bu vahdet üzerine kurulmuştur. Bunun içindir ki, Parti kendi programını kararlarını gerçekleştirmek için teşkilât işlerine büyük bir önem vermek zorundadır. TKP nazari ve taktik meselelerde olduğu gibi teşkilât meselelerinde de yaratıcı marksizmi ana rehber bilir. İçinde yaşanan şartlarda vukua gelecek değişikliklere Kongre tarihi duruma göre ve yeni durumun doğurduğu yeni siyasi vazifeleri uygun olarak teşkilât şekillerinde daima değişiklikler yapar.

Fakat teşkilât şekilleri partinin inkişafı seyrinde değiştiği halde teşkilât prensipleri değişmez. Bütün güçlükleri ve engelleri aşarak kitleleri zafere ulaştırabilmek için partimizin bu prensiplere ihtiyacı vardır.

ANA PRENSİPLER: Komünist Partilerinin teşkilât prensipleri işçi sınıfının ve bütün emekçilerin kurtuluş davasında önder öğretmen ve idareci olarak üzerlerine düşen tarihi vazifeden çıkıyor. Lenin'in, Stalin'in teşkilât prensiplerine dayanan Komünist Partileri gayeleri ve mücadele usulleri bakımından ve her bakımdan burjuva partilerinden sosyalist reformist partilerden tamamiyle ayrılmaktadırlar.

Marks ve Engels Partiyi işçi sınıfının öncü bir müfrezesi ve onu kurtuluşa götürececek başlıca teşkilât olarak gösterdiler. Ve Parti hakkındaki görüşlerinin ana bir taslağını çizdiler. Lenin ve Stalin ve gerçek işçi partilerinin teşkilât prensiplerini hazırladılar.

Bu prensiplere göre:

1- Komünist Partileri işçi sınıfının bir parçası en ileri, en şuurulu bir parçasıdır. Marxist bir parti işçi sınıfının sınıf mücadelesi kanunları bilgisi ile mücehhez, onun kurtuluş mücadelesini sevk ve idare etmeye muktedir bir müfrezesidir.

İşçi sınıfı bünyesi itibarıyla yeknesak değildir. Saflarında ileri insanlar da, geri insanlar da vardır. Kapitalizm şartları içinde o, çözülüp dağılan köylü ve sanatkârlar daimi surette doğmakta ve tamamlanmaktadır. Bunun için parti kavramını sınıf kavramından ayırmak gerektir. Parti işçi sınıflarının bütün temsilcilerini ayırt etmeden kendi saflarına alsa idi (silik olduğu için okunamadı) (şöyle olabilir: tarihi ve inkılâpçı) rolünü yapamazdı. İşçi sınıfı kendi sınıf menfaatlerini ve ödevlerini

anlayacak bir seviyeye yükseltmeyi ancak en ileri en şuurlu işçileri birleştiren siyasî bir teşkilât başarabilir.

Proleterler partisinin savaşı bir önderler grubu olarak (silik olduğu için bir satır okunamadı) (şöyle olabilir: birincisi üye sayısının az ve seçkin olması) az olması, ikincisi şuur ve tecrübe bakımından daha üstün bir seviyede bulunması, üçüncüsü de yekvücut bir teşkilât olması gerekir. (Stalin)

Parti emekçi kitleleri arasında nüfuzlu olabilir, olmaya mecburdur da. Fakat hepsini saflarında birleştirmez. Komünist Partileri ancak komünizmin bir mücadele mevzuu olmaktan çıktığı ve bütün işçi sınıfı tamamiyle komünistleştiği zamandır ki, kitlelerin içinde eriyip gidecektir.

2- Parti sadece işçi sınıfının öncü ve şuurlu bir müfrezesi değildir. Aynı zamanda teşkilâtlı bir müfrezesidir. İdare birliği ile hareket birliği ile (bir kelime okunamadı) (şöyle olabilir: yekvücut) kaynaşmış bir müfrezesidir. Şuurluluk teşkilâtla, teşkilâtlılıkla sıkıdan sıkıya bağlıdır. Lenin bize manevi kuvvetimizin ancak mükemmel bir teşkilât içinde maddi bir kuvvete inkılâp edebileceğini söyler. Şuur teşkilâtlılıkta kendisini gösterir. İşçi sınıfının öncü müfrezesi ancak teşkilâtlı olmak suretiyle birleşik tek bir iradeye sahip olabilir.

3- Parti sadece teşkilâtlı öncü bir müfreze değildir. İşçi sınıfının diğer bütün teşkilâtları arasında onun diğer bütün teşkilâtlarına önderlik etmekle ödevli bir teşkilâttir. Proletaryanın sınıf teşkilâtının en yüksek bir şeklidir.

İşçi sınıfının parti ile birlikte diğer teşkilâtları da vardır. Meslek birlikleri, kooperatifler v.s. gibi. Bunların her birinin kendi ödevleri vardır. Her biri muayyen bir iş görür. Fakat faaliyetlerinin tek ve müşterek bir gayeye yöneltilmesi, tek ve müşterek bir yol takip etmesi gerektir. Bunun için de, tek birleşik bir idareci bir merkez ister. İşte bu merkez işçi sınıfına müşterek bir mücadele hattı çizmeğe, bütün teşkilâtlar da idare birliğini temin etmeğe çizilen hattı hayata uygulamaya muktedir bir teşkilât olan Komünist Partisi'dir.

4- Leninizmin parti doktrininin başlıca prensiplerinden biri de kitle ile bağlılıktır. Parti işçi sınıfı öncü müfrezesini emekçi kitleleri ile rabitasının canlı bir misalidir.

Komünist Partilerinin asıl kuvveti halkla daimi bir temas halinde bulunmaları, kitlelerin sesine kulak vermeleri, onların ihtiyaçları karşısında daima uyanık ve hassas olmalarındandır. Komünistler kitleleri sadece öğretmezler, bizzat kendilerinin onlardan (işçilerden, köylülerden, esnaftan ve aydınlardan) öğrenecekleri çok şeyler vardır. Bunu bilirler ve asıl kuvvetlerini kitlelerle aralarındaki kopmaz bağdan alırlar. "Onlar da kendi aralarında halka bağlarını muhafaza ettikçe yenilmez olarak kalmak için bütün şanslara maliktirler." (Stalin)

5- Komünist Partisi'nin en mühim teşkilât prensiplerinden biri de partide birliğin muhafazası, parti prensiplerinden ayrılanlara karşı amansızca mücadele edilmesidir. Parti fraksiyonuna yer vermeyen bir idare vahdetidir.

Komünist Partilerini diğer partilerden ayıran diğer bir hususiyet de parti disiplininin bozulmasına, grupçuluğa, fraksiyona, ikiye bölünmeye göz yummayan bir teşkilât, irade ve hareket birliğinin hüküm sürdüğü bir parti olmasıdır. Partimiz irtica ile emperyalistlerle, onların yerli ajanlarıyla uzun mücadelesini parti vahdetini

bozmayı, onu mücadelesinde zayıf düşürmeyi gaye edinen cereyanlarla, çeşitli parti aleyhtarı gruplarla ve yabancı ideolojilerle mücadelesi ile başbaşa yürüttü ve yürütüyor. Düşman bize mertçe ve sadece karşıdan saldırmıyor. Bizi içimizden de vurmaya, birliğimizi yani kuvvetimizi yok etmeye çalışıyor.

6- İşçi sınıfının mücadelesine rehberlik edebilmesi için partinin her üyesinin, her teşkilâtının tek bir plânla hareket edebilecek şekilde kurulması gerektir. Aksi takdirde hiçbir zaman irade birliği temin edemez. Üyelerinin hareket birliğini gerçekleştiremez. İşte partide demir disiplini ve idareci merkezlerin söz götürmez otoritelerini onların seçilmez ve hesap vermez mecburiyeti ile parti kitlelerinin geniş bir teşebbüs ve müstakil hareket etme serbesti ile birleştiren bir esas üzerinde, demokratik santralizm esası üzerinde kurulması, bununla izah edilir. Bu sayededir ki Komünist Partisi gerektiği anda saflarını yeniden teşkil tanzim etmek, kuvvetlerini gereken hedefe yöneltmek iktidarındadır.

Partiye kabul şartları: Komünist Partisi herkesin kolaylıkla girebileceği bir yer değildir. Kapıları yalnız ona üye olmaya lâyık olanlara açıktır. Partinin bünyesi onun savaş kabiliyetini tayin eder. Bunun için partiye alınacak kimselerin sıkı bir elemenden geçirilmesi gerekiyor. Parti öncü müfreze rolünü ancak işçi sınıfının, köylülerin, esnafın ve münevverlerin en iyi tescillerinin bünyesine çektiği takdirde başarı ile yapabilir.

Şu halde Partiye kimler üye sayılır?

Parti programını kabul eden, onun teşkilâtlarından birinde çalışan, partinin kararlarını direktiflerini yerine getiren ve parti aidatını muntazaman ödeyen herkes parti üyesi sayılır.

a- Şu halde Parti üyeliğinin ilk şartı partinin uzak ve yakın gayelerini belirten parti programının kabulüdür.

Partinin programını gerçekleştirmeğe yarayan bir taktik ve teşkilât prensipleri vardır. Program taktik ve teşkilât prensipleri vahdeti, partimizin dayandığı ana temeldir. Bunun için parti üyesinin, programla beraber partinin taktiğini ve teşkilât prensiplerini de kabul etmesi gerekir. Fakat parti üyesi olmak için bu da kâfi değildir. Partinin programını taktiğini sözde kabul edip de işte onları tatbik etmeyen palavracılar bulunabilir. Partimizin tarihi programını sözde kabul edip de, işte korkakça onlara yan çizildiğine ve bunun için türlü bahaneler icat edildiğine dair misallerle doludur.

Komünist Partisi inkılâpçı bir parti, bir hareket partisidir. O inkılâpçı gayelerini ilân etmekle kalmıyor, onları gerçekleştirmek için savaşıyor. Görüşlerini sözde kabul etmek, partiyi tatmin etmez. Partimizin üyesi olmak isteyen onun programını, taktiğini, teşkilât görüşlerini kabul etmekle yetinmez. Bu görüşleri gerçekleştirme işine sarılması onların hayata geçirilmesi işine koyulması lâzımdır. (Stalin)

b- Parti kendi üyelerinin işçi davası için fedakârca, cesurca mücadele ister. Bu mücadele tek başına yürütülemez, o ancak sağlam yekvücut bir teşkilâtta birleşildiği takdirde başarılı olabilir. Parti üyeliğinin ikinci şartı da bu zaruretten geliyor.

Parti üyesi olmak için onun teşkilâtlarından birinde bulunmak ve çalışmak şarttır. Partimiz bir öncüler partisi ise, onun üyesi olacak kimsenin kendi iradesini

partinin iradesi ile birleştirmesi ve birlikte hareket etmesi gerekir.

Parti üyesi olmak için partinin teşkilâtlarından birinde çalışmak mecburiyeti, ona her komünistin faaliyetini kontrol etmek imkânını verir. Parti, üyelerinin kontrolsüz faaliyetlerine müsaade edemez.

c- Parti üyeliğinin üçüncü şartı, üyelerin aidatlarını muntazaman ödemeleridir. Partimiz işçi sınıfının, fakir insanların partisidir. Maddi gelir kaynakları bakımından zengin bir parti değildir. Üstelik senelerden beridir mürteci burjuvanın kudurganca bir takibine hedeftir. Buna rağmen mücadelesine devam etmek gayesine doğru yürümek zorunda ve azmindedir. Bir taraftan kendi mevcudiyetini korumak, diğer taraftan tarihin ona yüklediği şerefli vazifeyi başarmak için türlü vasıtalara, bunları temin için de her şeyden evvel de malfi imkânlarla muhtaçtır. Bu imkânları o ancak parti üyelerinin yardımı ile temin edebilir. Bu bakımdan üye aidatı partimizin yaşaması ve siyasi faaliyetinin başarı ile devam ettirmesi için hayatî bir ehemmiyet taşır. Kaldı ki üye aidatının önemi bundan ibaret de değildir. Bir partinin aidatını zamanında da ve muntazaman ödememesi partiye ve parti vazifesine gereken ehemmiyeti vermediği, partiyi düşünmediğini gösterir. Hele aidat gibi fazla fedakârlığı icap ettirmeyen bir parti ödevine karşı bu kadar lâkayt davranan kimsenin sırasında kendisinden beklenecek daha büyük fedakârlıkları göze alacağından ve çok müşkül anlarda vazifesini yapacağından haklı olarak şüphe edilir. İşte üye aidatının, partililerin Partiye karşı alâkalarının bir milyarı olmak bakımından asıl ehemmiyeti buradadır. Parti üyeliği prensipleri partiyi merkezleşme bir teşkilât kabul eden doktrinin bir neticesidir. Lenin ve Stalin üyeleri kendilerini tamamiyle inkılâp mücadelesine veren yeni bir tip bir partinin kurucuları olmuşlardır. Partimiz bu tip bir parti olmaya çalışıyor. Her türlü kaypak küçük burjuva unsurlarına, emperyalist ajanlarına açık bulunan sosyalist-oportünist partileri şekilsiz ve temelsiz birer yığın teşkil ederler.

Onlara göre partiye bu veya şu suretle müzahareti kabul eden herkes onun üyesi sayılır. Böyle oportünist bir teşkilât sistemi ile parti proletaryasının öncüsü rolünü, önderlik rolünü başaramaz. Partinin saflarını yalnız ona lâyık olanlara açmasını, yabancı unsurlardan, polis ajanlarından korunmasını sağlayacak şartlara riayet, bilhassa bizim şartlarımız içinde bir zarurettir. Parti teşkilâtlarının partiye girmek isteyenlerin hüviyetlerini sosyal menşelerini, geçmişlerini, hallerini iyi öğrenmesi saflarına işçi sınıfının, köylülerin, esnafın, aydınların en iyi en ileri unsurlarını çekmeye dikkat etmesi lâzımdır.

Partiye kabul prensiplerinin en mühimlerinden biri de, yeni üyelerin tek tek alınmasıdır. Bu kaideden ayrılmak ve grup halinde kabullere yol vermek parti saflarını inhilâle götürebilir.

Partiye üyelerin tek tek alınması prensibi fiiliyatta neyi ifade eder? Her şeyden evvel partiye girecek olan kimsenin parti teşkilâtları tarafından iyice tanınması, işçi davasına bağlılık derecesinin öğrenilmesi ve ancak sağlam, güvenilir bir eleman olduğu hakkında sağlam bir kanaat uyandıktan sonra partiye kabul edilmesi manâsını ifade eder. Bunun için partiye kabulde acele etmemek kemiyetten ziyade keyfiyete önem vermek gerekir. Her parti üyesinin, her parti teşkilâtının temas

halinde olduğu işçiler, köylüler, esnaf ve aydınlarla yorulmadan meşgul olması onları parti üyeliğine hazırlaması gerektir.

Bir parti teşkilâtının partiye kabul ettiği üyelerin sosyal hüviyetleri bu teşkilâtın hangi gruplar arasında çalıştığını günlük faaliyetlerinde kimlere dayandığını gösterir. Meselâ sanayi merkezlerinde çalışan parti teşkilâtlarından işçi üye sayısının azlığı, bu faaliyetin iyi çalışmadığına, burada parti siyasi faaliyetinin iyi yürümediğine kâfi bir delil sayılabilir. Yahut meselâ; köy mıntıkasında bulunan bir parti teşkilâtı köylüler arasında zayıfsa bu teşkilâtın vazifesini iyi görmediği kanaatine varmak kolaydır ve yerindedir.

Partiye alınacak kimseyi tavsiye eden partili arkadaşın tavsiye ettiği kimseyi iyi tanıması, mazisini öğrenmesi, mes'uliyetini yüklenmesi gerekir. Parti teşkilâtı tavsiye edilen kimse hakkında mümkünse başka kanallardan bilgi edinmeli, kararını ondan sonra vermeli. Partiye kabul kararı bir partilinin veya partinin ilk teşkilât kademelerinden birinin tavsiyesi ile mahalli parti komiteleri tarafından verilir.

PARTİ ÜYELERİNİN ÖDEVLERİ VE HAKLARI:

Bir komünist nerede bulunursa bulunsun, nerede çalışırsa çalışsın partisi için görebileceği bir iş vardır. Ve parti ondan üyelik ödevini yerine getirmesini ister.

BU GÖREVLER NELERDİR?

1- Bir parti üyesinin ilk vazifesi kendi şuur seviyesini yükseltmek, partimizi aydınlatan bilgileri Marksizmi-Leninizmi öğrenmektir.

Bir komünist Marksizmi-Leninizmi gereği gibi benimsemez, kendine mal etmezse halk kitlelerinin siyasi önderliği rolünü başaramaz. Önderlik etmek, hadiselerin gidişini önceden görmek, onların inkişaf seyrini takip etmek, gelecek inkişaf istikametini kestirmektir. Marksizm-Leninizm nazariyesi komünistlere hadiseler içerisinde istikametler tayin etmek ve geleceği açıkça görmek kabiliyeti aşılar. Faaliyette güvenlik ve cesaret verir. Partimiz hadiselerin gidişini önceden görmesi, karışık millî ve milletlerarası siyasi meseleleri doğru olarak çözmesi gereken bir partidir. Çünkü bu cemiyetin inkişaf kanunları sınıf mücadelesi kanunları bilgisi ile silâhlıdır. Partimizin silâhı onun bütün üyelerinin elinde hazır bulunmalıdır. İşte bunun içindir ki, bir komünistin başlıca vazifelerinden biri kendi siyasi ve nazari bilgisini şuur seviyesini her gün biraz daha arttırmaktır. Bir komünist kendi mesleki ihtisası içine kapanamaz. Tecrübe gösteriyor ki, eğer bir parti üyesi kendi siyasi bilgi seviyesini yükseltme işine lâkayt kalır, hadiselerin gidişi karşısında alâkasızlık gösterirse hayattan, mücadeleden geri kalır. Düşüncesiz bir insan vaziyetine düşer. Kendini akıntıya kaptırmış, işini olurluna bırakmış, gözleri kapalı bir komünist olmaz. Nazariyeye lâkayt bu gibi kimseler için Stalin Yoldaş; önce küf bağlar sonra renksizleşirler. Sonra onları küçük burjuva yosunları emmeye

başlar. En sonra da adı bir küçük burjuvaya dönerler, diyor.

2- Parti üyesi, parti disiplinine riayet etmeye, parti siyaset hayatına aktif surette iştirak etmeye, parti siyasetini ve parti organlarının kararlarını hayata geçirmeye, gerçekleştirmeye mecburdur. Disiplinli olmak, partili olmanın başlıca şartıdır. Daha Ekim ihtilâli inkılâbından evvel Stalin Yoldaş şöyle diyordu:

"Mücadele ancak, partimiz birlik ve yekvücut olursa tek bir ruhla, tek bir idare ile hareket ederse, her yerde, Rusya'nın her bucağında tek bir noktaya vurursa başarılı olabilir."

Parti disiplininin kuvveti, komünistlerin parti kararlarının şuurlu olarak yerine getirilmelerinde kendi öz davalarının zaferi için onları zaruri saymalarındadır. Bir komünist için parti menfaatlerinden üstün bir şey olamaz. Parti programına uygun hareket etmeyen, teşkilâtı içindeki faaliyeti tatmin edici olmayan, parti karar ve direktiflerini hakkıyla yerine getirmeyen ve üye aidatı gibi en basit parti ödevine karşı lâkayt davranan bir parti üyesi disiplinli bir komünist sayılamaz.

Parti disiplininin bozan üyelere ceza tertibi zaruridir. Parti disiplinine aykırı hareketlere parti organlarının direktiflerini yerine getirmemeleri gibi suçlara ve partinin umumi kanaatinca suç sayılan fiillere karşı ihtarından başlayarak partiden çıkarmaya kadar türlü cezalar tertip edilir. Küçük suçlar, meselâ parti toplantılarına muntazam devam etmemek, randevuları asmak, sebepsiz yere parti aidatlarını ödememek vs. gibi suçlar partiden çıkarmayı gerektirmez, fakat bu suçların devamlı surette tekrarlanması suçu tekrarlayan üyenin partiye layık olup olmadığı meselesini ortaya koyar. Doğrudan doğruya partiden çıkarmayı gerektiren suçun müsamaha kaldırmayacak kadar mühim olması lâzımdır.

3- Parti üyeleri kitleler ile irtibatı durmadan kuvvetlendirmekle emekçilerin ihtiyaçlarını sezmek ve onlara cevap vermekle muhtelif meselelerden parti politikasını bugünkü gizlilik şartlarımıza uygun bir şekilde izah etmekle kitleleri mücadelelerinde onlara yol göstermek, önyak olmakla görevlidirler. Partisiz kitlelerle bağları kuvvetlendirmek, her parti teşkilâtının her komünistin en önemli vazifesidir. Kitlelerle rabita olmadan emekçilerin istekleri, ihtiyaçları öğrenilmeden doğru bir karar almak, önde duran vazifeyi tayin etmek ve başarmak imkânsızdır. Emekçi kitlelerin davası ile ilgili şu veya bu kararın hayata geçirilmesi kitlelerin yardımı ve müzahareti ile mümkündür. En iyi, en isabetli bir karar komünistler bunu kitlelere anlatmadıkları, onu hayata geçirmek için bu kitleleri birleştirmedikleri takdirde boş bir laftan, boş bir kağıttan ibaret kalır.

İyi bir komünist güçlüklerden korkmaz, onları cesaretle karşılar. Bu güçlükleri yenmek için kitleleri seferber etmeye çalışır. Güçlükleri cesaretle bertaraf etmeye çalışacak yerde kabahati daima objektif sebeplerde arayan bir komünist iyi bir komünist değildir. Güçlükleri yenmek, engelleri bertaraf etmek için imkânlar aramamış ve onlara başvurulmamışsa kabahat objektif sebeplere yüklenemez. Kitlelerle teması olan her komünist, her parti teşkilâtı mevcut imkânları görecektir.

Emekçilerin ihtiyaç ve isteklerine karşı içten alâka komünistin başlıca vasfıdır. Komünist kendini beğenmişliğin, tafrafuruşluğun, gururun yabancısıdır. Emekçi

kitlelerin karşısına daima onlardan biri gibi, yani gerçek hüviyeti ile çıkar.

Parti üyesinin ödevleri bunlardır. Onun haklarına gelince:

a) Parti toplantılarında ve parti yanında parti politikasının tatbikata da ait meselelerini serbestçe münakaşa etmek,

b) Parti toplantılarında herhangi bir partiliyi tenkid etmek,

c) Parti organlarına adam seçmek ve seçilmek,

d) Kendi faaliyeti veya fiil ve hareketi hakkında karar verecek olan her toplantıya bizzat iştirak etmek istemek,

e) Herhangi bir mesele için partinin merkez komitesine kadar bütün mercilerine başvurmak.

İşte bunlar da komünistin haklarıdır. Ancak, partimiz kudurganca bir takibe hedefse ve gizlilik şartlarına riayet de zaruret ise bu hakların ne dereceye kadar kullanılabilceği ayrı bir meseledir.

Parti üyelerinin ödevleri ile hakları arasında sıkı bir bağ vardır. Her ikisi de tek bir gaye takip ediyor. Parti üyelerinin parti faaliyetine aktif bir şekilde iştiraklerini temin etmek, onları partisiz kitlelerin, şuurlu, disiplinli, sağlam bir önderi olarak yetiştirmektir.

Parti ödevleri her parti üyesine daima çalışması ve öğrenmesi bir komünist gibi yaşaması ve mücadele etmesini hatırlatırsa üyelik hakları da onda parti hayatına aktif surette iştirak his ve arzusunun yükselmesine elverişli şartlar yaratır. Şüphe yok ki parti üyesi kendi üyelik haklarından hakkıyla istifadeyi ancak partinin kendisine verdiği vazifeleri yerine getirmekle göstereceği faaliyet ve başarı ile temin edebilir. Parti hayatına gerektiği gibi iştirak etmeyen, kendi şuuru sayesinde yükselmeye çalışmayan bir parti üyesinin, meselâ parti teşkilâtlarında parti siyasetinin tatbikatına ait meselelerini müzakere ve münakaşa hakkından faydalanabilmesi zordur. Çünkü ileri süreceği bir fikri olmayacaktır. Çalışkanlığı ile başarısı ile teşkilâta saygı ve otorite temin etmemesi, yüksek bir şuurluluk örneği göstermemiş olan bir parti üyesinin parti organlarına seçilebilmesi, hakkından faydalanabilmesi zordur, çünkü kimse ona oyunu vermeyecektir.

Parti üyelerine verilen haklar onların aktiflerini teşebbüs kabiliyetlerini durmadan yükseltmek, partinin büyük davasında sorumlulukları artırmak hedefini güder. Parti üyeliği hakları bütün parti teşkilâtlarının faaliyetlerine esas olan parti demokrasisinin bir ifadesidir. Parti üyesinin parti siyasetinin tatbikata ait meselelerinin münakaşasına iştirak etme hakkı, istisnasız her partilinin sırasında tenkit etme hakkı, parti teşkilâtına adam seçmek ve seçilmek hakkı bir parti demokrasisinin gerekli kıldığı haklardır.

Parti üyelerinin verilen haklardan faydalanmalarının parti kitlelerinde aktifliğin artması ve parti teşkilâtında savaş kabiliyetinin kuvvetlenmesi için büyük bir önemi vardır.

Parti, üyesinin kendi faaliyeti veya fiil ve hareketi hakkında karar verecek olan her toplantıya bizzat iştirak, objektif olmak, arkadaşça davranmak lüzumuna işaret ediyor.

Böylece parti üyelerinin hakları da ödevleri gibi aktif şuurlu komünistler, kitle

teşkilâtçıları yetiştirilmesine yardım etmek gayesini gütmektedir.

DEMOKRATİK SANTRALİZM:

Komünist Partisi bizzat uzviyetlerden teşekkül eden her mürekkep uzviyet gibi birçok parçalardan, teşkilâtlardan mürekkeptir. Bu parçaların faaliyetleri her mürekkep uzviyette olduğu gibi tek bir gayeye yöneltilmiş olmak, müşterek bir hareket hattı takip etmek, bir başkasına göre yürütölmek gerekir. Bu olmadan parti vazifesini yapamaz.

Parti teşkilâtının hareket birliği nasıl temin edilir? Birçok teşekküller bir tek merkezi teşkilâta (nasıl) inkılâp eder?

Bu suallerin cevabı demokratik santralizmin izahında saklıdır.

Partimizin teşkilât kuruluşu prensibi demokratik santralizme dayanır. Bu şu demektir ki; TKP aynı zamanda hem santralizm hem de demokrasi üzerine kurulmuştur. Burada santralizmin ifade ettiği şey, partinin bütün ideolojik, siyasi faaliyetinin ve teşkilât işlerinin tek bir merkezden idare edilmesi, merkez komitesi partinin tam selâhiyetli idareci merkezidir. Bütün parti üyeleri ve parti teşkilâtları için onun kararlarına riayet mecburiyeti vardır. Partinin alt kademeleri üst kademelerine sıkıca bağlıdır. Üst kademelerin kararları ve direktifleri alt kademelerce kayıtsız şartsız yerine getirilir. Parti vazifesini hakkıyla başarabilmek için santralizme dayanmak, yani azınlığın çoğunluğa mahalli teşkilâtların merkeze bağlılığı esasına göre, teşkilâatlanmak zorundadır. Parti teşkilâtı bütün kuvvetleri elinde toplayan ve onları inkılâp ve mücadelesinin gerektirdiği yöne yönelten tek bir merkezden idare edilmek lâzımdır. Bu olmaksızın, işçi sınıfının partisi gerçek bir parti sayılamaz, vazifesini başarmak santralizm parti önderliğinde ve parti kuruluşunda teşkilâtlılığın ve mücadele kabiliyetinin esas şartıdır. Bu prensip partiye emekçilerin davası uğrunda mücadelede en müessir sıfahı verir. Santralizm sayesinde merkezi ve mahalli parti teşkilâtları saflarını her an yeniden teşkil ve tanzim edebilirler. Tarihin memleketi kurtarmak vazifesini üzerine yüklediği bir sınıfın bütün kuvvetini elinde toplayacak ve bir hedefe yöneltecek böyle bir teşkilâta ihtiyacı vardır. Partide santralizm lüzum ve zarureti Lenin ve Stalin, proletaryanın sınıf mücadelesinin mahiyetinde görmüşlerdir. Kapitalizmin merkezleşmiş muazzam kudretine karşı mücadelede zafere varmak, ancak merkezleşmiş bir parti önderliği ile mümkün olabilir.

Santralizme riayet her parti üyesi için parti disiplinine riayet demektir. Kendi ödevlerini suurlu olarak yerine getirmek, parti direktiflerine kayıtsız şartsız tabi olmak demektir. Santralizm kuvvetli bir parti disiplini dışında düşünülemez. Her komünistin kendini mücadelecı bir kollektivin (idaresinde) hissetmesi lazımdır.

Merkezî birleşik bir parti önderliği işçi hareketinin geçtiği bütün yolları, toplu bir halde gözden geçirerek mücadele tecrübesini genişlettirir, en iyi örnekleri gözönünde tutar. Eksikleri araştırır ve onların sür'atle gidilmesi için tedbirler düşünür. Partimizin santralizmi demokratik bir santralizmdir. Partinin bütün faaliyetleri parti kitlelerinin temsilcileri tarafından idare edilir. Bu partinin sıkı santralizmi ma-

hali teşkilâtlarda geniş bir teşebbüs serbestisiyle ve komünistlerin parti hayatına aktif iştirakini sağlayan bir demokrasi ile birleştirilmesi demektir. Parti teşkilâtı lüzum gördüğü anda kendi sekreterini değiştirebilir. Her parti üyesi herhangi bir parti idarecisini, sırasında her şekilde tenkid edebilir. İşte parti kitlesinin parti normal şartları içinde ve serbest faaliyette bulunduğu takdirde, kendisini seçtiği idareciler üzerindeki kontrolü burada ifadesini bulur.

Parti demokrasisi aynı zamanda mahalli teşkilâtların umumi parti direktiflerine aykırı olmamak şartı ile mahalli meseleler hakkında müstakil kararlar verebilmesi demektir. Mahalli teşkilâtların da şahsi teşebbüsü geliştirmek, partinin mühim vazifelerinden biridir. Parti merkezinin direktifleri ne kadar esaslı ve etraflı olursa olsun, mahalli meseleleri kavrayamaz, mahalli imkanları önceden göremez. Hangi tedbirin en büyük başarıyı sağlayacağını gösteremez. Parti demokrasisi esası üzerinde partililerin teşebbüs kabiliyeti artar, parti faaliyetinin şaşmaz bir metodu olan tenkid ve kendi kendine tenkid gelişir. Bir partili için parti demokrasisine riayet etmek demek, bağlı olduğu teşkilâtın faaliyetlerine aktif olarak iştirak etmek, parti kararlarını yerine getirmekte titiz olmak, partinin siyasi vazifelerinin başarılmaması uğrunda mücadelede kendi aktif rolünü artırmak demektir. Böylece santralizm aşağıdan yukarıya bütün parti organlarına seçime tabi olması, parti organlarının kendi teşkilâtlarını seçmeleri önünde hesap vermeye mecbur bulunması, azınlığın çoğunluğa boyun eğmesi, parti kararlarına kayıtsız şartsız riayet edilmesi manasını ifade eder.

Santralizm ve demokrasi birbirini tamamlar. Sağlam bir teşkilâtlılığı, birliği ve demir disiplinliğini parti üyelerinin aktifliği ile, teşebbüs kabiliyetleri ile birleştirmeye imkân veren kuvvetli bir esas teşkil eder. Demokratik santralizm partiye irade ve hareket birliği temin eder. Ve ona bütün parti üyelerini bütün parti teşkilâtlarını, gayretlerini öndeki tarihi vazifenin hali yoluna teksif etmek imkânını verir. Memleketimizde yabancı boyunduruğun ve irticaa karşı mücadelenin daha tesirli bir şekilde teşkilâtlandırılması ve idare edilmesi bahis mevzuu olduğu bu devirde demokratik santralizm prensibi partimiz için hayati bir önem taşımaktadır. Fakat bugünkü gizlilik şartları içinde parti demokrasisinin tatbik sahaları ister istemez daralıyor. Bunu gözönünde tutmak lâzım.

TEŞKİLÂT, SEVK VE İDARE

Komünist Partilerin ayırt edici bir hususiyeti de teşkilâta büyük önem vermeleridir. Lenin "Bir adım ileri iki adım geri" adlı eserinde Marksist bir partinin teşkilât prensiplerini çizerken teşkilâtın ehemmiyetini şöyle belirtiyor: "İktidar için mücadelede proletarya için teşkilâttan başka silah yoktur. Burjuva dünyasında anarşist bir rekabetin tahakkümü altında davranan sermayeye çalışmak mecburiyeti altında ezilen daimi olarak tam bir sefaletin, vahşetin tereddidiinin derinliklerine fırlatılan proletarya ancak Marksizm prensipleri etrafındaki manevi birliğinin milyonlarca emekçiyi, işçi sınıfını, ordusunda birleştiren bir teşkilâtın maddi birliği ile

kuvvetlenmesi sayesinde ki, yenilmez bir kuvvet olabilir ve mutlaka olacaktır. Bu ordu karşısında ne kökleşmiş Rus mutlakiyet idaresi, ne köhneleşmiş milletlerarası sermaye durabilir.” İşçi sınıfının manevi kuvvetinin ancak mükemmel bir teşkilâtla maddi kuvvete inkılâp edebileceğini söyleyen Lenin, bu mükemmel teşkilâtı bizzat kurdu. Ve onun nasıl kurmak, işlemek ve zafere götürmek gerektiğini öğretti. Parti teşkilâtımızın başlıca hususiyeti inkılâp mücadelesinin umumi akışı içinde partinin bütün üyelerinin hareket birliğini sağlayacak bir şekilde kurulmasıdır. Komünist Partilerinde sosyalist, reformist partilerde olduğu gibi teşkilât cihazı ile üyeler arasında ayırıcı bir hat yoktur. Reformist parti teşkilâtında kitlelerle ilgisi olmayan bürokrat bir tabaka türemiştir ki, proletaryaya değil, burjuvaziye hizmet eder.

İşçi davasını sosyalleştirmek için onun inkılâpçı teşkilâtlarına sokulmayı burjuvazi ihmal edilmez bir vazife bilir. Dünya işçi hareketi tarihi hıyanet misalleri ile doludur. Partimiz kendi tarihi boyunca bu çeşit gayretlerle mücadelede az tecrübe edilmemiştir.

Oportunist-Troçkist parti anlayışı emekçi kitlelerini burjuvazinin kucağına atmakdan başka bir hedef gütmaz. Fakat Lenin’in, Stalin’in haklı görüşlerini benimsemiş bir parti çeşitli hıyanet, metod ve şekilleri ile savaşmanın ve zafere ulaşmanın sırrını öğrenmiş demektir.

Bir partinin mükemmel bir siyasi görüşe sahip olması kendi mükemmel bir hareket hattı, mücadele programı çizmesi kâfi değildir. Mücadele programını hayata geçirmesi lazımdır. Bu da onun maddi kuvvetine, teşkilât faaliyetine bağlıdır. Stalin Yoldaş, siyasi hatla teşkilât faaliyeti arasındaki münasebeti izah ederken şöyle diyor:

“Meselenin doğru hallinden sonra işin muvaffakiyeti teşkilât faaliyetine parti hattının hayata geçirilmesi uğrunda mücadelenin teşkilâtlandırılmasına, insanların iyi seçilmesine, idareci organlarca alınan kararların yerine getirilmesinin kontrolüne bağlıdır. Bunsuz partinin doğru hattı ve kararları ciddi bir tehlikeye maruzdur. Üstelik doğru siyasi hat çizildikten sonra teşkilât faaliyeti her şeyi bu arada bizzat siyasi hakkın kaderini onun tatbikini ve başarısızlığa uğramasını tayin eder.

Fakat iyi bir teşkilât iyi bir sevk ve idare ile birleşmeden bir işe yaramaz. İyi bir sevk ve idari teşkilâtın faaliyetini hedefe göre iyi ayarlamak, yürütmek demektir. Bunun içinse teşkilât idarecisinin önünü görmesi, nereye gittiğini bilmesidir.

Dümenle oturup da vaziyet bizi herhangi bir felâketle burun buruna getirinceye kadar, hiç bir şey görmemek için bakmak, bu henüz sevk ve idare etmek değildir. Bolşevizm sevk ve idareyi böyle anlamaz. Sevk ve idare etmek için ileriye görmek gerek”. (Stalin)

İyi bir sevk ve idare ancak kollektif çalışma ile kabildir. Kollektif sevk ve idare parti faaliyetinde esastır.

“Rus bolşevikler münferit arkadaşları idaresini çoğunluğun idaresine tabi kılmasını, kollektif hareket etmesini bilmeselerdi Rus inkılâbı davasını mahvederlerdi. Biz Rus bolşevikleri burjuvaziye deviren, Sovyet hakimiyetini kuran ve şimdi

emperyalizmin temellerini sarsan bolşevikler böyle yetiştik. Kollektif hareket etmesini bilmek, münferit arkadaşların iradesini, kollektifin iradesine tabi kılmak, işte bizde tam bir bolşevik mertliği dedikleri budur. Çünkü bu mertlik olmadan, kendi onurumuzu diyeceğim bertaraf etmesini bilmeden ve kendi irademizi kollektifin iradesine tabi kılmadan bu vasıflar olmaksızın kollektif olamaz, kollektif sevk ve idare olamaz, komünizm olamaz.” (Stalin).

İyi bir teşkilâtçı olmak, kullanacağı adamı tanımasını bilmek, meziyetlerini ve noksanlarını öğrenmek ve onu yerinde kullanmak demektir. Bize bu tarifi verdikten sonra adamı yerinde kullanmanın ne demek olduğunu yine Stalin Yoldaş şu şekilde izah ediyor:

1- Her Parti işçisi kendisini yerinde hissetmelidir.

2- Her parti işçisi, kendi vasıfları bakımından inkılâba verebileceğinin azamisini verebilmelidir.

3- Parti işçilerinin bu şekilde tertip ve taksimi neticede bir düzensizlik değil bir ahenk, bir vahdet, işin bütün itibarı ile umumi bir kalkınma sağlamalıdır.

4- Bu suretle teşkilâtlandırılan faaliyet umumi istikameti işçilerin vazifeleri itibarıyla tertip ve taksimine amil olan siyasî fikirlerin ifadesi ve gerçekleşmesi hizmetini görmelidir.

Adamı yerinde kullanmanın önemi burada görülüyor. Teşkilâtî faaliyette başarının temeli budur.

İdareci Parti organlarına adam seçerken seçilecek kimşenin her türlü şahsî nüfuz ve tesirden uzak prensiplere bağlı herhangi bir parti üyesinin parti hattından en küçük bir inhırafa hiçbir suretle göz yummayan bir kimse olması gerektiğini hatırlatmak lâzımdır.

İLK TEŞKİLÂT KADEMELERİ:

İlk teşkilât kademeleri, partinin temelini teşkil eder. Onların faaliyeti partinin faaliyetinin özüdür. Partisiz kitlelerle temas, onlar vasıtası ile temin edilir. İlk teşkilât kademeleri işçi, köylü, esnaf ve aydın kitlelerini partinin idareci organlarına bağlamak suretiyle komünist partilerindeki kuvvetli sevk ve idareciliğin ana şartlarından birini yaratırlar. Bunun için Partinin ilk teşkilât kademelerinde işlerin iyi gitmesi çok mühimdir.

İlk teşkilât kademeleri istihsal esasına göre kurulur. Yani, bu kademeler, parti gayeleri çalıştıkları yerlere (fabrikalara, işletmelere, müesseselere, köylere) göre teşkilâtlanırlar. İlk teşkilât kademelerinin bu kuruluş şekli, Partinin vazifelerini yerine getirmesi için en uygun bir şekildir. Çünkü komünistlerin ilk kademelerde istihsal esasına göre birleşmeleri kuvvetlerine en uygun ve en iyi bir şekilde tertip ve tanzim etmesi, kitlelerle sıkı temas halinde bulunması, kitleler arasında nüfuzunu kuvvetlendirmesi için partiye en elverişli durumu sağlar. Reformist partiler semt esasına, (mahalle, sokak, vs.) göre ve seçim daireleri gözönünde tutularak kurulurlar. Yalnız legal parlamento mücadele şekillerini kabul eden bütün sosya-

list, reformist partilerin teşkilât kuruluşları onların bu mücadele şekillerine uygun düşer. Komünist Partilerin teşkilât kuruluşu da kendi gayelerine uygundur. Partinin fabrika, işletmelerde diğer iktisadî, sosyal ve kültürel müesseselerde, köylerde olan bitenlerden sorumluluk taşıyabilmesi için işin içinde bulunması, durumu iyi bilmesi, bu veya şu surette ona tesir etmek imkânına sahip olması gerektir.

İLK TEŞKİLÂT KADEMELERİNİN BAŞLICA VAZİFELERİ ŞUNLARDIR:

- 1- Partinin şiarlarını kitlelere yaymak,
- 2- Partiye yeni üyeler çekmek, onların siyasi terbiyelerini sağlamak,
- 3- Fabrikalarda ve diğer ekonomik ve sosyal müesseselerde ve köylerde kitlelerin sesini dinlemek ve mücadelelerine önderlik etmek,
- 4- Kitleleri silâhsız bırakmak ve dağıtmak hedefini güden düşman ideolojilerde polis ajanlarıyla mücadele etmek, onları kitle önünde demarke etmek.

Bir ilk teşkilât kademesinin ilk vazifesi, nerede bulunursa bulunsun, partinin menfaatini, halkın menfaatini her yerde titizlikle gözetmektedir. Bu vazifenin ne dereceye kadar yerine getirildiğini Parti şiarlarımızın teşkilâtın bulunduğu yerdeki tesiri ile ölçmek kabildir.

İlk teşkilât kademeleri, vazifelerini başarıyla yerine getirebilmek için, ilk önce üyelerinin parti disiplinine ve diğer ödevlere sıkıca bağlı birer komünist olarak yetiştirmeye mecburdurlar. Aktif parti üyeleri yetiştirmek, parti için faaliyetin özünü teşkil eder. Bu işte herkesten önce teşkilâtların sekreterleri sorumludurlar. Onlar bir taraftan parti üyelerinin siyasi ve nazari bilgilerini arttıracak imkânlar temin ederken, diğer taraftan da her günkü pratik faaliyetlerinde parti kararlarını ve direktiflerini yerine getirmek ve bu işi kontrol etmekle şuurulu parti işçileri yetiştirirler.

Parti üyelerinin kendilerini daima komünist partilerinin bir parçası his ve idrak edecek şekilde, bütün işleri ve düşünceleri ile partimizin şerefini ve adını emekçi kitleler arasında yükseltecek bir ruhta yetiştirilmelerini sağlamak vazifesi ilk teşkilât kademelerine düşer.

İlk teşkilât kademeleri öyle kurulmalıdır ki, üyelerin mümkünse hepsi kendilerine verilecek veya şu işle meşgul olmalı, her komünist faaliyeti hakkında üyesi bulunduğu teşkilâta hesap vermeli ve oradan talimat almalıdır.

Günlük mücadelenin sevk ve idaresi, mahalli meselelerin parti umumi siyasetine uygun olarak halledilmesi için ilk teşkilât kademelerinde parti toplantılarının muntazam bir şekilde yapılması şarttır.

İlk teşkilât kademelerinin faaliyetinde daima gözönünde tutulacak bir nokta da gerek mücadele hayatında gerek şahsi yaşayış ve davranışlarında ve her sahada örnek olacak komünistler yetiştirmektir.

MAHALLİ VE MERKEZİ PARTİ ORGANLARI:

Partimiz ayrı ayrı teşkilâtların bir yekûnu değil, birleşik bir manzumesidir. Parti kendi alt ve üst kademeleriyle teşkilâtli bir bütündür. Mahalli organlar Parti sevk ve idaresinin en önemli hatlarıdır. Bu organlar illerde, mıntikalarda bütün işleri idare eder, birleştirir ve kontrol ederler.

Her mahalli Parti teşkilâtının bir idareci ve yürütücü organı vardır. Mahalli teşkilâtın en yüksek organı mahalli Parti konferansıdır. Konferanslar parti komitelerinin raporlarını dinlerler. Ve yeni Parti komiteleri seçerler. Bugünkü gizlilik şartları içinde mahalli parti konferanslarının toplanması güç olduğu için ekseriya üyeleri üst teşkilâtlar tarafından tayin edilmek suretiyle kurulan parti komiteleri iki konferans arasında en yüksek parti organıdır. Mahalli Parti komiteleri Partinin bütün idareci organları gibi bir kollektif rehberlik organıdır. Bütün esaslı misaller kollektif bir şekilde incelenir ve karara bağlanır. Bu veya şu meselenin karara bağlanmasında kollektif, bütün üyelerin fikirleri, tecrübeleri gözönünde tutulur. Çünkü ancak bu şartlardır ki en isabetli karara varılır. Partinin direktiflerini, kararlarını kayıtsız şartsız yerine getirmek teşkilâtçı rolünü oynamak sistemli bir siyasi ve ideolojik bir faaliyet yürütmek, mahalli parti organlarının başlıca vazifelerindendir.

Mahalli teşkilâtlar ne kadar kuvvetli ve nüfuzlu olurlarsa olsunlar, henüz bir parti değillerdir. Onları bir araya toplamak tek ve müşterek bir hayat yaşayan bir bütünde birleştirmek lazımdır (Stalin). Yüksek Parti organları bütün parti faaliyetlerini idare etmek, partiyi birleştirmek, ona istikamet vermekle de ödevlidirler.

Partinin en yüksek organı Parti Kongresi'dir. Kongre, Merkez Komitesinin raporunu dinler, parti programını ve tüzüğünü gözden geçirir ve değiştirir. Ana siyasi meseleleri inceler. Partinin taktik hattını çizer. Esaslı taktik ve stratejik şiarlar ortaya atar. Parti kararlarının gerçekleştirilmesi için pratik yollar gösterir ve partinin merkez komitesini seçer.

Kongre kararları bütün parti iradesinin ifadesidir.

Parti konferansı, iki parti arasında parti komitesi tarafından içtimaî çağrılır ve merkezî organlar manzumesinde mühim bir yer tutar. Parti konferansları iki kongre arasında olgunlaşan siyasi meseleleri inceler ve karara bağlar. Konferans, parti merkez komitesi üyeleri arasında değişiklikler yapabilir.

Merkez Komitesi Kongreler arasındaki müddet içinde en yüksek Parti organıdır. Merkez komitesi mahalli teşkilâtların faaliyetlerine istikamet verir. Partinin bütün faaliyetlerini idare eder.

KENDİ KENDİNİ TENKİD:

Kendi kendini tenkid, kadroların terbiyesi ve öğretimi metodudur. Komünistlerin kuvvetli bir silâhıdır. Emperyalizmin hizmetinde olan inkılâptan ve kitlelerin inkılâplaşmasından ateşten korkar gibi korkan oportunist-reformist Partiler için

kendi kendini tenkid ölümüne müsavidir. Sözle iş arasındaki ayrılık bu partilerin karakteristik bir tarafıdır. İnkılâpçı gözler bazan onlara lâzımdır. Fakat kitleleri aldatmak için onlar daima hatalarını örtbas etmek, kendi zayıf taraflarını gizlemek, partinin kendi hataları ile terbiyesi işini engellemek, işleri yolunda göstermek gayretindedirler.

Komünist Partileri ise bir inkılâbın partisi, hareket partisi olarak doğdular ve geliştiler. Bunun içindir ki, Komünistler de sözle iş arasında, programla tatbik ve teşkilât prensipleri arasında ayrılık olamaz. Kendi kendini tenkid, komünizm metodunun esaslarından biridir.

Siyasi partinin kendi hatalarına karşı vaziyeti ciddiliğinden ve fiiliyatta kendi kitlelerin ve emekçi kitlelerine karşı ödevlerini yerine getirmesinin en önemli, en doğru kriteriumlarından biridir. Hatayı kabul etmek, işte ciddi bir partinin alâmeti budur. İşte onun ödevlerini yerine getirmesi budur. İşte sınıfın sonradan kitlelerin terbiyesi ve öğretimi budur (Lenin).

Parti tenkidden ve kendi kendini tenkidden korkmazsa faaliyetindeki hatalarını, noksanlarını örtbas etmezse kadrolarını parti faaliyetindeki hataları ile öğretir, terbiye ederse hatalarını zamanında düzeltebilirse yenilmezdir.

Parti hatalarını gizlerse, zayıf tarafını örterse, noksanlarını sahte bir mükemmeliyet gösterişi ile örtbas ederse tenkide, kendini tenkide tahammül edemezse, kendini beğenmişlik duyarsa, hodbinlik hissine kapılırsa, yan gelip yatmaya başlarsa, mahvolur. (Bolşevik Parti Tarihi)

Leninizmin denenmiş metodunun doğruluğu en büyük şahit bolşevik partisinin kuvveti ve yenilmezliğidir.

Kendi kendini tenkid, komünist sevk ve idareciliği metodu ile komünist terbiyesi öğretim metodu ile sıkıca bağlıdır. Partinin kadroları ve gerçek idare, ancak kendi kendini tenkidle yetiştirebilir. Parti hataları örtbas etmeyi, tenkidi zayıflatmayı zararlı, tehlikeli bir yol sayar ve kesin olarak reddeder. Zira kadroları, hataları örtbas yoluyla korumak, onlara acımak bu kadroları muhakkak bir mahva götürmek demektir (Stalin). Yalnız kitleleri öğretmek değil, onlardan ders almak da gerektiğini, çünkü milyonlarca emekçinin birikmiş tecrübelerinin sevk ve idare için idarecilerin tecrübelerinden daha az değerli olmadığını Lenin ve Stalin daima tekrar etmişlerdir. Doğru bir karara ancak idarecilerin tecrübelerini, kitlelerin tecrübeleri ile birleştirerek varılır. Zira idarecilerin kararlarını ancak kitleler iş başında, hakkı ile değerlendirebilirler. Aşağıdan tenkid olmaksızın da kitlelerin tecrübeleri hesaba katılmaz.

Aşağıdan tenkid, direktiflerin doğruluğunu denemek için en tesirli yollardan biridir. Aşağıdan tenkid, kuvvetleri, imkânları ortaya koyar, kabiliyetleri geliştirir. Emekçilerin davalarına karşı sorumluluk hissi yaratır. Kitlelerin aktifliğini artırır. Şuur seviyesini yükseltir.

Kendi kendini tenkid, parti demokrasisi ve parti disiplini ile sıkı sıkıya bağlıdır. Komünist Partisi mekanik, körü körüne bir disipline yer vermez. Şuurlu bir disiplin ister. Aynı surette komünist partilerin de birlikte bütün üyelerin, partinin görüşlerini ve siyasetine tam bir muvafakatını ifade eden ideolojik bir birliktir.

Lenin şunu öğretiyor ki; proletarya partisi fraksiyon merkezleri olmayan tek bir parti merkezi bulunan tek idareli birlik ve yekvücut olmak gerektir. Leninizm şunu öğretiyor: Proletarya Partisinin menfaati pek siyasi meselelerinin şuurlu bir şekilde müzakeresini, parti idaresine karşı şuurlu bir alâkasını, partinin eksiklerini, hatalarının tenkidini ister. Fakat Leninizm aynı zamanda parti kararlarını idareci parti organlarının tasdik edilmişlerse, bütün parti üyeleri tarafından münakaşasız tatbik edilmesini ister. (Stalin)

Bu suretle demokrasi, kendi kendini tenkid ve parti saflarında daimi disiplin, parti hayatının birbirinden ayrılmaz esasını teşkil eder.

Kendi kendini tenkid, parti faaliyetini ana metodlarından biri olarak kabul ederken, parti düşmanlarının partide birliği sarsmak, onu yıkmak için bundan faydalanmaya yeltenebileceklerini unutmamak, buna yol vermemek lazımdır.

Komünizmin düşmanları yabancı sınıfın ve yabancı menfaatların ajanları, parti demokrasisi bayrağı altında, parti içinde fraksiyonlar kurmak, gruplar yaratmak, partinin en iyi kadrolarını elemanlarını lekelemek, itibardan düşürmek yolunu tutabilirler. Namuslu açık tenkidi, provokasyon gayesi güden kötü niyetli tenkidten ayırt etmek gerekir. Komünistçe tenkid, parti faaliyetinin parti gayelerine uygun bir yol üzerinde yürümesini sağlamak, noksanları meydana koymak, onları bertaraf etmek yollarını aramak, hataları düzeltmek, parti üyelerini yetiştirmek hedefini güder. Düşmanca tenkidin gayesi partiyi bu hedeflere ulaştırmaktan alıkoymaktır. Parti teşkilâtları dostça tenkidi düşmanca demagojilerden ayırt etmelidir.

Komünistçe kendi kendini tenkid, yalnız hataları, noksanları ortaya koymak değil, aynı zamanda onları bertaraf etmek hedeflerini taşır. Parti idarecisi toplantılarda tenkide yol açmalı, tenkid şahsen kendine dokunduğu zaman bayağı hislere kapılmamalı, tenkidler, kendi gururu, onun üzerinde hissetmemelidir.

Bil'akis şahsi hislerini bir tarafa bırakıp kendi faaliyetinin haklı tenkidini komünistçe kabul etmelidir. Hatayı kabul etmek komünist için bir meziyettir. Ama asıl mühim olan hatadan ders almak, onu tekrar etmemektir. Hatayı sözde kabul etmek, fakat işte daima tekrarlamak, kendini de partiyi de aldatmaktan farksızdır.

Parti toplantılarında açık ve prensibe dayanan kendi kendini tenkidlerin cesaretle karşılanması, parti faaliyetinde hataların önlenmesine, noksanların giderilmesine yardım eder. Bu unutulmamalı.

DİPNOTLAR

¹ Burada ek bir açıklama yapma gereği duyuyorum. Yazıda bazı kişilere yönelik suçlamalar var, ya da yazıda çeşitli nedenlerle adı geçen, yahut da bulunması önem arzeden fakat bulunmayan kişiler oldu. Haklı olarak sorulabilir, bu kişilere cevap hakkı tanımadınız mı? Ya da filanca da neden yok? Meselâ Atilla İlhan. Hem Şefik Hüsnü'cüler tarafından, hem de TSP'lilerce suçlanıyordu. Kendisiyle uzun süren bir sohbetimiz oldu fakat "polemiğe girmek istemediği ve söyleyeceklerini kitaplarında söylediği" için konuşmak istemedi. Gene meselâ Sadun Aren, kendisinin "eski TKP'li olduğu ve 51 tevkifatından sıyrıldığı" söyleniyordu. Kendisine herkese sorduğum soruları yazılı olarak Ankara'ya yolladım. (Daha önce 10 Eylül 1920'yi anma toplantısında tanışmış ve konuşma isteğimi belirtmiştim.) Nazıkçe reddeden bir mektubu geldi "Şu an işlerim yoğun, mazur görün". Aylar sonra telefonla aradım, gene reddetti. TSP'nin o zamanki genel sekreteri İhvan Kabacıoğlu sağ idi. Telefonla aradım, önce kabul etti, ikinci arayışında ise reddetti. Gene TSP'li ve tanınmış edebiyat eleştirmeni Asım Bezirci'yi de aradım, o da kabul etmedi. Bulabildiğim son TSP'lilerdi onlar.

Bunların dışında Sayın Vedat Türkali ile sohbetimiz oldu ancak "yeni kitabında değineceği için" konuşmak istemedi. Zeki Başıtar'ın yeğeni Dündar Başıtar'ın yalısına misafir oldum ancak bu konuda "hiçbir şekilde konuşmayı düşünmediğini" belirtti. Esat Adil Müstecaplı'nın yeğeni ve Kıvılcımlı'nın yakın çevresinden Orhan Müstecaplı'ya 3-4 kez gittim, sohbet ettik ama röportaja yanaşmadı. İleri Demokrat Cephe ve TSEKP önderlerinden Müntekim Özmen'i evinde ziyaret ettim, uzun uzun tartıştık. O da "bu sırlar mezara gider" gibi bana oldukça garip gelen bir nedenle reddetti. Hilmi Artan'ı da evinde ziyaret ettim, önce konuşacağını belirtti, sonra soruları yazılı istedi, İzmir dönüşü cevapları iletceğini belirtti. Sonra aramadı, ben aradım. Mazereti şu oldu: "Hele bir herkes konuşsun dal" Aynı şekilde beni iki defa çağırıp konuşmayı önce kabul eden, sonra "şu an işlerim çok" diye vazgeçen Dünya Gençlik Festivali olayı içinde yeralan Halim Spatar oldu. İhsan Haşırıcı da önce "tamam" deyip sonra konuşmayanlar arasındaydı. Fakat Haşırıcı'nın bana çok önemli bir yardımı oldu. 1950 tevkifatının "Esbab-ı Mucibeli Hükm"ünü verdi. Sağolsun. Arif Damar'la daha önce bir röportaj yapmıştım fakat "konuşunca yanlış anlaşılıyorum" gerekçesiyle bir ikincisine yanaşmadı. İlk röportajı yayınlama iznini de vermedi. Çok saygı duyduğum Şaban Ormanlar'la bir kaç kez görüştük ve bir kez de uzunca sohbet ettik. Son ana kadar konuşacağını ümit ettim, bir kere daha da telefonla aradım ama konuşmadı. Yedek Merkez Komite üyesi Macit Bilge'yi İzmir'de buldum, kendisiyle rakı-balıklı bir sofrada sohbet ettik, Şahmettin Bakırsan'da vardı. Ki Bakırsan'ı daha öncede aramıştım. Fakat her ikisinde konuşmadılar. Macit Bilge bir ara yanaşır gibi oldu, ama Aclan Sayılğan ve Ömer Lütfü Tuncay gibi 1417'liklerin röportajlara dahil olduğunu öğrenince iyice vazgeçti. (Bu arada onlar var diye konuşmayanlar bir sitemim var. Onlar size göre "kötü", "çürük" olabilirler, ama tarihinizin bir parçasılar da. Reddetseniz de böyle. Eğer siz "iyi" ve "sağlam"sanız inançlarınızı savunsaydınız. Bu isteseniz de istemeseniz de böyle. Ayrıca ben bir yargıcı değilim, kimseyi yargılamıyorum. Bu tarihin içine giren her şey benim ilgi alanım dahilinde. En azından röportajların esnasında ilkesel olarak ayırım gözetmiyorum.) Mustafa Özçelik'i defalarca aramama rağmen konuşmadı. Bir yıl sonra "Şefik Hüsnü'yü Anma Toplantısı" sonrası bir daha teklif ettim. Gene kabul etmedi. Kendisi tütüncülerdendi. Şükran Kurdakul, Nuran Bozer Akşit, Cemal Güner, Naci Ormanlar, Müeyyet Boratav, Süavi Barutçu, Arslan Kaynardağ, Recep ve Kâzım Yelkenkaya, Hüsamettin Dinç'de "hayır" diyenler arasındaydı.

Bunların dışında sağ olduklarını duyduğum Tayyar Uslu, Yaşar Çöl, Turan Tuna, Nejat Özön, Oruç Ali Tüteng Esen'i ben bulamadım. Onlara dair elimde hiçbir adres veya telefon yoktu. Yusuf Atılgan ve Sıdika Su'(Umut)u, Ahmet Arif'i de fırsat bulup arayamadım. Ayrıca sağ olup olmadığından emin olmadığım —rivayet muhtelifi— Eczacı Vasıf, Postacı Hikmet Eltin, Bekir Karayel, vb. gibileri isimleri de vakit kaybetmemek için arayamadım. Mehmet Bozşık, Bilal Şen ve Mihri Belli ise yurt dışında olduğu için görüşemedim.

Bu isimlerin çok değerli bilgiler verebileceğinden eminim. Ve elbette ki kimse konuşmak zorunda değildi. Ne yapalım, sağlık olsun bir başka sefere artık..

² Patriyot ile 23 Mart 1989'da Pendik'teki evinde bir daha buluştum. İlk röportajdan yaklaşık 9 ay sonra ikinci konuşma idi. Patriyot Ağabey'den gelen talep üzerine gittim. (Aynca onunla bir kere-

daha sohbet etmenin zevkini tattım.) İlk röportajda Patriyot'un Zeki Baştımara dair söylediklerine ekleyecekleri, daha doğrusu bazı düzeltmeler yapacağını belirtti. Gerçekte Zeki Baştımara'nın "MIT Ajanlığı"na dair sözler oldukça tartışma koparmış, hatta tepki çekmişti. Hayati Tözün, bu konuda aşağıdaki şu açıklamayı yaptı.

"Yazıda söz konusu olay Patriyot'un iddiası diye geçti. Bu benim iddiam değil, bu Tornacı Emin Sekun'un bana anlattıklarının nakledilmesidir. Emin Sekun'un bütün dedikleri 51-52 tevkifatında Zeki Baştımara'nın gerek emniyet, gerek tahkikat esnasında verdiği ifade ve beyanlarla da teyid edilmiştir. Ben hiçbir şeyi uydurmuyorum, tarihi bir vakayı naklediyorum, ki bu naklettiğim şeyler de Emin Sekun'un bana naklettikleridir. Onun için ben hiç bir şeye, hayır böyle demedim, demiyorum. Yalnız ifade tarzında bir düzeltme yapmak istiyorum. Bu da iddiaların benim değil, Emin Sekun'un iddiaları oluşudur. İlk röportajda yazılanların hepsi Tornacı Emin'in bana anlattıklarıdır, benim uyduram değil. Tabii bütün bunlara rağmen, yani Emin'in raporuna rağmen Zeki Baştımara niye görreve getirilmiştir ben de izahını yapamıyorum. Bununla beraber Emin Sekun'un anlattıklarının mutlak surette doğru olduğuna ben kanaat getirdim. Şunu da ilave etmeliyim ki, bu konuda en kesin açıklamayı o zaman merkez komite üyesi olan ve halen yaşayan Mihri Belli yapabilir. Ben bunu sadece tarihi bir vaka olarak naklettim. Tekrar ediyorum o konuda en kesin yargıyı yapacak olan tek insan Mihri Belli'dir." Evet, Patriyot'un açıklaması bu kadar. Mihri Belli ile bende röportaj yapmak isterdim. Ne yazık ki bu imkânı yurtdışında olduğu için bulamadım. Eğer bir açıklama yaparsa ben de merakla bekleyeceğim.

³ Korcan'la ilgili Milliyet'te çıkan ilk dizide, yazının üst başlığında Donanma davası ile Harbiye davası birbirine karışmıştır. Oysa bu iki dava ayrı davalardır ve arada 4 ay fark vardır. Gene bu dizide "Korcan Nazım'dan Pek Hoşlanmıyor" başlığı verilmiş olup, yazıda yer sınırından dolayı Nazım'la ilgili bölüme ağırlık verilmiştir. Kerim Korcan, haklı olarak bunun yanlış bir imaj yaratabileceğini belirtmiş olup, meselelerin "Nazım Kâzım meselesi olmadığını" bildirmiştir. Korcan'ın Nazım'la ilgili söyledikleri bütün içinde bir parçasıdır.

⁴ Hasan İzzettin Dinamo'nun şu sıralar "TKP'de aydınlar ve Anılar" başlıklı bir kitabı da çıkmış bulunuyor. Ve hemen ardından Dinamo'nun 20-6-1989 günü ölüm haberi geliyor. Çok üzülüyorum. Sevgili Dinamo... o koca çınar devrildi.

⁵ Bu arada Orhan Bağman'dan bir açıklama geldi. İsmet Selimoğlu'nun konuşmalarında, Orhan Bağman'ın İGB davası esnasında kalkıp arkadaşlarına bağırdığı ve bunun üzerine hakimın onu gruptan ayırdığı iddia ediliyordu. Bağman bunun gösterilmek istendiği gibi, "polisçe bir tavır değil, parti içi çelişkilerden kaynaklanan bir tepki" olduğunu bildirdi. Ayrıca röportaj isteğini ise reddetti.

⁶ Hüsamettin Dinç de eski bir sosyalist, 1928 Manastır-Yugoslavya doğumlu. İşçi kökenli. 1940'lardan beri kendini sosyalist görüyor. 1946 TSEKP Ankara Teşkilâtında, 1950'de sendikacılığı esnasında 2 ay tutuklanıyor. 1953'te TKP tevkifatında yer alıyor. 1 yıl Harbiye'de tutuklu kalıyor. Sonra beraat ediyor. Kendisini 1 yıl önce aradım, konuşmadı. 1 yıl sonra bir kez daha gittim, onu almak istediğini gördüm. Röportaja başladık. Yazılacaklar konusunda fazlasıyla sınır koydu. Bence gerekçeleri tatmin edici değildi. Yarım kaldı ve vazgeçtim. Gene de "Deli Mehmet" konusundaki yardımlarını ve bir başka eski tüfeğin adresini verdiği için teşekkür ederim.

⁷ Hasan Erim, 1946'da TKP'nin İstanbul işçi sorumlusudur.

⁸ Aclan Sayılğan'dan "alfeden devleti savunan affedilmiş bir eski komünist Sayılğan" cümleme itiraz eden bir mektup aldım. Sayılğan, bu mektupta, "eğer devlet beni affetseydi uzun yıllar işsiz ve neredeyse aç kalmazdım" demektedir.

⁹ Ömer Lütfü ile daha sonra iki kere daha görüştüm. Biri evinde birinde de dergiye geldi. Bana başlıca ek bilgiler daha vereceğini söylüyordu. Sonra Aclan Sayılğan'ın İstanbul'a geldiği bir gün, Sayılğan'a Ömer Lütfü'ye gitmeyi teklif ettim. 37 yıldır görüşmüyorlardı. Gittik evde yoktu, eğer olsa idi ilginç bir karşılaşma olacaktı sanırım.

¹⁰ '60 sonrasında TKP'nin organik bir bütünlüğü kalmamıştı. Gene "Dış Büro", "İç Gruplar" (Mihrici, Kıvılcımcı) çelişkisinin en sert noktada seyrettiği günlerdi. Başta Reşat Fuat Baraner olmak üzere birçok kişi Zeki Baştımara tarafından ihraç edilecekti. Onlar da dış büronun böyle bir yetkisi olmadığını iddia edeceklerdi. Aynı esnada TKP'nin Leipzig ve Moskova grupları arasında da bir çelişkinin olduğunu Vartan İhmalyan'ın anılarından belgeleriyle öğreniyoruz. Bütün bu sürtüşmeler görünen yönüyle bir ideolojik kapışmaya denk düşmüyordu. Daha ziyade kişisel, hattâ "ihraçlar" olayında olduğu gibi bir nevi intikam kokuyordu. Nitekim böyle bir yoruma Rasih Nuri İleri'nin

“TKP Gerçeği ve Bilimsellik” isimli kitabının 141 ve 142. sayfalarında raslıyoruz. “1951 davasında bir bölünme olduğu herkesçe bilinen bir olaydır. Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat sorguda suçu kabul etmedikleri ve de, davada sorguda kısmen veya tamamen çözülenlerin suçu ve sorgularını reddetmek istedikleri halde, Zeki Başıtar ortaya çıkan olayları derlemeyi tercih etmiştir, uzun bir sorgu ifadesi vermiştir... 1951 tevkifatından sonra bu davranış farkı dolayısıyla hapisshanede bir bölünme olmuş, Zeki Başıtar ile eski Merkez Komite’nin irtibatı kesilmiştir. (Z. Başıtar yurtdışına çıktıktan ve TKP Dış Büro 1. Sekreteri olduktan sonra. A.A.) Yine bu kişinin bu kere kendisini partiden uzaklaştıranları, Reşat Fuat ve arkadaşlarını “ihraç ettiğini” yurtdışındaki dergiden atfen öğrenmiş bulunduk.

Bundan sonraki gelişmeler ilginçtir. Bir taraftan dergi ve radyo ile Zeki Başıtar Türkiye’deki oluşumlar hakkında yorumda bulunurken ve Dr. Şefik Hüsnü ile Reşat Fuat aleyhinde bir tutum takınırken, diğer taraftan Milli Demokratik Devrim tezine karşı çok sert eleştirilerde bulunuyordu. (Sonradan Milli Demokratik Devrim’i o da benimsemiştir. A.A.).

Zeki Başıtar’ın öldüğünü iddia eden Atılım dergisinde ise ondan sonra hava değişmiş, bu kez Reşat Fuat’a övgüler yazılmaya başlanmış ve fakat yine de Dr. Şefik Hüsnü boy hedefi alınmaya devam edilmiştir.. Biz tarihçi olarak ve bazı ipuçlarına dayanarak bu yayınların bir yorumunu vermeyi deneyeceğiz. Zeki Başıtar’ın tutumu kendi açısından tutarlıdır. Kendisini partiden uzaklaştıran grubun aleyhindedir, M.D.D. tezine gelince, Mihri Belli tarafından ve onun yaptığı şekilde öne sürülmesine karşıdır, ancak genel bir teorik doğru olarak, bu tezi teorik bir yazıda kabul etmek zorundadır. Ölümünden sonraki değişiklik nedir? Bu konuda bazı ipuçları vardır. Reşat Fuat’ın “gür saçlarından asılarak” işkence edildiği aynı dergide yazılıdır. Oysa Reşat Fuat’ın kendi ifadesine göre bir defa falakadan, sonra açık pencerenin önünde bir kişi günü ellerinden asılmıştır. Eski arkadaşlarının iddiasına göre, “gür saçlarından” asılma Laz İsmail (Mara)’ın eski bir deyimidir. Oysa Reşat Fuat ile Laz İsmail’in birbirlerini çok sevdikleri bilinen bir gerçektir. Reşat Fuat bir gün bana Laz İsmail’den çok olumlu olarak söz etmiş, eski arkadaşlarını yad etmişti. Oysa yine eski TKP’lilerin Hüsamettin’lerin, Emin Sekun’ların, Dede Ahmet’lerin söylediklerine göre Dr. Şefik Hüsnü ile Laz İsmail’in tarzı çok değişik olduğundan araları bir hayli açılmış. Bu iki veri birleştirilince yurtdışındaki bazı yayınların nedeni aydınlanmış olabilir.”

Görünen o ki, ortada garip bir tasfiye hareketi ve bir “örgüt içi iktidar mücadelesi” söz konusudur. Bu yüzden birbirlerini her yolu mübah görerek ekarte etmeye çalışmaktadırlar.

Çok sözü edilen Şefik Hüsnü ile Laz İsmail’in aradaki çelişkisi de ilginçtir. İsmail Bilen, S.Üstüngel takma adıyla yazdığı “Savaş Yolu” broşüründe Şefik Hüsnü için şunları diyor: “1919-1922 yıllarında oportünist, küçük burjuva eğilimli, kimi san, 2. Enternasyonal’e bağlı, legal sosyalist partiler, gruplar ortaya çıktı. Bunlardan biri: Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisi’dir. Bileşimi alaca karmaşıktı. İçinde devrimciler de vardı, evrimciler de. Komünistler de vardı, oportünistler de, sosyalistler de. Ethem Nejat’lar, Sadrettin Celal Antel’ler komünistti. Şefik Hüsnü Değmer gibileri marksizmden uzaktı. Bu kol, ulusal burjuvazinin koluna yakındı. Nizamettin Ali gibileri kapağı: CHP’ye attı.”

Burada yazılan-yazılmayan bütün olaylar TKP tarihin bazı bakımlardan ve önemli ölçüde kişisel sürtüşmelerle geçtiği yorumunu destekler nitelikte görünüyor. Nitekim “İçerden” bir kişi olarak Vartan İhmalyan’ın bu beyanı da hem Reşat Fuat’ın ihracını, hem de diğer sürtüşmeleri açıklar gibi: “Zeki Başıtar, Reşat Fuat’a çamur sürerken Paris’ten gelen yoldaş niçin susmuştu? İ. Bilen ve A. Saydam neden hiçbir şey söylememişlerdi? Sabiha Zekeriya niçin konuşmadı? Nazım niye tepki göstermedi?.. Belki Nazım, TKP’nin yüksek katlarında, kendisine olduğu gibi başka birçoklarına da sık sık çamur sürüldüğüne alışık olduğu için oralı olmamış, önem vermemişti söylenenlere.. Aca gerçek şu ki TKP’nin tarihi, doğuşundan bugüne dek, tepedekiler arasında iktidar kavgası olagelmıştır.”

¹¹ Bir not olarak düşmekte yarar görüyorum ki, TBKP’nin geçmiş sol harekete ve TKP tarihine bakışında yeni bazı yaklaşımlar gözlemleniyor. Özellikle eski kırınglık ve çelişkilere karşı çok daha “birleştirici” bir perspektiften yaklaşıyor. Nitekim Yeni Açılım sayı:13, sayfa: 7-13’de Haydar Kutlu’nun “Süreklilik İçinde Yenilenme (1)” başlıklı yazısında çok net olarak şu söyleniyor. Okuyucunun bu yeni tespiti bilmesi bakımından konuyla ilgili paragrafı aynen aktarıyorum: “TKP tarihi üzerine yoğun bir tartışma yapıldığı kimse için bir sır değildir. Bizim kuşak, yani 1960 sonrası kuşak-

ği bu tartışmaları, çatışmaları yarım yamalak duyarak büyüdü. TKP tarihi herkes için olduğu gibi bizim için de bir sır kutusuydu. Ama tarihimize karşı büyük bir ilgi ve susuzluk duyuyorduk. Tarihimizi, köklerimizi, kendimizi arayıp durduk. Olanakları doğduğunda, bu büyük sırrı keşfedeceğimizi sandığımızda, bizi yine düş kırıklığı bekliyordu. Gördük ki, bu sırrı çözmek o denli kolay değilmiş. Uzun, sabırlı, yansız ve arşivlere dayalı bir çalışma gerekiyormuş; ortada öyle sandığımız gibi bir sır kutusu yokmuş.

Ne var ki, tarihimizi öğrenme çabası çok önemli saydığımız bir gerçeği yakalamamızı sağladı. Gördük ki, TKP'nin geçmiş hiçbir yönetimi ve yöneticisini karalamak, yok saymak, hain, provokatör olarak nitelenmek için haklı ve inandırıcı bir neden ve gerekçe orta yerde yoktur. Hiçbir yönetim Marksizm-Leninizmden sapmış değildir. Hatalar, çok büyük hatalar vardır, ama bu başka bir konudur.

Kimilerine belki basit gibi gelecek ama, bu gerçeği yakalamamız bizim için büyük bir güven ve moral kaynağı oldu. Bu gerçeği görebilmeye, bizim kuşağın eski çatışmaların bir tarafı durumunda olmayışı başlıca rolü oynadı: Böylece olaylara yansız bakabildik. Vardığımız sonucu orta yerde bırakmadık. Bilindiği gibi, TKP 5. Kongresi ancak 51 yıl sonra yapılabilmiştir. Her şey bir yana, nedenleri ne olursa olsun, bu büyük zaman boşluğu, hataların boyutunu, spekülasyonların kaynağını ve çekilen sıkıntıların nedenini görmeye yeterlidir.

5. Kongre, yukarıdaki gerçeği bir "Tarih Tezi" olarak karar altına aldı. Üzerinde çeşitli tartışmalar yapılan Dr. Şefik Hüsnü, Reşat Fuat Baraner, Nazım Hikmet, Zeki Başımbar da içinde, tüm parti yöneticilerini Kongre bu kararında saygıyla andı. Kongre konuşmasında TKP Genel Sekreteri olarak İ. Bilen bu tezi dile getirdi. Kongre aynı zamanda bir tarih çalışması yapma kararını aldı.

Kongre böylelikle "Provokatör, hain" türünden geçmişle ilgili yaklaşımları reddetti, mahkum etti. Bu kararın aynı zamanda bir özelleştirme olduğunu da görmek gerekir. Dahası bu kararın mantığı günümüze de uzanır. Zira 5. Kongrenin misyonu geçmiş ve bugünü toparlayıcı, birleştirici bir yaklaşım ortaya koymak ve böylece, geçmişin bir hastalığı olan "tarih benimle başlıyor" anlayışına artık son vermektir. Bu nedenle yeni yönetim eskinin sorumluluğunu kolektif olarak üstlendi. Sorumlulukları belirledi ama sorumluluğu tek kişiye yıkmadı. Kongre toparlayıcı-birleştirici yaklaşıma bağlı olarak, TİP ve diğer sol güçlerle birlik kararlarını aldı.

Kanımsızca eksik bırakılmış olmakla birlikte, bu birleştirici yaklaşımı, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Mihri Belli'yi de kapsayacak şekilde düşünmek gerekir.

Biz tarihimizdeki kişilerle ilgili görüşleri, tarih yorumları ne olursa olsun, gereksinim ve onur duyduğumuz tarihimizi oluşturan, yaşayan ya da ölmüş bulunan bütün komünistlere saygı duyuyoruz. Yinelemek istiyorum ki, bizim kuşak geçmiş çatışmaların tarafı değildi ve de olmayacaktır. Bizim kuşak için tarih yalnız TKP tarihi değildir. Kendimizin de oluşmasına katıldığımız TİP'in tarihi de ortak tarihimizdir. Hatta bugün daha da geniş bakmak gerekir. TKP ve TİP'in tarihi ne bizlerin ne de başkalarının tekelinde olamaz. Aynı şekilde ülkemizin tüm sol hareketinin tarihi de bizim tarihimizdir."

- ¹² Burada Dr. Hikmet Kıvılcımlı'ya atılan itiraza Kıvılcımlı'nın "Kim Suçlamış" isimli kitabının 48-49 sayfelerinden verdiği cevabı aynen aktarıyorum. Kıvılcımlı, Türk Sosyalizminin özgün sesi. Maruz kaldığı hakaret ve ithamlara kan işerken verdiği bir cevaptır bu. "Bu adamlar, benden kuyruk acılarını çıkarmak ve komplekslerine ilaç bulmak için de olsa, bir süredir yaptıkları ile Türkiye'de hareketi baltalıyorlar. Vurdıkları ben miyim? Benim ardımda bir derlenme başlar başlamaz çıldırdılar. Nelerinden korkuyorlar? İler tutar yerleri kalmayınca: dün "Elli Yıllık Tarih" diye beni kendilerinden ilân edenler, hemen "Dev-Genç" mühürlü bir pornografi belgesini posta ile tüm Türkiye'ye dağıttılar. Hem de hangu uyduru ile? Ragıp Usta, Şefik Hüsnü'nün ve Mustafa Suphi'nin silah arkadaşı imiş! Adam öldü. Bilenler, onun İzmir'de her akşam ceketini, falan kişiyi gibi bir omuzuna yana atıp, parklarda oğlan avına çıktığını anlattılar. Pek geç, İzmir Davasında öğrendim; Bu profesyonel homoseksüelin ayrıca evinde beslediği "Şükrü" adlı "manevi evlâdı" varmış. 1929 sıralarında Ragıp, ansızın İzmir'den kalkıp beni harıl harıl arar. Kimsenin bilmediği biraderin adresinden buldu. Çok önemli işler öne sürmüş. Sultanahmet parkında buluştuk. Şükrü'yü bana çok "Ateşli Komünist" yetişmiş "çırağı" olarak tanıttı. Öyle isimler ve olaylar anlattı ki, inanmamazlık edemedim. Konuşurken ansızın kalktı: "Ben birazdan gelirim, siz asil işi yapacak olan Şükrü ile konuşun" dedi, gitti. Çok yadırgamıştım o davranışı. Ama altında sistemli bir provokasyon yattığını nereden bilirdim? Şükrü bayağı kocaman lâkirdılar tekerlemeyi öğrenmişti. Ragıp Usta, Bulgaristan'da iki anti-

komünist katliamdan kurtulmuştu. Onun yetiştirdiği çirak yabana atılır mıydı?

İstanbul'da başlayıp, İzmir'de yargılanan işkenceli komünist avı üzerine, ancak Tevkifhane'de İzmirli, gözlemlerini belirterek, "Şükrü'nün çirak değil, "metres" olduğunu açıkladılar. Bu "çirak" veya "metres", tahkikat sırasında bir fiske dahi yemeksizin, homoseksüel İzmir Polis Müdürlüğü'nün altından kalkarak, bildiği bilmediği ve sürü sürü uydurduğu yalanlarla herkesi ele vermişti. "Dev-Genç" mühürlü teksir edilmiş provokasyon bildirisi, benim bu Şükrü ile bir hücrede yatarken masum çocuğu "kırlettiğim" için Komünist Partisi Merkez Komitesi'nden atıldığımı yazıyordu! Ve sayın savaşıcı Ragıp Usta'nın, o sevgili oğluna yapılanlardan kırılarak, ömrünün sonuna dek bana küstüğü anlatılıyordu. Gel de kendini savun!

Şükrü'yü mahkemeye çıkartığımız güne dek 1 numaralı provokatör diye tanımış, yakından hiç görmemişim. Hücreler teker kişilikti. İlk hücreden çıkışta beni nedense onbeş kişilik, sabaha dek uyutmayan tahtakurulu odaya Ragıp'a birlikte vermişlerdi.

Şimdi düşünüyorum: Ragıp, poliste söylemediklerimi ağızdan almak için kullanılmış olabilirdi. Sonra yüze yakın "komünist" bir anbara dolduruldu. Ragıp'ın bana bitişik yeri kaplamak için gösterdiği heyecan, bana karşı sempatisi gibi gelmişti.

İzmir davasında: merdiven basamağına konmuş temizce bir kâğıda geceyarısı helva-ekmeğini saran 12 yaşındaki sinemacı çırağını bile mahkûm ettiler: Ragıp Usta beraat ettil Bu inanılmaz olayı ve benzerlerini hemen "dışarı"ya ilettim.

15 yıl sonra Şefik Hüsnü, meşhur 6 ay süren "Emekçi Partisi" için Türkiye'de bula bula üç kurucudan biri olarak aynı Ragıp (Vardar) Usta'yı bulmamış mı? 15 yıllık hapisten döner dönmez parti tüzüğünde bu adı okuyunca tüylerim diken diken oldu. Ne yapılabildi? Her şey bitmişti.

Türkiye'de hareket böyle bir primitivizm karambolü içinde yuvarlanıyordu. 1929'dan 1971'e: 42 yıl sonra, ben prostat kanserinden 4 narkozlu ameliyat. 13 müdahale geçirip kan işerken, çıkmış kitaplarımla çok az aydınlanıp derlenmeye başlayan gençleri çevremden ürktüp kaçırmak ve sosyal hareketi anarşie sürüklemek için sahte "Dev-Genç" mühürü ile üzerime bu olmadık çamur atılıyor ve Berlin'deki "TKP"liler bu pis provokasyona tempo tutuyorlardı.

Hadi Zeki çok sonra türedi. Laz İsmail benimle birlikte İzmir hapishanesinde yattı. Öyle bir "çocukla hücrede" yatma ve "mâsumu kırletme" olayının olamayacağını bilmez mi?"

Buna benzer daha bir çok "karalama" vardı tarihte. İnsan bunları görünce neden o kuşağın "başarısız" olduğunu ister istemez daha iyi anlıyor. Üstelik kötülüğün, proleter, burjuvası olmadığına, kötülüğün kötülük olduğuna kanaat getiriyor. "Proleter Ahlak" bir anda "proleter ahlâksızlığa" çok çabuk dönüştürülüyor çünkü. Aynı iddiayı Hüsamettin Özdoğu'ya dayanarak, Kivılcımlı'yı sorumlu tutan mahiyette aktaran İbrahim Topçuoğlu da "Neden İki Sosyalist Parti" kitabının 132-133. sayfalarında yineliyor. Burada ilginç olan bildiriyi MİT yaymış olsa bile, belli ki ona bu çamur malzemeyi sağlayan geçmişin bazı sorumsuzca dedikoduları olmuş. Bu konuyu o zamanki Dev-Genç Başkanı Ertuğrul Kürkçü'ye sordum. Kendisi "Bul bildiri olayı kesinlikle Dev-Genç'in yaptığı bir şey değildir" dedi. Kürkçü, "Nitekim biz Dev-Genç olarak bir basın açıklaması yaptık. Tam metni Sosyalist gazetesinde çıktı. Orada Dr. Hikmet'e görüşlerimiz ayrı olsa da, saygı duyduğumuzu ve devrimci geçmişini örnek aldığımızı, bunun ancak devrimci güçleri bölmek isteyen kesimlerin provokasyonu olabileceğini belirttik. Doktorun görüşlerinden ve Dev-Genç'i etkilemesinden çekinen bazı güçler yapmış olabilir. Zaten kimse de Dev-Genç'in yayınladığına inanmadı bu bildiriyi. Bence bu bildiriyi Doktor'un ve Dev-Genç'in düşmanları kimlerse onlar yayınlamış olabilir. Bunun hasmane bir tertip olduğu açıktır. Bence o gün de bugün de bu iddiayı ciddiye almaya gerek yoktur diye düşünüyorum."

- ¹³ Öyle anlaşılıyor ki, Rasih Nuri'nin de belirttiği gibi Zeki Başatmar, bazı ilişkileri her şeye rağmen saklamayı beceriyor. Nitekim Sadun Aren bunlardan biri oluyor. Yurtdışına çıkıyor. Sonra dönüyor. Kendisi gibi aranan İskeçeli Küçük Ali (Kerem) de aynı konumda 5 yıl ceza yerken o beraat ediyor. Sadun Aren'in bu durumuna ilişkin Sayın İleri'nin "Türkiye İşçi Partisi'nde Oportunist Merkezilik" isimli kitabının 461. sayfasında şu yoruma rasladım. Buraya aynen koyuyorum: "Olayın iç yüzü nedir, herhalde bu sorun çözümlenmeyince artık yurda dönemeyeceğini anlayan Sadun Aren, "Mülkiyetler Dayanışması" kullanmış olacak ve Forum dergisinde, Fakülte dergisinde "sol görüşe ters düşen" iki yazı yazmış, mahkemede de "Komünizme karşı olduğunu" beyan etmiş ve bu koşullar altında yapılan bir pazarlık sonucu yukarıdaki ender rastlanır karar çıkmıştır. Kendisi de az sonra profesör olabilmıştır." Aren'in söz konusu yazıları Forum 5 Mayıs 1955 ve Fa-

külte Dergisi'nin Eylül 1956 tarihli sayılarındadır. Aren, Forum'daki yazısında "Zirai Maliye ve Fiyatlar" başlıklı yazısında "ağalara himaye rejimini" savunmuş, diğerlerinde ise "İktisadi Kalkınma ve Totaliter Liberaller" başlıklı olup, burada da "geri kalmış ülkelerde Amerika'nın yardımlarıyla kalkınma" fikrini işlemiştir. Aynı meseleyi Yalçın Küçük de "TKP Pişmanları" isimli çalışmasında ele alıyor. "Sadun Aren'in Pişmanlık Raporu" başlıklı (sf: 84-91) bölümde bulmak mümkün. Ben bu soruları Sayın Aren'e de sormak istedim. Ancak o iki kere yaptığım röportaj teklifimi de reddetti. Onun için ne düşündüğünü yazamıyorum.

¹⁴ Sayın Rasih Nuri İleri'den söz konusu tarih üzerine çok ilgi ve yardım gördüm. Dolayısıyla buradan kendisine teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Sayın İleri'nin Zeki Baştımar'la ilgili bir açıklamasına da rastladım. Önsözü yazıp bitirdiğim için buraya bir dipnot olarak koymayı uygun gördüm. İdris Erdinç'in (Şoför İdris) Yeni Açılım, sayı: 9'daki "Örgüt İçi Konspirasyon'un Önemi Ortadaydı" başlıklı yazısına gene Yeni Açılım, sayı: 11'de bir "Not" şeklinde atıfta bulunarak şunları belirtiyordu: "İdris Erdinç arkadaşımın yazısını büyük bir ilgi ile okudum. Emin Sekun ile Zeki Baştımar'ın 1947-1950 dönemindeki ilişkilerine ve Zeki Baştımar'ın açıklamadığı illere ait belgeler sunan bu yazısında birçok il, İdris Erdinç'in alanı dışında kaldığından anılmamıştır. Örneğin Orhan Kemal'in yönettiği Adana ili, Antep ili, Hatay ve daha birçok iller, 1951 davası dışında kalmıştır. Benim bölgem dışında olan illerin de faaliyette olduğu meydandadır. Zeki Baştımar'ın geniş ifadesi zaten polisin bildiği hususları sınırlandırmak amacıyla verilmişti. Şükrü Dinsel gibi ajanların ve polis takiplerinin ortaya çıkarttığı verileri sınırlayan bu ifadelerde, örneğin Behice Boran, Sadun Aren, Dr. Hulusi Dosdoğru ve diğer aydınlar böylelikle dava dışı bırakılmışlardır. (İsmi saydığım üç kişi, Zeki Baştımar'ın işkence ifadelerinde ismen aklandıkları için onları anmaktayım) TİP içindeki bölünmelere değin güncel politik nedenlerle yanlış yorumladığım, arkadaşım Zeki Baştımar'ın bu davranışını açıklamakla İdris Erdinç arkadaşım bana bir özeleştiri yapmak fırsatı verdiği için çok mutluyum." Sayın İleri'nin sözünü ettiği yazıda İdris Erdinç, söz konusu yıllarda Emin Sekun ve Zeki Baştımar'ın arasının açık olmadığı imajını çiziyordu.

¹⁵ Bu başlığı ben attım. Şükrü Dinsel'in kaçakçıları ihbar etmekle başlayan muhabirlik hayatı sonradan resmi-ajanlığa dönüşüyor. Ve insana muhabirlik "bu adamın ruhunda var" dedirtiyor adeta. Bizim açımızdan önemli Cazım Aktimur ve Ahmet Bilge röportajlarında adının geçmesinin yanı sıra İzmir TKP örgütünü yakalatan kişi olmasıdır. Üstelik her iki gruba da sızarak bilgi topluyor. Bunun ilginç bir belge olduğunu ve okuyucunun ilgisini çekeceğini sanıyorum.

¹⁶ TSEKP-TSP bölünmesini ifade eden bu yazıda Mustafa Borklütce satır aralarında rakipleri Şefik Hüsnüçüleri eleştiriyor. Türkiye Sosyalist Hareketi'ndeki bu iki bölünmenin (legal anlamda) bazı yönlerini açığa vurması bakımından önemli gördük. TSEKP ve TSP'nin program ve Tüzükleri de mevcuttu. Ancak hayli yer kaplayacağından buraya almadık.

¹⁷ Hüsamettin Özdoğu TKP'nin önemli isimlerindendir. Şefik Hüsnü ile ayrılığa düşünce TİP'de yer aldı. Bu mektubun önemi ise gene bu tarihi ayrılığa kendince bir bakış getirmesidir. Önemli bir belge olduğu kanaatindeyim. Her iki grubun da birbirine nasıl baktıklarına dair ilginç ipuçları var.

¹⁸ 1951-1952 Türkiye'de Komünist Partisi Tevkifatında ele geçen "TKP Teşkilât Prensipleri" Belgesi Kopyası. Bunu biz aynı davaya katıldığımız için, tahkikatın delillerin tetkiki safhasında kopya ettik. Bu belge, ayrıca Emniyet Genel Müdürlüğü Önemli İşler Dairesi'nin yayımladığı "Türkiye Komünist Tekniği" kitabı ile Adnan Kınay'ın "Dünya K. Partilerinin İçyüzü" adlı kitabında yayımlandı. Biz bu metni kopya ettiğimiz şekilde kitabımıza aldık. A.S.

KAYNAKÇA

- 1927 Komünist Tevkifatı, Birikim Y., İst., 1978., Haz: Jülide Ergüder.
- Neden İki Sosyalist Partisi? / TKP'nin Kuruluş ve Mücadelesinin Tarihi, 1914-1960, İbrahim Topçuoğlu, Cilt 1-2-3. Kendi yayını, 1977.
- Türkiye Komünist Partisi'nde Anılar / Değerlendirmeler, (1909-1949) Abidin Nesimi, Promete Y., İst., 1979.
- Yılların İçinden, Abidin Nesimi, Gözlem Y., 1977.
- Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler, (1910-1960) Dr.Fethi Tevetoğlu, Ank., 1967.
- Türkiye'de Komünist Hareketleri, İlhan Darendelioğlu, Toker Y., 1979, Ayrıca aynı kitabın Toprak Yayınları'ndan 1961 baskısı.
- 1953 TKP Davası Esbabı Mucibeli Hüküm, (Gerekçeli Karar)
- Türkiye'de Siyasal Partiler, Tanık Zafer Tunaya, Cilt: 1-2., HVY., 1984.
- Aydınlık Fevkalade Gençlik Nüshası, Ocak Y., 1970.
- TİP Tarihi, M.Ali Aybar, BDS Y., İst., 1988, Cilt I-II-III.
- Kurtuluş, Anadolu Y., 1975.
- Atatürk ve Komünizm, R.N.İleri, Anadolu Y., 1976.
- TKP Gerçeği ve Billimsellik, (Quo Vadis İbrahim Topçuoğlu?) R.N.İleri, Anadolu Y., 1976.
- Mihri Belli Olayı, Cilt: 1-2-3., R.N.İleri, Anadolu Y., 1976.
- Truva Atında İlk Akşam, Zihni Anadol, Milliyet Y., 1988.
- Ateşten Köprü, Kerim Korcan, Bibliotek Y., İst., 1988.
- Bir Yaşam Öyküsü, Vartan İhmalyan, Cem Y., İst., 1989.
- İtirafçıların İtirafı-TKP Pişmanları, Yalçın Küçük, Tekin Y., 1987.
- Aydın Üzerine Tezler/5, Yalçın Küçük, Tekin Y., 1988.
- Solun 94 Yılı, Aclan Sayılan, Arık, 1968.
- Komüna, Aclan Sayılan.
- Pan-Türkçü Sosyalizmin Kaynakları ve Sultan Galiev, Aclan Sayılan.
- Türkiye'de Sol Akımlar, Mete Tunçay, Bilgi Yayınları 1979.
- Kim Suçlamış? / Brejnev'e Mektup, Hikmet Kıvılcımlı, Yol Yayınları.
- Türk Solunun Dünü, Bugünü, (Adem Kalfa)
- Rigas'ın Dediği, Mihri Belli, Dönem Y., 1988.
- Savcı Konuştu, Söz Sanığındır, Mihri Belli.
- TKP Aydınlar ve Anılar, H.İ.Dinamo, Yalçın Y.
- Eski Sol Üzerine Yeni Belgeler, Mete Tunçay, Belge Y., 1982.
- Türkiye İşçi Partisi'nde Oportünist Merkezizetçilik, Rasih Nuri İleri, Yalçın Y., 1987.
- Savaş Yarasa-Anılar (I-II), İbrahim Topçuoğlu, 1977.
- Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, A. Cerrahoğlu (Kerim Sadi), May Yayınları.

Türkiye Sosyalist Hareketi'nin Tarihi "ağır illegalite koşulları", "yasal engeller", "örgütlenme üslubu" gibi birbirine bağlı nedenler manzumesinden ötürü hep sözlü olarak varolagelmıştır. Bu sözlü tarih geleneği çoğu zaman örgüt içi mücadeleler ortamında tarafların konumlarına göre değişen kurgusal bir anlatımla dile getirilmiş, basit olaylar bile üzerinden yıllar geçmesine rağmen sır perdesini yırtamamıştır. Hareketin ilk yıllarına damgasını vuran birçok sosyalist, sırlarıyla birlikte bu dünyadan göçmüş, geride kalanlar için tarih, kimilerine göre "efsanevi", "şanlı" bir geçmiş olarak anılmış, kimilerine göre "yok" sayılmış ya da karalanmıştır. Bütün bu yıllar içinde yaratılan gelenek, varlığını bugün de sürdürmeye çalışan bir suskunluk alışkanlığı doğurmuştur. İşte bu kitap, "açıklık" politikasının popülerleştiği bugünlerde, bir dönemin yükünü omuzlarında taşımış eski kuşak sosyalistleri, sırlarıyla birlikte, gün ışığına çıkarmayı amaçlıyor. Kitapta, Sosyalist Hareket'in tarihi, birtakım kişiler adına veya birtakım kişilere rağmen değil, bizzat kuşağın yaşayan temsilcileriyle birlikte tartışılıyor, anlatılıyor. Yazarın amacı, "TKP'nin Resmî Tarihi"ni yazmak değil, bir gazeteci olarak bu tarihi yazacak araştırmacılara bir başlangıç noktası sunmaktır.

